

ARISTOTELOVA

ETHIKA NIKOMACHOVA,

kterou přeložil a vysvětlivkami opatřil

P. J. VYCHODIL,
O. S. B.

V Brně 1888.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

Kniha I.*)

Hlava 1.

[1094 a.] Všeliké umění a všeliké bádání,¹⁾ jakož i jednání a volba²⁾ zdá se nésti za nějakým dobrem³⁾: pročež krásně udali dobrem býti to, za čím všecko spěje.

¹⁾ τέχνη καὶ μέθοδος. Uměním rozuměli Řekové všelikou činnost, která pouhou vědomostí uvádí ve skutečnost; tedy všelikou zručnost, od krásných umění až po řemesla, čehož ovšem žádné české slovo nevystihuje. — μ. značí vlastně způsob vědy nabývané a nabyté, zde však vědu samu, odbor. — Vykladaatelé poukazují zde na povšechný výrok, jakýmiž *Ar.* rád spisy svoje zahajuje.

²⁾ προαίρεσις — s rozvahou a úmyslem činěná, kdežto ἀρεσις jest pouhé brání; taktéž i u příslušných slůves.

³⁾ Řecké ἀγαθόν jest širší než naše dobro, obsahujíc mimo dobro mravné též příjemnost, účelnost a pod.; srv. významy českého „dobra“ ve mluvě všední.

*) Ze tří spisů mravovědných, ježto jménem *Ar.* se honosí, jediný tento pokládá se většinou kritiků za pravý, obsahem docela, formou alespoň z větší části: ostatní dva (*Ethika Eudemova* a *Velká ethika*) podávají sice myšlenky a nauky *Ar.*, ale pocházejí od jiných a nepřiléhají tak těsně k přednáškám jeho, jsouce výtahem z nich. Původní název spisu tohoto, Ἠθικῶν, záhy (již za Cicerona) byl změněn v název: Ἠθικῶν Νικομαχείων. O přídavku tomto též není dosud shody. Většina praví, že syn *Ar.*, *Nikomachos*, přednášky otcovy ve spis tento spořádav jemu jméno své dal, jiní zase, že *Theofrastos*, žák *Ar.*, kterému spisův *Ar.* dostalo se v dědictví, spořádání to učinil a synu učitelovu věnoval. Překladem (*Eth. Nikomachova*) ovšem nebudiž věc rozhodována; jiné řeči mají: *Ethica Nicomachea*, a *Nicomaco*, *Nikomachische E.*, *Nicomachean E.* atd. — Spis záhy vydáván s výklady, jako vůbec díla *Ar.*, již za

Jeví se však v účelech jakýsi rozdíl: jsou totiž jednak jakési kony jednak jakási díla.¹⁾ Kde jsou nějaké účely mimo skutky, tam přirozeně lepší jsou díla než kony. Poněvadž pak jsou mnohé skutky a umění a vědy, povstávají také účely mnohé: v lékařství totiž zdraví, v loďářství koráb, ve velitelství vítězství, v hospodářství bohatství. Kterékoli však z takových spadají pod jednu mohutnost nějakou, jako pod jízdectví spadá sedlařství a co vůbec zabývá se jízdeckými přístroji, ono pak a celá činnost válečná pod velitelství, a týmž způsobem jedny pode druhé: ve všech účely vůdčích oborů jsou žádoucnější²⁾ nade vše jim podřízené. Neboť oněm k vůli³⁾ člověk také tyto sleduje. I není tu rozdílu, zda kony samy jsou účely skutků, či něco jiného mimo ně, jakož ve vědomostech řečených. Jestli tedy jaký účel úkonného, ježž pro něj sám chceme a ostatní pro něj, a ne všechno

¹⁾ výsledky konů; srv. „O duši“ str. 42.²⁾

²⁾ αἰρετώτερα. Předpokládajíc brání rozumné stává se to, co lze bráti — brání hodnější, žádoucnější.

³⁾ ἐνεκα. Český výraz ne zcela správný nucen jsem voliti, aby účelnost vynikla, pro niž jiné předložky tuším není; pro (διὰ) jest již příčinné.

kvetoucího hellenismu; proto také text mnohé pochybnosti a nesnáze působí. Co do obsahu byl vždy vysoce ceněn: a skutečně mezi spisy obírajícími se mravoukou čistě přirozenou, filosofickou, zaujímá až do dneška čestné místo, hlavně po stránce popisné, zvláště vzhledem života řeckého; vědecky filosofická cena jest již mnohem menší, neboť nedaří se mu tak dobře, když snaží se zjevy a skutky popsané v pojmy uváděti a zvláště zjednoti základ jakési soustavy. Poslední tedy záhady a otázky zůstávají nerozřešeny, avšak — zůstaly až dosud ve mravouce čistě filosofické, která, jak dí vynikající původce jedné z moderních soustav ethologických, odezírá ode všech předpokladů metafysických (roz. theologických), chtějíc se na nich učiniti nezávislou; křesťanská pak mravověda dodává, že zůstanou filosofii navždy nerozřešeny, poněvadž i přirozený řád má základ

béreme pro jiné (takto půjde totiž věc do nekonečna, tak že by snaha byla marna a daremna), zjevno jest, že toto bude asi dobro a to nejlepší. — Zdali tudíž i pro život známost jeho nemá velké závažnosti a nedostojímeli spíše povinnosti, majíce jako střelci jistý cíl? Jestli však tomu tak, třeba pokusiti se obrysem je vystihnouti, co jest a ku které z vědouností či mohutností náleží. Bude se zdáti, že náleží k nejhlavnější a nejvíce vůdčí. Takovou pak jeví se státnictví.¹⁾ Které totiž mají býti ve státech vědomosti [1094 b.] a jakým komu třeba se učiti a pokud, ustanovuje ono. Vidímeť i nejvzácnější pod ním, na příklad velitelství, hospodářství, řečnictví. Když pak ono užívá ostatních konavých vědomostí, dále pak dává zákony, co třeba konati a čeho třeba se varovati, tož účel

¹⁾ Trvalá činnost ve službě veřejné činí „státníka“; jím tedy jest vojevůdce, hospodář, řečník atd.; soudcové nenáleží ku státníkům, ani bývali voleni od lidu pro jednotlivé případy; taktéž občané jakožto pouzí občané, ač ve hromádách hlasovali o věcech státních, jakož ani theoretikové o věcech státních bádající k nim nenáleželi. — Πολιτικὴ obsahuje v sobě — dle starých zřízení — především pojem obce (srv. „občan“, „občanský“), za našich okolností překlad takový venkoncez podržený byl by příliš úzký.

svůj v Bohu a nynější řád skutečný není čistě přirozený, nýbrž v nadpřirozeném, zjeveném již zdokonalení a rozřešení došel. V tom jest tudíž *Ar.* omluven. Přednosti spisu jsou: pilné pozorování skutečnosti, čímž daleko pokročil od *Platona*, snaha zjednati naukám svým pevný základ rozumový. Vady jsou: nedostatek poslední jednotné pohnutky mravnosti, důsledně prokázané, úzké namnoze pojetí mravnosti ve smyslu hellenském, spočívající ovšem více na zkušenosti než na důvodech a pojmech rozumových. — Mluva spisu tohoto jest poněkud snadnější než jiných; seřazení látky poněkud soustavnější než jinde, ač pokud ovšem z toho lze výtku či pochvalu samému *Ar.* činiti. Dle rozdělení děl *A.* na exoterické a esoterické (asi: populární a čistě vědecké) náleží tento spis do řady druhé, určené vlastním posluchačům již poněkud připraveným.

jeho asi předstihuje účely ostatních, tak že toto by bylo dobro lidské. Neboť když také pro jednotlivce i pro stát jest ono totéž, přece zdá se jistě větším a dokonalejším. dobro státu zjednati a zachovávat: milé jest sice i u pouhého jednotlivce, krásnější však a božstější u národu a státův.

[1094 b 11.] Odbor tento tedy za tím se nese, jsa jaksi státnictvím: i povědělo by se dosti, kdyby ozřejměla věc alespoň podle předložené látky.¹⁾ Zevrubnosti zajisté nelze v každém pojmu hledati, jakožtě ani ve věcech řemeslných.²⁾ Krásné³⁾ však a spravedlivé, o čemžto státnictví uvažuje, obsahuje tolik rozdílův a pochybností. že zdá se býti pouze zákonem, přirozeností však nikoli.⁴⁾ Takové pochyby také dobra asi chovají, protože mnozí z nich berou škodu: vždyť mnozí již vzali za své pro bohatství, mnozí zase pro mužnost. Spokojiti se tedy třeba ve vývodech o tom a z toho činěných tím, že prokážeme pravdu jen zhruba a v obryse, a ve vývodech činěných o případech a z případův obyčejných také jen takové závěry sestrojíme. Týmž způsobem jednotlivé

¹⁾ pokud předmět odboru tohoto dovoluje. *Ar.* sám jaksi zde omlouvá nedokonalost mravouky své nepřesností pojmův ethických, kteráž ovšem v řečtině byla ještě větší než nyní. Tak sám hlavní pojem ἀγαθόν (viz nah.).

²⁾ a uměleckých. Dle materialu řídí se též přesnost, důkladnost, ráz výtvoru.

³⁾ καλόν — má mnohem širší obsah než vědecký pojem „krásný“, značíc vše, co my vystihujeme slovy: řádný, správný, pěkný atd. — Dle pojmů stěžejných takto obsáhlých, často vědecké protivy (srv. „dobro“ nah.) zahrnujících není divu, že látka ethiky mnoho nesnází působila a nutila utíkat se více ke zkušenosti „z případův“ obyčejného života než k rozumovému odůvodňování.

⁴⁾ Jak opravdu tvrdili *Kyrenští* a později *Epikuros*, jsouce v tom předchůdci výstředních empiriků moderních.

výroky také třeba přijímati; vzdělanci zajisté přísluší na tolik hledati zevrubnosti v každém oboru, na kolik povaha věci připouští: sice zdá se to býti tolik jako přisvědčovati matematiku přemlouvajícímu a žádati důkazů po řečníku.¹⁾

[1094 b 28.] Každý posuzuje správně,²⁾ co zná, a o tom je dobrým [1095 a.] soudcem, v jednotlivinách tedy, kdo je v nich vzdělaný, naprosto pak ten, jenž ve všem je vzdělaný. Pročež pro státnictví není mladík posluchačem příslušným: nenitě zkušený činností životných, a vývody dějí se o nich a z nich. Mimo to jsa poddajný ku strážním,³⁾ poslouchati bude daremně a neprospěšně, anot účelem jest ne známost, nýbrž činnost.⁴⁾ Neliší se pak nikterak mladík věkem od mladíka povahou: neboť nedostatek nevězí ve věku nýbrž v tom, že podle strážně žije a vše sleduje. Takým zajisté jest poznání neprospěšno, jako nezdrželivým; těm však, již podle rozumu touhy zařizují a jednají, budou vědomosti o tom asi veleprospěšny.

1) kdežto naopak matematik má dokázati věc důvody věcnými, řečník pak přemlouvati, přesvědčeti a uchvátiti.

2) καλῶς.

3) vůbec ku vznětlivosti náchylný, zvláště pak ku zlým vášním a naruživostem.

4) jako vůbec *Ar.* účelem jest skutek a ne theorie, tak i mravověda má činiti nejen mravů znalými nýbrž opravdu mravnými, t. j. obsahovati stránku theoretickou i praktickou zároveň, aby ona v této dovršení svého došla. Tím také liší se mravověda *Ar.* od etik moderních, které podávají jen zásady nejvyšší, nikoli podrobná pravidla jednání.

Hlava 2.

[1095 a 12.] O posluchači tudíž, i jak třeba si tu počínati i co před se béřeme, úvodem¹⁾ tolik budiž pověděno: jednejme opět, kdyžtě všeliká znalost a volba touží po nějakém dobru, co ono jest, za čím pravíme že státnictví spěje a které z úkonných dober jest nejvyšší. Tož ve jméně takořka většinou se shodují (blaženost²⁾ totiž jmenují tu dav i znalci, dobře žiti pak a dobře jednati jest jim totéž co blaženu býti); co však blaženost jest, o tom jsou na pochybách, i nestejně vyslovuje se tu dav a myslitelé. Jedni totiž něco zřejmého a zjevného jmenují, na příklad rozkoš nebo bohatství nebo česť, jiní pak jiné, často i týž různé (nemocen totiž jsa zdraví, jsa chud bohatství), kdo však sobě jsou povědomi neznalosti své, podivují se těm, již povídají takto cosi velkého a schopnost jejich přesahujícího; někteří pak domnívali se, že mimo tato mnohá dobra jest nějaké jiné o sobě,³⁾ jež i těm všem jest příčinou, že jsou dobry. Všechny tudíž domněnky vyšetřovati bylo by asi daremno, i dostačí nejrozšířenější a zdající se míti jakýsi důvod.

[1095 a 31.] Nezapomínejme však, že liší se zkum ze základů vycházející a k základům vedoucí.⁴⁾ Dobře

¹⁾ jehož trojí část pořadem obráceným právě uvádí: o předměť, methodě, posluchači spůsobilém.

²⁾ „Eudaimonie“ jest nejvyšším cílem lidské snahy — tudíž také, soudil by někdo, nejvyšší pohnutkou mravnosti, a soustava *Ar.* je v té příčině alespoň dovršená. Avšak v pohnutkách již kolísá jak později uvidíme, nejsou všude důsledný ani jistý. — Soustava *Ar.* jest podle účelu — a účel jest mu nejvyšším, — eudaimonistická; eudaimonismus ten však jest — na rozdíl od pozdějších nauk — mravný, spočívaje v niterném účelu zdokonalení člověka činností.

³⁾ idea platonská.

⁴⁾ deduktivní — induktivní. ἀρχαί i přes výtku kritiky nemohl jsem jinak přeložiti, nechtěje užiti latinského „principia“; a

zajisté i Platon tuto se rozpakoval a pátral, zdali ta cesta jest ze základů či k základům,¹⁾ [1095 b.] jakož jest v okole od soudců k cíli nebo nazpět. Začítí zajisté potřebí od známého a to je dvojí: jednak nám jednak naprosto.²⁾ Nám tedy začítí jest asi od toho, co nám je známo. (Pročež třeba ve mravech krásně si vésti tomu, kdo o krásném a spravedlivém, vůbec o státnických věcech s dostatek chce poslechnouti.) Základem totiž jest skutečnost: a kdyby ta dostatečně vysvítala, nikterak nebude již potřebí důvodu. Takovýto člověk základy snadno buď má buď pochopí. Komu však ničeho z obou se nedostává. ten poslyš Hesioda³⁾:

„Ten jest nejlepší, kdo sám všechno promyslí, ušlechtilý však i ten, kdo dobře mluvícího poslechne, kdo však by ani sám nemyslel ani jiného slyše o tom v mysli nepřemítal, to jest daremný člověk.“

Hlava 3.

[1095 b 14.] Dobra zajisté a blaženosti domýšlejší se ne bezdůvodně — tuším ze živobytí. A sice v rozkoši je spatruje dav a nevzdělanci: proto také libují si

„počátky“ spíše daly by opačný smysl, nehledě k historické nesprávnosti, již by tento překlad dal.

¹⁾ na rozdíl od mistra svého *Sokrata*, jenž induktivně si počínal.

²⁾ Naprosto, o sobě, tedy věcně a předmětně dříve znám jest pojem bytosti, nám však, již poznáváme především smysly, dříve známy jsou tyto jednotlivé bytosti.

³⁾ Ἐργα καὶ ἡμέραι v. 293 sl. *E. F.*, vlašský překladatel a vykladač této první knihy *Ethiky*, uvádí tuto (*Dei Morali* a *Nicomaco libro primo tradotto e commentato da* —. Napoli 1882. pg. 16 sl.) dle starších vykladačů podobné výroky klasiků řeckých i římských, právě s *Micheletem* (*Aristotelis Ethicorum Nicomacheorum* II. X. Berol. 1848. 24.), že „questa sentenza e molto trita.“

v živobytí požívavém. Troji zajisté jest vynikající život: právě řečený a státnický, a třetí zkoumavý.¹⁾ Dav tedy jeví se docela otrockým²⁾ vole živobytí hovádek; dochází však povšimnutí, ani mnozí z mocných stejnými nárůživostmi strádají jako Sardanapal;³⁾ — vzdělání pak a činní tu kladou česť. Státnického života totiž ten snad jest účel. Jeví však se příliš povrchním na to, co hledáme: zdát se býti více ve ctitelích nežli ve ctěném. kdežto dobrem tušíme býti něco vlastního a neodňatelného. Dále sledují tuším česť, aby přesvědčili sebe samy, že jsou dobří: hledí totiž býti ctěni od rozvázných a u kterých jsou známi a sice pro ctnost; zjevno tedy, že podle nich aspoň je ctnost⁴⁾ něco lepšího. Snadno, ano spíše by tedy člověk v této domýšlel se býti účel státnického života. Jeví se však i ona méně dokonalou; zdát

¹⁾ Trojdílné třídění druhů života lidského pochází již od *Pythagory*, jenž je třídil dle trojích účastníků při hrách olympijských; *Platonovo* třídění liší se od *Ar.* tím, že onen názvy druhů volí zpřímá, dle trojí touhy člověka po zisku, cti, vědě, kdežto u *Ar.* první člen jest povahy více podmětnej, ač ovšem nabytý statek může tu býti prostředkem, čímž snad lze porovnat neshodu povstávající tím, že *Ar.* mluví na konci hlavy ještě jakoby o čtvrtém druhu života; a druhý člen přímo pojmenován dle zaměstnání, jež nejvíce ku cti dopomáhá, nepřímou tedy teprve dle ctižádosti.

²⁾ Ve smyslu srovnáním třeba slovu tomu rozuměti: jak otroci. Jest to pouze výraz názoru starověkého, kladoucího otroka nejen dle skutečnosti nýbrž i právně na roveň se zvířat; že otrok vlastně jen ve skutečnosti nikoli dle schopností svých byl pouze tím, čím jej nešťastné okolnosti učinily, o tom dále nezkoumáno.

³⁾ Mnozí, kteří společensky nejsou otroky, oddávají se otrockým nárůživostem. Rozkošnický Sardanapal byl poslední král assyrský.

⁴⁾ ἀρετή značí všelikou vhodnost k něčemu, zběhlou a výtečnost, bez příznaku mravnostního, čemuž naše slovo jen původem svým („čestnost“) by odpovídalo, jsouc nyní názvem čistě ethickým. *Ar.* sám ji vymezuje (*Phys.* 246 a 13:) τελειωσίς τις, jakási dokonalost, tak že mluvití bylo lze o „ctnosti“ půdy, psa atd.

se býti možno, aby majetník té ctnosti život prospal nebo prozahálel, a nad to [1096 a] strádal. největšími zly a nehodami: kdo však tak žije, toho asi nikdo nebude blahorečiti, leč aby jen na větě své stál.¹⁾ O tom však již dosti (s dostatek zajisté o tom pověděno v obecných návodech;²⁾ třetí pak jest zkoumavé, ku kterému prohlédati hodláme v následujícím. Ziskuchtivé jest jaksi násilné, a bohatství zjevně není to hledané dobro: jestiž užitečné a k vůli jinému. Proto spíše asi položí někdo účely dříve řečené; libujemeť si v nich pro ně samy. Ale ani ony nejeví se jimi, ačkoli mnoho důvodů za ně jest nahromaděno.

Hlava 4.

[1096 a 11.] Toho budiž tedy pominuto; lépe snad ku povšechnému přihlédnouti a obádati, jak se ono vypovídá, ač pátrání takové stává se obtížným, protože přátelé naši³⁾ zavedli idee.⁴⁾ Zdáti se bude snad lepším

¹⁾ Ze tří způsobů života první nemůže býti opravdu blažený, poněvadž požitek náleží i zvířatům, kdežto zde hledá se něco jen lidského; druhý také ne, z příčiny uvedené; ani ctnost však nemůže býti tou blažeností, poněvadž jest rozpolozeností a může býti ve člověku beze všeho skutečného projevu, kdežto blaženost jest účinná, konavá a vyžaduje také zevnějšího blahobytu. Prvou část blaženosti drželi hlavně kynikové a stoikové, i po Ar., druhou kyrenští.

²⁾ Τὰ ἐγκύκλια, ἑ. φιλοσοφήματα, λόγοι ἑξωτερικοί, ἐν κοινῷ γενόμενοι, spisy populární, dialogické, v nichž Ar. jednal o vědomostech každému vzdělanci řeckému potřebných, jaké u evých posluchačů v Lykeiu předpokládal (srv. str. 5. pod č.).

³⁾ Sokrates a hlavně Platon. Z místa toho dovodí se, že *Nikomachos*, an se narodil po smrti Platonově, není pořadatelem Ethiky této: spíše prý ji lze připsati Theofrastovi (srv. str. 3.*).

⁴⁾ ἰδέα — viditelná podoba („vidina“ se neujalo). *Platonovi* jen výsledky myšlení, které jediné poznává pravý byt, totiž

a potřebným, na obranu pravdy ba i vlastní nauku zavrhnutí, zvláště filosofovi: byť zajisté oba byli nám mili, pravdě dlužno dáti přednost. Kdo domněnku tu pronesli, neutvořili ideí tam, kde udávali dřívějšek a pozdějšek (pročež ani nesestrojili idee čísel); dobro pak vypovídá se o jestotě i o jakosti i o vztahu, a co jest o sobě i podstata jest přirozeně dřívější¹⁾ nežli vztažitě (podobát se toto odstřelku a případku bytosti): tudíž nebude u nich asi společné idee. Dále, poněvadž dobro vypovídá se způsobem tolikerýmž jako bytosť²⁾ (vypovídá se o jestotě, na příklad Bůh a mysl, i o jakosti, etnosti, i o kolikosti, mírnost, i o vztahu, užitečnost, i o čase, doba, i o místě, útulek, a jiné podobné), zjevno, že ono nebude asi ničím společně povšechným a jedním:³⁾ ne-

povšechné pomysly, povšechniny jsou opravdovým jsoucнем. Ty jsou mimo svět smyslový, majíce tam svoje samostatné útvary (= idee), ovšem pokaždé jakožto jedince: dle nich jsou věci smyslové, které jsoucna jejich jsou jen účastny (μετέχει). To platí v řádě bytoslovném i mravním: tento druhý má zde *Ar.* na mysli.

¹⁾ není zde tudíž, ano lze mluviti o dřívějšku a pozdějšku — podle nauky idealistické — idee; a přece idea dobra prý jest nejvyšší. „Dřívějšek a pozdějšek“ roz. ontologický více než časový: přednější, dřívější v řadě hodnoty bytoslovné, jest podstata nežli její případy.

²⁾ schol. „bonum et ens convertuntur“: vše co jest, jest (ontologicky) dobré, každá bytosť jakožto bytosť a pokud jest jen bytosť jest dobrá.

³⁾ aby bylo lze v ně jako ve společný vyšší pomysl shrnouti přisudky, kategorie (*Aristotelovy*), jichž klade deset, má je za nejvyšší pojmy bytoslovné. Vypovídá se sice o každém z nich, že jest, zdají se tedy spadatí pod společný pomysl bytu: avšak tento není pojmem rodovým, poněvadž nic nemůže k němu přistoupiti jakožto znak blíže určující, aby nebylo již nějakou „bytosť“, tedy také dobrým. Tím není vyvrácena povšechná idea dobra, která ve všech věcech jest táž, nýbrž dobro jsoucí mimo vše věci dobré samo o sobě,

vypovídalo by se totiž ve všech přísudcích nýbrž pouze v jednom. Dále poněvadž o obsahu jedné idee jest také jedna vědomost, i o veškerých dobrech byla by jedna vědomost nějaká: avšak těchto jest mnoho i o obsahu jednoho přísudku, na příklad o včasnosti: ve válce totiž velitelství, v nemoci lékařství, a o mírnosti: ve stravě lékařství, ve práci tělocvik.¹⁾ Bude pak také leckdo na rozpacích, co chtějí jmenovati tou osobitostí, kdyžtě ve člověku [1096 b.] o sobě a člověku jest jeden a týž pojem, totiž člověka. Pokud totiž jest to člověk, nebudou se nikterak lišiti: tudíž ani pokud jest dobro. Avšak ani jsouc věčné nebude více dobrem, kdyžtě ani mnohověká²⁾ bělost není bělí než jednodenní. Přesvědčivěji tuším o tom mluví *Pythagorovci* kladouce jedno v dober souřadí:³⁾ jich pak zdá se, že i *Speusippos*⁴⁾ následoval.

[1096 b 8.] Avšak o tom jinde⁵⁾ budiž mluveno: jakožto pomyslová jednota, poněvadž tuto má každý přísudek pro sebe, nemoha s druhým již v jednotu vyšší býti uveden, a o každém zvlášť se vypovídá „býti“ a „dobrý“.

1) Vědomosti o dobrech jsou různé; zbavme je různosti této, abychom dostali jednu *Platonovu* vědomost o idei dobra, zbavíme ji také všeho obsahu, t. j. zničíme ji.

2) Mnohověkost a věčnost sice nejsou si rovny, tak že by *Aristotelův* důvod, platný pro mnohověkost, mohl býti daremný naproti věčnosti. Avšak ex concessio protivníků nyní vyvracených věčnost idee, od bytostí skutečných docela odloučené jsoucí, není nic než dlouhá, nezměrná řada věků.

3) Dvě řady základních protiv, každé to souřadí (συστοιχίαι) o 10 členech, podávaly *Pythagorovcům* též základní pojmy mravní.

4) synovec *Platonův* a nástupce v úřadě učitelském, u něhož nauka *Platonova* již mísí se s číslovědou pythagorejskou. Jemu dobro nebylo jedno, o sobě jsoucí, odtahité, nýbrž výsledek konečný skutečných bytostí, jako *Pythagorovci* nekladli svého dobra mimo skutečnost.

5) Snad míněna tu metafysika *Ar.* nebo zvláštní (ztracené) spisy o *Pythagorovcích* a *Speusippovi*, o nichžto staří nás zpravují.

co do řečeného nějaká pochybnost se pozvedá, že ne-
jednalo se o všelikém dobru nýbrž mluveno o jednom
druhu jeho, které o sobě bývá sledováno a libováno,
kdežto co je působí neb nějak ochraňuje nebo protivy
odstraňuje, jen proto a jiným způsobem tak se jmenuje.
Zjevně tedy, že dvojako asi dobra se vypovídají, jedna
sama o sobě, jiná pro ně. Oddělice tedy dobra o sobě
od užitečných,¹⁾ uvažujeme, zda vypovídají se podle
jednoho pomyslu. Za dobra o sobě která asi položíme?
Či snad ta, která i osamotnělá bývají sledována, na
příklad rozvažovati a viděti a některé rozkoše a pocty?
ty zajisté bychomť i sledovali pro něco jiného přece
položíme asi mezi dobra o sobě. Či to není nic jiného
mimo pomysl? pak bude druh jeho²⁾ daremný. Jsouli
však i tito druhové mezi dobry o sobě, bude potřebí,
aby pojem dobra v nich ve všech jakožto tentýž se
zračil, jako ve sněhu a olovné běli pojem bělosti. Ale
česť a rozvaha a rozkoš mají různé a odlišné pojmy
potud pokud jsou dobra. Není tedy dobro něco společného,
ani dle jednoho pomyslu.

[1096 b 26.] Ale jak se pak vypovídá? Nepodobáť
se alespoň věcem stejnojmenným³⁾ náhodou. Ale snad
podle toho, že jest od jednoho nebo k jednomu vesměs
přispívá, či spíše podle obdoby? jako totiž v těle zrak.
v duši mysl,⁴⁾ a jiné v jiném. Ale snad třeba toho pro

¹⁾ tedy vztažitých.

²⁾ t. j. zvláštní, určité dobro pak ani nebude vlastním dobrem
nýbrž jen daremným jediného povšechného a bezobsažného dobra toho
případkem — anebo bude ten povšechný pomysl dobra v každém
dobru určeném týž: toho není, tedy —

³⁾ spolujmenným. Srv. „O duši“ str. 34.³⁾

⁴⁾ Obdobně mají dobra toto společné jméno, ne pouze stejno-
jmenně beze všeho základu ve vzájemné podobnosti; jako zrak těla
a zrak duše, které přece pod jeden pojem nespádají, mají totéž jméno

nynějšek pominouti. neboť vyšetřovati to zevrubně vlastnější jest asi jinému odvětví filosofie; ¹⁾ podobně též co do idee. Byť i zajisté bylo nějaké dobro jedno, a to společně vypovídané neb oddílné jsoucí samo o sobě, zjevně nebylo by úkonným ani nabytným člověku; ²⁾ takovéto však se hledá. Ale přece snad bude někomu zdáti se lepším, poznati [1097 a.] je vzhledem k nabytným a úkonným dobrům: majíce je totiž jakoby vzorem, zvíme spíše také, co nám jest dobré, a vědouce dosáhneme toho. Důvod ten má sice jakousi přesvědčivost do sebe, podobá se však, že nesouhlasí s vědami: všechny totiž nesou se za nějakým dobrem a vyhledávají čeho tu potřebí, ale pomíjejí znalosti onoho. A přece není důvodno, aby takové pomůcky umělci vůbec neznali a jí ani nevyhledávali. Záhadno také jest, co prospěje tkalci nebo tesaři v jeho řemesle znáti dobro o sobě, neb jak bude kdo lepším lékařem neb velitelem uzřev ideu o sobě. Vždyť nehledí tuším lékař takto ku zdraví vůbec nýbrž ku zdraví člověka, či raději asi tohohle člověka: léčit jednotlivě. ³⁾

pro jakousi dobu. Při dobrech obdoba ta spočívala by v tom, že všechna vyjadřují jakousi účelnost.

1) metafysice, kde obšírněji vyvrací ideologii *Platonovu*, zde představuje na důvodech zkušebných, které *vesměs* vrcholí v tom, že idea dobra jest pouhý vztah, bez vlastního obsahu bytného, zvláště vztah účelný, tak že vždy ostane prázdná idea pro sebe a různá dobra též pro sebe, kterých onou ideou bezobsažnou měřiti a posuzovati nelze: „dobro“ lze o všem jsoucnu vypovídati.

2) nejsouc ničím určitým, nemajíc obsahu.

3) Empirické stanovisko *Ar.* zde projevono naproti ideologii *Platonově*.

Hlava 5.

[1097 a 14.] Tož o tomto budiž jen tolik pověděno vraťme se zase ku hledanému dobru, co pak asi jest. Jeví se býti jiným v každé činnosti a umění: jiným totiž v lékařství a velitelství a stejně i v ostatním. Které tedy jest dobro jednotlivých? Nebo k vůli čemu ostatní se koná? Tím jest v lékařství zdraví, ve velitelství vítězství, ve stavitelství budova, pokaždé jiné, v každé činnosti však a volbě účel: k vůli němu zajisté každý koná ostatní. Tedy máli úkonné vůbec nějaký účel, bude tento asi tím úkonným dobrem, pakli jich více, tyto. Rozprava tedy jinou cestou tamtéž¹⁾ došla. Třeba však hleděti to ještě více objasniti. Poněvadž totiž více jeví se býti účelů, z nich pak některé volíme pro jiné, na příklad bohatství, píšťaly, vůbec nástroje, zjevno, že nejsou všechny dokonalé: ²⁾ nejlepší však jeví se něčím dokonalým. Jestli tedy pouze jeden dokonalý, bude ten asi tím hledaným, pakli více jich, tedy nejdokonalejší z nich. Dokonalejším pak zoveme to, co sledovati třeba o sobě, než to, co pro něco jiného, a co nikdy není žádoucí pro něco jiného, více než to, co i o sobě i pro něco jiného jest žádoucí, a naprosto dokonalým tedy to, co vždy o sobě jest žádoucí a nikdy pro něco jiného. Takovou pak zdá se především býti blaženost: [1097 b.] tu zajisté bereme vždy pro ni samu a nikdy pro něco jiného, kdežto česť a rozkoš a důmysl a všelikou ctnost bereme také sice pro ně samy (byť i z nich dále

¹⁾ ku pátrání po účelu posledním, po dobru nejvyšším, jež od různých různě určováno, což *Ar.* právě v předešlých odstavcích vyloživ maně k prvnímu předsevzetí zaveden jest.

²⁾ τέλεια — konečné, poslední a tedy dokonalé, ne sice ve svém druhu — tu zajisté mohou býti dokonalé nástroje atd. — nýbrž vůbec v řadě dober, v řadě účelů.

nic nepocházelo, brali bychom každou z nich), ale také k vůli blaženosti, domýšlejíce se, že jimi budeme blaženi. Blaženosti však nikdo nebéře k vůli oněm, aniž vůbec pro něco jiného. Zdá se pak, že i ze soběstačnosti totéž následuje: dokonalé dobro zajisté soběstačno býti se zdá. Soběstačno však míníme nejen samému vedoucímu život samotářský, nýbrž i rodičům a dětem a ženě a vůbec přátelům a občanům, poněvadž přirozenosti člověk jest bytosť společenská.¹⁾ Při tom však třeba jisté meze položit: rozšiřovati to totiž na rodiče a potomky a přátele přátel, to půjde do nekonečna. Avšak k tomu potom bude přihlédnouti; soběstačným klademe, co samotno činí život žádoucím a ničeho nepostrádajícím; takovou pak domníváme se že jest blaženost, kteráž nad to jest ze všech nejžádoucnější, nesečtena.²⁾ Sečtena zajisté zjevně byla by žádoucnější i s nejskrovnějším dobrem: neboť přiložené stává se přebytkem dober, a větší z dober vždy jest žádoucnější. Jeví se tedy něčím dokonalým a soběstačným blaženost,³⁾ jsouc účelem úkonného.

—•—

¹⁾ φύσει πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος. Společností občanskou ve starověku po výtce byla společnost státní, ve kterémžto smyslu onomu slavnému výroku A. třeba rozuměti.

²⁾ Důvodný, nejnovější výklad místa toho, vesměs takorka (mimo na př. *Michelet*, *Aristotelis Ethic. N. libri decem*. Berol. 1848. pg. 46.) za obtížné vykládaného viz v *Ztschr. für philosophie und philosophische kritik* 1887. sv. 90. str. 88. sl.: *Arleth*, *Über Aristoteles' Eth. Nic. I. 5. 1097 b 16 ff.* Blaženost není součet, ačkoli má díly, neboť takový způsob seřazení dílů těch přičí se její dokonalosti.

³⁾ a poněvadž dokonalost a soběstačnost jsou znaky nejvyššího dobra, tedy jest jím blaženost.

Hlava 6.

[1097 b 22.] Avšak jeví se snad vůbec uznaným,¹⁾ blaženost nazývati nejlepším. jen žádá se ještě, aby zřejměji bylo pověděno, co jest. Stane se to asi, když vezmeme si výkon člověka. Jako totiž píštěc a sochař a každý umělec, a vůbec kdo má nějaký výkon a činnost, ve výkonu zdá se míti dobro a milo. tak asi zdá se býti též u člověka. jelikož jest něco výkonem jeho. Což pak má tesař a švec nějaké výkony a skutky, a člověk ne, ten jest přirozeně nečinný? či položíme asi, jakož oko a ruka a noha a vůbec každý úd patrně má nějaký výkon, též u člověka nějaký výkon mimo ty všechny? který pak tedy asi to bude? žití zajisté jeví se společno i rostlinám, kdežto se hledá zvláštní.

[1098 a.] Odlišiti tedy potřebí život stravitý a vzrostný. Následující bude pak citlivý, ale i ten jeví se společným koni a volu a všelikému živočichu. Zbývá tedy konavý bytosti mající rozum. [1098 a 5.] Poněvadž pak ten dvojako²⁾ se vypovídá, třeba položiti život jsoucí v konu: tentof předněji³⁾ zdá se býti vypovídán. Jestli tedy výkonem člověka kon duše dle rozumu neb ne bez rozumu, a týmž co do rodu zoveme výkon tohohle člověka a tohohle řádného, na příklad kitharisty vůbec a kitharisty řádného, a jest to naprosto při všem, an přebytek co do výtečnosti k výkonu se přikládá (kitharistovi totiž náleží hráti, řádnému dobře hráti); jestli však tomu tak a výkonem člověka klademe býti jakýsi život, a tímto kon duše a činnost s rozumem, u řádného pak může

¹⁾ po předchozím vyšetřování (hl. 5.).

²⁾ jakožto kon a skutek a jakožto pouhá rozpoloženost a mohutnost.

³⁾ naproti pouhé rozpoloženosti, činu schopné ale ještě nečinné (ἐνέργεια naproti ἔστις).

vše to způsobem dobrým a krásným, a vše to dobře dle vlastní ctnosti se dokonává: jestli tedy tomu tak, dobrem¹⁾ lidským stává se kon duše ve ctnosti, a jestli více ctností, tož v nejlepší a nejdokonalejší.²⁾ Dále v životě úplném.³⁾ Jedna vlaštovka zajisté nedělá jara aniž jeden den: tak ani blaženým a šťastným nočiní jeden den ani skrovný čas.

—••—

Hlava 7.

[1098 a 21.] Budiž tedy dobro takto popsáno (potřebí totiž napřed věc v obryse⁴⁾ vyličiti, a pak později vyšetřiti); i zdá se, že každý dovede rozvésti a rozčleniti co v obryse správně podáno, a že čas jest při tom dobrým vynalezatelem a pomocníkem. Odtud povstaly také dodatky v uměních; každý zajisté dovede doložiti co chybí. Pamatovali však třeba na pověděné⁵⁾ a nepohledávati zevrubnosti ve všem stejně, nýbrž pokaždé dle namítnuté látky a na tolik, na kolik oboru jest vlastní Tesař zajisté a měřič různě vyhledávají pravý úhel: onen totiž, pokud jest užitečný k výkonu, tento co jest a jaký jest: jestiž zkoumatel pravdy. Týmž způsobem i v ostatním třeba si počínati, aby přídavků nebylo více než díla samého. Aniž smí se žádati příčiny [1098 b.] ve všem stejně, nýbrž dostačí v něčem ukázati správně skutečnost; ⁶⁾ skutečnost jest prvá a základ; základy pak

¹⁾ Zde počíná dověti.

²⁾ o níž později řeč.

³⁾ především co do věku, zároveň však též co do blahobytu.

⁴⁾ jež právě o blaženosti podal, jakožto základ a rozvrh dalšího rozboru.

⁵⁾ Hl. 1. 1094 b 13. sl.

⁶⁾ τὸ ὅτι, že tomu tak jest, naproti τὸ διότι, důvod, proč tomu tak jest. Ne při každé větě lze tázati se po dalším důvodu; sice by poslední základy nebyly základy; k těmto dospívá se dle A.

zkoumají se jednak návodem, jednak smyslem, jednak jakýmsi zvykem a ještě jinak. Pokusiti se třeba pátrati o každém z nich dle povahy jeho, a snažiti se o správný výměr. Majíť velký účinek na důsledky. Zdát se základ pŕlí celku býti¹⁾. a mnoho hledaného objasňovati.²⁾

Hlava 8.

[1098 b 8.] Třeba však jej³⁾ uvažovati nejen dle sousledku a složek výměru nýbrž i co o něm se praví.⁴⁾

návodem (indukcí) z počitků smyslových a ze zvyku (z tohoto ovšem jen co do jednání, tedy ve mravovědě, an zvyk stálý a obecný jest jaksí výrazem přirozenosti).

¹⁾ Přísloví, jemuž podobná („počátek půl práce“), ovšem prstonárodní, i moderní řeči obsahují.

²⁾ Ze základů návodem zjednaných odvodí se zase věty podrobné. *J. H. v. Kirchmann* (Erläuterungen zur Nik. Ethik. Heidelb. 1882. str. 15. 30) vidí v tom nauku ovšem mylnou, jakoby logickým sousledkem mohlo sousudku přibýti obsahu: snad dostačí smyslu místa i správnosti nauky, míti za to, že sousudkem mnoho nejasného lépe vysvětá, vzájemné vztahy ozřejmují a pod. Dle předěšlých vět jest *A.* empirikem, an z jednotlivostí k základům povšechným velí vystupovati, dle této zase opačné methodě učí (kterouž někteří praví míněnu býti oním hořejším: [zvykem a] ještě jinak); spojení metody induktivní s deduktivní jest metoda jedině správná. — Ostatně pokládá se téměř celá hlava tato („i zdá se“ — až do konce) za cizí vsuvku.

³⁾ bezprostředně míněnu tu základ, o němž právě byla řeč, prostředně pak blaženost jakožto základ mravovědy.

⁴⁾ Srv. *Arleth* u. m. str. 107. Sousledek deduktivní podán ve hl. 5.; výměr a části jeho na základě psychologickém ve hl. 6. Obě tyto hlavy podávají nauku *A.* naproti naukám jiných dříve vyloženým. Nyní obrací se k názorům filosofův a lidu, které ve mravovědě jisté právo své mají, a ukazuje shodu svou s nimi.

S pravdou zajisté všeliká skutečnost¹⁾ souhlasí, s nepravdou ihned se potýká. — Jsouli tedy dobra trojako rozdělena, a sice jedna se zovou zevními, jiná duševními a tělesnými, tož duševná zoveme hlavními a nejvíce dobrými. Skutky a kony duševné klademe do duše. I správně tedy asi mluveno dle domněnky takové, staré a od učenců přijímané. Správně také, že skutky nějakými a kony zove se účel: tak zajisté on ocitá se mezi dobry duševními a ne zevními. Souhlasí pak s výměrem,²⁾ že blažený dobře žije a dobře jedná: vždyť říká se již takorška,³⁾ že blaženost jest dobré živobytí a dobré jednání.

Hlava 9.

[1098 b 22.] Jeví se pak, že i co se pro blaženost požaduje,⁴⁾ vesměs jest v řečeném. Jedněm totiž zdá se býti ctností.⁵⁾ jiným rozvážností,⁶⁾ jiným jakousi moudrostí;

¹⁾ Jedni vykládají: co bytostem skutečně přísluší, shoduje se s tím, co se o nich pravdivě vypovídá; jiní: ve pravdě všechny názory (τὰ ὑπάρχοντα) se shodují atd. Myslím, že hořejší překlad contextu nejlépe vyhoví; výklad byl by asi tento: „pravá nauka“ — jíž ovšem mlčky předpokládá býti nauku svoji právě přednesenou — „v denní skutečnosti, ve zkušenosti, v obecných názorech a přesvědčeních“ — o těch právě chce mluvit (τὰ ὑπάρχοντα) — „se osvědčuje.“ Bude to asi narážka a jakási část důkazu u *Ar.* oblíbeného: z obecného zvyku, jaksi sensum commune projevujícího. — Dvě domněnky hned uvedeny, z nichž prvá („Jsouli tedy . . .“) dobra duše klade za nejvyšší, tedy s *Ar.* se shoduje („správně tedy . . .“), an úkon duše (blaženost) tím zahrnut; druhá pak („Správně také . . .“) v úkonech, jež ovšem u člověka základ mají pouze v duši, klade cíl, tedy blaženost, tedy také s *Ar.* se shoduje („Souhlasí pak . . .“).

²⁾ podaným ve hl. 7.

³⁾ překadlem obecným.

⁴⁾ od filosofů (naproti názorům lidu, o nichžto v předešlé hlavě).

⁵⁾ Kynikům.

⁶⁾ Sokratovi.

jiným zase tím neb něčím z toho s rozkoší neb aspoň ne bez rozkoše; ¹⁾ druzí také zevnější blahobyť ²⁾ přibírají. Jedno tvrdí mnozí a staří, jiné málokterí a slovatní mužové; a důvodně žádný z nich nemá docela nepravdu nýbrž aspoň v jednom nebo snad i většinou dobře mají. Kdo tedy zde udávají ctnost neb nějakou ctnost, s tím souhlasí výměr náš: jí zajisté přísluší činnost podle ³⁾ ní. Liší se však asi nemálo, klásti nejlepší ve mění či v užívání a v rozpoložení či v konu. Můžeť rozpoložení [1099 a.] nic dobrého nedokonati, na příklad u spícího neb nějak jinak nečinného, kon však nemůže; budeť jednati z nutnosti a dobře jednati. Jako při hrách olympijských nikoli nejhezčí a nejsilnější bývají věnčení nýbrž zápasící (z těch zajisté někteří vítězi), tak i životních krás a dober docházejí ti, kdo dobře jednají. Jest pak také život jejich o sobě příjemný. Radovati se jest duševné, každému pak jest příjemno, čeho zove se milovníkem, na příklad kůň milovníku koní, divadlo milovníku divadla: týmž způsobem také spravedlivé milovníku spravedlivého a vůbec ctnostné milovníku ctnosti. U davu potýkají se příjemnosti nejsouce jimi přirozeně, ⁴⁾ kdežto milovníkům krásna příjemno jest přirozeně příjemné. Takové pak jsou skutky dle ctnosti, tak že i jim jsou příjemny i samy o sobě. Nikterak nepotřebuje tedy život jejich příjemnosti jakožto nějakého obvěsku nýbrž má příjemnost v sobě. Po tom zajisté, co pověděno, ani není dobrý, kdo neraduje se z krásných skutků; nenazveť asi nikdo spravedlivým toho, kdo neraduje se

¹⁾ Kyrenští.

²⁾ Xenokrates.

³⁾ ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια — činnost ve směru a řádu ctnosti, tedy podle ní, jak úsloví to častěji se vracející hodlám stále překládati.

⁴⁾ Na př. příjemnosti tělesné.

ze spravedlivého jednání, ani štědrým, kdo neraduje se ze štědrých skutků; podobně pak i v ostatním. Jestli však tomu tak, budou skutky ctnostné asi samy v sobě příjemnými. Avšak také dobrými i krásnými a sice obojími co nejvíce, jestližeť řádný správně o tom soudí: a soudí, jak jsme pověděli. Nejlepší tedy a nejkrásnější a nejpříjemnější jest blaženost, a nevylučuje se to dle nápisu delského: ¹⁾

Nejkrásnější jest, co nejspravedlivější, nejlepší býti zdrav; nejpříjemnější dosíci toho, po čem kdo touží. ²⁾

Všeho toho zajisté dostává se nejlepším konům; těmi pak, či jedním nejlepším z nich pravíme býti blaženost. Jeví se však přece býti nad to potřebnou též dober zevnějších, jakož jsme pověděli: nemožno zajisté neb nesnadno konati krásné nejsouc zaopatřenu. Mnoho zajisté koná se [1099 b.] skrze přátely a bohatství a státní moc jakožto nástroje: a kdo něčeho postrádají, na příklad urozenosti, plodnosti, krásy, mají štěstí svoje zastíněno. ³⁾ Ne velice blažen zajisté jest ohyzdný neb ze špatného rodu neb osamotnělý nebo bezdětný, a ještě snad méně, máli kdo zlé dítky nebo dobré mu zemřely. Jakož tedy jsme pověděli, vidí se, že potřebuje také takovéhoho blahobytu. Odtud někteří v jedno řadí zdar ⁴⁾ s blažeností.

¹⁾ dvojverší heroické.

²⁾ Stejnou myšlenku ze Sofokleovy Kreusy uvádějí vykladatelé dle citatu Stobaeova. Latinsky dvojverší podáváno:

Est pulcerrima res iustitia; amata tenere
Iucundissima res; optima, si valeas.

³⁾ Jest to populární názor hellenský, jenž ovšem čistou mravou přijat býti nemůže; nelze však proto ani naopak velkých vý-
čitek Ar. činiti, an sám do těchto věcí podstaty blaženosti neklade.

⁴⁾ εὐτυχία. „Některými“ míní školu kyrenskou (srv. nah.).

Hlava 10.

[1099 b 9.] Odtud jest i záhadno, zdali lze tomu se naučiti neb navyknouti neb jinak nějak v tom se vy-cvičiti, nebo přicházili to nějakým božským údělem neb náhodou. Dostávali se tudíž vůbec nějakého daru lidem od bohů, důvodno, že i blaženost jest darem božím, a to tím více, ana mezi lidskými dobry jest nejlepší; ale to bude snad jiné úvaze vlastnější: podobá se však, že, byť i nebyla bohy sesílána nýbrž ctností a jakousi naukou nebo cvikem nabývána, náleží mezi věci nejbož-štější. Cíl zajisté a účel ctnosti nejlepším jeví se býti a čímisi božským i blaženým. Pak bude asi také mnohým společna: jestiž možno, aby všem neotupělým ke ctnosti dostalo se jí jakousi naukou a péčí. Jestli však lépe tak býti blaženu než náhodou, důvodno jest, že věc opravdu tak se má, kdyžtě to, co jest od přírody, tak je zřízeno, aby bylo co nejkrásnější, podobně pak i co je z umění i ze všeliké příčiny,¹⁾ nad jiné pak z nejlepší. Největší však a nejkrásnější věnovati náhodě bylo by asi vadné. Zároveň vysvítá hledané i z výměru: jmenován tu zajisté jakýsi kon duše dle ctnosti. Z ostatních dober některých nutno jest aby se dostávalo, jiná přirozenou měrou jakožto nástroje jsou součinná a užitečná. To asi souhlasno jest i s počátkem našim: účel státnictví zajisté za nejlepší jsme kladli, to pak nejvíce péče si dává učiniti občany nějakými a to dobrými a krásných věcí konavými. Slušně tudíž ani voľa ani koně ani kterého jiného zvířete nezoveme blaženým: žádné z nich totiž nemůže [1100 a.] přiúčastniti se takového konu. Z té příčiny pak ani dítko není blaženo: pro mládí zajisté takových věcí ještě

1) jakožto příčiny tíhnoucí vědomě a úmyslně za zvoleným účelem — jímž může jen dobro alespoň podmětně zvoleno býti.

není konavým; a které se tak zovou, pro naději bývají blahořečeny. Potřebí totiž, jak jsme pověděli, i dokonalé ctnosti i dokonalého života.¹⁾ Mnohé totiž změny ději se a všelijaké příhody v životě, a může i nejšťastnější velkými nehodami postižen býti ve starobě, jakož v heroických básních o *Priamu* se bájí: kdo takových příhod zažil a bídně dokonal, toho nikdo neblahořečí.

.. —

Hlava 11.

[1100 a 10.] Zda tedy ani žádného jiného člověka nelze blahořečiti, dokud žije, nýbrž potřebí dle *Solona* ku konci prohlédati? a kdyžtè také třeba tak položit, zdaž jest pak aspoň blažen, když umře? či je toto docela nemístné, zvláště pak nám, již konem jakýmsi zoveme blaženost.²⁾ Pakliže nejmenujeme zemřelého blaženým — a ani *Solon* toho nechce, nýbrž že tehda jenom bezpečně lze blahořečiti člověka, jakožto již uniklého zlům a nehodám — i toto obsahuje nějakou pochybnost: zdáť se i zemřelý míti nějaké zlo i dobro, kdyžtè i živoucí ač toho nečijící,³⁾ na příklad pocty a hanby, a děti a vůbec potomků blahobyť i neštěstí; tož i toto záhady poskytuje. Neboť kdo šťastně žil až do staroby a přiměřeně dokonal, tomu mohou přihoditi se mnohé převraty v potomcích i mohou býti někteří z nich dobří a dojíti života tak zaslouženého, jiní zase naopak, i jest zjevno,

¹⁾ Srv. 1098 a 18.

²⁾ která tedy jen za živobyť může býti, kdy kon onen jest možný.

³⁾ Neníť všechno zlo a dobro jen pro smysly, jichžto zánikem ve smrti by též vesměs zanikalo, nýbrž bázeň a naděje co do příhod budoucích, pokud živoucí jich bázní neb nadějí dostihnouti může, takto i potom zemřelému jsou již jaksi zlem neb dobrem.

že dle vzdálenosti od rodičů všelijak mohou se míti: tož bylo by nemístno, kdyby i zemřelý spolu se měnil a stával se tu šťasten a opět nešťasten, ale nemístno též, aby nikterak, ani po nějakou dobu, záležitosti potomků nezasahovaly rodičův. Avšak potřebí vrátiti se ku dřívější záhadě: ¹⁾ snadno zajisté vyzkoumá se z onoho i to, co nyní hledáme. ²⁾ Třebali tedy prohlédati ku konci a tehda každého blahořečiti, ne jakožto jsoucího blaženým nýbrž že jím dříve byl, kterakž pak není to nemístno, nebudeli, an je šťasten, toto přítomné pravdivě o něm vypovídáno, poněvadž [1100 b.] nechceme živoucích blahořečiti, pro změny a domýšlíme se o blaženosti, že jest cosi stálého a nikterak snadno změnného, kdežto štěstí často u týchž lidí se zvrací; ³⁾ na bíledni totiž jest, že kdybychom řídili se dle příhod těch, téhož často nazveme blaženým a opět nehoým, udávajíce tím blaženého za nějakého chameleona ⁴⁾ a vratce postaveného. Anebo není snad nikterak správně řídit se tu náhodami? ⁵⁾ vždyť v nich není dobro nebo zlo, ale život lidský potřebuje jich jen mimotně, jak jsme pověděli, kdežto hlavní v blaženosti jsou ctnostné kony, v opaku pak opačné. Výměru tomuto nasvědčuje i přítomná záhada. V žádném z lidských výkonů zajisté není takové stálosti jako v konech ctnostných: zdajíť se býti stálejší i nad vědomosti. A z oněch samých nejvýzacnější jsou i nejstálejší, protože v nich šťastní

¹⁾ Kdy lze člověka blaženým nazývati, zdali až po smrti.

²⁾ jak souvisejí příhody na př. potomků s blažeností předkův jejich.

³⁾ ἀνακυκλεῖσθαι. (srv. násl. ¹⁾)

⁴⁾ χαμαιλέοντα — země-lva; ještěrka ta a její měnivost barev dobře známá tehdy již byla příslovím.

⁵⁾ Tím by totiž blaženosti přibývalo neb ubývalo, což jest proti podstatě její jakožto „nesčítané“ (1097 b 17.)

nejvíce a nejtrvaleji žijí: toť vidí se býti proč není vzhledem k nim zapomnění. Bude pak blažený mítí hledané a bude jaktěživ takový: vždy zajisté nebo nejspíše nade všecko bude konati a zkoumati věci ctnostné a osudy ponese nejkrásněji a ve všem všudy náležitě jakožto muž opravdu dobrý a statný¹⁾ bez hany. A poněvadž děje se mnoho náhodou a to liší se velikostí a maličností, nepatrné příhody šťastné jakož i opačné patrně nespůsobí životného převratu, velké pak a četné příhody šťastné učiní život jen šťastnějším²⁾ (neboť přirozeně jsou na ozdobu a užívá se jich krásně a řádně). kdežto opačné příhody tisní a ztrpčují blaho: přinášejí trudy a překážejí mnohým koním. Přece však i v těch prosvítá krásno, když někdo lehce snáší mnohé a veliké nehody, ne z necitelnosti nýbrž jsa statečný a velkomyslný. Jsouli koně v životě hlavní, jak jsme pověděli, nikdo ze šťastných nestane se asi nešťastným: nebudeť nikdy konati věcí nenávistných a špatných. O tom zajisté, kdo v pravdě jest [1101 a.] dobrý a rozumný, máme za to, že všeliké osudy slušně nese a dle okolností vždy nejlepší provádí, jakož i že velitel dobrý vojska jak jest co nejválečněji užije a obuvník z daných koží obuv co nejpěknější shotoví, a týmž způsobem i ostatní umělci vesměs. I jestli tomu tak, nikdy asi nestane se ubohým šťastný. ač nejsa blažený,³⁾ kdyby upadl v osudy Priamovy. Ale

¹⁾ τετράγωνος naproti „kulatému“ štěstí náhody (1100 b 3 ³⁾) a postavení vratkému (1100 b 7 τὰ θροῶς ἰδρυμένος).

²⁾ nikoli co do podstaty nýbrž ve zjevu jeho zevnější a ve případech zdobicích.

³⁾ εὐδαίμων (šťastný) — μακάριος (blažený) tuto se liší jakožto méně dokonalé a zcela dokonalé; jinak nejsou významy přísně rozlišeny, z nichž ostatně první jest *Ar.* obyejnější. εὐδαίμονια překládám venkoncem „blaženost“.

ani větroploch¹⁾ není ani změnným: neboť nebude ze štěstí snadno vzrušen, ani od jakýchkoli nehod, nýbrž od velkých a četných. a z takových to nestane se asi opět za krátkou dobu šťastným, nýbrž jestliže ano, tož za drahnou a slušnou, zakuse v ní věci velikých a krásných. Co tedy zbraňuje nazývat šťastným toho, jenž v dokonalé ctnosti činný a zevnějšími dobry s dostatek zaopatřen jest, ne v ledajaké pouze době nýbrž v dokonalém životě? [1101 a 19.] Jestli však tomu tak, blaženými nazveme ze živoucích ty, kteří mají a budou míti řečené, a to blaženými lidmi.²⁾

[1101 a 21.] I budiž to na tolik vymezeno; aby pak osudy potomkův a přátel vesměs pranic tu nepřispívaly, jeví se býti velmi nelaskavé a obecným domněnkám odporné: a poněvadž přibody³⁾ jsou mnohé a všelijakých rozdílův a některé více jiné méně se setkávají, vidí se dlouhým a nekonečným jednotlivě to rozbírat, kdežto snad dostačí, co vůbec a v obryse pověděno. Jestliže tedy, — jako některé z vlastních osudů mají jakousi tiseň a závažnost pro život, kdežto jiné podobají se býti malichernější, taktéž i osudy přátel vesměs a předčí zde ten rozdíl, zda která ze strážní připadne na živoucí či zemřelé, daleko nad ten, zda protizákonné a hrozné ve tragoediích předešlo či se děje, tudíž potřebí také tento rozdíl v soud pojati, ba ještě raději snad tu nejistotu co do zesnulých, zdali jakého dobra jsou [1101 b.] účastni či protiv jeho: podobá se, i když z toho něco k nim se dostane, ať dobré ať protivné, býti to něco slabého a skrovného.

¹⁾ ποικίλος (pestrý).

²⁾ t. j. pokud lidská přirozenost (z duše a z těla) v tomto životě dovoluje. (Srv. Dei Morali a Nicomaco cet. pg. 64.)

³⁾ τὰ συμβαίνοντα — jen o zevnějších příhodách, nikoli o vlastní podstatné blaženosti jedná se v celém odstavci tomto.

buď naprosto buď aspoň jím, a pakli ne, tož aspoň toliké a takové, že neučiní šťastnými nejsoucích jimi ani jsoucím jimi blaha neodejme.¹⁾ Dotýkati se zdají tedy zesnulých dobré okolnosti přátel a taktéž i nedobré, ale tak a na tolik, že ani šťastných nešťastnými nečiní ani co jiného podobného.

Hlava 12.

[1101 b 10.] Vymezivše toto, co do blaženosti pohledíme zdali náleží ku věcem chvalným či raději čestným; na biledni zajisté jest, že k mohutnostem²⁾ nenáleží. Zdá se pak všecko chvalné chváleno býti, jelikož samo jest nějaké a k jinému nějak se má:³⁾ spravedlivého zajisté a mužného a vůbec dobrého a ctnost chválíme pro skutky a výkony, i silného a hybného a každého jiného, jelikož nějaký jest a nějak se má k něčemu dobrému a řádnému.⁴⁾ To zjevno jest i ze chval bohů; směšnými zajisté jeví se uvádění jsouce ve vztah k nám,⁵⁾ a to je tím, že chvály dějí se vztahem, jak jsme pověděli. Vztahují

1) Tím sám mírně odporuje *Ar.* obecným domněnkám, nemaje snad za důvodné, „lidský“ ráz blaženosti v životě vztahovati stejnou měrou i k životu posmrtnému a nechtěje vůbec o záhadách toho druhu se šířiti.

2) Dobra jsou: čestná, chvalná, mohutnosti. Tyto mohou vésti k dobrému či ke zlému, proto blaženost jistě k nim nenáleží.

3) není tedy pouhým vztahem, nýbrž vlastností a povaha („jest nějaké“) teprve k něčemu se vztahuje.

4) totiž ku příslušným výkonům a projevům té vlastnosti takto chvályhodné.

5) jakožto nám užiteční, o nás se starající. Dle *Ar.* (srv. nový deismus) bohové nemají zájmu na osudech bytostí pozemských, jsouce věčni a nezměnni, čehož nedovede porovnatí se stálou péčí o jednotlivé příhody tohoto života. Jinak ovšem ani theologicky nelze mluvit o nutném vztahu Boha k bytostem, nýbrž naopak.

se však chvála k takovýmto, na bíledni jest, že o nejlepších není chvály, nýbrž cosi většího a lepšího, jakož i viděti: bohy zajisté blahorečíme a chvalorečíme a nejvýtečnější z lidí blahorečíme. Taktéž i o dobrech: nikdo zajisté blaženosti nechválí jako právo. nýbrž blahorečí jakožto cosi výtečnějšího a lepšího. Zdá se pak také, že *Eudoxos*¹⁾ dobře obhájil rozkoš co do ceny její; neboť že nebývá chválena, ač dobrem jsouc, ukazuje prý, že lepší jest nežli chvalné, a takovým prý jest Bůh a dobro: k těmto prý totiž ostatní se vztahuje.²⁾ Chvála totiž náleží ctnosti (neboť z ní povstávají vykonavatelé krásna) a chvaloreči výkonům, i tělesným i duševným. Avšak toto vyšetřovati vlastněji snad náleží práci o chvalorečech; nám zřejmo jest [1102 a.] z řečeného, že blaženost náleží mezi čestné a dokonalé věci. I jeví se věc tak býti také proto, že ona jest základem: k vůli ní zajisté vše ostatní všichni konáme, základ pak a příčinu dober za cosi čestného a božského klademe.

Hlava 13.

[1102 a 5.] Poněvadž pak jest blaženost jakýmsi konem duše v dokonalé ctnosti, třeba přihlédnouti ku ctnosti. Takto zajisté snadno i blaženost lépe prozkoumáme. A zdá se také opravdový státník o ni nejvíce přičiňovati: chceť občany učiniti dobrými a zákonů poslušnými (vzory toho máme zákonodárce Krefanův a Lakedaimonův³⁾ a jsouli kteří jiní takoví); náleželi však tato úvaha státnictví, zřejmo že rozbor tento nebude asi

¹⁾ Knidán, žák Platonův, hvězdár na slovo vzatý.

²⁾ t. j. k Bohu a dobru jakožto účelu všeho.

³⁾ *Minos* a *Lykurgos*.

od počátečního záměru našeho. Patrně pak o lidské ctnosti přijde uvažovati: neboť hledali jsme dobro lidské a blaženost lidskou. Ctností lidskou pak zoveme¹⁾ ne tělesnou nýbrž duševnou: a blaženost duševnou konem zoveme. Jestli však tomu tak, tedy zjevno jest, že třeba státníku znáti poněkud věci duševné, jako kdo chce léčiti oči a celé tělo, a tím více, oč vzácnější a lepší jest státnictví nad lékařství: a schopní lékaři mnoho zabývají se znalostí těla. Třeba tudíž i státníku zkoumati duši, a sice zkoumati právě proto a pokud aspoň dostačí ku hledanému: více totiž vyšetřovati jest na ten úkol snad příliš pracné. Mluví se o něm také ve veřejných pojednáních²⁾ s dostatek, i třeba toho užiti. Na příklad, že něco z ní³⁾ jest bezrozumné, něco pak má rozum. Zdali toto pak jest odmezeno, jako části těla a vše dílné, či jest dvoje pojmem jsouc přirozeně nedilno, jako při obvodu vyponklé a duté, na tom zde nezáleží. Z bezrozmenného pak něco jeví se býti společným⁴⁾ a rostlinným, myslím totiž příčinu výživy a vzrostu: takovou mohutnost duše zajisté ve všem stravujícím [1102 b.] asi položíme a i v zárodech, touž pak i v dokonalých bytostech; a to důvodněji nežli kterou jinou. Té tedy náležitosti vidí se jakási společná ctnost, totiž ne lidská: zdá se ve spánku část tato a mohutnost tato hlavně činnou býti, dobrý pak a zlý nejméně projevují se ve spánku, pročez prý polovicí života nikterak neliší se šťastní od nešťastných. I děje se to přirozeně: jestiž spánek nečinností duše, pokud slove řádnou a špatnou, leda zasahují tam poněkud jaké po-

¹⁾ zde totiž, neboť slovo samo všelikou přednost obsahuje.

²⁾ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις (srv. str. 3.*)

³⁾ totiž z duše, o nížto zvláštní spis vydal (viz „O duši“).

⁴⁾ s ostatními bytostmi ústrojnými, jsouc rostlinám zvláštní a proti nižším bytostem.

hyby¹⁾ a takto lepšími se stávají představy člověka slušného než lecjakého. Ale o tom dosti, i stravitosti třeba pominouti, ana lidské ctnosti přirozeně jest neúčastna: zdá se však i kterási jiná přirozenost duše býti bezrozumna, ač přece nějak rozumu účastna. Chválíme totiž rozum mírného a nemírného, slovem to v duši, co má rozum (neboť správně a k nejlepšímu vyzývá); jeví se však v nich i cosi jiného mimo rozum, co bojuje a vzpírá se proti rozumu. Přirozeně totiž jak ochrnlé údy těla hodlali člověk na pravo jimi pohnouti naopak nesou se v levo, tak jest i v duši v opak totiž jdou pohyby nemírných. Jen že v tělech protivný pohyb vidíme, kdežto v duši ho nevidíme. Snad však nieméně i v duši třeba domýšleti se něčeho mimo rozum, jemu se protivícího a odporujícího. Jak se různí, na tom nic nezáleží. Rozumu však i to zdá se býti účastno, jak jsme pověděli: posloucháť aspoň rozumu u mírného. Ještě snad poddajnější jest u střízlivého a mužného: ve všem zajisté souhlasí s rozumem. Jeví se pak i bezrozumné býti dvojím: plodivosti zajisté nikterak nedostává se rozumu, žádostivosti však a touživosti dostává se ho nějak, pokud jest ho poslušna a jemu poddána. [1102 b 33.] Že však bývá bezrozumné nějak od rozumu řízeno, dokazuje napomínání i všeliká výtka [1103 a.] a pochvala. Slušili však i o tomto říkati, že má rozum, bude dvojí co má rozum, jedno po výtce a v sobě samu, jiné jakoby otce jsouc poslušno. Rozlišuje pak se i ctnost podle tohoto rozdílu: jmenujemeť některé z nich rozmyslovými, jiné mravnými, moudrost a důvtipnost a rozvahu rozmyslovými, štědrotu a střízlivost²⁾

¹⁾ ze života bdělého.

²⁾ σοφίαν κ. σύνεσιν κ. φρόνησιν διανοητικάς, ἐλευθερίτητα κ. σωφροσύνην ἠθικάς — virtutes intellectuales et morales. Tím podáno rozdělení pro knihy následující.

mravními. Mluvice totiž o mravech nepravíme, že ten a ten jest moudrý neb důvtipný nýbrž že jest vlídný nebo strizlivý, avšak chválíme i moudrého dle rozpoložnosti jeho: rozpoložnosti pak chvalné zoveme ctnostmi.

Kniha II.

Hlava 1.

[1103 a 14.] Jestli tedy dvoji ctnost, jedna rozmyslová jedna mravní, rozmyslová většinou¹⁾ z učení má vznik a vzrůst, pročez potřebuje zkušenosti a času, kdežto mravní ze zvyku povstává, odkudž i jméno²⁾ má, odchylující se jen poněkud ode zvyku. Z toho také zjevno, že žádná z mravních²⁾ ctností přirozeně nám se nevrozuje: nic zajisté, co přirozeně jest, zvykem se nemění, na př. kámen přirozeně dolů tihnoucí nezvykne si vzhůru tihnouti, byť i kdo stokrát vzhůru jím házeje jej tomu zvykal, aniž oheň dolů, aniž vůbec co jiného jinaké jsouc přirozenosti jinak si navykne. Tudíž ani přirozenosti ani mimo přirozenost ctnosti se nevrozují, nýbrž přirozeně jsme pro ně vnímaví a zvykem se dokonávají. — Dále čeho přirozeně se nám dostává, toho mohutnosti dříve v sobě nosíme a později úkony podáváme, což u

¹⁾ neboť základ rozmyslu a rozumnosti jest od přírody dán.

²⁾ ἡθικὴ (od ἦθος, mrav, povaha) a ἔθος, zvyk; význam obou slov jest ovšem podobný, takéžka stejný; kmen nikoli. — K dělidlu ctností ku konci předešlé knihy podanému, totiž dle podmětu ctnost majícího, přistupuje jiné, dle původu ctností. — O mravních ctnostech počíná A. hned jednati, rozmyslových ponecháváje do částí pozdějších (do knihy VI.).

 smyslů je zřejmo (neboť ne z častého vidění nebo z častého slyšení nabyli jsme smyslů nýbrž naopak majíce užívali jsme jich, nikoli užívající nabyli); ctností však nabýváme jednavše dříve, jako v ostatním umění. Co zajisté třeba naučíc se vykonávati, tomu vykonávající se učíme, na př. stavějící stávají se slaviteli a hrající na kitharu kitharisty. Tak i [1103 b.] spravedlivě jednajíce stáváme se spravedlivými, střizlivě pak střizlivými a mužně mužnými. Svědčí tomu také, co se děje ve státech: zákonodárci zajisté občany zvykající činí dobrými, a ten jest záměr každého zákonodárce, kteříkoli pak toho dobře nečiní chybují, a tím liší se ústava dobrá od ústavy špatné. — Dále z téhož pramene a týmž způsobem vseliká ctnost povstává i zaniká, podobně pak též umění: ze hry na kitharu totiž i dobří i špatní kitharisté povstávají. Podobně i stavitelé i všichni ostatní: z dobrého stavění zajisté budou dobří stavitelé, ze špatného špatní. Neboť kdyby tak nebylo, nebylo by nikterak potřeba učitele, nýbrž každý rodil by se dobrým či špatným. Taktě má se věc i u ctností: jednajíce totiž ve stycích s lidmi, stáváme se jednak spravedlivými jednak nespravedlivými, jednajíce pak v nebezpečích a zvykající báti se či nebáti jednak mužnými jednak zbabělými. Podobně mají se věci také v žádostech a zlostech. Jedni zajisté stávají se střizlivými a vlnnými, jiní rozpustilými a zlobivými, onino tím, že onak, tito že takto v nich si počínají. Slovem — z podobných konů povstávají ty rozpoloženosti. Pročež potřebí kony nějak zřizovati: ¹⁾ neboť podle jejich rozdílů řídí se rozpoloženosti. Tudíž ne málo na tom záleží, aby člověk tak aneb onak ihned ode mlada si zvykal, nýbrž přemnoho, ano všechno.

¹⁾ ποίως ἀποδιδόναι, nějakými činiti.

Hlava 2.

[1103 b 26.] Poněvadž tedy přítomné pojednání není k vůli vědění jak ostatní (neboť neuvažujeme, abychom věděli co je ctnost, nýbrž abychom dobrými se stali, sice by na nic nebyla¹⁾, potřebí rozjímati o skutečích, jak je třeba konati: ty zajisté rozhodují, že rozpoložnosti stanou se nějakými, jak jsme pověděli. Jednati tedy podle správného rozumu jest vůbec uznáno a budiž základem²⁾, bude však později³⁾ řeč o něm, co je správný rozum a jak se má k ostatním ctnostem. To však budiž napřed vůbec [1104 a.] připuštěno, že všeliká řeč o úkonných věcech obrysem a ne zevrubně diti se má, jakož i z počátku jsme řekli,⁴⁾ že podle látky důvody mají býti požadovány: to však, co vztahuje se ke skutkům, a prospěšné nemá nic stálého,⁵⁾ jakož ani zdravotné. Když však povšechná úvaha jest taková, tím více úvaha o jednotlivostech nemá zevrubnosti:⁶⁾ nespadáť pod umění ani pod nějaký příkaz, nýbrž jednajícím vždy třeba hleděti ku včasnosti, jakož jest i v lékařství a kormidelnictví.

¹⁾ Praktickým východiskem a rázem ethický tento spis liší od většiny moderních, ježto z metafysických zásad vycházejíce budují soustavy a méně k životu přihlížejí.

²⁾ z obecného souhlasu vzatým, an sám o tom dosud nemluvil, co je správný rozum (*ὁρθὸς λόγος*).

³⁾ ve knize VI.

⁴⁾ Methodickým pravidlem tím častěji opakovaným A. staví svůj empirismus naproti *Platonovi*, jenž ne tak k jednání, k jednotlivým skutkům prohlédal jako spíše dle abstraktní ideologie své k povšechnému spodobnění se s božstvem skrze ctnost vůbec; srv. *Joannes Muenzer*, *De Aristotelis ethica cum Stoicorum collata*. Berol. 1873, str. 3. sl. *τύπον* (obrysem), obrazně snad od modelu sochařského.

⁵⁾ a věčného, jako u *Platonových* ideí, nýbrž jest jen jednotlivé; z toho teprve potřebí odvozovati povšechné zásady.

⁶⁾ poněvadž nelze všech případů zahrnouti.

[1104 a 10.] Avšak ač jest přítomná úvaha taková, třeba pokusiti se o pomůcku. Předně tedy třeba na to hleděti, že takovéto poměry ¹⁾ nedostatkem a přílišností přirozeně zanikají (třebať o nezřejmém užívati svědectví zřejmých, ²⁾ jakož vidíme u síly a zdraví: neboť i přílišný i nedostatečný tělocvik ničí sílu, podobně pak i nápoje i pokrmů příliš hojné a příliš skrovné ničí zdraví, přiměřené však je dávají i množí i zachovávají. Tak tedy i ve střizlivosti i mužnosti věc se má, i v ostatních ctnostech. Kdo zajisté všemu se vyhýbá a bojí a ničeho nepodstupuje, zbabělým se stává, kdo pak docela ničeho se nebojí nýbrž ke všemu drze se blíží, smělcem, podobně kdo všeliké rozkoše užívá a od žádné se nezdržuje, rozpustilým, a kdo všem se vyhýbá, jako sedláci, tupým: hyne tudíž střizlivost i mužnost přílišností i nedostatkem. středností ³⁾ však se zachovává.

[1104 a 27.] Avšak nejen vznik a vzrůst a zánik z téhož a od téhož se děje, nýbrž i kony v témže druhu ⁴⁾ budou; vždyť i u ostatního zcela zřejmého má se věc tak jak u síly: povstávátě z toho, že přibírá se mnoho stravy a podnikají se mnohé práce, a to může nejvíce

¹⁾ jež týkají se ctnosti mravné, povahové; při ctnosti rozumové zajisté nadbytku býti nemůže.

²⁾ O nezřejmých zjevech niterných souditi podle zevních.

³⁾ Srv. předešlou obdobu o „přiměřených“ (σύμμετρα) pokrmích. Střednost tedy jest pojem kolikostný i aesthetický; o prvé stránce později bude řeč, tato pak udává niternou podstatu ctnosti, která právě jest „středností“: jestiž ona jakási souměrnost, přiměřenost, soulad, spořádanost niterná naproti bezmezným a bezuzdným vášním a strážním. Aesthetický názor ten o mravnosti jest názor hellenský vůbec, z filosofů jsa zastupován od *Pythagory* i *Platona*.

⁴⁾ V témže mravním směru a oboru rozpoloženost vzniká neb zaniká dle střednosti nebo přílišnosti té které ctnosti, ale i konání tím bude se řídit, t. j. rozpoložeností takto nabytou.

initi silný. Tak věc má se i u ctností: z toho zajisté, že zdržujeme se rozkoši, stáváme se střizlivými a stavše se jimi nejlépe dovedeme zdržeti se jich. Podobně [1104 b.] též u mužnosti zvykajíce si totiž nedbati strašných případův a podstupovati je, stáváme se mužnými a stanouce se jimi, nejlépe budeme moci strašné podstupovati.

[1104 b 4.] Za známku rozpoloženosti klásti sluší rozkoš nebo trud při výkonech se dostavující: neboť kdo tělesných rozkoší s radostí nad tím samým se zdržuje je střizlivý, kdo však s mrzutostí, jest zpustlý, a kdo podstupuje strašné s radostí či aspoň ne s trudem jest mužný. kdo však s trudem je zbabělý. Neboť k rozkoším a trudům vztahuje se mravná ctnost. — Pro rozkoš totiž pášeme špatné a pro trud dobrého se zdržujeme. Pročež potřebí jaksí ode mlada vedenu býti, jak dí *Platon*, aby člověk radoval a trdil se z čeho má: toť jest správný výchov. — Dále kdyžte ctnosti vztahují se ke skutkům a strážním, každé pak strážné a každého skutku následuje rozkoš a trud, i proto asi ctnost vztahuje se k rozkoším a trudům. — Poukazují na to i tresty těmito¹⁾ se dějící: jsoutě jaksí léky, léky pak přirozeně protivou povstávají.²⁾ — Dále jakož pověděli jsme i dříve,³⁾ všeliká rozpoloženost duše k tomu a pro to má přirozenost svou, od čeho stává se přirozeně horší či lepší: pro rozkoše zajisté a trudy povstávají špatní, tím že je sledují a míjejí, neb že takové kterých nemají sledovati a míjeti nebo kdy nemají neb jak nemají, a kolikerým způsobem⁴⁾ jinak

¹⁾ t. j. odměny a tresty buďce rozkoš, po případě trud, ke ctnosti navádějí.

²⁾ Allopathie tedy zdá se *A.* přirozenou.

³⁾ Někteří vykládají „nedávno“, jakožto stopu prvotného tvaru přednášek; srv. 1109 a 15.

⁴⁾ t. j. dle předmětu, doby, způsobu, míry atd.

se to určuje. Proto také vymezují¹⁾ ctnosti jakožto jakousi bezestráznost²⁾ a klid; ale nedobře tak, že naprostě mluví, a ne s přídavky: jak dlužno a jak neslušno a kdy, a co vůbec tak se přidává.³⁾ Stanoveno tedy, že ctnost jest takováto činnost nejlepších věcí vzhledem k rozkoším a trudům, a špatnost⁴⁾ pak protiva toho. — Snad vzejde nám i z toho světlo o této věci samé. Poněvadž totiž troje jest vzhledem ku braní a troje vzhledem k mizení: krásno, užitečno, příjemno. a protivy: ošklivo, škodливо, nepříjemno; v tom všem dobrý jest správným, zlý pak chybuje. hlavně v rozkoši: jestiž ona společna [1105 a.] živočichům,⁵⁾ a ku všemu vybíranému přistupuje; neboť i krásno i užitečno příjemným se jeví. — Dále od maličkosti jest s námi všemi vypěstěno: pročez nesnadno setřiti tuto stráž srostlou se životem. — Spravujeme pak také skutky rozkoší a trudem, jiní více jiní méně. — Proto tedy třeba, aby k tomu vztahovala se celá práce: působit nemálo na skutky, zdali právě či neprávě člověk se raduje či trídí. — Dále nesnadnější jest bojovati s rozkoší nežli s odvahou,⁶⁾ jakož di *Herakleitos*, a k nesnadnějšímu vždy vztahuje se umění i ctnost: dobré zajisté v tom jest lepším. Tudiž i proto k rozkoším a

1) Kynikové (po nich pak Stoikové), Speusippos ze starší akademie a j., ne bez důvodů již v ethice Sokratově ležících.

2) ἀπάθεια (srv. „nil admirari!“)

3) Srv. str. 37. 4)

4) κακία — opak ctnosti (malitia, zloba).

5) Tímto počíná A. zevrubněji zabývat se rozkoší, jejíž důležitost pro mravní život v jiných soustavách ethiky nedostí oceněna. Srv. *Kalmus*, Aristotelis de voluptate doctrina. Pyritz 1862. Str. 6. sl.

6) θυμὸς — (překlad dle J. Durdíka), jakožto sídlem a mohutností hněvu a podobných vášní; tyto zajisté budí se v nás z venku, kdežto rozkoš jest nám přirozena. *Herakl.* zdá se pouze tvrditi, že nesnadno jest s odvahou bojovati, o rozkoši nic nepravě.

trudům celá práce¹⁾ i při ctnosti i při státnictví se vztahuje: kdo totiž těch dobře užívá, bude dobrý, kdo zle, bude zlý.

Hlava 3.

[1105 a 14.] Že tedy ctnost vztahuje se k rozkoším a trudům, a že z čeho vzniká, tím také roste a zaniká, když se to stejnou měrou neděje, a že z čeho vznikla v tom také pracuje, budiž tím pověděno: záhada však vznikne snad, kterážť díme, že kdo spravedlivě a střizlivě jedná nezblýtně spravedlivým a střizlivým se stává. Kdyžť jednají spravedlivě a střizlivě, již jsou spravedliví a střizliví, jako kdo provozuje jazykovědu a hudbu, již jest jazykovědcem a hudebníkem.²⁾ Či ani v uměních tomu tak není? možná totiž jazykovědného něco provéstí též náhodou a za přispění jiného. Tehda tedy bude jazykovědcem, když něco provede jazykovědeckého i jazykovědecky: to pak jest podle jazykovědy v něm jsoucí. Dále ani není věc podobná v umění jako ve ctnostech. Co totiž od umění se provádí, dobrotu má samo v sobě,³⁾ dostačí tedy aby povstalo jsouc nějaké; co však ve ctnostech se děje, nekoná se ještě spravedlivě nebo střizlivě, když jen nějaké jest, nýbrž když i jednající jsa nějaký jedná. předně totiž když vědomě, dále když s volbou a to s volbou pro věc samu, po třetí pak když

¹⁾ Obyčejně vykládá se práce a píle tato k vědeckém vyšetřování totiž v nauce o ctnosti a státnictví; dle bořejšího pílí touto snad rozuměti lze také píli praktickou v životě samém, v osvojování patřičné rozpoložnosti co do rozkoší a trudů.

²⁾ Srv. 1104 a 27.

³⁾ Díla posuzují se objektivně, bez ohledu na úmysl původcův; v tom smysle mají dobrotu a účel sama v sobě (finis operis).

i pevně a nezvratně jedná.¹⁾ Toto [1105 b.] co do ceny při ostatních uměnách se nepřipočítává, mimo vědomost; ve ctnostech zase vědění platí málo nebo nic, kdežto ostatní ne málo, nýbrž všechno váží, jelikož spravedlivost a střizlivost z častého takového jednání povstává. Skutkové tedy spravedlivými a střizlivými se zovou, jsouli takové, jaké by asi spravedlivý a střizlivý konal: spravedlivý však a střizlivý není, kdo toto jen koná, nýbrž opět, kdo koná je tak, jak spravedliví a střizliví je konají. Správně tedy se praví, že ze spravedlivého jednání povstává spravedlivý a ze střizlivého střizlivý: kdežto bez konání toho jistě nikdo nestane se dobrým. Ale dav toho nekoná a utíkajíce se k rozumu usmýšlejí sobě mudrovati a tím státi se řádnými, podobně asi sobě počínajíce jak nemocní, kteří pečlivě sice lékaře vyslechnou ale z příkazů nic nevykonají. Jako totiž těmto, kteří tak se léčí, tělesně lépe nebude, tak ani duševně oněm takto mudrujícím.

Hlava 4.

[1105 b 19.] Potřebí pak nyní zkoumati, co je ctnost.²⁾ Poněvadž dějstvo duševní³⁾ je trojí:⁴⁾ strážně,

¹⁾ Mravní skutek naproti tomu posuzuje se také dle původce, a sice třeba ku mravnímu skutku, aby původce jednal vědomě, pak úmyslně a sice aby ten úmysl pocházel z niterného účelu skutku samého nikoli z příčin vedlejších, konečně aby jednal dle pevného přesvědčení.

²⁾ O tom pojednává sice již dále, již na konci prvé knihy a ve druhé knize až do této hlavy, avšak to více povšechně a odmítavě; nyní teprve podává vlastní nauku svou o podstatě ctnosti. Srv. *Nie-länder*, *Erläuterung des von Aristoteles in der Nikomachischen Ethik gegebenen begriffes der tugend*. Herford 1861. Str. 4. sll.

³⁾ o kterém nyní může býti řeč, t. j. co do mohutnosti žádací a touživé.

⁴⁾ dle čtyř způsobů, jimiž se kategorie jakosti pronáší — ctnost

mohutnosti, rozpoloženosti,¹⁾ bude ctnost asi něčím z nich. Imenuji pak strážněmi žádost, hněv, strach, smělost, závist, radost, přátelství, nenávisť, touhu, žárlivost, soustrast, vůbec čeho následuje²⁾ rozkoš nebo trud; mohutnostmi pak, dle nichž takto strážnivými sloveme, na příklad jimiž dovedeme se rozhněvati nebo zatruditi nebo smilovati; rozpoloženostmi konečně, jimiž ku strážním chováme se dobře či zle. na příklad když ve hněvu prudce nebo bezuzdně, tu zle se chováme, když však prostředně, tu dobře, a podobně i v ostatním. Tedy strážněmi ani ctnosti ani špatnosti nejsou, poněvadž podle strážní nezoveme se řádnými nebo špatnými, kdežto podle ctností nebo špatností se tak zoveme, a poněvadž podle strážní nebýváme ani chváleni ani haněni (nebýváte chválen, kdo se bojí nebo hněvá, aniž bývá haněn kdo prostě [1106 a.] nýbrž kdo jistým spůsobem se hněvá), dle ctností však a špatností býváme chváleni neb haněni. Též hněváme a bojíme se ne s volbou, kdežto ctnosti jsou jakési volby neb aspoň ne bez volby. Nad to dle strážní říká se, že jsme pohnuti, podle ctností a špatností

zajisté jest jakostí duše — podobu a tvárnost vyjímajíc, poněvadž podoby tu není žádné a tvárností jest duše sama co do těla.

¹⁾ πάθη, δυνάμεις, ἔξεις. Terminologie známa jest již ze spisů dříve přeložených; překlad její též tam odůvodněn. Námitky, jež proti tomuto učiněny, hedlivě jsem uvážil, nebylo však lze něco lepšího nalézt. — ἔξεις venkoncem přeloženo rozpoložeností; jest to vlastnost (jak *Vrtdtko* překládá), habitus, fertigkeit, bleibende beschaffenheit, ausgebildete fähigkeit (Jungmann, *Aesthetik* I. p. 329.), neurčité качество, abito atd. πάθος, jak z příkladů viděti, jest každé porušení rovnováhy, zde duševné.

²⁾ ἔπεται (jinde ἀκολουθεῖ) neznačí tu právě následnost časovou, nýbrž spojitost vůbec, předmětnou i logickou; jakmile tedy řeč jest o „strážni“ (πάθος), již tím dána rozkoš nebo trud. Srv. *Wróbel*, *Aristotelis de perturbationibus* (πάθη) animi doctrina. *Sanoci*. 1886. Str. 48. sl.

však ne pohnuti nýbrž nějak rozpoloženi. Proto však ani mohutnostmi nejsou; proto zajisté, že prostě¹⁾ můžeme strádati, nesloveme ani dobrými ani zlými a nebýváme chváleni ani haněni. A také mohutni jsme přirozeností, dobrými však nebo zlými nepovstáváme z přirozenosti: mluvili jsme o tom již dříve. Když tedy ani strážněmi nejsou ctnosti ani mohutnostmi, zbývá, že jsou rozpoloženostmi.

Hlava 5.

[1106 a 13.] Co tedy rodem ctnost jest, pověděno; třeba však nejen takto pověděti, že jest rozpoložeností nýbrž také jakou.²⁾ Říci tedy třeba, že všelika ctnost to, čehokoli je ctností, jakožto dobré dokonává, jako ctnost oka činí řádným oko i výkon jeho: ctností oka zajisté dobře vidíme. Podobně ctnost koně činí řádným koněm a statným běžeti a nésti jezdce a nepřátelům čeliti. Jestliže tedy ve všem věc takto se má, i u člověka ctnost bude asi rozpoložeností, od níž člověk dobrým se stává a od níž výkon svůj dobrým učiní. Kterak se to stane, pověděli jsme sice již ale i tak ozřejmí, když uvažíme, jaká jest povaha její. Ve všem souvislém i dělitelném³⁾

¹⁾ naprosto, nikoli jistým způsobem, chvalným neb hanebným. Mohutnostmi tu ovšem rozuměti třeba prvotní, přirozené, nikoli schopnosti vzdělané.

²⁾ t. j. udati nejen rod její, což učiněno v předešlé hlavě, že totiž jest *ἔξις* — rozpoloženost, nýbrž i druh.

³⁾ *συνεχῆς* (continuum; Dr. J. Durdík překládá: „plynulé“) καὶ διαίρετός — jakožto možných veličinách, tam geometrických (na př. přírůstek, místo, plocha), zde aritmetických (na př. slovo [ze slabik sestávající], číslo). Určitá veličina ovšem neposkytuje těch rozdílu sama na sobě, nýbrž jen více veličin naproti sobě, veličin totiž nerovných, nestejných; rovné zajisté zůstává vždy totéž i není při něm ani nadbytku ani nedostatku. — Že ctnost podřaduje tu

tedy lze pojati většinu i menšinu a rovnost a sice i ve věci samé i vzhledem k nám: rovnost jest jakýsi střed mezi přílišností a nedostatkem ¹⁾ Zovu pak středem věci rovnost vzdálenou obou krajností, což jest u všeho jedno a totéž.²⁾ vzhledem k nám však to, čeho ani nenadbývá ani nechybí: toto však není jedno a totéž u všech. Na příklad když deset je mnoho, dvě pak málo, šest pojímají za střed co do věci: stejně totiž převyšuje a je převýšeno; to pak jest střed podle obdoby číselné. Vzhledem k nám však nesmí tak pojímáno býti: neboť [1106·b.] když někomu za deset hriven snísti je mnoho, za dvě pak málo, tělocvicitel nepřikáže šest: vždyť i toho bude snad mnoho neb málo, kdo by to požil: Milonovi ³⁾ totiž málo, začátečníku v tělocviku mnoho. Podobně i při běhu a pěstnictví. Takto tedy každý rozumný přílišnosti i nedostatku se vystríhá a střed vyhledává a vybírá, střed to nikoli co do věci ale vzhledem k nám. Když pak každá vědoucnost ⁴⁾ takto dilo své dobře dokonává, hledíc ku středu a k němu výkony své vedouc (odkudž obyčejně říká se o dobrých výkonech, že nelze jim nic odňati ani přidati, anaf přílišnost i nedostatek ničí dobrotu, kdežto střednost ji zachovává), jestliže tedy dobří umělci, jak jsme pravili, na to hledíce pracují, ctnost pak nade vše

veličinám, neodporuje nauce, že ctnost jakožto vlastnost duše jest jakostí; tou jest v podstatě své, ale ve zjevech jednotlivých ctností, které vesměs vztahují se ke skutkům a strážním jakožto látkovým podkladům svým, jest kolikostí: skutek totiž jest pohyb, strážné pak obsahují poměry číselné na př. trvání svého a pod.

¹⁾ ὑπερβολή (nadbytek), ἑλλειψις.

²⁾ t. j. od krajností vždy stejně vzdáleno.

³⁾ *Milon* z Krotonu (v 6. stol.), proslulý silák a zápasník. Zde snad naráží *Ar.* i na to, že celého bulíka, ježž si sám odnesl, za den snědl.

⁴⁾ každá umělost vůbec.

umění jest zevrubnější a lepší, jakož i příroda,¹⁾ bude ona asi pileti středu. Myslím pak tu mravnou;²⁾ ta totiž vztahuje se ke strážním a skutkům, a v nich jest přílišnosť i nedostatek i střed. Na příklad lze leknouti a osměliti se a zažádati a rozhněvati a smilovati se a vůbec zaradovati se a zatruditi příliš mnoho i málo, a obojí jest nedobré, ale učiniti to, kdy a z čeho a vůči komu a k vůli čemu a jak se sluší, to je střed a nejlepší, což náleží ctnosti; podobně i ve skutcích jest přílišnosť i nedostatek i střed. Ctnost pak vztahuje se ke strážním a skutkům, v nichžto přílišnosť jest pochybena a nedostatek se haní, střed pak chválí a je správný: a toto oboje³⁾ přísluší ctnosti. Jest tedy ctnost jakousi středností, pilejíc totiž středu. Dále chybovati lze všelijak (zlo totiž náleží nesmírnosti, jak Pythagoreovci⁴⁾ pravili, dobro pak obmezenosti), správně jednati však pouze jednak; proto také je toto snadné, ono nesnadné: snadno totiž jest minouti se s cílem, nesnadno jej zastihnouti. A proto

1) jízto ctnost jest bližší než každé umění zevnější. Obdoba tato s uměním — která předběžně již dává nahlédnouti do nauky o příčetném původu ctnosti — návodem provedená, není úplnou shodou, jak ukázáno ve hlavě 4.

2) V rozmyslové ctnosti zajisté nadbytku není; n kdo neví a nemůže věděti příliš mnoho.

3) totiž býti chválenou a býti správnou co do svého niterného účelu a cíle; tímto jest zdokonalení v dobrotě (v oboru strážní a skutků), a správnost ona tedy záleží jako při umění tak ještě více při ctnosti v tom, aby střed (onu dokonalost totiž) si zvolila a jeho pilela, k němu tíhla.

4) Hned prvá dvojice z jejich 10 číselných základův a jejich protiv (na vzájemí συστοιχα), i v ethickém řádě symbolicky platných (čtverečné číslo na př. symbol a výměr spravedlivosti), jest: πέρας καὶ ἀπειρον.

špatnosti náleží přílišnost i nedostatek, ctnosti střednost.
Šlechtní jen jednako, ale všelijak zlí.¹⁾

Hlava 6.

[1106 b 36.] Jest tedy ctnost rozpoloženost volicí, jsoucí ve střednosti [1107 a.] vzhledem k nám, vymezené rozumem a jak asi by rozvázný člověk vymezil.²⁾ A to středností dvojího zla, přílišností neb nedostatkem způsobeného: a sice tím způsobem, že, mezi tím co vzhledem ke slušnosti ve strážních a skutech jednak se něčeho nedostává jednak se upřilishuje, ctnost střed nalézá i vybírá.³⁾ Proto co do podstaty a bytného pojmu je ctnost středností, co do nejlepšího a co do dobroty jest vrcholem.⁴⁾

[1107 a 8.] Ale ne každý skutek aniž každá strážně dosahuje střednosti: některé totiž mají zrovna jméno,

¹⁾ Verš (pětiměr) neznámého původu; připisuje se *Theognidovi*.

²⁾ Výměr ctnosti, jakožto rozpoloženosti (ἔξις, habitus) ale ne lečjaké nýbrž volicí (προαιρετική — zúmyslné, s předsevzetím — jež dodává skutku přičetnosti; srv. hl. 3. 1105 a 31 str. 39.); rozpoloženost ta jest uprostřed, zachovává střed a to nikoli arithmeticky nýbrž vzhledem k podmětu, aby jemu toho nebylo příliš mnoho ani příliš málo; střednost tuto udává rozum (λόγος), a nejlépe tedy ji nachází člověk rozvázný, prakticky rozšafný (φρόνιμος): o obojím jedná teprve kniha VI.; rozvaha (φρόνησις) jednak ke ctnosti vede jednak ze ctnosti vzniká a roste, udávajíc v jednotlivých případech, jak třeba si počínati, umějíce tedy užívati povšechných zásad o jednotlivostech.

³⁾ Toť jest obsahová stránka výměru ctnosti, jehož čistě formálnou stránku podala věta první této hlavy. Jestliť ctnost středem dvou krajností, ale nikoli tébož druhu jak ony.

⁴⁾ Ctnost jest středností v obojím slova významu: aesthetickém i kvantitativním (srv. str. 36. ³⁾), jest niterným souladem sama v sobě a umírněností v projevech; tím zdokonaluje člověka (jakožto vlastnost duše jeho) a jeho výkony ve směru dobroty, jsouc takto vrcholem směru toho.

jímžto jsou pojaty ve špatnost, na příklad škodolibost, nestydatost, závisť. a u skutků cizoložství, krádež, vražda, všechno to a podobné bývá haněno, jsouc samo špatné, a nikoli přílišnosti toho neb nedostatky. Nelze tedy v nich nikdy správně jednati nýbrž vždycky chybovati: aniž dobrota neb nedobrota u takových věcí spočívá v tom, se kterou a kdy a jak třeba cizoložiti, nýbrž prostě něco takového činiti jest chybovati. Podobno je též hledati ve křivdě, zbabělosti a zpustlosti střednost a přílišnost a nedostatek: nastaneť takto střednost přílišnosti a nedostatku a přílišnost přílišnosti a nedostatek nedostatku. Jako střízlivost a mužnost nemá přílišnosti a nedostatku, an střed jest jaksi vrcholem, tak ani onde střednost není přílišností a nedostatkem, nýbrž jakmile se jedná chyluje se: vůbec totiž ani přílišnost a nedostatek nemá střednosti, ani střednost přílišnosti a nedostatku.

Hlava 7. *)

[1107 a 28.] Avšak potřebí o tom nejen povšechně mluvíti, nýbrž i jednotlivostem přispůsobiti: v pojednání o skutečích výroky povšechné jsou příliš prázdné, za to částečné jsou pravdivější; skutky zajisté týkají se jednotlivostí, s těmito tedy třeba souhlasiti.¹⁾ Toto pak potřebí vzíti z tohoto popisu. Co do bázně a smělosti je středností mužnost; [1107 b.] z upřilishujících pak ten který v bezbázlivosti upřilishuje jest bezejmenný (mnoho je tu bezejmenno), a kdo ve smělosti upřilishuje jest smělec,²⁾ kdo pak v bázni upřilishuje a ve smělosti

*) Celou hlavu 7. někteří vypouštějí nepřisuzující jí *Ar.*

¹⁾ t. v řeči, ve výročích, zde tedy v tomto pojednání.

²⁾ Nadbytek mužnosti poskytuje dvojí stránku: příliš málo bázně i patřičné (= bezejmenno) a příliš mnoho smělosti.

má nedostatek,¹⁾ je zbabělec. Co do rozkoší a trudů — ne všech,²⁾ a ještě méně co do trudů — středností jest střízlivost, přílišností pak rozpustilost. Těch však, kteří v rozkoších by měli úplně nedostatek, není: pročež ani jména nemají takovito, buďtež však to bezcitní. Co do dávání a brání peněz je středností štědrota. přílišností pak a nedostatkem rozmařilost a lakomství. Upřilishují však obě a nevystačují opačným způsobem: rozmařilý totiž ve vydání upřilishuje ve brání nevystačuje, kdežto lakomý ve brání upřilishuje, ve vydání nevystačuje. Nyní tedy jen v obryse a povšechně mluvíme, spokojující se s tímto: později zevrubněji o tom bude pojednáno. Peněz týkají se ještě jiné rozlohy,³⁾ středností totiž jest vynakládavost⁴⁾ (vynakládavý zajisté liší se ode štědrého: onen totiž ve velkých poměrech, tento ve skrovných trvá), přílišností jest nevкус a přeplněnost, nedostatkem pak malichernost: liší se tedy obě od vlastností štědroty se týkajících — jak se liší, později bude pověděno. Co do cti a bezecnosti středností jest velkodušnost, přílišností pak nadutost tak řečená, nedostatkem pak podlost; a jak pravíme, že má se štědrota k vynakládavosti, lišíc se skrovností, tak má se některá vlastnost k velkodušnosti, která vztahuje se k velké cti, kdežto ona vztahuje se

1) ἔλλειπον jedním slovem bylo by snad lze přeložiti: nevystačuje, nedostačuje; nejvhodněji ovšem „nedostává“ (od nedostáti), což by však bylo na prvý pohled poněkud nesrozumitelným.

2) totiž jen tělesných a to hmatových.

3) διαθέσεις užívá Ar. častěji, kde nezáleží na vytčení pojmu, místo ἔξεις, ač liší se obojí jako předchozí nálada a stálá vlastnost (rozloha — rozpoloženost).

4) μεγαλοπρέπεια nemá vhodného výrazu v překladě; znamená ctnost, již člověk (ovšem bohatý) rád vede velký náklad, nač a kdy slušno. „Velikolepost“ doslovně velmi jest podobna slovu řeckému, věci však nevyjadřuje. Srv. „magnificentia“.

ke skrovné: lze totiž toužiti po slávě jak se sluší nebo více nebo méně než se sluší, a kdo touhu tuto upřilíšuje zove se ctižádostivým, kdo jí nedostojí, nectižádostivým, střední pak jest bezejmenný. Bezejmenny jsou i ty rozlohy, vyjímaje ctižádosť ctižádostivého. Proto přisuzují se tyto krajnosti oboru střednímu, a my středního zoveme někdy ctižádostivým někdy nectižádostivým, a někdy [1108 a.] chválíme ctižádostivého někdy nectižádostivého. Z jaké příčiny tak činíme, později bude pověděno: nyní mluvmе o ostatních dle zavedeného způsobu.¹⁾ Jest i co do hněvu přílišnosť a nedostatek a střednosť, poněvadž však jsou takorůka beze jména, chceme nazývati středního vliďným a střednosť vliďností: z krajností pak — upřilíšující budiž hněvivým a ta zloba hněvivostí, nedostatečný třeba nezlobivým a nedostatek nezlobivostí. Jsou však ještě jiné tři střednosti, mající vespolek jakousi podobu, ale přece od sebe se lišící: všechny totiž týkají se společenství v řečech a skutcích, liší se však tím, že jedna týká se pravdy v nich, ostatní příjemnosti: tato pak jest jednak v zábavě jednak ve všech ostatních poměrech v životě. Mluvíti tedy jest i o těchto, abychom tím více nahlédli, že ve všem střednosť jest chvalná, krajnosti pak nesprávné aniž chvalné nýbrž potupné. I z nich většina jest beze jména, třeba se však pokusiti abychom je, jakož i ostatní, pojmenovali k vůli jasnosti a srozumitelnosti. Co do pravdy střední budiž jinenován pravdivým a střednosť pravdivostí, přetvářka ve směru zvětšovacím chlubnosť a kdo ji má chlubič, ve směru zmenšovacím licoměřnosť a licoměřník. Co do příjemnosti v zábavě, středný jest způsobný a rozloha jeho způsobnosť, přílišnosť jest šaškovnosť a mající ji šašek, nedostatečný jest

¹⁾ t. dle toho vzorce: střednosť a krajnosti. Vzorec sám sestavený viz na př. *Muenzer* u. m. str. 14. sl.

hrubý a chování jeho hrubost: co do ostatní příjemnosti v životě kdo příjemný jest jak se sluší, jest přítel, a střednost, přátelství, kdo však upřilishuje, a sice k vůli ničemu, jest marnivý, pakli k vůli svému prospěchu, pochlebník, a kdo zde jest nedostatečný a ve všem nevrlý, jest svárlivý a mrzout. Jsou však i ve strážních a ve zjevech jich se týkajících střednosti: stud není sice ctností, ale i stydlivý bývá chválen. Neboť i v tom jeden zove se středním, druhý upřilishujícím, třetí nedostatečným: a sice upřilishující je ten, kdo jako zaražený všeho se ostýchá, pak jest nedostatečný neb vůbec ve všem nestydatý, a střední stydlivý. [1108 b.] Horlivost je střednost mezi závistí a škodolibostí, a týkají se trudu a rozkoše nad příhodami našich bližních: horlivý totiž trdíl se nad nehodnými dobře se majícími, závistivý pak upřilishuje to trdíl se při všem, a horlivý trdíl se nad těmi, kdo nezaslouženě mají se špatně, škodolibému pak tolik nedostává se trudu, že se i raduje. Ale na to bude i jinde kdy: o spravedlivosti, ana se nevypovídá jednako,¹⁾ po tom budeme mluvití rozlišice ji, kterak jsou to střednosti; podobně též o ctnostech rozumových.

Hlava 8.

[1108 b 11.] Poněvadž tedy jsou tři rozlohy, a sice dvě špatnosti, jednak v přílišnosti jednak v nedostatku, a jedna ctnost, střednost, všechny leží ostatním jaksi naproti: krajní totiž protivny jsou střední i sobě vespolek, střední pak krajním; jako totiž rovné²⁾ naproti menšímu jest větší a naproti většímu menší, tak střední rozpoloženi naproti nedostatkům upřilishují, naproti přílišnostem

¹⁾ jsouc ctností složitou.

²⁾ Tak praví se již vzhledem k většímu a menšímu t. j. k nerovnému.

nedostačují ve strážních i skutcích. Mužný zajisté naproti zbabělému jeví se smělcem, naproti smělému zbabělcem: podobně i střízlivý naproti bezcitnému rozpustilým, naproti rozpustilému bezcitným, štědrý naproti lakomci rozmařilem, naproti rozmařilci lakomcem. Pročež i odstrkují krajní středního, druh ke druhu, i zove mužného zbabělec smělcem, smělý pak zbabělcem, a u ostatních obdobně. Ale ač tito naproti sobě takto stojí, větší jest protiva mezi krajnostmi na vzájem, než naproti středu: dále zajisté od sebe stojí než ode středu, jako velké od malého a malé od velkého více než obojí od rovného. Dále u některých krajností jeví se jakási podobnost se středem, jako u smělosti s mužností a u rozmařilosti se štědrotou; kdežto krajnosti mají vespolek největší nepodobnost. Co nejvíce od sebe je vzdáleno vymezuje se jakožto protivné, tak že vzdálenější je také protivnější. Vzhledem ku středu však [1109 a.] leží více naproti brzy to, kde jest nedostatek, brzy to, kde přílišnost, na příklad u mužnosti ne smělost jakožto přílišnost nýbrž zbabělost jakožto nedostatek, u střízlivosti pak ne bezcitnost jakožto nedostatek nýbrž rozpustilost jakožto přílišnost. Pripadá to pak ze dvou příčin. z nichž jedna jest ve věci samé: tím že jedna krajnost bližší a podobnější je středu, ne tuto nýbrž protivu její více naproti klademe, na příklad protože smělost zdá se býti mužnosti podobnější a bližší, a zbabělost nepodobnější, tuto klademe více naproti; co totiž ode středu je vzdálenější, zdá se býti protivnější. Jedna to tedy příčina, z věci samé, druhá pak jest z nás samých: k čemu my sami totiž přirozeně jaksí jsme nakloněni, to jeví se více protivno středu. Na příklad sami jsme přirozeně více nakloněni k rozkoším, proto shovívavější jsme k rozpustilosti. To tedy zoveme více

protivným, k čemu pokrok¹⁾ snáze se děje: a proto rozpustilost, jsoucí přílišností, více protivná jest střízlivosti.²⁾

Hlava 9.

[1109 a 20.] Že tedy ctnost jest mravní střednost, a kterak, a že to střednost dvojí špatnosti, způsobené přílišností neb nedostatkem, a takovou že jest proto, že pílí středu ve strážních a skutecích, s dostatek pověděno. Proto také řádným býti jest čin: ve všem totiž uchopiti střed jest čin, jako střed kruhu ne každý najde nýbrž jen znalec. Tak také rozhněvati se dovede každý a snadno. i dáti peníze i pohýřiti si; ale dáti komu slušno a kolik a kdy a k vůli čemu a jak, již není každému dáno ani snadno: pročez dobro také jest řídké a chvalné a krásné. Proto kdo pílí středu potřebuje předně vzdalovati se toho, co více jest protivno, jakož i *Kalypso* přimlouvá:

Mimo tento dým a proud řid' koráb.³⁾

Z krajností totiž jedna jest chybnější než druhá; poněvadž připadnouti na střed jest velice nesnadno, na druhé plavbě prý třeba voliti nejmenší zlo:⁴⁾ a to [1109 b.] stane se hlavně tím způsobem, jejž udáváme. I hleděti třeba také, k čemu sami jsme shovívaví: každý totiž k jinému jsme přirozeně nakloněni. To pak seznáme z rozkoše a trudu povstávajících u nás. I potřebí ku

¹⁾ plynoucí ze zmíněné náklonnosti.

²⁾ t. než druhá krajnost, již jest bezcitnost, otupělost k požitkům.

³⁾ Slova ta pronáší Odysseus ke kormidelníkovi jakožto rozkaz (Odyss. 12, 219—220.), po radě, již mu byla dala *Kirke* (nikoli *Kalypso*; tamt. 25—110.), kteráž rada poněkud jinak zněla. Nedoopatření taková častěji se vyskytující vysvětlují se snad tím, že *Ar.* citoval z paměti. *A. Škoda* překládá metricky takto:

„Drž se s lodí opodál toho dýmu a proudu divého.“

⁴⁾ Přísluví o opatrnosti zkušeného člověka.

protivě sebe samy nutiti: odstupující totiž hodně od chyb dospějeme do středu, jakož činí lidé přímice křiviny dřev. Ve všem však třeba hlavně dbáti příjemnosti a rozkoše: neboť neposuzujeme jich nestranně. Co tedy stalo se starším lidu vzhledem k Heleně,¹⁾ tak nutně stane se i nám vzhledem k rozkoši, i třeba ve všem jejich slova²⁾ si opáčiti: tak zajisté ji odpuzující méně pochybíme. To tedy činíce, ať mluvím úhrnem, nejspíše dovedeme připadnouti na střed. Jest to sice snad nesnadno. a zvláště v jednotlivostech: není snadno vymeziti, jak a na koho a proč a po jakou dobu třeba se hněvati: neboť my někdy nedostatečné v tom chválíme a zoveme vliďnými. někdy zase prudké mužnými jmenujíce. Ale nikoli kdo něco málo od dobra se poodchýlí bývá haněn. ať ku přílišnosti ať k nedostatku, nýbrž kdo více: tak zajisté to neostane skryto. Až pokud a na kolik kdo zaslouží hany, nesnadno pojmem³⁾ vymeziti: vždyť ani u ostatního smyslového⁴⁾ tak nelze: takovéto zjevy náleží mezi

1) I starce trojské upoutala na chvíli krása unesené Heleny. Viz Il. 3, 153. sl. (přel. A. Škoda):

Vévodové Trojanů na hradbě usedli.

Helenu zahlednuvše po té, ana kráčela na věž,
ke druhu druh z ticha promlouval slova rychloperutná:

„Ký div, že Trojané, tak i krásnoholenci Achajští
k vůli také ženě chtějí drahnou dobu snášeti strastí!

hrozněť nesmrtným bohyním podobá se na pohled.“

2) slova starců další (tamt. v. 159.):

„Avšak i tak, taková ač jsouci, vratiž se v korábech,
nám a dětem milným aby příště nezůstala skázou.“

(μηδ' ἤμιν τεκέεσσιν τ' ὀπίσσω πῆμα λίποιτο).

3) přesně vědecky.

4) Smyslů předměty jsou právě jednotlivosti, jež tuto v oči bijí; jednotlivosti pak méně jsou předmětem vědy a příslušné vědomosti než povšechniny.

jednotlivosti, a soud jest ve smyslu.¹⁾ To vše tedy ukazuje tolik, že střední rozpoloženost ve všem jest chvalná, nakloniti se však třeba někdy ku přílišnosti někdy k nedostatku:²⁾ tak zajisté nejsnadněji na střed a na dobré připadneme.

Kniha III.

Hlava 1.

[1109 b 30.] Poněvadž ctnost vztahuje se ke strážním a skutkům, a o dobrovolném pronášejí se chvály a hany, o nedobrovolném³⁾ pak odpuštění, někdy i soustrast. dobrovolné a nedobrovolné vymeziti potřeby asi těm, kteří o ctnosti uvažují, užitečno však i zákonodárcům pro pocty a tresty.⁴⁾

[1110 a.] Zdá se pak býti nedobrovolno, co děje se násilím nebo z nevědomosti. Násilno jest to, čeho základ⁵⁾ jest vně, jsa takový, že v něm jednající nebo strádající

¹⁾ který nesoudí přesně vědecky jako rozum.

²⁾ Když totiž jsme v jedné krajnosti, třeba nakloniti se k protivě její; nikoli tak třeba odklonu tomu rozuměti, jakoby ze středu bylo se někdy na tu neb onu stranu nakloniti.

³⁾ ἐκούσιον voluntarium a ἀκούσιον — co kdo z vlastní své vůle, rád činí, a naopak. Pro nauky zde přednášené důležitý jest psychologický základ o žádostivosti a vůli, jež *A.* si položil ku konci spisu „O duši“ (kn. C., hl. IX.—XI. str. 95. sll.) Český výraz jest poněkud neobratný ale všeobecný.

⁴⁾ jak je mají dle zásluhy rozdělovati.

⁵⁾ ἀρχή, původ. „Vně“ rozumí se zde: mimo jednající podmět, a násilí vztahuje se jen k nucení zevnějšímu (coactio) nikoli k niternému na př. postrachem; neboť to, jak *A.* hned praví, podobá se více dobrovolnému, a tím více to, co konáme pro něco krásného.

ničím nepřispívá, jako když někam zanese vítr nebo lidé mající přesilu. Cokoli však z bázně většího zla nebo pro něco krásného se koná, na příklad kdyby tyranu přikazoval vykonati něco hanebného, jsa pánem rodičův jeho i dětí, a skutkem tím byli zachráněni jinak ale ztraceni, jest pochybno zdali je to nedobrovolno či dobrovolno. Cosi takového přihází se také při výmětech v bouřích: nikdo prostě¹⁾ nevyhazuje dobrovolně, ale pro spásu svou i ostatních každý, kdo má rozum. Smíšené²⁾ tedy jsou takovéto skutky, podobají se však více dobrovolným. Bývajíť tehda, kdy se dějí, vybírány: účel pak skutku řídí se dle okolností, a dobrovolné i nedobrovolné třeba vypovídati když se jedná³⁾: jedná tedy dobrovolně. Neboť i základ pohybu ústrojných údů při takových skutečích jest v něm: čeho však základ jest v něm, to konati i nekonati na něm závisí. To tedy jest dobrovolno, prostě však řečeno snad nedobrovolno: nikdo totiž nevybral by nic takového samo o sobě.⁴⁾ Za takovéto skutky pak bývají někdy i chváleni, když podstoupí něco ošklivého nebo bolestného pro něco velikého a krásného: pakli naopak,⁵⁾ bývají haněni. Sebe větší hanebnost zajisté podstoupiti pro nic krásného nebo šlechtného náleží špatnému. Za něco nepronáší se sice chvála ale odpuštění, když někdo něco vykoná, co nemá, pro něco takového, co však přirozenost lidskou přesahuje a čeho nikdo by ne-

1) snad jen aby je vyhazoval neb ze zábavy.

2) i dobrovolné i nedobrovolné.

3) tak že účel na soud o dobrovolnosti či opaku jejím nemůže působiti.

4) nýbrž pro něco jiného jakožto pohnutku, a z té příčiny mohlo by se prostě, bez hlubšího rozlišování, zváti nedobrovolným.

5) Rozuměj opak druhého členu: něco hanebného podstoupiti pro maličkost.

podstoupil.¹⁾ Něco však snad nemá býti vynuceno, nýbrž potřebí raději zemřítí byť i nejhroznější věci utrpěl: směšným zajisté jeví se co *Alkmaiona Euripidova* přinutilo zavraždit matku.²⁾ Jest však někdy nesnadno rozsouditi, co zač třeba voliti, co zač třeba podstoupiti, ještě nesnadnější však při poznaném ostatí:³⁾ neboť po většině očekávané jest bolestno, ač vynucované jest oškливо, odkudž pronášejí se chvály a hany dle toho, [1110 b.] zda byl kdo přinucen čili nic.⁴⁾ Co však dlužno nazývati násilným? snad prostě když příčina jest zevně, a jednající ničím nepřispívá? co pak o sobě jest nedobrovolné avšak jest nyní a za tohle vybráno a základ toho jest v jednajícím, to o sobě jest sice nedobrovolné, ale nyní a za tohle dobrovolné.⁵⁾ I podobá se to více dobrovolnému: skutky totiž dějí se v jednotlivostech, a tyto jsou dobrovolny. Co však zač třeba voliti, nesnadno udati: jsouť v jed-

1) Na př. smrtelná muka vynucovací.

2) Tím obmezena věta předešlá o odpuštění dávaném skutkům nedobrým ale převelkou útrapou vynuceným. — Z *Euripidova* díla dochovaly se jen zlomky, i nesnadno pověděti, které jsou ty „směšné“ pohnutky Alkmaionovy matkovraždy. On odvolává se na příslušný rozkaz otcův (Amfiaraův) daný za hrozeb poměrně nevelikých, protože matka byla otce i jej za malichernou cenu zradila; srv. *L. Ferri e Fr. Zambaldi*, *La filosofia morale di Arist.* Torino. 1882. str. 221. 28)

3) Vytrvati v útrapě, raději místo špatného činu zvolené.

4) Věta pro úsečnost poněkud nejasná: útrapy očekávané zvracejí často i lepší přesvědčení; v tom jest jakéi omluva, i pronášejí se tedy obyčejné chvály a hany — bez předešlých rozlišování prostě dle toho, zda byl kdo nucen čili nic. Jiní jinak vykládají: útrapy jsou obtížné, i bývá chválen kdo je bez nucení podstupuje; kdo však i k hanebnostem dá se jimi přinutiti, bývá haněn.

5) Skutky to smíšené, o sobě a naprosto nedobrovolné, avšak v okolnostech dobrovolné: co konáme pro něco krásného nebo místo většího zla, prostě řečeno jest jaksi násilné ale přece vzhledem k těm pohnutkám dobrovolné, poněvadž mohli bychom i jinak jednati.

notlivostech mnohé rozdíly. Kdyby však někdo řekl, že příjemné a krásné jest násilno (že totiž, jsouc zevně, nutí), bylo by takto všecko násilným: pro toto oboje zajisté všichni vše konají. Též kdo násilím a nerad to činí, ten bolestně, kdo však pro příjemnost a krásu, ten s rozkoší. ¹⁾ Směšno tedy to přičítati zevnějšku a ne sobě samu, ač takovými věcmi snadno svoditelnému, a sice krásné sobě a ošklivé příjemnosti. Vidí se tedy násilné býti to, čeho základ jest vně, aniž nucený čím přispívá.

Hlava 2.

[1110 b 18.] Co je z nevědomosti, ne všechno jest dobrovolné, nýbrž nedobrovolno jest to, co působí trud a lítost: kdo zajisté něco z nevědomosti učinil, ale při skutku nejso nerad, dobrovolně sice neučinil, čehožtě neznal, ale zase ne nerad, an se z toho netrudí. Jednající z nevědomosti tedy, který lituje, zdá se jednati nerad, který však nelituje, an se tak různí, dejme tomu, že jednal nikoli rád: poněvadž totiž se liší, lépe máli vlastní jméno. Různým podobá se býti též, jednali kdo z nevědomosti a jednali nevědomě: ²⁾ opilý zajisté neb roz-

¹⁾ Zvláště při pohnutkách krásného činu, které jsou nám přirozené milejší než útrapy.

²⁾ Kdo jedná z nevědomosti, u toho nevědomost jest jaksi základem a původem skutku, a proto je skutek nedobrovolný; kdo však jest nevědomý a nevědomé jedná, jest sám základem a původcem skutku, a proto je skutek dobrovolný. Dle toho tedy „nevědomost“ první může vztahovati se pouze k jednotlivým okolnostem skutku zevnější, kteráž nevědomost jest pak snadno nezaviněná; druhá však nevědomost jest vlastnost osobní, vztahující se k povinnostem a jsouc tedy zaviněná, tak že i skutek bude pak přičetný. Vykladaelé tu připomínají právnickou zásadu: Ignorantia iuris nocet, ignorantia facti non nocet.

hněvaný nezdá se jednati z nevědomosti nýbrž nějakým z řečených způsobů, ¹⁾ ale přece nikoli vědomě nýbrž nevědomě. Špatný tedy žádný neví sice, co má konati a čeho se varovati, a pro takovouto chybu stávají se nespravedlivými a zcela špatnými: nedobrovolným však nemá zváno býti to, když někdo nezná co tu prospívá. ²⁾ Vždyť nikoli příčinou nedobrovolného nýbrž špatnosti jest nevědomost ve volbě, aniž povšechná ³⁾ (pro tu zajisté bývají haněni) nýbrž nevědomost v jednotlivostech, v [1111 a.] nichž a o nichž dějí se skutky: u těch za-

¹⁾ t. j. z rozkoše neb jiných podobných niterných pohnutek, jež dobrovolnosti neruší (srv. před. hl.). Nerozumí se tu tedy nějaký skutek neb okolnost, jejímž původem byla by přímo jen opilost nebo zlost, — neboť pak by velmi málo neb docela nic nebyl dobrovolný — nýbrž takový, při kterém jednal člověk sám ze sebe zbaven jsa opilstvím nebo hněvem „vědomosti“ toho, co měl konati a nekonal.

²⁾ Srv. váhu přesvědčení a svědomí v přičetnosti (bona fide, mala f.), kteréžto však přesvědčení (zde tedy nevědomost a chybné jednání bona fide) může býti také dobrovolné, zaviněné a tedy přičetné. — „Co tu prospívá“, t. j. vhodnost a užitečnost prostředků k cíli, které jsou předmětem volby.

³⁾ „Nevědomost ve volbě“ jest nevědomost, která zlé volí neznajíc příslušného dobra; jest tedy zaviněná, a zlá volba jest přičetná. „Nevědomost povšechná“ vztahuje se k účelu, jest neznalost dobrého v samém účelu, činí tedy sám úmysl zlým jsouc taktéž zaviněná, kdežto nevědomost ve volbě vztahuje se ku prostředkům. Naproti povšechné nevědomosti jest nevědomost v jednotlivostech při jednání, která činí skutek zlým nejsouc zaviněna, tak že špatnost není přičetná. „Povšechně nevědomý“ jest, kdo má něco za dobré, co je zlé, ač ví jak toho domnělého dobra (vlastně zla) dosáti; „ve volbě nevědomý“ ví, že na př. náruživostí třeba se vystříhati, ale sveden sebeklamem žádostivosti nechápe se potřebných k tomu prostředků. Tyto druhy nevědomosti působí sice špatnost skutku ale dobrovolnosti neučiní. „Nevědomost v jednotlivostech“ jest na příklad neznati nějaké vlastnosti (na př. ostří) nástroje, jímž někoho člověk uhodí, až jej zabije: ta působí sice špatnost skutku ale také nedobrovolnost; tyto jednotlivosti A. hned vypočítává.

jisté je také soustrast a odpuštění; kdo totiž z nich některé nezná, jedná nedobrovolně. Snad tedy není nezáhodno vymeziti je, které a kolikeré jsou, kdo totiž a co a vzhledem k čemu neb komu koná, někdy také čím, na příklad nástrojem, a k vůli čemu, na příklad ochraně a jak, na příklad klidně či náhle. ¹⁾ Všeho toho tedy nikdo nemůže neznati nejsa šilený, patrně pak ani jednajícího: ²⁾ neboť jak pak by sebe sama neznal? co koná, snad někdo neví, na příklad pravili, že jim to vyklouzlo neb že nevěděli, že je to tajemství, jakož *Aischylos* v mysteriích, ³⁾ neb že chtěje ukázati to vypustil, na příklad s prakem. ⁴⁾ Může pak někdo též za to míti, že syn jest nepřítelem, jako *Merope*, ⁵⁾ a že vržený oštěp jest obroušen aneb že kámen jest pemza: ⁶⁾ chtěje zachrániti když usmrtí: ⁷⁾ a chtěje se dotknouti jak to dělají zápasníci, porazí. ⁸⁾ Týkáli

1) a) podmět, b) podstata skutku, c) předmět: α) věc nebo β) člověk, jehož skutek se týká, d) prostředek, e) účel, f) spůsob. Příklady jsou v násled.

2) t. j. podmět jednající, sebe sama; příklad k a).

3) Aischylos byl obviňován, že prozrazuje ve dramatech svých mysterie *Demetřiny*, a na jevišti málem ubit. Spasiv se útekem k útočišti, od areopagu osvobozen pro zásluhy v bitvě marathonské.

4) Příklady k b).

5) Příklad k c) β). *Meropa*, manželka *Kresfontova*, zachránila jednoho syna, posledního z *Heraklovců* v *Messenii*. Tento později vrátiv se dorostlý k matce, aby se lépe utajil tyranu *Polyfontovi*, chlubil se, že zabil posledního potomka *Kresfontova*; matka neznajíc ho a chtějíc domnělou vraždu tu pomstiti, již chystá se jej zavraždit, až se poznají.

6) mořská pěna, tedy látka lehká. Oba příklady jsou ku d).

7) Příklad k e); druh chce druhu prospěti ale nevědomky jej tak usmrtí.

8) Příklad k f). — *Zápasníci* (ἀρροχηρικοί) vlastně znamenají jakési šermování rukama před zápasem, ve kterém teprve se popadli jsou tu *pankratisté*, jejichžto boj obsahoval zápas vlastní i boj pěstní.

se tedy toho všeho. v čem jest jednání, také nevědomost, kdo něco z toho neznal, zdá se že jednal nedobrovolně, a to především ve hlavních věcech; hlavním pak zdá se to, vzhledem ke komu a k vůli čemu¹⁾ skutek se děje. Když pak zove se nedobrovolným, co děje se v takové nevědomosti, potřebí též, aby skutek působil trud a lítost.

•—•—•

Hlava 3.

[1111 a 22.] Jestli nedobrovolné to, co děje se násilím a z nevědomosti, dobrovolným bude asi zdáti se, čeho základ jest v samém povědomém jednotlivosti, v nichž děje se skutek. Snad tedy nesprávně zove se nedobrovolným, co děje se z rozhorlenosti²⁾ neb žádosti. Neboť pak již předně žádný z ostatních živočichů dobrovolně jednati nebude, aniž děti; dále což nekonáme nic dobrovolně, co konáme ze žádosti neb rozhorlenosti, či snad krásné dobrovolně, ošklivé nedobrovolně? či je toto směšné, an důvod jest jeden? Nemístno tedy snad nazývati to nedobrovolným, po čem má se toužiti: vždyť máme i hněvati se pro něco a žádati si něčeho, na příklad zdraví a vzdělání. Také zdá se nedobrovolné býti trudným, to však co jest podle žádosti, příjemným. Dále čím pak liší se co do nedobrovolnosti chyby spáchané se soudností a s rozhorleností? míjeti třeba oboje, [1111 b.] ale to nerozumné³⁾ neméně zdá se býti lidským, a tudíž i ty skutky člověka: nemístno tedy klásti to za nedobrovolné.

— • —

¹⁾ Tedy předmět a účel skutku (c) a e).

²⁾ θυμός — zde zvláštní způsob této „odvahy“.

³⁾ na př. zde rozhorlenost.

Hlava 4.

[1111 b 4.] Když vymezeno dobrovolné a nedobrovolné, nastává zkoumání volby;¹⁾ zdáť se býti etnosti nejvlastnější a ještě více rozhodovati o mravnosti skutků.²⁾ — Volba tedy jeví se býti dobrovolná ale není to týž pojem, nýbrž širší jest dobrovolnosť; dobrovolnosti jsou účastny též děti a ostatní živočichové, volby však nikoli, a ukvapené³⁾ zoveme sice dobrovolným, ne však dle volby. — Kdo pak ji nazývají žádostí neb odvahou nebo vůlí nebo jakousi domněnkou, nepodobá se že správně mluví. Neníť volba společna i nerozumnému, ovšem pak žádost a odvaha. A nezdrželivý jedná sice se žádostí, nikoli však s volbou; a zdrželivý naopak jedná s volbou, nikoli však se žádostí. A volbě žádost se protíví, žádosti však žádost nikoli.⁴⁾ A žádost vztahuje se k příjemnosti a nepříjemnosti, volba však ani k nepříjemnosti ani k příjemnosti. — Ještě méně je to odvaha: velice málo zajisté, co je z odvahy, zdá se býti dle volby. — Ale

1) προαίρεσις — jak již řečeno jest *Ar.* vybírání s rozvahou samostatnou se dějící. *Ar.* teprve učinil slovo vědeckým názvem asi toho, co my zoveme svobodnou vůlí, liberum arbitrium; slovo samo jest nepřeložitelné, ano u *Ar.* spojuje: volbu, úmysl, předsevzetí, vůli — a to samostatně, svépravně, svobodně se jevící. Nauka *Ar.* o „proairesi“ jest jeho nauka o „svobodě vůle“; tímto názvem — bez toho nevyjadřujícím myšlenky *Ar.* — nechtěl jsem přeložiti „proairesi“, an vzhledem k bojům deterministův a indeterministů sám o sobě též ničeho nevysvětluje: προαίρεσις, volba, liberum arbitrium, elezione, wahlfreiheit, wahlwille atd.

2) nežli skutky samy, jež mohou pouze jeviti se mravnými nejsouce jimi.

3) na př. v návalu vášně nějaké, aneb i v klidu, máli se člověk náhle rozhodnouti.

4) t. j. v témže předměť. Jinak zajisté jsou různé žádosti mezi sebou, ale jen dle různých, po případě protivných předmětů.

však ani vůle¹⁾ to není, ač jeví se přibližnou. Volba totiž nevztahuje se k nemožnostem, a kdyby kdo pravil že to volí, mohl by zdáti se bláhovým: vůle však vztahuje se k nemožnostem. na příklad k nesmrtelnosti. A vůle vztahuje se i k tomu, čeho člověk sám sebou nikterak nemůže vykonnati, na příklad aby některý herec neb zápasník zvítězil: toho však nikdo nevolí nýbrž jen to, co domnívá se že může státi se jím samým. Dále vůle vztahuje se více k účelu, volba k prostředkům, jako na příklad chceme býti zdraví. Volíme však, čím bychom zdraví byli, a chceme býti šťastni a pravíme že jsme, že však to volíme, nelze říci: vůbec zdá se volba vztahovati k tomu, co na nás závisí. — Ani domněnkou není. Domněnka totiž zdá se vztahovati ke všemu, a sice o nic méně k věčnosti a nemožnosti než k tomu, co na nás závisí; i rozlišuje se dle nepravdy a pravdy, nikoli dle špatnosti neb dobroty, kdežto volba spíše dle těchto. — [1112 a.] S domněnkou vůbec snad nikdo za totožnou jí neklade: ale ani s nějakou. Dle toho zajisté, zda volíme dobré či zlé, jsme nějakí, dle domněnky však nikoli. A volíme vzíti neb minouti něco neb něco podobného, domníváme se pak, co věc jest neb komu prospívá nebo kterak: abychom vzali neb minuli něco, vůbec se nedomníváme. A volba chváli se, že vztahuje se k tomu, k čemu více má, neb že je správná, domněnka pak dle pravdivosti. A volíme, co víme býti nejvíce dobrým, domníváme se pak, čeho docela dobře nevíme. Zdá se pak, že ne titěž nejlepší volí i se domnívají, nýbrž že někteří lépe se domnívají, pro špatnost svou však volí čeho nemají. Zdali pak domněnka volbu předchází neb doprovází, na tom nesejde: neprohlédámeť k tomu, nýbrž zdali je

¹⁾ βούλησις — vlastně „chtění“, jehožto mohutností však zoveme vůli.

totožna s domněnkou. — Co tedy neb jaká jest, když není ničím z uvedeného? dobrovolnou se sice býti jeví, ale dobrovolné není vždy voleným. Či snad je to něco, co napřed urađeno?¹⁾ Volba zajisté děje se s rozumem a rozmyslem. Naznačovati zdá se i jméno její, že jest to cosi před jiným voleného.²⁾

Hlava 5.

[1112 a 18.] Zdali pak radí se lidé o všem, a jestli pak všechno uraditelné, či nevztahují se k něčemu rada? Potřebí ovšem nazývati asi to uraditelným, o čem ne snad blázen neb šílenec se radí nýbrž kdo má rozum. — O věčném nikdo se neradí, na příklad o všemmíru neb úhlopříčně neb odvěsně, že jsou neúměrny.³⁾ — Ale ani o tom, co jest v pohybu, ale vždy stejně, buď z nutnosti buďto z přirozenosti neb z nějaké jiné příčiny, na příklad o obratech slunce neb o východech. — Ani o tom, co všude jest jinak, na příklad o suchách a deštích. — Ani o nahodilostech, na příklad o nalezení

¹⁾ rozumným přemýšlením, jehož následuje hned rozhodnutí, volba. — Ve způsobu protikladné nebo pokračovací otázky *Ar.* podává často svoji jistou nauku, jakož i zde. Srv. „O duši“, str. 7. ⁴⁾

²⁾ *πραίρεσις* — ana v předchozí poradě dána jednomu z více předmětů přednost. Rozděl tedy mezi dobrovolným a voleným (t. j. dle našeho obyčejného názvu „svobodným“ — voluntarium a liberum) jest ten, že volba děje se z rozumné rozvahy; dobrovolné má základ a původ v nás, volba pouze v rozumné části naší. Srv. v celé části této: *Heman*, Des Aristoteles lehre von der freiheit des menschlichen willens. Leipzig. 1887. Str. 66. sl.

³⁾ rozuměj: úhlopříčna (*διάμετρος*, průměr) čtverce a strana téhož čtverce (*πλευρά*, tetiva). Doslovně výrazy *Ar.* samy o sobě zdají se vztahovati ke kruhu, avšak poučka o tom na jisto postavena teprve později. Ostatně i tato pravda jest *Ar.* věčnou; že jest tu zároveň nemožnost, jeví se samo sebou.

pokladu. — Ale ani o všem lidském, na příklad neradí se žádný Lakedaimoňan, jakou ústavou Skythové by nejlépe se spravovali: nic takového totiž nemůže státi se námi. — Radíme se však o tom, co na nás samých jest konati: a to také zbývá. Příčinami totiž zdají se býti přirozenost a nutnost a náhoda. potom duch a vše co děje se skrze člověka.¹⁾ Každý člověk pak radí se o tom, co jím samým může býti vykonáno. A o [1112 b.] zevrubných i soběstačných vědomostech není rady, na příklad o písmenách (vždyť nerozpakujeme se jak psáti); avšak cokoli děje se námi, a ne vždy taktéž, o tom se radíme, na příklad o věcech lékařských a majetkových, a tím více o kormidelnictví než o tělocviku, čím menší zevrubností jest určen, a dále o ostatním podobně. Více také o domněnkách než o vědomostech; při oněch zajisté více se rozpakujeme. Rada jest ve případech obyčejných, v nichžto však není zjevno, jak dopadnou, a ve kterých jest něco neurčitelné. Rádce přibíráme na důležité věci, nedůvěřující sobě samým jakožto nedostatečným rozhodnouti. — Radíme se tedy ne o účelech nýbrž o prostředcích. Neboť ani lékař neradí se, budeli léčiti, ani řečník, budeli přemlouvati, ani státník, podáti dobrý zákon, aniž kdo jiný o účelu: nýbrž položivše si nějaký účel hledí, jak a čím by se provedl, a podobá se, že více spůsoby lze jej provésti, přihlédají, kterým to nejsnáze a nejkrásněji, a když jedno vykonáno, kterak a čím skrze toto lze vykonati i ono, až dojdou prvé příčiny, která ve hledání jest poslední; kdo totiž se radí.

¹⁾ Příčiny jednání lidského jsou: náhoda, přirozenost a síla (= nutnost), zvyk, soudnost, odvaha a žádost (= touha bezrozumná); ve třech prvních příčinách nejedná člověk sám ze sebe, ovšem pak v ostatních (Retor. 1369 a 6): toto rozdělení lépe vyhovuje požadavkům než ono nahoře podané.

zdá se hledati a řešiti řečeným způsobem jakoby měrickou úlohu.¹⁾ Jeví se však nebyti každé hledání poradou, na příklad mathematické, ale každá porada zkoumáním,²⁾ a poslední v rozhoru býti prvním ve vzniku. A když připadnou na nemožnost, ustávají, na příklad jestli potřebí peněz a nelze jich zaopatřiti: když však jeví se to býti možným, pokoušejí se jednati. Možným pak jest, co námi státi se může; co totiž děje se skrze přátele, jest jaksi skrze nás: základ totiž jest v nás. Hledají se pak někdy nástroje, někdy jen užívání jejich: podobně i v ostatním hledá se někdy čím, někdy jak něčím pracovati. Podobá se tedy, jakož pověděno, že člověk jest základem skutků: porada vztahuje se k tomu, co jemu samému lze vykonati, skutky samy jsou k vůli jinému. Není tudíž asi úradným účel nýbrž prostředky. — Aniž tedy jednotlivosti, [1113 a.] na příklad zdali tohle jest chléb neb jestli upečen jak náleží; to zajisté náleží smyslu. — A kdyby se vždycky člověk radil, půjde to do nekonečna. — Uraděné pak a volené je totéž, jen že volené jest již určeno. Co totiž z rady usouzeno, jest volené. Přestává zajisté každý hledati, jak bude jednati, když přivede základ až na sebe a na svoji vůdčí část³⁾: neboť toto jest volené. To zjevno jest také

¹⁾ V řešení měrickém, v sestrojení obrazce dle daného úkolu jest posledním to, v čem úkol vlastně spočívá, ale základ a počátek celého obrazce jest v tomto posledním, vzhledem k němužto vše tak sestrojeno.

²⁾ Tímto *Ar.* upozorňuje, že obdoba vzatá z vědy mathematické není úplnou totožností, poněvadž obory jsou různé: praktický a theoretický; ale společno mají, že i porada počíná si logicky zkoumajíc důvody k volbě.

³⁾ αὐτοῦ τὸ ἡγεούμενον — kterou jest mysl konavá (voῦς πρακτικός, srv. „O duši“, str. 96. 1); tuto srovnává *Ar.* s panovníky, kteří volbu svou, k níž poradou dospěli, ohlašují lidu k vykonání.

ze starých ústav, jež *Homeros*¹⁾ napodobil: králové totiž co vyvolili ohlašovali obci. Poněvadž pak volené jest, po čem z úradku se touží pokud to závisí na nás, i volba bude poradná touha po tom, co závisí na nás: z porady totiž usoudivše, toužíme dle úradku.

Hlava 6.

[1113 a 13.] O volbě tedy v obryse budiž promluveno, i čeho se týká, i že vztahuje se k prostředkům: vůle²⁾ pak že vztahuje se k účelu, pověděno, a jedněm

¹⁾ Srv. Il. 2, 53. sl. „Co z rady usouzeno (προκριθέν)“, čemu z porady učiněné přisouzena přednost.

²⁾ Srv. III. 4. 1111 b 26. βούλησις — jest touha rozumná — na rozdíl od žádosti (touhy smyslové) — rozumem vedená, mohutnost lidské přirozenosti vůbec, kterou člověk tíhne za blažeností jakožto za účelem; ona jest přirozeně k blaženosti určena (ordinata, jak oko ku světlu), i není k tomu žádného zvláštního úkonu chtění potřeba, nýbrž ta snaha leží jako základ v každém úkonu vůle sama sebou. Proto však není snaha ta po blaženosti nedobrovolna (vůle není k blaženosti vlastně determinována), poněvadž leží v ní samé, ona sama jest základem a původem snahy té, ba je sama tou snahou, a to přirozeně, souhlasně s přirozeností člověka, nikoli nějakým účinkem přirozenosti té cizím. Dle toho tedy svoboda vůle jest omezena přirozenou ordinací k blaženosti, jížto nemůže nechtít, není však zrušena a zničena cizí determinací. Naproti účelu onomu tedy jest člověk nesvoboden, poněvadž si přirozenosti své sám nedal, ale počíná si dobrovolně, poněvadž jedná dle své vůle za rozumným účelem. Kdyby tohoto nebylo, byl by právě nevolným, nejsa veden účelem své rozumné přirozenosti přiměřeným, který vylučuje jen náhodnou libovůli nikoli však dobrovolnost. Od tohoto povšechného a neurčitého chtění, vůle jakožto mohutnosti lidské vůbec, ježto může nésti se i za nemožnostmi (srv. III. 4., 1111 b 23.), liší se volba prostředků (προζήσεις); v nauce o této pak, nyní následující, třeba hledati *Ar.* nauku o „svobodné vůli.“ Volba tato vztahuje se k prostředkům nikoli k účelu, ale jelikož účely mohou býti zase jen prostředky k účelům vyšším, potud i ony jsou předmětem svobodné volby.

zdá se vztahovati k dobru, jiným ke zdánlivému dobru. Vyplývá pak těm, kteří chtěné praví býti dobrem, že co chce volící nesprávně, není chtěné (jestli totiž chtěné, jest i dobré; a přece bylo, staloli se tak, zlé), a těm, kteří zdánlivým dobrem praví býti chtěné, že není nic přirozeně chtěné, nýbrž co každému se zdá; každému však jiné se tak jeví, a když se tak stane, tedy i protivné.¹⁾ Pakli se to nelíbí, tož potřeba říci, že prostě a opravdu chtěným jest dobro, ale co komu tak se jeví: že tedy řádnému opravdové, špatnému nahodilé,²⁾ jakož i při těle dobře se majícím zdrávo jest, co opravdu je takové, kdežto churavým něco jiného,³⁾ podobně pak i trpké a sladké a teplé a těžké a vše ostatní. Řádný zajisté vše správně posuzuje, a ve všem jeví se mu pravda. V každé rozpoloženosti zajisté je zvláštní krása a příjemnost, i vyniká řádný snad nejvíce tím, že ve všech věcech vidí pravě, jsa jakoby pravidlem a měřítkem jejich.⁴⁾ U davu však podobá se, že povstává klam pro rozkoš: jeví se [1113 b.] dobrem nejsouc jím. Volit aspoň příjemné jakožto dobro, trud však míjejí jakožto zlo.

—————•—————

¹⁾ Dva mohou chtítí dvě protivné věci, tak že obě by pak byly dobré, což jistě v témže druhu nemožno.

²⁾ Jest u špatného tedy neznalost a nevědomost pravého dobra; tato nevědomost však nevztahuje se k jednotlivostem nýbrž týká se povšechného, a neruší proto dobrovolna.

³⁾ Co zdravému je zdravé, nemocnému může býti nezdravým, a naopak.

⁴⁾ Řádný člověk jakožto řádný dle správného rozumu všude umí rozlišovati dobro a pravdu od opaku, jsa takto, poněvadž v něm soudí rozumnost, měřítkem a pravidlem věcí co do pravdy a dobroty, tedy ceny jejich. Takto obmezuje *Ar.* povšechný výrok sofisty *Protagory*: πάντων μέτρον ἀνθρώπου.

Hlava 7.

[1113 b 3.] Když tedy účel jest chtěný, prostředky pak úradné a volené, skutky těchto se týkající budou asi dle volby a dobrovolné. Kony ctností však vztahují se k tomuto.¹⁾ Na nás tedy závisí ctnost, podobně však i špatnost. V čem totiž na nás závisí jednati tam i ne-jednati, a v čem ne, tam i ano: tedy když jednání, jsoucí krásné, závisí na nás, i nejednání, jsoucí ošklivé, záviseti bude na nás, a když nejednání, jsoucí krásné, závisí na nás, i jednání, jsoucí ošklivé, bude záviseti na nás. Jestliže pak závisí na nás konati krásné a ošklivé, a taktéž i nekonati, a toto nám jest tolik co: býti dobrým a zlým, na nás bude záviseti býti hodnými a špatnými. Říkati pak, že

nikdo rád špatným ani nerad šťastným²⁾, podobá se býti jednak mylným jednak pravdivým. Šťastným zajisté nikdo není nerad, špatnost však jest dobrovolna; či snad bude třeba popříti, co nyní pověděno, a člověka nenazývati základem a původcem skutků jakožto dětí. Podobáli se to však a nelze dojíti jiných základů mimo v nás: to, čeho základy jsou v nás, na nás i závisí i jest dobrovolné.³⁾ Tomu vidí se nasvěd-

¹⁾ t. j. k volenému a úradnému a dobrovolnému, k prostředkům, nikoli ke chtěnému a k účelu.

²⁾ Tríverší iambické, snad *Solonovo*, vyjadřující ostatně myšlenku zobecnělou. *πονηρός* („špatný“) znamená napřed „bídneho“, zbědovaného, ubohého, a v tom smyslu snad verš ho užívá (jakožto protivy „šťastného“); *Ar.* pojal je ve smyslu mravnostním, na čemž ostatně nic nezáleží, poněvadž výrok onen jest jen mimotně uveden, ač i takto souhlasí s názorem lidu, jenžto věřil, že bohové dobrým přejí, tak že jsou šťastni, špatným nikoli, tak že jsou bídní a nešťastní.

³⁾ Celá argumentace čelí proti *Sokratovi* a *Platonovi*, jenž učil, že člověk určován jest rozumem k dobrému, což mu bylo svobodným, a rozkošemi i vášněmi ke zlému, což jemu bylo nesvobodným: na-

čovati jednotlivci soukromě i zákonodárci: kárají a trestají pachatele špatností mimo ty, kteří z násilí nebo z neznalosti, již sami nezavinili, krásně však jednající poctivají, aby tyto povzbudili, ony zarazili. A přece co ani na nás nezáleží ani není dobrovolné, nikdo nebývá povzbuzován konati, jakožtè nic neprospěje přemluvení, aby někomu nebylo teplo neb neměl bolesti nebo hladu neb cokoli takového: budeme zajisté nicméně tak strádati. Vždyť i za samu neznalost kárají, kdykoli zdá se býti neznalostí vinen, jakož dostává se opilým dvojího trestu; základ zajisté jest v něm: byltè mocen neopiti se, a toto jest příčina neznalosti. A kdo nezná něco ze zákonů, co věděti třeba a není nesnadno, [1114 a.] toho trestají. a podobně i v ostatním, čeho zdá se neznati z nedbalosti, jelikož na nich záleží, že toho neznají: mohou se o to postarati. Ale snad jest již takový, že se nepostaral. Avšak že se takovými stali, sami jsou vinni, žijíce nevšímavě, nespravedlivými neb rozpustilci, jednak křivdíce jednak žijíce stále v pitkách a podobném: jednotlivé úkony zajisté takovými je činí. To zjevno jest na těch, jižto cvičí se v jakémkoli zápase neb zaměstnání: neustále totiž je vykonávají. Neznati tedy, že z jednotlivých úkonů povstávají rozpoloženosti, svědčilo by o úplné tuposti; též nedůvodno jest, že by křivdící nechtěl býti nespravedlivým a rozpustile žijící rozpustilým. Pakli někdo koná nikoli neznaje něco, z čeho bude nespravedlivý, dobrovolně asi jest nespravedlivý. Avšak budeli pouze chtíti,

proti tomu *Ar.* dokazuje, že jestli dobro svobodné a dobrovolné, i zlo nutně jest svobodné a dobrovolné. Protiva tato ostře vytčena již III. 3., str. 59. V tom tedy *Ar.* nauku *S.* a *P.* opravil a zdokonalil. *Heman* (l. c. str. 13.¹) v tom nalézá též důkaz, že tento spis *Ar.* ze tří etik *jeho* jest nejpůvodnější, poněvadž v něm snaha, opravit, po případě vyvrátiti učitele svého, nejzračitěji na jevo vystupuje.

nepřestane býti nespravedlivým a nebude spravedlivý. Nenít ani churavý zdrav, a přece když se to událo, dobrovolně churaví, žijeli nemírně a neposlouchá lékařů: tehda tedy mohl nechuravěti, zameškav to však již nikoli, jakož kdo hodil kamenem, již nemůže ho nazpět vzíti: a přece na něm záviselo jej vzíti a hoditi: základ zajisté jest v něm. Tak i nespravedlivému a rozpustilému z počátku bylo lze nestati se takovými, pročez jsou jimi dobrovolně: stavše se takovými, nebyti jimi již nemohou.¹⁾ Nejen špatnosti duševné jsou dobrovolné, nýbrž u některých i tělesné, kterýmž je také vytýkáme: od přírody ošklivému nikdo zajisté nečiní výtky, ale ovšem od neobratnosti a nedbalosti. Taktéž i co do choroby a zmrzačení: nikdo snad nebude se vaditi se slepým od přírody neb od nemoci neb od rány, nýbrž ho raději polituje; kdo však z opilství neb jiné rozpustilosti je takový, tomu každý to vytkne. Které špatnosti tělesné tedy na nás závisejí, ty se vytýkají, které pak ne, ty nikoli. Jestli však tomu tak, i v ostatním špatnosti vytýkané závisejí asi na nás. Řekli však někdo, že všichni snaží se o to co dobrým se jeví, ale obrazností nevládnou. nýbrž jakým [1114 b.] právě kdo jest, takovým že jeví se mu i účel; když tedy každý svou rozpoložeností jest jaksi vinen,²⁾ i obrazností jaksi sám bude vinen; sice nenít nikdo svým zlým jednáním vinen, nýbrž jedná tak z neznalosti účelu, maje za to, že těmito prostředky dostane se mu nejlepšího, pak

¹⁾ Tím není řečeno, že by nemohli se jimi opět nestati, neboť právě pověděl *Ar.*, že budeli pouze chtějí (si přát) nespravedlivý, nestane se již hned spravedlivým; předpokládá tedy, že vůle pevná a účinná ovšem povahu může změnit. Smysl tedy jest: jsouce nyní takoví, nemohou jimi nebyti. Srv. moderní námitku proti svobodné vůli: kdo ze dvou věcí jednu volí nemůže voliti druhé (!).

²⁾ jakož dokázáno.

snaha po účelu není samovolná,¹⁾ nýbrž nutně člověk tak se zrozuje, máje jakoby zrak,²⁾ jímž by správně rozeznával a opravdové dobro vybíral, a jest dobré přirozenosti, komu od přírody krásně toho se dostalo (neboť největší a nejkrásnější a čehož od jiného nelze přejati aniž se naučiti, nýbrž jak se narodil, takým že bude, že to dobře a krásné od přírody mu dáno, to jest asi dokonalá a opravdově dobrá přirozenost;³⁾ tedy jestli to vše pravda, oč pak bude ctnost více dobrovolná⁴⁾ nežli špatnost? Oběma zajisté, dobrému i zlému, stejně účel od přirozenosti neb jakýmkoli způsobem se jeví a jest položen, a lidé vše ostatní jakýmkoli způsobem konají odnášejíce k němu. Ať tedy účel nejví se od přirozenosti každému jakýmkoli, nýbrž ať jest nějaký určitý a nad ním⁵⁾ postavený, aneb ať si účel jest sice přirozený, ale tím že řádný koná ostatní⁶⁾ dobrovolně, je ctnost dobro-

1) Vůle totiž k dobru a blaženosti přirozeně se nese (srv. III. 6., str. 65. 2).

2) t. j. od přírody danou schopnost.

3) t. j. přirozená vloha (εὐφύα), příznivá vývoji ctnosti, vůbec dobrých vlastností, již ovšem člověk svým přičiněním dále musí pěstovati, poněvadž špatným pěstováním i sebe lepší vloha může vésti ke špatnosti, a to tím větší; chválou dobré přirozenosti jen to chce *Ar.* říci, že z ní snadněji lze vypěstiti dobré rozpoloženosti a povahy: uznává tedy také — nač moderní determinismus všechnu váhu klade — že lidé od přírody různě jsou k dobrému a zlému nadáni, ale další možnosti opačné ani na tu ani na onu stranu nevyklučuje.

4) t. j. o nic — naproti nauce *Sokratově* i *Platonově*, jak právě vyloženo, poněvadž by pak vše bylo z přirozenosti. — Dlouhé obvětí to spojuje v předvětích výroky cizí i vlastní.

5) Mezi účely voliti nelze, poněvadž jest jeden, dobro, mimo něž nemůžeme voliti, poněvadž přirozenosti své se vzdáti nemůžeme.

6) prostředky za účelem.

volná, nicméně i špatnost jest asi dobrovolná.¹⁾ Stejně totiž i zlý jedná sám sebou ve skutečném bytí i ne v účelu. Jsouli tedy, jak pravíme, ctnosti dobrovolny (neboť i rozpoloženostmi jsme jaksi spoluvinní, a jsouce nějaký takýhle²⁾ účel si klademe), i špatnosti budou asi dobrovolny: [1114 b 30.] jestli poměr stejný. Ne podobně však jsou skutky dobrovolny a rozpoloženosti: skutků totiž od počátku až do konce jsme mocni, znajíce jednotlivosti, u rozpoložeností však [1115 a.] jen počátku, postup v jednotlivostech jest nepovědomý jakož u nemocí: ale že na nás bylo tak či ne tak si počínati, proto jsou dobrovolny.³⁾

¹⁾ Tato věta různě bývá překládána, hořejší však překlad zdá se mi jediný vyhovovati postupu myšlenkovému. *Ar.* dokazuje, že vůle člověka i zlého a ve zlém, je svobodná. Svobodu tuto však omezuje: vzhledem k účelu samému člověk není svoboděn („účel nejeví se jakýkoli“), nýbrž přirozenost sama k němu tíhne, a to k jednomu, k dobru; ale tím ctnost není nedobrovolná — jak protivníci nynější (t. j. *Sokrates* a *Platon*) sami učí — poněvadž „to ostatní“, co k účelu směřuje, jest dobrovolně konáno: ale ani špatnost není nedobrovolná — jak praví jmenování předchůdcové — není totiž nedobrovolná v prostředcích. O účelu, zdánlivém ale nepravém dobru, byla v předešlém již řeč, pokud i v tom špatnost jest zaviněna.

²⁾ t. j. rozpoloženosti přiměřený: dobrý pravé dobro, zlý domnělé.

³⁾ V předešlém podal *Ar.* svou nauku o „svobodné vůli“ (*proairesi*), jakožto důvodu přičetnosti dobrého i zlého. V boji mezi determinismem a indeterminismem zajímavé jest neli důležité, nauky *Ar.* si všimnouti. Tato pak jest stručně vyjádřena: Účel, k němužto vůle člověka jest přirozeně zřízena, tak že nemůže k jinému se vztahovati, jest dobro: ona nemožnost však není nucením, násilím, nýbrž jest v samé přirozenosti založena. Dobro to jest buď opravdové buď zdánlivé. Prostředky k účelu tomu jsou již předmětem svobodné volby, „svobodné vůle“ a dle dvojího „dobra“ toho se ovšem řídí. „Svoboda“ vůle záleží v tom, že člověk z řady přirozených možností („co na nás jest“, „co na nás závisí“ — τὰ ἐφ' ἡμῖν) po

Hlava 8.

[1114 b 26.] Vůbec tedy o ctnostech jsme promluvili: jednak co do rodu jejich obrysem, že jsou střednosti a rozpoloženi, jednak odkud povstávají,¹⁾ a že takto jednají i samy pro sebe,²⁾ že závisejí na nás a jsou dobrovolné a takové, jak asi správný rozum přikazuje.

Hlava 9.

[1115 a 4.] Počnouce pak o jednotlivých povězme, jaké jsou a k čemu se vztahují a kterak, i bude zároveň zjevno, kolikeré jsou. Tož napřed³⁾ o mužnosti.⁴⁾

úvaze a poradě, nejvyšší mohutností svou, myslí, umem (νοῦς) vykonané, volí a vybírá dle úsudku myslí tou pronešeného některou tu možnost, pobádaje dle volebného úsudku toho vůli k jednání a čině možnost onu předmětem jednání tohoto. Tím že zmíněná řada přirozených možností, jako vůbec celé veškerenstvo zřízeno jest za předmět jednání rozumné, nejvyšší „myslí“, není zde náhody: tím že člověk sám pobádá vůli svou k jednání, není zde nesvobody. Na praktický onen úsudek působí: přirozenost, zvyk, výchov. Přirozená vloha k dobrému nebo zlému jest různá, tam příznivější, jinde méně příznivá; zvykem třeba ji potvrzovati, po případě přemáhati — ač není přirozenosti úplně zkažené: výchov pak dokonává rozpoloženi, a sice poučováním neb odstrašováním. I zlý jest vinen špatností svou, poněvadž měl zárodek dobra v sobě, poněvadž zvyk na něm závisel, poněvadž výchov aspoň nějaké pomoci mu poskytl. Sledujeli tedy místo opravdového dobra klamně, jest sám vinen, poněvadž jest vinen neznalostí pravého a špatností nynější povahy své, kteráž ostatně není nezměnitelná.

¹⁾ Srv. předešlou poznámku.

²⁾ t. j. ne pro užitek, nýbrž pro to samo, že tak jednati jest dobré.

³⁾ Pořadí sestaveno jest dle ceny ctností. Napřed stojí ctnosti týkající se rozkoší a trudů, tělesných i duševních, odkudž pak ke vzácnějším vystupuje.

⁴⁾ ἀνδρεία (fortitudo).

Že tedy jest středností co do bázně a smělosti, již objasněno, i zjevno, že bojíme se strašného, tím pak jsou, prostě řečeno, zla: pročez také vymezují bázeň jakožto očekávání zla. Bojíme se tedy všelikého zla, na příklad necti, nouze, nemoci, bezpřátelství, smrti, avšak ne vzhledem všeho toho zdá se býti mužný: něčeho zajisté se báti jest slušno a krásno, a nebáti se ošklivo, na příklad necti: kdo se totiž té bojí, jest slušný a stydlivý, kdo se jí nebojí, nestydatý. Od některých však i onen¹⁾ bývá mužným jmenován přenůškou: má totiž něco mužnému podobného; jestiž i mužný jaksi nebojácný. Nouze pak ani nemoci netřeba snad se báti, aniž vůbec něčeho, co není ze špatnosti neb vlastní vinou: ale ani ten, kdo vzhledem k tomuto jest nebojácný, není mužný, zoveme však i toho tak pro podobnost. Někteří zajisté ve válečných nebezpečích jsouce zbabělí, jsou štědrí a ku ztrátě majetku odhodlaně se chovají. Ani tedy ten, kdo bojí se zpupnosti proti dítkám a ženě, nebo závisti neb něčeho takového, není zbabělý; aniž jestli smělý máje býti bit.²⁾ K jakému druhu strašných věcí tedy vztahuje se mužný? snad k největším z nich? nikdo zajisté při hrozných věcech není nad něj vytrvalejší. Nejstrašnější pak jest smrt: jestiž koncem a nezdá se již dostávati zemřelému nějakého dobra nebo zla. Avšak ani ke všeliké smrti nezdá se vztahovati mužnost. na příklad na moři nebo v nemocech. K jaké tedy? či snad k nejkrásnější? Taková pak jest ve válce: je to zajisté v největším a nejkrásnějším nebezpečí. Souhlasné s tím jsou také pocty ve státech a u samovládců. Hlavně tedy zván bude asi mužným, kdo jest beze strachu vůči krásné smrti a ke všemu co smrt přináší jižjiž nastávajíc: to však nejspíše

¹⁾ jenž ani toho se nebojí, čeho by měl.

²⁾ Snad narážka na vychovávací zvyk lakedaimonský.

jest ve válce. Avšaktě i na moři i v [1115 b.] nemocech jest zmužilý nebojácným, ač ne tak jako námořníci; oni zajisté vzdali se záchrany a takováto smrt je mrzí, tito dobré jsou naděje podle zkušenosti. Zároveň pak i osvědčují se býti muži, kde třeba síly neb nastává krásné umřítí: v takovéto však záhubě nic z toho není.

Hlava 10.

[1115 b 7.] Strašno však ne všem je totéž, i jmenujeme také něco nadlidským. Toto tedy každému kdo má rozum jest strašným, lidské pak liší se velikostí a většinou i menšinou; podobně pak i věci bezpečné.¹⁾ Mužný pak jest nezastrašitelný, pokud člověku lze. Bude se sice tedy báti i takovýchto věcí, jak slušno a rozumno, podstoupí je však k vůli krásnu: toť zajisté účelem ctnosti. Lze však toho báti se příliš mnoho i málo a též báti se nestrašného jako strašného. Chyby pak dějí se jednak v předmětě, jednak ve způsobu, jednak v čase neb nějak podobně; taktéž jest i u věcí bezpečných. Kdo tedy podstupuje a bojí se, čeho a k vůli čemu a jak a kdy má,²⁾ a takto i smělý jest, jest mužný (dle patřičnosti zajisté a jak asi rozum káže, tak strádá i jedná mužný; účelem pak všelikého konu jest rozpoloženost, a to též u mužného; mužnost jest krásná; tož takovým jest i účel; vše zajisté účelem se určuje, a k vůli krásnu mužný podstupuje a jedná mužně); kdo upřílišuje bezbázní, jest bezejmenný, [1115 b 26.] i je snad šílený nebo bezcitný, kdyby se ničeho nebál, ani zemětřesení ani vlnobití,

¹⁾ τὰ θαρράλεα — čeho lze se odvážiti.

²⁾ kategorie času (věčnosti) přistupující k šesti dříve (III. 2, str. 58.¹⁾ jmenovaným.

jakož se praví o Keltech,¹⁾ kdo pak co do strašného smělostí upřílišuje, jest smělec (zdá se však smělec býti také vychloubavým a mužnosti si přiosobovati; jak totiž onen ku strašnu se chová, tak tento chce se jeviti; v čem tedy může, napodobuje; pročež jsou mezi nimi většinou skety: v tom totiž jsouce smělými, strašného nic nesnesou), kdo pak bázní upřílišuje, jest zbabělý. Pojí se totiž k němu, že bojí se, čeho nemá a jak nemá a vše takové.²⁾ [1116 a.] Jest však i ve smělosti nedostatečný: avšak an upřílišuje v trudech, více se prozrazuje. Beznadějným tedy jaksi jest zbabělý: bojíť se všeho. Mužný však naopak: smělost zajisté přísluší nadějeplnému. K témuž tedy vztahují se zbabělý i smělý i mužný, různě však se k tomu mají: oni totiž upřílišují a nevystačují, tento pak se drží uprostřed a jak náleží; smělcí jsou náhlí a odhodlaní před nebezpečími, v nich samých však ustávají, kdežto mužní v činech jsou ostří, před nimi však klidni.

Hlava 11.

[1116 a 10.] Jakož tedy pověděno, mužnost je střednost co do bezpečného a strašného v tom jak pověděno, a volí i podstupuje proto, že je to krásné nebo že opak jest ošklivý. Zavraždití se míjejíc hlad neb lásku neb něco trudného nesluší mužnému nýbrž spíše zbabělci; změkčilostí jestiť míjeti obtíže, i podstupuje je ne jakožto krásné nýbrž míjeje zlo.

[1116 a 16.] Jest tedy mužnost něco takového, uvádějí se však i jiné dle patera směrů. — Předně občanská: ta se jí nejvíce podobá; zdajíť se občané pod-

¹⁾ kteří prý se s vlnami potýkají.

²⁾ ostatní kategorie.

stupovati nebezpečí po zákonné pokuty a hanby a pocty. A proto nejmužnějšími zdají se býti ti, u nichž zbaběli jsou bezectní, mužní pak ctění. Takové¹⁾ i *Homeros* líčí, na příklad *Diomeda* a *Hektora*:

Polydamas na mne prvý hanbu uvalí;²⁾

a *Diomedes*:

Hektor zajisté řekne kdysi ve sboru Trojských:

Tydeovec přede mnou utíkal.³⁾

Podobá se pak tato nejvíce nadřečené, poněvadž pro ctnost povstává (totiž pro stud) a pro touhu po krásnu (totiž po cti) a pro míjení hanby, jsoucí ošklivé. Vřadí sem však někdo také ty, kteříž ode vládců k témuž jsou nuceni; ale jakožto špatnější, ani ne ze studu nýbrž z bázně to činí, a míjejí nikoli ošklivo nýbrž trudno: vždyť nutí vůdcové, jakož *Hektor*:⁴⁾

Koho bych pak opodál boje se chouliti postřehl,
nebude mu dosti, aby jej psi sežrali.

Velitelé řady přední, kdyby coufala, bijíce totéž [1116 b.] činí, i ti kteří staví je před příkopy a na takováto místa: všichni zajisté je nutí. Potřebí však býti mužným ne z nutnosti nýbrž že to krásno. — Zdá se pak i zkušenost v jednotlivostech býti jakousi mužností; odtud také Sokrates mužnost měl za vědoucnost.⁵⁾ Takoví jsou všude jinačí, ve válečnictví jsou to vojíní. Zdá se mnohé ve válce

¹⁾ kteří totiž z hanby, jakou by jim přinesla zbabělost, do boje se dávají.

²⁾ Il. 22, 100. — slova Hektorova, jimiž se pobádá k boji naproti zdržování rodičů svých. *Polydamas*, udatný Trojan.

³⁾ Il. 8, 148. a 149., druhý verš *Ar.* jen napovídá.

⁴⁾ Téměř doslovně jsou verše ty v Il. 2, 391. a 393., avšak jakožto slova *Agamemnonova*; *Hektor* podobně mluví Il. 15, 348. a 351.

⁵⁾ toho totiž, co jest opravdu hrozné a co není.

býti daremným, co tito nejvíce prohlédají¹⁾: jeví se tudíž býti mužnými, poněvadž ostatní nevědí, co to jest. Dále působiti a nestrádati mohou nejvíce ze zkušenosti, umějíce užívatí zbraní a majíce takové, jaké k působení a nestrádání asi jsou nejlepší. Jako s bezbrannými ozbrojení bojují tedy také zápasníci s necvičenými: neboť v takovýchto zápasech ne nejmužnější jsou nejbojovnější nýbrž nejsilnější a mající nejobratnější těla. Žoldnéři²⁾ však zbabělými se stávají. kdykoli přerůstá nebezpečí, a ubývá množství jejich a zásob: první totiž utíkají, kdežto občanstvo vytrvávajíc hyne, jakož se stalo u Hermaia.³⁾ Těmto zajisté utíkati jest hanebno a smrt nad takovouto záchranu milejší, kdežto onino od počátku vydávali se v nebezpečí jakoby byli silnější, poznavše pak je utíkají, bojíce se více smrti než hanby; mužný však není takový. — I odvahu⁴⁾ k mužnosti odnášejí: mužnými zajisté zdají se býti pro odvahu, kdo jako zvířata na ranitele své se ženou, poněvadž i mužní jsou odvážnými: velice podnikavou totiž jest odvaha vzhledem k nebezpečím, pročez *Homeros* také dí: »silu odvaze vlil«⁵⁾ a »hněv i odvahu vzbudil«⁶⁾ a »trpký v nozdrách hněv«⁷⁾ a »vzkypěla krév:«⁸⁾ vše podobné zajisté zdá se značiti pobídku a vznět odvahy.

1) kdežto nováčkové v každé maličkosti vidí nebezpečí.

2) t. najatí, žoldnéři — náproti vojsku vzatému z občanstva samého.

3) v Boiotii; v půtce mezi Onomarchem a občany koronejskými žoldnéři těchto, jakmile spatřili padati jednoho z vůdců svých, hned utekli, kdežto občané jsou pobiti.

4) θυμός, vznětlivost, rozhorlenost.

5) Il. 16, 529.

6) částečně Il. 5, 510.

7) podobně Od. 24, 318.

8) není od *Homera* nýbrž od *Theokrita*.

Mužní tedy jednají pro krásno, odvaha pak s nimi působí: ¹⁾ zvířata však pro trud, totiž že byla raněna neb se toho bojí, poněvadž aspoň když jsou v lese neb ve vodě se nepřibližují. Nejsou tedy mužnými, že snad bolestí a odvahou vyháněna pádí do nebezpečí, nepředvídjíce nic hrozného, poněvadž tak i osli majíce hlad byli by zmužilými: jsouce totiž i biti [1117 a.] neodejdou od píce. [1117 a 5.] I lidé ze zlosti trpí sice bolest, ze msty pak se radují: kdo však proto bojují jsou sice bojovní, ne však mužní; není to pro krásno ani dle rozumu nýbrž ze strážně; cosi podobného však tu mají. Zdáť se ona býti nejprirozenější, pocházili z odvahy, a pravou mužností, přibereli se k ní volba a účel. ²⁾ Ani nadějeplní nejsou mužní: jsouť odtud směli v nebezpečích, že často mnohé přemohli. Podobní však jsou, že jsou oba odvážliví: ale mužní z řečených příčin ³⁾ jsou odvážliví, tito pak majíce za to, že jsou silnější a že se jim za to nic nestane. Takto však činí i opilí: stávají se totiž nadějeplnými. Když však neudá se jim věc takto, utíkají; kdežto mužnému náleží podstoupiti co lidsky strašné jest a se jeví, protože to jest krásno a opak ošklivý. Proto také zdá se vyžadovati větší mužnosti, aby člověk byl bez bázně a zmatku v postrachu náhlém než předzjevném: pocházíť to více z rozpoložnosti, protože méně z přípravy; předzjevné totiž lze i ze soudnosti a rozumu voliti, náhlé však jen dle rozpoložnosti. — Mužnými jeví se také neznalí, a jsou nedaleko nadějeplných, horšími však, jelikož nemají žádné zásady, kdežto tito ano. Proto také

¹⁾ Dle *Platona* odvaha náleží k bezrozumným částem člověka, ale vedena býti může rozumem.

²⁾ jež obé jest již dílem části rozumné. Mužnost přirozeně s odvahou a rozhorleností souvisí, jakožto se svým základem.

³⁾ poněvadž to krásno a rozumno.

vytrvávají po nějakou dobu; zklamání však když poznají, že má se věc jinak nežli tušili, utíkají, jakož zachovali se Argejští napadnuvše Lakedaimoňany jakoby to byli Sikyoňané¹⁾.

Hlava 12.

[1117 a 28.] Mužní tedy jací jsou, i zdánliví mužní, pověděno: mužnost ač vztahuje se ku smělosti a bázni, přece ne stejně k obojí se vztahuje, nýbrž více ku strašnému.²⁾ Kdo zajisté v tom jest neohrožený a při tom jak náleží se chová, ten jest více mužný než kdo tak se chová při věcech bezpečných. Mužnými pak zovou se odtud, jak řečeno, že trudné podstupují. Proto také jest mužnost truduplná, i právem se chválí: nesnadnější zajisté jest trudné podstupovati než příjemného se zdržovati. Avšak [1117 b.] zdáti se asi bude, že cíl v mužnosti jest příjemným a jen prostředky bývá zastiňován, jakož se děje také ve cvičných zápasech. Pěstcům zajisté cíl jest příjemný, jemuž k vůli zápasí, věnec totiž a pocty, býti však bitu bolestno, zvláště jsouli tělní, a trudno, a vůbec celá ta námaha: a že je toho mnoho, cíl, jsa skrovný, zdá se nemíti nic příjemného. Jestli však věc taková i co do mužnosti, smrt i rány proti vůli přijímané budou mužnému nepříjemny, podstoupí je však, že to krásno aneb že ošklivý jest opak. A čím více by měl všelikou ctnost a byl šťastnější, tím více nad smrtí trudití se bude; takovému zajisté žití jest nejcennější a ten

¹⁾ Vůdce lakedaimonský totiž s několika málo spolubojovníky lakedaimonskými ozbrojili se štíty padlých Sikyoňanův; Argejští majíce je za Sikyoňany a pohrdajíce jimi učinili na ně útok, ale poznavše, s kým se vlastně setkali, utekli.

²⁾ tedy více k bázni, kterou strašné jinak působí, a kterou mužnost přemáhá.

největších dober vědomě bude zbaven: a to jest trudno. Ale nicméně jest mužný, ba snad i více, an krásno ve válce volí místo oněch. Není tedy ve všech ctnostech příjemné konání, leda na kolik účelu dostihuje. Nic však nepřekáží, aby ne takovito, nýbrž i méně mužní¹⁾, nebyli nejlepšími žoldněři, kteří žádného jiného dobra nemají: jsoutě pak ochotni k nebezpečím a život za skrovné výhody zaměňují.

Hlava 13.

[1117 b 21.] O mužnosti tedy tolik budiž pověděno (co ona jest, není dle řečeného nesnadno obrysem vystihnouti); po ní mluvmе o střizlivosti.²⁾ Zdajíť se to býti ctnosti bezrozumných částí. Že tedy střizlivost jest středností v rozkoších, pověděli jsme³⁾ (méně totiž a nestejným způsobem vztahuje se ke trudům): tamtéž i rozpustilost⁴⁾ se jeví. V jakých tedy rozkoších, nyní vymezme. Rozlišeny byly tedy tělesné a duševné, na příklad ctižádost, vědychtivost: obojí tento zajisté z toho se těší, čeho jest milovný, při čemž tělo nikterak nestrádá nýbrž spíše rozmysl. Při takovýchto rozkoších však nemluví se ani o střizlivých ani o rozpustilých: taktéž ani při ostatních, jež nejsou tělesné. O mnohořečných a povídavých a trávících štěbetavě novinkami dny tu⁵⁾ mluvíme, nikoli však o rozpustilých, [1118 a.] aniž o těch, již truí se

¹⁾ v pravém toho slova smyslu jakožto ctnosti.

²⁾ σωφροσύνη (temperantia).

³⁾ II. 7; 1107 b 5.

⁴⁾ ἀκολασία. Nejvhodnější překlad by byl: „nekáranost“ (nevázanost, zpustlost), jehožto však nesnadno ve všech obměnách slovných podržeti.

⁵⁾ t. j. při výstřednostech vědychtivosti.

pro peníze nebo přátely.¹⁾ K tělesným tedy vztahuje se asi střízlivost, avšak ani k těm ke všem: kdo zajisté těší se z pohledů,²⁾ na příklad na barvy a podoby, a kresby, nezovou se ani střízlivými, ani rozpustilými: a přece zdáti se asi bude, že jest také způsob, jakým i z toho třeba se těšiti, i přílišnost i nedostatek. Taktéž i při poslechu: kdo totiž těší se přílišně ze zpěvů neb deklamací, toho nikdo nezove rozpustilým, ani toho, kdo činí to jak náleží, střízlivým. Ani co se týče čichu, leda po případku:³⁾ kdo totiž těší se z vůně ovoce neb růží neb kadidla, toho nejmenujeme rozpustilým, nýbrž spíše toho, kdo těší se z vůně mastí neb lahůdek: těší se z toho zajisté rozpustilí, ana tím povstává v nich vzpomínka žádoucího.⁴⁾ Spatřiti lze i ostatní lidi, když lačnější, kterak se těší z vůně jídel: takovými to pak věcmi se těšiti jeví rozpustilého. Jemu zajisté jest to žádoucí. Není však ani u ostatních živočichů rozkoše v těchto smyslech, leda po případku. Vždyť ani ze zápachu zajíců netěší se psi, nýbrž z požíráni jich, počitek však způsoben zápachem; ani lev z hlasu býka, nýbrž z požíráni jeho, ale hlasem postřehl, že je blízko, i podobá se jakoby z tohoto se těšil; taktéž ani když uvidí jelena neb divokéh: kozla, nýbrž že bude míti potravu. Vztahuje se tedy střízlivost a rozpustilost k takovým rozkoším, jichž i ostatní živočichové jsou účastni, odkudž ony nevolnickými a zvířeckými se jeví: těmi pak jsou hmat a chuť. Podobá se však, že i chuti jen po skrovnu neb docela nic se tu

¹⁾ když totiž jich pozbylí.

²⁾ mají tedy rozkoš smyslovou, tedy tělesnou.

³⁾ per accidens toliko lze u čichu mluvit o střízlivých a rozpustilých, pokud totiž neradují se z vůně samé nýbrž z věcí voňavých, po kterých mají žádost; tato však již náleží jinému smyslu.

⁴⁾ t. j. věcí samých.

neužívá: chuti náleží lišiti šťavy, což činí kdo zkoumá vína nebo strojí lahůdky; docela však nic netěší se z toho, neb aspoň ne rozpustilý, nýbrž z požívání, jež vesměs děje se hmatem i v jídle i v pití i ve věcech pohlavních. Proto také přál si kterýsi labužník dostati delší hrdlo než čáp, an se radoval z toho [1118 b.] dotyku. Jest tedy tento nejspolečnější smysl, ku kterému se rozpustilost vztahuje: a právem zdáti se bude asi zahanbujícím, že se nám ho dostává ne jakožto lidem nýbrž jakožto živočichům. Těšiti se tedy z takových věcí a zvláště si v nich libovati jest hovadské. Vždyť právě od nejušlechtlejších z rozkoší hmatových se tu odezírá,¹⁾ na příklad jaké povstávají v tělocviku třením a zahřátím; hmatání totiž rozpustilého nevztahuje se k celému tělu nýbrž k některým částem.

[1118 b 8.] Žádosti zdají se býti jednak společné a přirozené, jednak zvláštní a přistouplé: na příklad žádost po stravě je přirozená: každý zajisté kdo potřebuje suché neb mokré potravy, žádá si ji, někdy obojí a i lože žádá si, di *Homeros*, mladý i kvetoucí muž: ale ne každý takové²⁾ či onaké ani stejné. Proto jeví se to býti naším každého zvláštním.³⁾ Avšak přece má to aspoň něco i přirozeného:⁴⁾ každému jiné jest příjemno, a něco přece všem jest příjemnější než leccos. V přirozených tedy žádostech málokdo chybuje a to jedním směrem, množstvím (jísti totiž cokoliv a pítí až se přeplní,

¹⁾ tak že nemohou z výtky zhovadilosti omluviti rozpustilého ony rozkoše, jež *Ar.* zove ušlechtilými (ἐλευθερώματα — svobodnému muži, neotroku příslušící; obdoby jak'si poskytuje jméno: „šlechta“), poněvadž ty právě jsou z řady rozkoší rozpustilého vyňaty.

²⁾ Žádost takové neb onaké stravy přistupuje teprve později, není přirozená.

³⁾ t. j. — dle následující věty — osobním.

⁴⁾ a tedy i společného,

jest tolik jak upřiljšovati množstvím přirozený poměr; přirozená žádost totiž jest naplniti potřebu: pročez onino zovou se jedlíky, naplňující žaludek mimo potřebu: takovým pak stává se, kdo je příliš nevolnickým); ve zvláštních však rozkoších mnozí a všelijak chybují. Neboť libůstkáři ti tak řečení rádi buď těší se z čeho nemají nebo více než většina lidí neb jak nemají. Ve všem tedy rozpustilí upřiljšují: těší se totiž z něčeho z čeho nemají (jestli to nenávisti hodno), a jestli třeba z něčeho toho těšiti se, těší se více než mají a než většina lidí.

[1118 b 28.] Zjevno tedy, že přílišnost co do rozkoší jest rozpustilost a zaslouží hany: co do trudů však nezove se, jako při mužnosti, střízlivý pro podnikání a rozpustilý pro opak, nýbrž rozpustilý proto že truí se více než má, že příjemnosti se mu nedostává (a trud ten působí se mu rozkoši), střízlivý pak, že netruí se z nepřítomnosti příjemna.

Hlava 14.

[1119 a.] Rozpustilý tedy žádá si všech příjemností neb aspoň největších, a bývá hnán žádostí, aby místo ostatního si je vybíral, pročez také se truí, i když jich nedostává i když si jich žádá (s trudem zajisté jest žádost; vidí se však nemístným trudit se pro rozkoš); kdo by však nebyli dostateční v rozkoších a méně než mají se radovali, těch vůbec není. Není takováto necitelnost lidská. Neboť i ostatní živočichové rozeznávají pokrmy, a z těch se těší, z jiných nikoli: když však někomu nic není příjemno a nelíší se mu jedno ode druhého, bude ten asi daleko od lidskosti. Nemá však takovýto jména, protože vůbec ho nestává. Střízlivý pak prostředně se k tomu chová. Ani totiž se neraduje z toho, z čeho rozpustilý nade vše se raduje, nýbrž spíše se horší, ani

vůbec z čeho nemá aniž velice z něčeho takového, aniž se z nepřítomnosti toho trudí neb toho žádá, leč mírně, aniž více než má, aniž kdy nemá, ani vůbec co takového:¹⁾ co však týká se zdraví neb dobrého bydla jsouc příjemno, po tom touží mírně a jak má, i po ostatních příjemnostech nejsoucích oněm na závadu neb mimo krásu neb nad zámožnost. Kdo by totiž takto se choval, liboval by si v takových to rozkoších nad zásluhu jejich: strážlivý však není takový, nýbrž jak správný rozum káže.

— • —

Hlava 15.

[1119 a 21.] Dobrovolnou však podobá se býti více rozpustilost nežli zbabělost. Ona totiž jest pro rozkoš, tato pro trud, z nichž ona jest volby, tento míjení hoden: a trud vyrušuje a ničí přirozenost jej majícího, kdežto rozkoš nic takového nepůsobí. Ona tedy jest více dobrovolná. Proto také hanebnější. Lze zajisté tomuto více zvyknouti: vždyť mnoho jest v životě takového,²⁾ a zvyky ty nejsou nebezpečny, kdežto u strašného jest naopak. Zdáti se však bude, že zbabělost není stejně dobrovolná ve svých jednotlivostech: ona sama totiž jest sice netručná, tyto však vyrušují tak, že člověk i zbraň odhazuje a jinak nestydatě si počíná: proto také zdají se býti násilnými. U rozpustilého naopak jednotlivosti jsou dobrovolny (vždyť žádá a touží po nich), celek však méně. Nikdo zajisté nežádá si býti rozpustilým.

[1119 a 33.] Jméno rozpustilosti také k dětským chybám [1119 b.] ođnášíme: mají totiž jakousi podobnost.

¹⁾ dle zmíněných kategorií.

²⁾ co přináší rozkoš; lze tedy snadno zvyknouti si chovati se v nich jak se sluší.

Která od které má jméno, na tom pro nyníšek nic ne-
sejde, zjevno však, že pozdější ode dřívější ¹⁾ A ne špatně
zdá se býti přeneseno: kárano ²⁾ totiž býti má, co po
ošklivostech touží a velký má vzrůst, a takovým jest
hlavně žádost a dítě: dle žádosti totiž žijí i děti, a v nich
nejvíce jest touha po příjemnosti. Nebudeli tedy poslušna
a poddána, dále zajde: nenasytnáť jest touha po pří-
jemnosti a odevšad nerozumnému přichází, a úkon žá-
dostí rozmnoží přirozenou náklonnost, a jsouli velké a
prudké, i soudnost vytlačí. Proto mají býti mírné a
skrovné a rozumu v ničem se neprotiviti. To pak na-
zýváme poslušností a vykáraností, a jako dítě má žiti
podle příkazu vychovatelova, tak žádostivost podle rozumu.
Proto má žádostivost střizlivého souhlasiti s rozumem;
cilem obou zajisté jest krásno, i žádá střizlivý, čeho a
jak a kdy má: a tak káže i rozum.

¹⁾ buď co do času aneb co do hodnoty. V prvním případě
jmenuje se muž rozpustilým podle chyb dětských, ve druhém dítě
podle chyb dospělého. Plný význam rozpustilosti — a zvláště pří-
slušné ctnosti, střizlivosti — přísluší ovšem napřed muži, čemuž také
Ar. popis nasvědčuje, an o rozpustilosti dětské zmiňuje se jen mimo-
chodem. Jméno (ἀκολασία — nekáranost) více vztahuje se k dětem;
tomuto přisvědčuje Ar. ve větě následující.

²⁾ dle etymologie slova ἀκολασία.

Kniha IV.*)

Hlava 1.

[1119 b 19] Tolik tedy budiž pověděno o střídmosti; ¹⁾ I po ní mluvmе o štědrotě. Ona je střednost co do statků: býváte štědrý chválen, ne ve věcech válečných ani v tom, v čem střídmý, aniž v úsudeích, ale v dávání a braní statků, více však v dávání. ²⁾ Statkem nazýváme vše, čeho cena penězi se měří. Rozmařilost a lakomost jsou přílišností a nedostatkem co do statků; i přičítáme lakomost vždycky těm, kteří usilují o statky více nežli slušno, rozmařilost pak vytýkáme někdy v širším smyslu:

¹⁾ σωφροσύνη, temperantia. Nahoře překládáno „střízlivost“, poněvadž u Ar. σ. týká se nižších, tělesněduševních mohutností („bezrozumných částí“ III. 13. str. 80.). Němci překládají tu: Mässigkeit, Besonnenheit, Gesundsinnigkeit a pod. Srv. str. 98.

²⁾ ἐλευθεριότης, liberalitas, jež muži svobodnému, neotroku přísluší.

*) Druhá tato část překladu a výkladu, objevující se po třech letech za prvou, odchyluje se jen poněkud od první tím, že některý název český změněn, poněvadž dosavadní návrhy názvoslovné nedošly povšimnutí. [] uzávorkována místa, jež ve vydání Fr. Susseimiblově (Lipsiae 1882., Teubner) tak označena jakožto kriticky podezřelá.

zoveme totiž rozmařilými také nezdrželivé a v rozpustilosti marnotratné. Proto také jsou tito docela špatní: mají mnoho neřestí zároveň. Ale vlastně to není jejich jméno: rozmařilý totiž jest, kdo má pouze to jedno zlo. [1120 a] že promarňuje majetek; rozmařilý ale vůbec jest, kdo sám sebe ničí, neboť zdá se maření majetku býti také ničení sebe sama, jelikož živobytí na onom závisí.¹⁾

[1120 a 4] Takto tedy rozmařilost pojmáme čeho se užívá, toho lze užívatí dobře i špatně. Bohatství náleží k věcem užitečným: všeho pak nejlépe užívá ten, kdo má tu příslušnou ctnost: i bohatství tedy bude nejlépe užívatí ten, kdo má ctnost ke statkům se vztahující. A tím jesti štedrý. Užívání jest útrata a dávání statku brání a šetření spíše jest nabýváním. Pročež více náleží štedrému dávati, komu sluší, nežli bráti, odkud sluší, neb nebráti, odkud nesluší. Ctnosti zajisté náleží spíše dobře činiti, nežli dobré přijímati, a krásně jednati spíše, nežli hanebně nejednati: i není tajno, že s dáváním souvisí dobré prokazovati a krásně jednati, s bráním pak dobré přijímati a hanebně nejednati. I dík náleží jen dávajícímu, nikoli neberoucímu, a tím více chvála. I snadněji jest nevzítí nežli dáti: vzdáváť se člověk méně rád vlastního, nežli cizí přijímá. Také nazývají se štedrými jen dávající: neberoucí nebývají chváleni co do štedroty, ač ovšem co do spravedlivosti, beroucí pak vůbec nebývají chváleni. Bývají také štedří ze ctnostných takorča nejvíce milováni: jsouť užiteční, a to záleží v tom, že dávají.

¹⁾ Rozdíl pojmu širšího a užšího vysvítá z názvu: „rozmařilost“ — „marnotratnost.“

Hlava 2.

[1120 a 23] Skutky ctnostné jsou krásné a dějí se pro krásu svou. I bude štědrý dávati pro krásu a správně, totiž: komu a kolik a kdy slušno a vůbec co souvisí se správným dáváním. A to rád a bez nelibosti: ¹⁾ ctnostné zajisté jest příjemno a bezbolestno, neb aspoň nejméně bolestno. Kdo však dává komu nemá, nebo ne pro krásu, ale z nějaké jiné příčiny, nebude jmenován štědrým, nýbrž nějak jinak. Ani kdo s bolestí dává: vždyť by raději volil peníze než krásný skutek, a to nesluší štědrému. Aniž bude bráti, odkud nemá: nesluší takové brání tomu, kdo peněz příliš necení. Nebude asi tedy ani žebravým: nesluší dobrodinci, aby snadno dobrodini přijímal. Ale odkud má, odtud bráti bude, na př. z [1120 b] vlastního majetku, ne že by to bylo krásno, ale, že toho potřeba, aby mohl dávati. Aniž bude zanedbávati svého vlastního, an chce tím někomu pomáhati. Aniž bude dávati ledakomu, aby měl z čeho dávati, komu má a kdy a kde to krásno jest. Štědrého způsob jest ba i upřílišovati v dávání, tak že sobě méně nechává; neohlížeti se totiž na sebe jest způsob štědrého. Štědrotá posuzuje se dle příslušného majetku: štědrotá nezáleží ve množství dávaného, nýbrž v duševné vlastnosti ²⁾ dávajícího, a tato dává dle majetku. Nic tedy nevádí, aby byl štedřejší, kdo méně dává, dává-li z mála. Štedřejšími zdají se býti, kteří majetku nevydobyli, nýbrž jej přejali ³⁾;

¹⁾ Srv. Eccli. 35, 11: In omni dato hilarem fac vultum tuum; 2. Cor. 9, 7: Hilarem enim datorem diligit Deus.

²⁾ ἔξῃς (srv. str. 41¹⁾).

³⁾ na př. dědicové, ovšem jen ti, kteří v tom blahobytu vyrostli. Výroku tomu lze rozuměti dvojím způsobem: a) Takoví bývají štedřejší nežli zbohatlí, což vykládá se tím, že každý svoje dílo, zde vydobytý majetek, miluje, tedy nerád z něho dává; b) Dědici

nezkusiliť oni nedostatku, a každý více miluje svoje dílo, jako rodičové a básníci. Bohatým štědrý nemůže snadno býti, nejsa ani hrabivý ani spořivý, nýbrž rozdávaje a ceně peníze ne pro ně samy, ale pro dávání. Proto také štěstěně se vytýká, že nejhodnější jsou nejméně bohati. Přihází se to však ne bez důvodu: nemůžet míti majetku, kdo se nestará, aby jej měl, tak jako ve všem jiném. Avšak nebude dávatí, komu nemá aniž kdy nemá, atd.: ¹⁾ nejednal by zajisté již podle štědroty, a vše vynaloživ na to, ²⁾ neměl by již, nač má vynakládati. Neboť, jak pověděno, štědrý jest, kdo dle majetku vynakládá a nač má; a kdo v tom upřílišuje, jest marnotratný. Pročež tyrannů nezoveme marnotratnými: není zde totiž snadno, v darech a útratách upřílišiti na to množství jejich majetku. Když tedy štědrota je středností co do dávání a brání statku, štědrý dávatí a vynakládati bude, nač má a kolik má, stejně ve velkém i v malém, a to rád; i bráti bude, odkud má a kolik má. Poněvadž totiž ctnost je střednost pro obojí, v obojím bude jednatí, jak má. Se slušným dáváním souvisí totiž takovéto brání, jinaké jest protivno: co tedy spolu souvisí, má u téhož zároveň místo, co však jest si protivno [1121 a], to ovšem už nikoli. Kdyby však přihodilo se mu učiniti náklad

jsou štedřejší — totiž dávání jejich svědčí o štedřejší duši — poněvadž nedovedou oceniti, co jest bída bližního, a rodinný majetek přirostl jim jaksi k srdci; důvod, že „nezakusili nedostatku“, svědčí pro výklad druhý. — Ostatně netřeba široko dolíčovatí, že ty věty málo se hodí našim poměrům, ve kterých práce (i výdělná) se více ctí.

¹⁾ Známé kategorie, ve kterých ctnost se pohybuje (srv. str. 37 ⁴⁾): quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

²⁾ Vynaloživ statek, nač neměl, nejednal by podle ctnosti štědroty.

jinak nežli slušno a krásno, bude toho litovati, ač mírně a jak má; ctnosti náleží totiž radovati a trudití se, z čeho má a jak má. I obcovati co do peněz se štědrým lze snadno: dovede snéstí krivdu, neceně peněz, a více se horše, jestliže něčeho nevynaložil, co měl, nebo se trudě, jestliže vynaložil, čeho neměl, a se Simonidem¹⁾ nejša srozuměn.

Hlava 3.

[1121 a 8] Marnotratný naskrze chybuje i v tomto: ani neraduje se, z čeho má aniž jak má, ani tak se ne-trudí; více to ozřejmí, až popojdeme. Řekli jsme, že přílišnost a nedostatek jsou marnotratnost a lakomství, a to ve dvojím, v dávání a brání: neboť i náklad počítáme k dávání. Marnotratnost tedy upřílišuje v dávání a nebrání, ve brání pak nevystačuje, kdežto lakomství v dávání nevystačuje, ve brání však upřílišuje, ale jenom v maličkostech.²⁾ V marnotratnosti obojí stránka³⁾ ne docela spolu se pojí (neníť snadno odnikud nebrati a všem dávati: záhy totiž nedostává se statku soukromníkům dávajícím, jací právě jsou marnotratníky): a takový vidí se býti nemálo lepší než lakomý. Může se totiž snadno vyléčiti věkem neb nedostatkem a přijíti ke středu. Má zajisté vlastnosti štědrého: dává totiž a nebere, jen

¹⁾ S., slavný lyrik, byl pověstný lakotou.

²⁾ jinak by byl zloděj, ne pouze lakomec (srv. IV 3. str. 93).

³⁾ Nedostatek přijímání peněz a nadbytek dávání u obyčejných rozhazovačů přesně řečeno málokdy jest pospolu, poněvadž brzy nemají, z čeho by utráceli. Jako dříve (IV. 1. str. 87) ἀσωτία blíže určena býti musela jakožto užší ethický pojem marnotratnosti, tak nyní její obsah se súzuje, poněvadž *Aristotelovo* schema o chybě (nedostatek — přílišnost) ne docela naň se hodí. (Srv. *Vermehren*, Arist. Schriften I. Leipzig 1864. str. 27. n.)

že ani toho ani onoho nekoná dobře a tak jak má. Kdyby tedy tomuto zvykl neb nějak jinak se změnil, byl by štědrým: bude totiž pak dávat, komu má, a brát, odkud má. Proto také zdá se nebýti povahou špatný: ani ničemný ani podlý neupřilishuje v dávání a nebrání, nýbrž pošetilý. Marnotratník tohoto způsobu tedy zdá se býti mnohem lepší než lakomec, jednak proto, co pověděno, jednak proto, že pomáhá mnohým, kdežto tento nikomu, ano ani sobě samému: avšak marnotratníci přemnoží, jak řečeno,¹⁾ také berou, odkud nemají, i jsou v tom lakomci. Hrabivými pak stávají se proto, že výlohy činiti chtějí a snadno nemohou. Brzy totiž nedostává se jim majetku. Bývají tedy nuceni odjinud jej [1121 b] sobě zjednávat. Zároveň pak, nic nedbajíce krásna, berou lehkovážně odkudkoli: rádi by totiž dávali, ale kterak neb odkud. na tom jim nezáleží. Proto ani nejsou dary jejich štědré: nejsouť krásné ani pro krásu činěné ani jak se sluší nýbrž někdy obohacují takové, kteří by se měli sami přičiniti, mírným pak ve mravech by nedali nic, a pochlebníkům neb jinou nějakou rozkoš zjednávajícím mnoho. Proto jsou mezi nimi většinou rozpustilci lehkomyšlně totiž rozhazují a na rozpustilosti utrácejí a nežijíce pro krásno k rozkoším odbočují.

[1121 b 11] Marnotratník tedy nemaje dobrého vedení tamto se dostává; kdyby však se mu dostalo péče, snad by přišel do středu a do slušných mezí: ale lakomství jest nevyhléditelné. Zdá se totiž stáří a jakákoli slabota činiti lakomým. Jest také lidem přirozenější než marnotratnost: většina lidí zajisté je spíše peněz chtivá než rozdávačná. Sahá také daleko a jest mnohotvárně; zdáť se býti mnoho způsobů lakomství.

¹⁾ nikoli výslovně, nýbrž jenom nepřímou řečí řečeno v předešlém.

Záležejí pak ve dvojím, v nedostatku dávání a přílišnosti
brání, nebývá u všech úplné, nýbrž jest někdy rozděleno.
Tož někteří upřilishují ve brání. druzí zase nedostateční
jsou v dávání. Kdo mají takovéto přezdívky, jako na př.
soporivců, skrbliků, držgrešlů, všichni v dávání jsou ne-
dostateční, ale po cizím nebaží aniž chtějí bráti, jedni
z jakési slušnosti a pozornosti před hanebným (někteří
varují se toho proto, aby nebyli snad nuceni vykonati
něco hanebného, neb aspoň tak říkají; k nim pak náleží
skoupý a každý takový: i jmenuje se tak od přílišnosti,
že by nic nedal), jiní zase z bázně cizího se zdržují,
ano není snadno, aby on jiným bral a jiní jemu nikoliv,
tedy raději ani neberou ani nedávají; jiní opět ve
brání upřilishují berouce odevšad a všechno, jako na př.
nevolnické práce konající, svodníci a všichni takoví,
i lichváři, kteří z mála mnoho žádají. [1122 a] Všichni
ti zajisté berou, odkud nemají a kolik nemají. Společna
jest jim hanebná ziskuchtivost. Všichni zajisté pro zisk,
a to i skrovný, podnikají hanebnosti. Kterí totiž berou
velké, odkud nemají a čeho nemají, těch nezoveme
lakomými, jako na př. tyranny plenivající města a vy-
lupující svatyně. nýbrž spíše špatnými, bezbožnými a
nespravedlivými; ale přece kostkář a zloděj a lupič náleží
mezi lakomce. Jsou totiž hanebného zisku chtivi. Pro zisk
totiž obojí se namáhají a hanebnosti podnikají, a tito
největší nebezpečí pro lup svůj podstupují, oni na přátelích
vyzískávají, kterým se má dávat. Obojí tedy, chtějíce
vyzískávat, odkud nemají, jsou hanebného zisku chtivi.
A všechno takové brání je tedy lakota. Přiměřeně tedy
jmenuje se lakomství protivou štědroty; jest větším zlem
než marnotratnost a více se jim chybuje nežli řečenou
marnotratností.

Hlava 4.

II [1122 a 17] O štědrotě tedy a protivných špatnostech tolik budiž pověděno; s tím souvisí také asi promluvití o vynakládavosti.¹⁾ Zdáť se i ona býti ctností co do statku. Ale nevztahuje se tak jako štědrota ke všem skutkům co do statku, nýbrž jenom k nákladným: proto předčí nad štědrotu velikostí. Jak totiž jméno samo naznačuje, jest to slušný náklad ve velikosti. Velikost však je vztažitá: není náklad stejný u trierarcha jak u architheora.²⁾ Slušnost ta pak řídí se osobou, okolnostmi a předmětem.³⁾ Kdo ve skrovných neb mírných věcech dle hodnoty jejich vynakládá, nezove se vynakládavý, jako na př. se dí: »často dával jsem pocestnému,«⁴⁾ nýbrž ve velkých. Vynakládavý je štedrým, štedrý však ještě není vynakládavým. Takovéto vlastnosti nedostatek zove se malicherností,⁵⁾ přílišnost pak nevkusem⁶⁾ a přeplněností a pod., které neupřilishují velikosti na to, nač mají, nýbrž blýskají se, v čem nemají a jak nemají: o nich však promluvíme později.

[1122 a 35] Vynakládavý podobá se rozumnému. Dovede totiž slušné uvážiti a přiměřeně mnoho vynaložiti. Jak [1122 b] totiž řekli jsme na počátku,⁷⁾ vlastnost

¹⁾ Srv. str. 47⁴⁾ Subjektivní stránku té ctnosti lze nazvati „obětovností“, projevy její pak „velkolepými“.

²⁾ Tr. byli občané athenští, kteří vypravovali válečné lodě svým nákladem. — Arch. jest vůdce náboženského poselství. — Obojí úkol ovšem stál mnoho, druhý však více.

³⁾ τὸ πρὸς αὐτόν, ἐν ᾧ, περὶ ᾧ. V prvé se rozumí, kdo (quis) vynakládá, ve druhém kdy a kde (ubi, quando atd.) se vynakládá, ve třetím co, kolik, jakého druhu (quid) vynakládá.

⁴⁾ Odyss. 17, 24.

⁵⁾ μικροπρέπεια (titěrnost).

⁶⁾ βαναυσία.

⁷⁾ II. 1. str. 34.

určuje se úkony a tím, čeho se týká: výlohy vynakládavého tedy jsou velké a slušné. Taková tedy jsou i díla jeho: tak totiž bude velká výloha i slušnou, bude-li přiměřena svému předmětu. Proto má důstojno býti dílo nákladu a náklad díla, neb je i převyšovati. Učini pak vynakládavý takovou výlohu pro krásno: toť zajisté ctnostem je společno. A učini to rád a ochotně: neboť přílišná v tom opatrnost¹⁾ jest malicherná. I bude asi více uvažovati, jak by to bylo co nejkrásnější a nejslušnější, nežli, co to bude státi a aby stálo co nejméně. Nezbytně tedy jest vynakládavý také štědrým; vždyť i štědrý bude vynakládati, co má a jak má. V tomto leží také velikost vynakládavého, — jakoby štědrota byla tu přibrála na sebe velikost, — a on učiní stejnou výlohou dílo velkolepější. Neníť výbornost majetku a díla stejná. Majetek totiž nejdražší jest také nejvzácnější,²⁾ na př. zlato, kdežto dílo jen, jestli velké a krásné. Na takové totiž jest obdivná podívaná, a tedy vynakládavost jest obdivná. I jest velkolepost díla výtečností jeho co do velikosti.

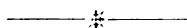
Hlava 5.

[1122 b 19] Mezi výlohy náleží také ty, které zoveme počtami, na př. bohům oběti, stavby, žertvy a cokoli božstva vůbec se týká, a co pro společnost jest čestnou obětí, na př. mají-li skvostně vypraviti sbory a lodě. nebo pohostiti měšťanstvo. Ve všem však, jak pověděno, hledí se ke konajícímu, kdo jest a za jakých okolností co činí: tyto mají býti přiměřeny, a ne pouze

¹⁾ ἀκριβολογία vl. úzkostlivé přepočítávání výdajů.

²⁾ tak že názvy „drahý“, „cenný“, „vzácný“ staly se soujmenými.

dílu nýbrž i podnikateli slušeti. Proto nuzný nemůže býti vynakládavý (nemát odkud by mnoho slušně vynaložil; a pokouší-li se o to, jest pošetilec: činí to proti slušnosti a povinnosti, kdežto správnost jest jen ve ctnosti); ale sluší to těm, u kterých již tak bývalo, buď že sami již tak činili, nebo předkové nebo příbuzní jejich, pak urozeným a slovutným a pod. Vše to obsahuje velikost a hodnost. Takový tedy jest po výtee vynakládavý, a v takových výdajích záleží vynakládavost, jakož pověděno (totiž co nejvíce a co nejvzácněji); při soukromém náleží sem, co [1123 a] jedenkrát se stává, na př. svatba neb něco takového, a když celá obec se účastní neb aspoň hodnostáři, též přijetí a doprovod hostů, také dary a oplátky jejich. Neníť vynakládavý útratným pro sebe, nýbrž pro společnost, a dary ty mají něco podobného s oběťmi.¹⁾ Vynakládavému také náleží zaříditi sobě dům dle zámožnosti (i tu jest jakási lepost), a na to spíše něco vynaložiti, co dlouhou dobu trvá (jestiť to nejkrásnější). a ve všem pileti přiměřenosti. Nesvědčít totéž bohům, co lidem, ani ve svatyních totéž, co na náhrobcích. A poněvadž každý ten výdaj jest ve svém druhu velký, a velký výdaj na něco velkého jest nejvíce velikolepý, — a v tom²⁾ záleží ta velikost — a liší se velikost v díle od velikosti ve výdaji (hezký co možná míč zajisté neb láhevka s masťou jest nákladná na dar hochovi, kdežto cena toho je skrovná a nízká): proto náleží vynakládavému cokoliv podniká podnikati nákladně (v tom není snadno překonatelný) a jak jest přiměřeno k výdaji.

1) poněvadž celá obec se z obojích těší.

2) že velkému dílu přiměřeně věnován velký náklad: dvojitá tato velikost činí velikolepým dílo i původce jeho.

Hlava 6.

[1123 a 19] Takový tedy jest vynakládavý ; upřílišující a přepjatý upřílišuje tím, že nad slušnost utrácí. jakož pověděno. Utrácí totiž mnoho ve skrovných výdajích a nezapně se blýská, jako na př. když častuje hosty své jako na svatbě, a při veselohře vypraviv sbor dá mu vystoupiti v nachu, jako Megařané.¹⁾ A to vše bude činiti ne pro krásu, nýbrž aby bohatství své ukázal, maje za to, že proto jest předmětem obdivu, a utrácije málo. kde třeba mnoho, a mnoho, kde třeba málo. Malicherný zase ve všem bude nedostatečný, i poruší krásno, an spotřebuje velice mnoho při nejmenších příležitostech a všude, cokoli činí. váhá a ohlíží se, jak by co nejméně spotřeboval, ba i toho lituje maje za to, že ve všem činí víc nežli má. Jsou tedy tyto vlastnosti špatné, hanby však nepřinášejí, nejsouce bližnímu škodlivy aniž příliš nestydaty.

Hlava 7.

[1123 a 34] Vysokomyslnost,²⁾ jak už podle jména III viděti, k velkým věcem se vztahuje ; proberme napřed, k jakým. [1123 b] Není rozdílu, zda prohlédáme k samé vlastnosti, nebo k tomu, kdo v té vlastnosti jest. Zdá se tedy vysokomyslný býti, kdo sebe vysoko cení, jsa toho hoden ; kdo totiž tak činí bez zásluhy, jest pošetilý. a ze ctnostných nikdo není pošetilý ani nesmyslný. Vysokomyslným tedy je ten řečený (neboť kdo jen skrovného jest hoden,

¹⁾ Při veselohře totiž užíváno oděvů kožených.

²⁾ μεγαλοψυχία, magnanimitas (srv. velkodušnost). Ctnost tato prý především byla vlastní Atheňanům a Aristotelovi samému ; proto prý ji tak zevrubně popisuje.

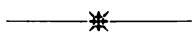
a tak se cení, jest rozumný, ¹⁾ nikoli však vysokomyslný; ve velikosti zajisté jeví se vysokomyslnost, jakož i krása jest na velkém těle, kdežto malí jsou sliční a souměrní, nikoli však krásní); kdo vysoko sebe cení, nejza toho hoden, jest nadutý (kdo však výše se cení, nežli zaslouží, ne vždy jest nadutý); kdo méně se cení, nežli zaslouží, jest malomyslný, když buď velkých nebo prostředních nebo skrovných věcí jsa hoden, ještě méně se cení. Nejvíce jest jím, kdo velkých jest hoden: co pak by teprve dělal, kdyby ani tolikých nebyl hoden? Jest tedy vysokomyslný co do velikosti na vrcholu, co do slušnosti uprostřed (ceníť se dle zásluhy): ostatní upřílišují a nevystačují. Když tedy vysoko se cení, jsa toho hoden, zvláště bude-li to co nejvýše, bude se to asi vztahovati jenom k jedné věci. O hodnotě totiž mluví se vzhledem k zevním dobrům; největším pak tu asi položíme, co bohům vzdáváme, a po čem nejvíce touží hodnostáři, a co jest cenou na nejkrásnější činy stanovenou: takovou pak jest čest (jestiť ona největším z dober zevních); ke cti tedy a necti chová se vysokomyslný, jak slušno. I beze všeho důkazu jest na jevě, že vysokomyslní mají vztah ke cti: cti zajisté nejvíce za hodny pokládají se velcí, ač podle zásluhy. Malomyslný jest nedostatečným i vzhledem k sobě i vzhledem k hodnotě vysokomyslného. ²⁾ Nadutý vzhledem k sobě upřílišuje, ale ne vzhledem k vysokomyslnému. ³⁾ Vysokomyslný, jsa největšího hoden, jest asi nejlepší: většího zajisté vždy hoden jest lepší, a největšího nejlepší.

¹⁾ σωφρων v širším významu, než jaký udává mravní ona ctnost nahoře (III. 13—15) vyličená.

²⁾ Sebe si dosti neváží, vysokomyslného pak opravdovou hodnotou nedostihuje (?).

³⁾ Sebe si váží více nežli zaslouží, vysokomyslného pak ovšem opravdovou hodnotou nedostihuje.

Opravdu vysokomyslný tedy nezbytně jest dobrý. I zdá se vysokomyslnému v každé ctnosti vysoký stupeň přináležeti : a nikterak by vysokomyslnému neslušelo, utikati a házeti rukama ani křivditi ; proč pak by jednal nečestně, komu nic není velké ? Prohlédáme-li k těm jednotlivostem, jevil by se vysokomyslný úplně směšným, nejso dobrý. Nebyl by ani cti hoden, jso špatný ; odměnou ctnosti zajisté jest čest, a ta vzdává se [1124 a] dobrým. Zdá se tedy vysokomyslnost býti jakousi ozdobou ctností ; činí je většími a bez nich nepovstává. Proto nesnadno jest býti vysokomyslným : není to bez ušlechtilosti ¹⁾ možno. Nejvíce tedy ke cti a necti má vysokomyslný vztah i bude nade cti velkou a od řádných pocházející mírně se radovati, dostáváje jakoby co jest jeho neb i méně (dokonalá ctnost zajisté nemůže dojíti zasloužené cti), avšak přijme ji, neboť nemohou mu větší vzdáti ; vzdávané však od leckoho a za skrovné věci si nevšimne (toho on nezasluguje) a taktéž ani necti (nebude naproti němu spravedlivá). Nejvíce tedy má vysokomyslný vztah ke cti, jak řečeno, avšak také k bohatství, moci a všelikému zdaru i nezdaru mírně se zachová, jakkoli by se přihodil, i nebude se ve zdaru ani příliš radovati ani v nezdaru příliš trudit. Neboť ani ke cti tak se nechová, ač jest ona nejvyšší (moc zajisté a bohatství jen pro čest jsou žádoucný ; kdo tedy je má, chce pro ně býti ctěn) ; komu tedy jest čest věci nepatrnou, tomu jest jí též ostatní.

Hlava 8.

[1124 a 20] Proto zdají se vysokomyslní pohrdavými. I blahobyť zdá se přispívati k vysokomyslnosti. Urození totiž i mocní i bohatí pokládají se za úcty hodné ; vždyť

¹⁾ καλοκαγαθία.

vynikají, a co v dobrém vyniká. všechno jest čestnější. Proto též takové věci činí vysokomyslnějšími; jsouť u někoho v úctě. V pravdě však pouze dobrý jest úcty hoden; kdo však má oboje, pokládá se za úcty hodnějšího. Kdo beze ctnosti takováto dobra mají, ani právem sobě samým velkých věcí nežádají. ani správně vysokomyslnými nebývají nazýváni. Bez dokonalé ctnosti toho zajisté není, nýbrž stávají se, kdo taková dobra mají, pohrdači a zpupníky.¹⁾ Beze ctnosti zajisté nesnadno nésti řádně blahobyť; nedovedouce pak [1124 b] ho nésti a majíce za to, že nad ostatní vynikají, pohrdají jimi, sami pak dělají, co se jim namane. Napodobují totiž vysokomyslného, nejsouce mu podobni. a činí to, kde mohou ctnostných skutků nekonají a ostatními pak pohrdají. Vysokomyslný spravedlivě pohrdá (pravdivě totiž sondí), dav ale nahodile. Nevydává se rád a v malé nebezpečí, aby i jen skrovné cti došel, nýbrž do velkého. a když jest v nebezpečí, nešetří života, neboť nechce žíti za každou cenu. A moha dobročinným býti, stydí se dobrodiní přijati; ono zajisté sluší vyššímu, toto nižšímu. A rád větším oplácí; tak zajisté ještě více bude zavázán, kdo začal, a přece dobrodiní bude míti. Zdá se také, že pamatují sobě, komu dobré učinili, nikoli však od koho přijali; jestiž menší, kdo přijal, než kdo prokázal, a tento chce vynikati. O prokázaných rád, o přijatých nerád slyší; proto prý také Thetis nevykládá Diovi svých dobrodiní; ani Lakonové naproti Atheňanům, nýbrž co dobrého sami od nich zakusili.²⁾ Vysokomyslnému

¹⁾ *καί* v překladě vypuštěno.

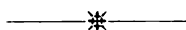
²⁾ Místo nejasné. Jednání Thetidy a Lakonů bylo by dokladem nevelkomyslnosti, kdyby připomínali dobrodiní, která sami dostali; proto praví jiní, že oba připomínají dobrodiní, jež prokázali — Thetis Diovi, bráníc jej proti druhým nesmrtelníkům (srv. Il. 1, 503.), Lakonové pak Atheňanům, jejichž pomoci proto se dovolávali proti

přisluší též, aby nikoho nepotřeboval. neb jen stěží, ale ochotně posloužil, a k hodnostářům i zámožným byl povznesený, k prostředním umírněný: nad ony totiž vynikati jest nesnadno a vznešeno, nad tyto snadno a nad ony se povznášeti není nedůstojno, nad obyčejné lidi však bylo by to hrubé, jako vůči slabým ukazovati svou silu. Dále nebude choditi mezi převznešené, nebo kde předčí jiní: i bude klidný a pozvolný, leč by šlo o velkou čest a úlohu, a bude sice málo co pracovati, za to však velké a slovatné věci. Potřebí též býti nepřitelem i přítelem zjevně: býti skrytu sluší jen bázlivci. I bude více pečovati o pravdu, než o slávu, a mluvit i jednati zjevně; bude totiž nepokrytě mluvit z pohrdavosti. Proto bude též pravdomluvný, vyjma snad ironii,¹⁾ ironickým pak bude k davu. A pro jiného nedovede žiti [1125 a] leda pro přítele: jestiž to služebné, pročez také všichni pochlebníci jsou otroky, a všední lidé pochlebníky. Nebude obdivovačný: není mu nic velkým. Nebude mstivý: Neslušíť vysokomyslnému vzpomínati zvláště na zla, nýbrž jich raději pomijeti. Nebude rád mluvit o lidech, ani o sobě ani o druhém; neboť nejde mu o to, aby byl chválen a ostatní haněni, ani zase jest chvalořečný; proto ani není utrhačný, ani k nepřátelům, leda z pohrdání. A o nutné neb nepatrné nejméně běduje a prosí: jestiž známkou statného člověka tak se chovati v těch věcech. I dovede raději míti krásné a nevydatné než vydatné a užitečné; soběstačnému to zajisté více svědčí. I pohyb u vysoko-

Thebským (Xenofon: Hell. 6, 5.). Jiní praví docela, že tu přihodil se *Ar.* lapsus memoriae. — Ostatně netřeba dokládati, že tato črta vysokomyslného, zapomínati na dobrodiní přijatá a dobře pamatovati na prokázaná, se nám takorůzka nejméně zamlouvá ze všech „ctností“ antických.

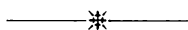
¹⁾ εἰρωνεία (přetvářka, záminka, vytáčka, úsměšek a pod.).

myslného zdá se býti pozvolný, hlas vážný, mluva ustálená : nekvapíť, kdo o máloco pílí, aniž jest napjatý, kdo nic za velké nemá; neboť křik a unáhlední bývá odtud

Hlava 9.

[1125 a 17] Takový tedy jest vysokomyslný; a kdo v tom jest nedostatečný, jest malomyslný, kdo v tom upřilíhuje nadutý. Zlými se ani tito nezdají býti (nečiníť nic špatného), ale chybuujícími. Malomyslný totiž jsa dobrých věcí hoden, olupuje se o to, čeho jest hoden, a má tuším cosi zlého, protože nemá se za hodna těch dober, i nezná sebe sama; sice by toužil po tom, čeho zasluhuje, any jsou to přece dobré věci. Nezdají se však takovito pošetilými, nýbrž spíše ostýchavými. Názor takový však je může také pokaziti: každý zajisté jde za tím, co dle zásluhy mu náleží, oni však zdržují se i těch krásných skutkův a snah jakožto nehodní, tak jako vzhledem k dobrům zevnějším. Nadutí jsou pošetilí a neznají se, a to veřejně (neboť domáhají se pocty jakožto hodní, a potom bývají prozrazení), i v úpravě šatu i těla a v podobných věcech se zdobí, i chtějí, aby blahobyť jejich byl zjevný, i mluví o něm, aby proto byli ctěni. Naproti vysokomyslnosti leží však více malomyslnost než nadutost; přihází se totiž častěji a jest horší.¹⁾

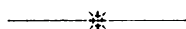
¹⁾ *Kirchmann* (l. c. Erläut. 132) poukazuje tu, kterak *Ar.* nepřívzně by soudil o křesťanské pokoře. Avšak: *a/* malomyslnost *Ar.* a pokora křesťanská dosti málo mají společného, jak z popisu viděti (*Thom. Aqu. S. Theol. 22. qu. 161 a. 1:* „*Humilitas est virtus, qua animus firmatur, ne inordinate extollatur*“; *ad 3:* „*humilitas reprimit appetitum, ne tendat in magna praeter rationem rectam-magnanimitas autem animum ad magna impellit secundum rationem*

Hlava 10.

[1125 a 35] Vysokomyslnost vztahuje se k velké cti, IV
[1125 b] [jakož napřed pověděno]; podobá se však, že
vzhledem k této jest ještě jakási ctnost, která asi podobně zdá
se míti k vysokomyslnosti, jako štědrota k vynakládavosti. Ty
obě totiž velkých věcí jsou daleky, v mírných však a
skrovných činí nás rozpoloženy. jak se sluší. Jak ve braní
a dávání majetku je střednost i přílišnost i nedostatek,
tak i v touze po cti jest nad slušností nadbytek i pod ní
nedostatek, a slušný pramen a slušný způsob její. Cti-
žádostivého káreme, že touží po cti více, než má, a
touží ji míti, odkud nemá. nectižádostivého zase, že ani
za krásné přednosti nevolí býti ctěn. Někdy však
ctižádostivého chválíme jakožto mužného a krasomilného,
nectižádostivého jakožto mírného a rozumného [, jak dříve
pověděno]. Ale tu jest na bledni, poněvadž taková náklonnost
všelijak se vypovídá, že nevztahujeme ctižádosti vždycky
k téže věci, nýbrž při chvále k tomu, co převyšuje ctižádost
davu, při haně pak k tomu, co převyšuje slušnost. Poněvadž
však střednost nemá zde jména, zdají se krajnosti po-
týkati se spolu o místo její. V čem jest přílišnost a ne-
dostatek, tam i střed; i touží se po cti více i méně,
než se má; lze tudíž také, jak se má; i chválí se také
tato vlastnost jsoucí středností co do cti, ač bezejmennou.
Vidi se však to býti vzhledem ke ctižádosti nectižádost,

rectam“); b) dle sv. *Bernarda* jest „humilitas virtus, qua quis veris-
sima sui cognitione sibi ipsi vilescit“ (Tract. de grad. humil. 1, 2.);
Ar. naopak předpokládá, že neznalost sebe sama vede k malo-
myslnosti, i viděti odtud, že smysl starého „γνώθι σεαυτόν“ časem
zatemněn a veznán v jiný směr — totiž vysokomyslnosti, jehož pů-
vodně byl dalek; c) pokora je ctnost náboženská (podrobiti vůli
Bohu a pro Boha druhému), kdežto malomyslnost *Ar.* jest občanská
pouze.

vzhledem k nectižádosti zase ctižádost, vzhledem k obojí pak zase jaksi obojí.¹⁾ Podobá se věc býti takovou i při ostatních ctnostech. Krajnosti ty proto zde jsou jaksi zrovna proti sobě položeny, protože střed nemá jména.

Hlava 11.

[1125 b 26] Tichost²⁾ je střednost co do výbuchů zlosti; poněvadž je střed beze jména, a takořka i krajnosti, kládeme tichost do středu. ačkoli se kloní k nedostatku, který nemá jména. Přílišnost nazve se asi zlobivostí. Vášněň příslušná jest hněv, pohnutky jeho jsou četné a rozmanité. Kdo tedy hněvá se, proč a nač má, dále jak a kdy a po jakou dobu má, bývá chválen, a ten asi jest tichý, ana tichost bývá chválena (chce totiž tichý ostati nevzrušen a nenechati se vésti vášní, nýbrž jak rozum přikazuje, tak a pro to a po [1126 a] tolikou dobu se horšiti; chybovati zdá se více směrem k nedostatku: tichý totiž nerád trestá, nýbrž odpouští); nedostatek, ať je to jakási bezechněvnost neb cokoli,³⁾ bývá haněna (neboť kdo se nehněvá, proč má a jak a kdy a nač má, zdá se býti zpozdlý; zdát se, jakoby neměl ani citu ani trudu. a když se nehněvá, že ani se nehájí; snášeti pak pohanu a svých domácích nedbati jest otrocké): přílišnost

¹⁾ Podle té neb oné výstřednosti co do cti mění se také pojem příslušného (správného) středu; chceme-li však proti obojí výstřednosti najednou postavití správný střed, nemáme jiného názvu nežli právě obojí výstřednost, když pojem její patřičně zmírníme. Zde snad má místo pojem pokory, neb aspoň skromnosti (*modestia*), jak tato hlava též bývá nadpisována.

²⁾ *πραότης*, *mansuetudo*; české přibližné názvy jsou: vlídnost, mírnost, líbeznost, „dobrota“ a pod.

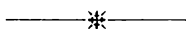
³⁾ slabost, dobráctví a pod.

ve všech směrech se děje (totiž nač, proč nemá se hněvati. neb více, rychleji i déle, než má), avšak ne tentýž má to všechno. Vždyť by neobstál. Zlo zajisté i sebe samo hubí, a jestli úplně, stává se nesnesitelně. Zlobiví tedy rychle se rozhněvají, nač nemají, proč nemají i více než mají, ale rychle přestávají; to také jest u nich nejlepší. Toto přihází se u nich, ne že by hněv zdržovali, nýbrž že oplácejí, při čemž se prozrazují svou ostrostí, a pak ustávají. Přílišně však ostří, pro vše a při všem zlobiví jsou popudliví: odtud také jméno jejich. Roztrpčení jsou nesmířliví a hněvají se po dlouhou dobu; zadržují totiž hněv. Konec nastává, jakmile se stala oplátka: pomsta zajisté zastavuje hněv, působíc libost místo nelibosti. Nestane-li se to, tíží je něco; poněvadž totiž se nesdělí, nikdo jim nedomlouvá, a ztráviti hněv v sobě samém, na to potřebí času. Jsou pak takoví velice obtížní sobě samým a i největším přátelům. Hněvivými zoveme ty, kteří se horší nad věcmi, nad nimiž nemají a více a déle než mají a kteří nesmírují se bez pomsty nebo trestu. Tichosti klademe více naproti přílišnosti hněvu;¹⁾ neboť častěji se přihází (mstít se jest více lidské), a na spolužití jsou popudliví horšími. Co dříve řečeno,²⁾ z těchto slov vysvítá: není snadno vymeziti, jak a nač a proč a jak dlouho třeba se hněvati, a pokud až kdo správně jedná neb chybuje. Kdo totiž něco málo vybočuje, ať si k přílišnosti nebo k nedostatku, nebývá haněn; někdy zajisté i nedostatečné [1126 b] chválíme a zoveme tichými, a hněvivé statečnými, poněvadž dovedou převládati. Kolik tedy a jak vybočiti jest, aby kdo byl

1) Ctnosti této co do hněvu protiví se více hněv přílišný než nedostatečný, poněvadž ona sama poukazuje více na nedostatek hněvu nežli na hněv.

2) II. 9., 1109 b 14 str. 52.

haněn, nesnadno pojmem podati rozsudek jest tu v jednotlivostech a v citu. Ale tolik jest aspoň zjevno, že střední rozpoloženost jest chvalná, dle nížto hněváme se, nač a proč a jak máme atd.. kdežto přílišnost a nedostatek jest hanebný, a sice málo hanebný, jestli nepatrný, pakli větší, tedy více, a jestliže velký, tedy velice hanebný. Zjevno tedy, že střední rozpoloženosti jest se přidržeti.

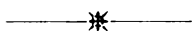
Hlava 12.

VI [1126 b 10] O vlastnostech co do hněvu budiž tedy domluveno; ve společnostech a spoluzítí a ve vzájemnosti¹⁾ řečí a skutků p o v o l n ý m i zdají se býti, kteří všechno dle libosti chválí a v ničem neodporují, nýbrž mají za to, že nesmějí společníkům býti obtížni; kdo však naopak ve všem odporují a pranic nedbají, že jsou na obtíž, zovou se nesnesitelnými a svárlivými. Jest na biledni, že tyto řečené vlastnosti zaslouží hany, a že střední mezi nimi jest chvalná, dle níž každý přijme neb odmítne, co má a jak má; jména jí nedáno žádného, avšak podobá se nejvíce přátelství. Podle té střední rozpoloženosti je totiž člověk takový, jakého chceme zváti hodným přítelem, mající mimo to lásku. Liší se však od přátelství, že jest beze strážně i bez lásky k těm, se kterými obcuje. Ne z přátelství totiž neb nevraživosti všechno to přijímá, jak má, nýbrž že je takový. Stejně totiž bude to činiti vůči neznámým i známým i druhům i cizím, jen že pokaždé tak, jak se sluší; neboť ne stejně sluší se starati nebo

¹⁾ Počíná se jednati o vadách a ctnostech společenských, které z části jsou opravdové ctnosti, z části pouze zevnější oblíbené obratnosti. V popise tomto *Ar.* doplňuje značně *Platona*, který přednostem tohoto druhu málo pozornosti byl věnoval.

truditi o druhy, jak o cizince. Vůbec tedy pověděno, že bude obcovati jak má, a prohlédaje ke krásnu a užitečnu, pospolu vynasnaží se trpěti neb se baviti. Týká se to slastí a strastí společenských, a tu bude se mrzeti, kdykoli jest mu zábava nekrásna nebo škodlivá, i zvolí raději způsobiti nevoli. A byť i pachatele zahanbil nebo poškodil, a to nemálo, kdežto opak by jen málo zabolet, nepřijme toho, nýbrž bude se mrzeti. Různě bude se chovati k hodnostářům a k obyčejným, [1127 a] a více méně známým, a podobně i dle jiných rozdílů, dáváje každému, což mu náleží, a přede vším hledí raději baviti. střeha se nevoli způsobiti, prohlédaje k následkům. jsou-li závažnější, myslím totiž ke krásnu a užitečnu. A pro rozkoš později velkou bude raději maličko trpěti.

[1127 a 7] Střední tedy je takový, nemá však přiměřeného názvu; zábavný pak jest buď povolný, an hledí býti příjemným, a to pro nic jiného, nebo pochlebný, aby měl nějaký užitek co do peněz neb čeho jimi se nabývá; kdo však se všemi se nesnadí, jest jak pověděno nesnesitelný a svárlivý. Krajnosti položeny tu zrovna proti sobě proto, že střed nemá přiměřeného názvu.¹⁾

Hlava 13.

[1127 a 13] Téhož téměř týká se také střednost VII chlubnosti a licoměrnosti;²⁾ ale i ona jest bezejmenná. Ale přece lépe jest i tyto probrati; zvime takto zajisté víc o mravnosti, projdouce jednotlivé případy, i přesvědčíme se o tom, že ctnosti jsou střednostmi,

¹⁾ Ani zde ctnost nemá svého názvu, nýbrž jen vady, stejné strážně a vášně se týkající; lze ji nazvati zdvořilost, přívětivost (comitas).

²⁾ ἀλαζονεία, εἰρωνεία — jakožto vady; o „ironii“ do jisté míry dovolené zmíněno již na str. 105 ¹⁾.

uvědomice si, že ve všech věc se takto má. Ve spolužití bylo promluveno o společnících příjemných a nepříjemných, i promluvme tedy také o upřímných a lživých co do řeči, skutkův a nároků. Zdá se tedy, že chlubný osobuje si vzácné vlastnosti, kterých není, nebo větší nežli jsou, kdežto licoměrník zapírá nebo zmenšuje, co jest; toliko střední sám jest upřímný životem i řeči, přiznává se k tomu, co má, a ani nezvětšuje ani nezmenšuje. I může se to vše diti pro něco jiného i bez toho. Jaký kdo jest, tak mluví, jedná i žije, nejedná-li k vůli něčemu jinému. O sobě lež jest špatná a hanebná, pravda pak krásná i chvalná. Takto také upřímný jsa uprostřed je chvalný, lživí oba zaslouží hany, ale více chlubný. Promluvme o obojích, napřed o upřímném. Nemluvíme tu o pravdomluvném ve smlouvách nebo pokud vztahuje se to ke křivdě a spravedlivosti (toť [1127 b] náleží k jiné ctnosti), nýbrž pokud jest i v řeči i v životě upřímný, i kde o nic takového neběží, jsa vlastností svou takový. Takový jest hodný. Neboť pravdymilovný, an jest upřímný i kde nic na tom nezáleží, bude upřímný tím více, kde na tom záleží; lži bude se tu vystříhati jakožto ošklivé, již by se bez toho i o sobě vystříhal: a takový je chvalný. Ke skrovnější míře upřímnosti však bude se více kloniti: jestli to přiměřenější, poněvadž přílišnost jest odporná. Kdo více než má si přiosobuje a to bez dalšího účelu, podobá se špatnému (vždyť neradoval by se ze lži), ale jest více marnivý nežli zlý; pakli pro něco, jestli to sláva nebo čest, nezaslouží tak přílišné hany [, jako chlubný], jsou-li však to peníze nebo co k nim náleží, jest už nestydatější; nespočívá však chlubnost v mohutnosti,¹⁾ nýbrž ve volbě;

¹⁾ Mravní soud nepronáší se o mohutnostech, ještě k ničemu nerozhodnutých, nýbrž ke skutečnému rozhodnutí, k volbě.

chlubný zajisté jest podle své vlastnosti a že jest již takový [; jako lhář raduje se ze samé lži, tak onen touží po slávě nebo zisku]. Kdo pak pro čest se chlubí, přiosobuje si takové věci, zač se vzdává chvála neb oslava, a kdo pro zisk, ten takové, ze kterých i bližní mívá užitek, a čeho nedostatek, lze zakrýti, na př. věštec, mudřec, lékař. Proto přemnozí takovéto věci si přiosobují a chlubí se jimi; hodí se na ně, co jsme pověděli. Licoměrníci pak udávajíce méně, jeví se co do mravů příjemnějšími (nezdajíť se mluvit tak pro zisk, nýbrž jakoby se vyhýbali všemu velikému); tito však namnoze i čestné věci zapírají, jak Sokrates ¹⁾ činil; kdo však i nepatrné a zjevné věci zapírá, zove se upejpavcem a zaslouží opovržení (někdy podobá se to chlubnosti, na př. šat Lakonů; neboť i přílišnost i přílišný nedostatek jest chlubnost); kdo však mírně užívají licoměrnosti a přetvařují se ve věcech ne příliš makavých a zjevných jeví se příjemnými. I podobá se, že protivou upřímného jest chlubný; jestiť horší. ²⁾

Hlava 14.

[1127 b 33] Poněvadž jest v životě také odpočinek VIII a při něm zábava s kratochvilí, zdá se, že i tu jest jakési přiměřené [1128 a] obcování, totiž co a jak sluší mluvit nebo poslouchati. Není tedy lhostejno, zdali takto

¹⁾ „Eironeia,“ ironie *Sokratova* značí zvláštní způsob hovorův a otázek jeho, v nichž nevědomost svou vyslovuje, aby společníka k projevu vlastního smýšlení přivedl. Tuto ironii pak pokládají někteří jen za zvláštní způsob konversace, jiní za jakousi potměšilou přetvářku, jiní za promyšlený prostředek, rozšířiti vědomosti svoje i cizí, napověděný částečnou nevědomostí skutečnou.

²⁾ než ten, kdo se pouze přetvařuje k horšímu.

se mluví či poslouchá. Zjevně, že i v tom jest přílišnost i nedostatek od středu. Kdo tedy ve směšném upřílišují, zdají se býti šašci a neomalenci, stojíce všemožně jen o směšné a hledíce spíše způsobiti smích, nežli slušně mluvíti a netrápiti škádleného; kdo však ani sami nic směšného nepřomluví a na toho, kdo by tak činil se horší, jsou hrubí a příkří: přiměřeně pak žertující zovou se obratnými společníky,¹⁾ jsouce jaksi pohybliví. Zdát se povaha míti takové pohyby, a jako tělo posuzuje se dle pohybů, tak i povaha. Když však směšno převládá a většina raduje se z kratochvile a škádlení většího, nežli slušno, i šašci žertovnými zváni bývají, jsouce tu příjemní: že však se oba liší, a to nemálo, zjevně z pověděného. Střední rozpoloženosti také způsobnost²⁾ jest vlastní; způsobnému náleží mluvíti a poslouchati takové věci, které svědčí slušnému a ušlechtilému; dovedeť takový něco slušného žertem mluvíti i poslouchati, a žert ušlechtilého liší se od žertu sprostého tak, jako vzdělanec od nevzdělanca. Viděti to také z veseloher starých i nových: oněm směšnou jest oplzlost, těmto narážka; i liší se to nemálo co do dobrého chování. Vymezíme tedy správné škádlení tak, že mluví takový co pro ušlechtilého není neslušno, neb že netrápí posluchače, nýbrž obveseluje? či snad je to nevymezitelné? každému zajisté něco jiného jest nepříjemno a příjemno. A takové věci bude i poslouchati; co totiž snese poslouchati, to dovede také sám činiti. Nebude tedy všeho sám činiti: škádlení jest jakási pohana, a zákonodárci některé pohany zapovídají, což bylo by potřebno i pro škádlení. Zdvořilý

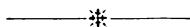
1) Hříčka „εὐτροπῆλοι — εὐτροποι“ (obratní — pohybliví); srv. uhlazený, zdvořilý a pod. Scholastikové slovo „eutrapelia“ podrželi i v latině; zde přeloženo jinak „žertovnost (urbanitas), vtípnost.“

2) ἐπιδεξιότης, dexteritas.

tedy a ušlechtilý takto bude se chovati. jsa sobě samému jakoby zákonem.

[1128 a 33] Takový tedy je střední, ať zove se způsobným neb žertovným; šašek jest horší nežli směšný, ani sebe ani ostatních nešetře. jen aby smích způsobil, a mluvě takové [1128 b] řeči, jakých by zdvořilý nepromluvil; hrubý k takovému obcování je neschopen. Ničím totiž nepřispívaje ze všeho se horší. A odpočinek i kratochvile zdá se v životě býti nezbytna.

[1128 b 5] To jsou tedy tři vlastnosti v životě, které jsme uvedli, a všechny vztahují se jaksi k obcování ve slově a skutku. Liší se tím, že jedna vztahuje se k pravdivosti, jiné k příjemnosti, a z těchto, které vztahují se k příjemnosti, týká se jedna zábavy, druhá ostatního obcování v životě.

Hlava 15.

[1128 b 10] O stydlivosti nelze mluvit jak o IX nějaké ctnosti; podobát se více strážní než mravní vlastnosti. Vymezuje se jakožto jakási bázeň zahanbení a osvědčuje se podobně, jako bázeň strašných věcí; červenají se totiž stydliví, bojící pak se smrti blednou. Oboje jeví se býti jaksi tělesným, což ovšem zdá se náležeti více strážní nežli vlastnosti. Ale ne každému věku ta strážně svědčí, nýbrž mladému. Máme totiž za to, že v tomto věku mají lidé býti stydlivi, poněvadž podle vášně žijící mnoho chybují, stydlivostí pak od toho jsou zdržováni, i chválíme mladé lidi, kteří jsou stydlivi, kdežto staršího asi nikdo nepochválí za to, že je stydlavý. Máme totiž za to, že nemá nic činiti, zač jest se stydět. Ani hodný člověk nestydí se, poněvadž to děje se pro špatné věci (nemajíť se takové páchat; na tom, zdali opravdu neb jen domněle

jsou ony takové, nic nezáleží; v žádném z obou případů nemají se dít, tak aby nebylo třeba se stydět), ale ovšem špatný, jsa takový, že dovede něco hanebného páchat. Ale když učiní něco takového a se za to stydí, proto mysliti, že jest hodný, jest nemístno: stydlivost vztahuje se k dobrovolným věcem, kdežto hodný dobrovolně nikdy nebude zle jednati. Stydlivost je slušná jen podmíněčně: kdyby totiž tak jednal, styděl by se; ale to nenáleží ke ctnostem. Jestli však nestydatost špatná a nestydti se za hanebné věci něco špatného, proto slušno jest, aby se styděl, kdo takové činí. Ani zdržlivost není ctností, leda jaksi smíšenou; na ni ukážeme později.¹⁾

Kniha V.*)

Hlava 1.

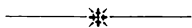
I [1129 a] Dále uvažovati jest o spravedlivosti a nespravedlivosti, jakých skutků totiž se týkají, a jakou středností jest spravedlivost. a mezi čím jest právo²⁾ středem. Úvaha sama děj se podle téže metody, dle jaké

¹⁾ V knize VII. — Stydlivost souvisí poněkud se ctnostmi společenského obcování; není prý sama ctností, poněvadž prý stud ukazuje se po něčem nechvalném; ale slušno a hodno aspoň jest, za to nechvalné se zastydět.

²⁾ δικαιοσύνη (iustitia) a τὸ δίκαιον (iustum, ius). — Při pojednání tom o spravedlivosti srv. H. A. Fechner, Über den Gerechtigkeitsbegriff des Aristoteles. Leipzig 1855.

*) Tři knihy následující (V, VI, VII) nalézají se ve třech knihách Ethiky Eudemovy (IV, V, VI); jakým způsobem se to stalo, není dosud úplně vysvětleno. Sloh těchto knih jest mnohem nesnadnější,

dosud jsme si počínali. Vidíme tedy, že všichni takovou vlastnost chtějí nazývati spravedlivostí, ze které lidé jsou vykonavatelí spravedlivého a ze které spravedlivě jednají a spravedlivé chtějí; týmž způsobem také jest nespravedlivost, ze které nespravedlivě jednají a nespravedlivé chtějí. [Protož i my chceme toto prozatím povšechně předpokládati. Neboť není věc stejná ve vědomostech, jako v mohutnostech a jako ve vlastnostech. Mohutnost zajisté a vědomost jest i při protivných předmětech stejná, protivná rozpoloženost o protivných předmětech není již tatáž, jako na př. ze zdraví neděje se něco jemu opačného, nýbrž pouze zdravé skutky: ¹⁾ tak zdravou chůzi zoveme, když někdo chodí, jak by chodil zdravý. Často poznává se vlastnost z protivné, často však ze svých předmětů; kdykoli totiž dobrý stav je zřejmý, tím i špatný se stává zřejmým, tak jako z lidí dobře se majících ukazuje se dobrý stav, i to, co jej působí. Jestli totiž dobrý stav otužilost těla, nutně je špatný stav ochablosti těla, a příčina dobrého jest, co působí v těle otužilost. Následuje pak z toho obyčejně, že když jedno v rozmanitém smyslu se vypovídá, i opačné rozmanitě se vypovídá, na př. právo, bezprávi a nespravedlivost.]

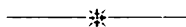
Hlava 2.

[1129 a 26] Podobá se, že spravedlivost i nespravedlivost rozmanitě se vypovídá, ale stejnojmenné ty názvy pro příbuznost svoji nerůzní se tak zřejmě jako

¹⁾ Kdežto umění a mohutnost (na př. věda a umění lékařské) může provésti také opak zdraví. Srv. IV. 13. str. 108 ¹⁾.

než předešlých, myšlenkový postup není tak spořádan, jak onde; má se tedy za to, že nemají knihy tyto buď současného původu s dřívějšími, aneb jsou i jiného původu.

pojmy od sebe vzdálenější: v pomyslu zajisté velké bývají rozdíly, na př. když stejnojmenně zove se klíčem to, co jest pod krkem živočichův ¹⁾ a čím zavírají dvěře. Vezměme tedy, kterak nespravedlivý rozličně bývá jmenován. Nespravedlivý jest protizákonný a osobivý, rovnosti nešetřící, ²⁾ tak že spravedlivý patrně bude zákonný a rovnosti šetřící. Právo tedy jest zákonnost a rovnost, [1129 b] bezprávi pak protizákonnost a nerovnost. Poněvadž pak nespravedlivý jest i osobivým, bude se to týkati dober, ne všech, nýbrž jako jsou zdar a nezdar, která sama jsou vždy dobra, ale ne vždy každému. Lidé jich sobě přejí a vyhledávají; ale nemají tak činiti, nýbrž mají přát si, aby prostá dobra i jim byla dobrá, a voliti ta, která jsou jim dobrá. Nespravedlivý nevolí vždy větší, nýbrž i menší mezi prostými zly; ale poněvadž i menší zlo zdá se býti jaksi dobrem, a osobivost vztahuje se k dobru, proto jest on osobivý. I nešetří rovnosti; v tom zajisté obsažen společný jeho znak. ³⁾

Hlava 3

[1129 b 11] Když protizákonný jest nespravedlivý, zákonný pak spravedlivý, na biledni jest, že vše zákonné jest jaksi spravedlivé; co totiž ustanoveno zákonodárstvím, jest zákonné, a vše to zoveme spravedlivým. Zákony pak

¹⁾ klíční kost.

²⁾ ἄνιστος, in-aequus, iniquus; spravedlivost žádá tedy a) ne-jednati proti zákonu; b) stejné stejným spláceti a více si neosobovati. „Osobivý“ (πλεονέκτης), kdo chce všude míti víc než jiný („ziskuchtivý“). Ze závěrečné poznámky hl. 2. vysvítá, že πλεονέκτης obsaženo v ἄνιστος jakožto užší pojem. — Obtížné to místo zdá se býti porušeno.

³⁾ že chce míti všude více, a vůbec, že nechce dopřáti druhým stejného.

mluví o všechněch. hledajíce buď co by prospívalo vůbec všem [neb vynikajícím]. nebo předním. a to buď podle ctnosti nebo podle nějakého jiného takového způsobu: proto jedním způsobem zoveme spravedlivým to, co v občanské společnosti působí a zachovává blaho a činitele jeho. Prikazuje však zákon také konati skutky statečnosti, na př. neopouštěti šiku aniž utikati aniž odhazovati zbraně, i stridmosti, na př. necizoložiti aniž býti násilníkem, a tichosti, na př. nebiti aniž pomlouvati, a podobně také v ostatních ctnostech a špatnostech, tamto prikazuje, zde zapovídaje, a to správně, jestli správně ustanoven, nesprávně, jestli ukvapen. Tato spravedlivost tedy je ctnost dokonalá, nikoli sice naprosto, nýbrž vůči jinému.¹⁾ A proto často zdá se spravedlivost býti nejlepší ctností, obdivnější nad večerní, nad ranní zář; i říkáme příslovím:

ve spravedlivosti veškera ctnost pospolu jest; ²⁾

Dokonalou pak jesti ctností, ana jest užíváním dokonalé ctnosti, a to zvláště dokonalou, poněvadž majetník její i vůči druhému dovede ctnosti užívati, a nikoli jen pro sebe; mnozí zajisté ve vlastních věcech dovedou ctnosti užívati, vůči druhým však [1130 a] nikoli. A proto zdá se pravdu míti slovo *Biantovo*,³⁾ že »panování

¹⁾ Spravedlivost nevyčerpává pojmu veškeré ctnosti vůbec, ale obsahuje celý pojem ctnosti, pokud vztahuje se k bližnímu; (jinak jest na př. ve mluvě biblické, kde spravedlivý = ve všech ctnostech dokonalý). Lidem ovšem tato spravedlivost k bližnímu přede všemi ctnostmi jest milejší. — *Z á k o n n o s t* zevnější (legalitas) a *m r a v n o s t* vniterná (moralitas) není tu ještě přesně oddělena, neboť život řecký, převahou veřejný a státní, zákony veřejnými docela se řídil.

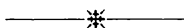
²⁾ 147. verš (dle Bergka) z *Theognidovy* gnomologie dané Kyrnovi; srv. *Fr. Krsek*, Anthologie z lyrických básníků řeckých I. 96.:

v spravedlnosti leží vůbec ctnost ukryta všechna.

³⁾ *Bias*, ze sedmi mudrců řeckých; podobný výrok pronáší Kreon v *Sofokleově* *Antigoně* v. 175. sl.

prozrazuje člověka* ; nebot panující již má vztah ke druhému a ke společnosti. Z téže příčiny také zdá se spravedlivost jediná ze ctností býti cizím dobrem, ana vztahuje se ke druhému: koná totiž, co jinému prospívá, buď panovníku nebo společníku. Nejhorší tedy jest, kdo vůči sobě i vůči přátelům užívá špatnosti, nejlepší pak kdo užívá ctnosti ne tak vůči sobě, jako vůči druhému: toť zajisté věc nesnadná.

[1130 a 9] Tato spravedlivost tedy není částí ctnosti, nýbrž celou ctností,¹⁾ ani naopak nespravedlivost není částí špatnosti, nýbrž celou špatností (čím ctnost a tato spravedlivost se liší, vysvítá z pověděného: je to totéž, bytnost jejich však není tatáž, nýbrž: pokud vztahuje se ke druhému, je to spravedlivost, a pokud je to takováto vlastnost, je to prostě ctnost).

Hlava 4.

II [1130 a 14] Avšak zkoumáme spravedlivost, která jest částí ctnosti. Jestliž zajisté nějaká taková, jak jsme pravili.²⁾ Taktéž jest i v nespravedlivosti jakožto částí. A že jest nějaká, toho známkou je toto: v ostatních špatnostech zajisté jednající jedná nespravedlivě, není však ničeho osobivý, na př. kdo odhodil štít ze zbabělosti nebo zlořečil ze zlosti neb nepřispěl penězi z lakomství; jestli však osobivý, tu nejedná podle žádné z těchto vad aniž podle nich všech, ovšem ale podle nějaké špatnosti vůbec (vždyť jej haníme), totiž podle nespravedlivosti. Jest tedy

¹⁾ Zákonnost znamená, že veškerá činnost podle zákonů spořádána; proto znamená také veškeru ctnost (v poměru ke druhému).

²⁾ Část spravedlivosti a ctnosti vůbec jest neosobivost a rovnost. O této zvláštní spravedlivosti, která naznačena ve hl. 2. str. 114.,²⁾ počíná se nyní mluvit.

jakási jiná nespravedlivost, jakožto část té celé. a jakési bezprávi, jakožto část celého bezprávi, totiž proti-zákonnosti. Dále když jeden cizoloží pro zisk a přijme jej, druhý pak jej dá a tím škodu má ze své žádostivosti, tento zdá se nám spíše rozpustilý než osobivý, onen pak spíše nespravedlivý, nikoli rozpustilý. A to patrně pro ten zisk, poněvadž ve všech těch nespravedlivých skutečích připočítává se to vždycky jisté špatnosti, na př. když cizoložil, rozpustilosti, když druha opustil, zbabělosti, když zabil, zlosti; ale když tu byl zisk, nepřičítá se to žádné té špatnosti, nýbrž nespravedlivosti.¹⁾ Zřejmo tedy, že jest mimo tu celou jakási jiná nespravedlivost částečná, s onou soujmenná, an výměr jejich náleží [1130 b] k témuž rodu; obojí totiž ve své vztažitosti ke druhému má svůj hlavní význam: avšak jedna týká se cti nebo peněz nebo sebeochrany nebo kdybychom to vše nějak jedním slovem mohli vyjádřit, a to pro libost ze zisku, kdežto druhá týká se všeho, co platí o řádném člověku.

Hlava 5.

[1130 b 6] [Že tedy jest více spravedlivostí, a že jest jedna rozdílná od celé ctnosti, jest na biledni; potřebí ukázati, která a jaká ona jest. Rozlišeno tedy bezprávi jakožto protizákonnost a nerovnost, právo pak jakožto zákonnost a rovnost. V protizákonnosti spočívá nespravedlivost napřed uvedená; poněvadž však nerovnost a protizákonnost nejsou stejny, nýbrž různé jako části

¹⁾ a poněvadž i ony zvláštní určité špatnosti spadají pod nespravedlivost, jež ve společenském styku je totožna se ctností vůbec, tedy ta spravedlivost, proti které lže se ziskuchtivostí, ačkoli snad zároveň i těmi určitými špatnostmi, není s onou povšechnou spravedlivostí úplně shodna.

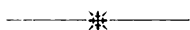
celku (protizákonnost není každá nerovností, nerovnost ale každá jest protizákonná), tudíž ani bezprávi a nespravedlivost není s oněmi stejná nýbrž různá, tam části, zde celek (neboť tato nespravedlivost jest částí celé nespravedlivosti a podobně i spravedlivost jedna částí druhé), tak že třeba mluviti též o té částečné spravedlivosti i částečné nespravedlivosti, a o příslušném právu i bezprávi tolikéž. Spravedlivosti a nespravedlivosti stanovené podle celé ctnosti vůbec, z nichž ona jest užíváním celé ctnosti vůbec vůči jinému, tato pak špatnosti, budiž pominuto, jakož i toho práva a bezprávi, kteréž ovšem dle oněch třeba určovati (neboť zákonné téměř většinou jsou skutky celé ctnosti: zákon totiž podle každé ctnosti žiti přikazuje a každou špatnost zakazuje: celou tu ctnost pak vytváří to zákonné, cokoli zákonem ustanoveno o vychování veřejném; vychování soukromé, dle něhož je člověk prostě dobrý, zdali ono náleží státnictví či jinam, to bude později třeba objasniti: není zajisté u každého stejno, býti dobrým člověkem a dobrým občanem vůbec; ¹⁾ částečná však spravedlivost a právo její je dvojího druhu, jeden co do rozdělování ²⁾ počty nebo statku neb ostatního, cokoli lze rozdělití účastníkům občanství (v tom zajisté může býti druh druhu roven i neroven); druhý [1131 a] o p r a v n ý ve výměnách. ³⁾ Tento pak má dvě části:

¹⁾ Náleží-li odstavec uzávorkovaný sem, tedy opravuje *Ar.* v posledních větách poněkud hlavní zásadu svoji, že ctnost vůbec jest u každého podstatně totožna se ctností občanskou; rozmanité poměry státní zajisté působí také rozmanitost ve ctnostech občanských.

²⁾ *Iustitia distributiva.*

³⁾ Το ἐν ταῖς συναλλαγμασι διορθωτικόν. Předpokládáje učiněné již rozdělení zevnějších dober — neboť jen taková rozdělovati se mohou mezi „účastníky občanství“ — má tento druhý druh spravedlivosti za úkol, vyrovnávati nastalé nerovnosti a nesprávnosti (*iustitia correctiva, commutativa, vindicativa* atd.; *Grotius*: *ius aequatorium*; *Kirchmann*: *iustitia constitutiva*).

výměny jsou totiž buď dobrovolné neb nedobrovolné; dobrovolné na př. prodej,¹⁾ koupě, půjčka, zástava, užívání, uschování, nájem (dobrovolnými se zovou, protože základ těchto výměn jest dobrovolný), z nedobrovolných pak jedny jsou tajné, na př. krádež, cizoložství, otrávení, svodnictví, podvod, zákeřná vražda, křivé svědectví, druhé násilné, na př. úraz, vazba, zabití, loupež, skomolení, osočení, pohana.²⁾

Hlava 6.

[1131 a 10] Když tedy nespravedlivý nešetří rovnosti, III
a bezpráví jest nerovnost, zjevno jest, že jest i nějaký střed pro nerovnost. A tím jest rovnost: ve kterém skutku totiž jest více a méně, v tom jest i rovno. Jestli tedy bezpráví nerovno, právo jest rovno; což i bez dalšího důvodu všichni uznávají. A když rovnost je středem, bude právo jakýmsi středem. K rovnosti tedy potřebí nejméně dvojího. Nutně tedy jest právo něco středního a rovného [vzhledem k věci a k osobám]: jakožto střední, střední mezi něčím (a to jest více a méně), jakožto rovné, jest rovno mezi dvojím, a jakožto spravedlivé, je spravedливо někomu. Nutně tedy jest právo nejméně ve čtveru: komu totiž je

¹⁾ Venditio, emptio, mutuum, pignus, usus (commodatum), depositio, locatio. O veškerých názvech latinských zde uváděných budiž připomenuto, že pojmy *Ar.* nejsou s nimi docela shodny, poněvadž u *Ar.* není ještě vytvořena úplná soustava vědeckých názvů právnických, jakými jsou ony latinské; uvádím je pouze na přibližné objasnění věci. Všechny tyto poměry zove *Ar.* συνάλλαγμα („obligatio“, nevlastné contractus), nemaje však na mysli právního poměru smluvního, nýbrž pouze chtěje naznačiti poměr změny, ze stykův občanských vyplývající.

²⁾ Rozdělení to, jak viděti, jest málo vědecké a sotva od *Ar.* pochází.

spravedlivo, ti jsou dva, a v čem, to je taktéž dvoje. A stejně bude u rovnosti, co do osoby a věci; neboť jaký tam jest poměr, takový jest i zde: nejsou-li totiž rovni, nebudou míti rovně, avšak odtud ty půtky a stížnosti, když buď rovni nerovné nebo nerovní rovné mají a užívají.¹⁾ Také z ohledu na hodnotu osobní to vysvítá: všichni souhlasí v tom, že právo v rozdělování má se diti podle jisté hodnoty, hodnotu však ne všichni stejně udávají, nýbrž demokraté ve svobodě, oligarchové v bohatství, jiní v urozenosti, aristokraté ve ctnosti.²⁾ Jest tedy právo cosi úměrného. Úměra zajisté vlastní jest nejenom číslu prostému, nýbrž číslu vůbec;³⁾ úměra totiž jest rovnost poměrů, a to nejméně ve čtveru. Že rozpojitá má čtvero členův, jest na bledni; ale i spojitá.⁴⁾ Tato užívá totiž jednoho za dva [1131 b] a je dvakrát uvádí, na př. jako a ⁵⁾ ku b , tak b ku c ; dvakrát tedy b

¹⁾ Úvaha tato chce dokázati, kterak výměr ctnosti jakožto středu (srv. II. 5. str. 42³⁾ a 44⁴⁾) hodí se také spravedlivosti. »Rovnost« předpokládá nerovnost, a to dvojím směrem, k nadbytku a nedostatku: spravedlivost jakožto ctnost jest uprostřed, jest rovnost. Tato týká se osob i věcí, a to pokaždé dvou: rovných věcí má se dostávati rovným osobám, nerovných nerovným (ovšem tu více nebo méně). Základem rozdělování toho jest poměr dávaného dobra k osobě, které se dává, aby každá dostala, co jí patří, a všechny vespolek poměrně byly podělovány. Poměr pak dobra k osobě řídí se mravní hodnotou osoby, jak totiž umí ona užívati daného dobra jakožto prostředku k účelu mravnímu: účel ten jest měřítkem práva.

²⁾ „Aristokraty“ rozumějí se tu ovšem ti, kteréž asi zoveme „aristokraty ducha,“ totiž lidé „nejlepší“ co do vzdělání a mravnosti.

³⁾ Číslo prosté („monadické“) jest číslo jakožto číslo, jakožto veličina arithmetická; úměra jest možná nejen v tom čísle, nýbrž při každém počítání, i skutečných věcí (číslo pojmenované).

⁴⁾ Proportio discreta — constans (continua), διηρημένη — συνεχής.

⁵⁾ ἡ τοῦ α — předpokládá prý, že úměra znázorněna třemi přímkami (a , b , c).

uvedeno, tak že bude-li b položeno dvakrát, povstanou čtyři úměrné členy. I právo spočívá nejméně ve čtveru, a důvod je týž; rozděleno totiž stejně, komu co náleží.¹⁾

¹⁾ Spravedlivost jakožto rovnost vyžaduje nejen rovnosti arithmetické, číselné (*aequalitas rei ad rem — iustitia commutativa*) nýbrž také poměrné k osobám (což více vztahuje se k *iustitia distributiva*): onde třeba míti na mysli více styky a smlouvy jednotlivců mezi sebou, zde více poměry celku k jednotlivcům. *Ar.* celou tu nauku o poměrném rozdělování břemen a výhod dokazuje geometricky, nechťže tím zajisté říci, že skutky lidské až do nejmenších podrobností lze vyjádřiti číslicemi (jak mu zbytečně vytýká *Kirchmann Erl.* 94), nýbrž hodlají pouze vědeckými formulemi podstatu věci odůvodniti. — *Michelet* (l. c. 166) celý důkaz takto znázorňuje: „Si faciamus Achillem duplo digniorem quam Aiacem (8 4), et alteri sex, alteri vero tres demus nummos, habebimus tabulam sequentem

Unum ad unum:

a	b		c		d
Achilles	Aiax		nummi Achillis		nummi Aiakis
8	4	=	6		3
dupla			dupla		

Vel alternis:

a		c		b		d
Achilles		nummi Achillis		Aiax		nummi Aiakis
8		6	=	4		3
sesquitertia				sesquitertia		

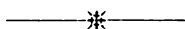
Totum ad totum:

$a + c$		$b + d$		a		b
Achilles et nummi		Aiax et nummi		Achilles		Aiax
8 + 6 (14)		4 + 3 (7)	=	8		4

Vel alternando:

$a + c$		a		$b + d$		b
Achilles et nummi		Achilles		Aiax et nummi		Aiax
14		8	=	7		4

Bude tedy c míti se ku d , jako a ku b , a tedy i střídavě: b ku d jako a ku c . Stejně má se také součet k součtu, jak sčítanci jejich se k sobě mají: a když se tak sestaví, sestaví se spravedlivě.

Hlava 7.

[1131 b 9] Spojení tedy a s c a b s d znamená spravedlivost v rozdělování, a spravedlivost ta je středem všeho neúměrného; úměrno zajisté jesti středem, spravedlivost pak jest úměrna. Matematikové takovou úměru jmenují měrickou; v měrické totiž má se celek k celku, jako člen ke členu. Není však úměra tato spojitá; neboť není v ní číselně jeden člen, totiž osoby a věci.¹⁾ Právo je tedy toto úměrné, bezpráví jest neúměrné. Děje se tu buď více, buď méně. Totéž ve skutcích se děje: křivdící totiž má více, a komu se křivdí, ten má méně dobra. U zla jest naopak; menší zlo totiž naproti většímu zlu stává se poměrně dobrem: jestiž menší zlo milejší nad větší; co jest milé, jest dobro, co jest milejší, jest větší dobro.

IV [1131 b 24] Ten tedy jest jeden druh spravedlivosti; druhý jest oprávněný, jenž mívá místo ve výměnách dobrovolných i nedobrovolných. Toto právo má jinou tvárnost, nežli předešlé. Rozdílceí spravedlivost týká se vždy společnosti dle řečené úměry (neboť kdyby ze společných peněz dalo se rozdělení, bude se řídití tím poměrem, v jakém jsou vklady; bezpráví pak, protivně právu tomuto, je, také proti úměře); kdežto právo ve vý-

¹⁾ Již dříve pověděno, že zde potřebí čtvera veličin, poněvadž osoba, které se dává, a věc dáváná nejsou stejny, tak že b a c nejsou totéž, i ostává úměra: $a \quad b = c \quad d$, a nikoliv: $a \quad b = b \quad c$.

měnách jest sice rovnost, a bezpráví [1132 a] nerovnost, ale ne podle oné úměrnosti, nýbrž podle arithmetické. Nezáležíť na tom, zdali hodný špatného oloupil, či špatný hodného, nebo zdali cizoložil hodný či špatný; nýbrž zákon prohlédá jen k rozdílu škody (a zachází s nimi jako s rovnými), že totiž jeden křivdu činí, druhý trpí, a že jeden poškodil, a druhý byl poškozen.¹⁾ Soudce tedy pokouší se vyrovnati tuto nespravedlivou nerovnost; neboť když jeden byl poraněn a druhý jej poranil, neb jeden zavraždil a druhý zahynul, rozdělena je strážení a skutek na nerovné: tu pokouší se on pokutou věc vyrovnati, an zbavuje zisku. Mluví se totiž u takových věcí, nemají-li některé vlastního jména, prostě o zisku, na př. poranitelově a o ztrátě poraněného: avšak jakmile strážení vyrovnána, zove se onen ztrátou, tato ziskem. Tedy mezi většinou a menšinou uprostřed jest rovnost, zisk pak a ztráta jsou většina a menšina v opačném směru: většina dobra totiž a menšina zla jest zisk, opak toho je ztráta²⁾; středem toho jest nám rovnost, což zoveme právem: tak že spravedlivost opravná bude asi středem ztráty a zisku. Proto také když jsou na pochybách, utíkají se k soudci; jíti k soudci znamená jíti k právu: soudce totiž chce býti takořka živé právo;³⁾ i hledají soudce středního, a jmenují jej někteří spro-

¹⁾ V té příčině tedy byli by „před zákonem všichni rovni“; ve skutečnosti však není tomu tak, neboť i tu povaha osoby, škodící nebo poškozené, jest okolností polehčující nebo přitěžující, tak že i zde vládne jaksí úměrnost geometrická.

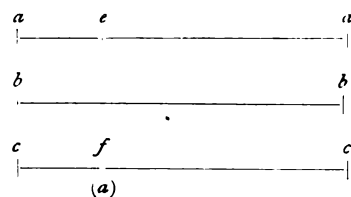
²⁾ Zisk neprávem nabytý pokutou bývá odňat a ve ztrátu změněn, škoda (ztráta) neprávem učiněná stává se náhradou a ziskem; srv. *iustitia compensativa vindicativa*.

³⁾ *δικαιον ἐμψυχον* — my říkáme: vtělené právo, vtělená spravedlnost.

středkovatelem, že jako nalezne právo, nalezne-li střed. Jest tedy právo cosi středního, a jest jim soudce. Soudce pak porovnává, a jako kdyby čára nestejně byla profata, oč větší kus polovici převyšuje, to odnímá a k menšímu kusu přidává. Když však rozdělí se celek ve dvě, tehda praví každý, že má svoje, dostane-li každý rovné. Rovné pak jest střed většiny a menšiny dle číselného poměru. Proto také zove se $\delta\iota\chi\alpha\iota\sigma\upsilon\nu$, že jest $\delta\iota\chi\alpha$ (ve dvě), jako kdyby se řeklo $\delta\iota\chi\alpha\iota\sigma\upsilon\nu$, a $\delta\iota\chi\alpha\sigma\tau\acute{\iota}\varsigma$ (soudce) $\delta\iota\chi\alpha\sigma\tau\acute{\iota}\varsigma$.¹⁾ Kdyby totiž u dvojího rovného rovné od jednoho se odňalo a ke druhému přidalo, toto tím dvojitým bude převyšovati prvé; kdyby se pouze odňalo a nepřidalo [1132 b], převyšovalo by jenom jedním. Převyšuje tedy svůj střed jedním, a střed, od něhož se odňalo, také jedním. Dle toho tedy poznáme, co třeba odejmouti od více majícího a co přidati méně majícímu; oč onen totiž střed převyšuje, to třeba přidati méně majícímu, a oč někdo jest převýšen, třeba odejmouti od největšího. *aa bb cc* jsou si rovny: od *aa* odejměme *ae*, a přidejme k *cc* ($= cd$), tak že celé *dcc* bude o *cd* a *cf* větší než *ea*; a o *cd* větší než *bb*.²⁾ [Tak jest i v uměních; byla by zajisté zničena, kdyby umělec nepracoval v té a v té jakosti a kolikosti, a také odběratel neodebíral

¹⁾ Podoba ta jest nahodilá; *Ar.* rád etymologisuje.

²⁾

$$aa = bb = cc$$

$$ae = cd$$

$$dcc = ea + cf + cd$$

$$d \quad dcc = bb + cd$$

V textě místo: $dcc = ea + cf + cd$ stojí: $dcc = ea + ae + cf$, tak že $ea = cd$.

v té a v té jakosti a kolikosti.¹⁾] [1132 b 11] Vzata pak jména ztráta a zisk od dobrovolné výměny.²⁾ Míti totiž více nežli svoje, zove se získati, a méně nežli měl kdo z počátku jest mítí ztrátu, na př. v koupi a prodeji a v čemkoliv ostatním zákon dal svobodu; kdykoli však někdo nemá ani více ani méně, než co sám si zjednal, říká se, že má svoje, totiž nemá ztráty ani zisku. Tedy spravedливо jesti středem zisku a ztráty ve věcech dobrovolných, rovné mítí pak předchází a následuje.

Hlava 8.

[1132 b 21] Zdá se však některým i odvěta býti V prostě právem, jakož pravili *Pythagorejci*; vyměřovali totiž právo jakožto odvetu jinému danou. Odvěta však nehodí se ani spravedlivosti rozdělecí ani opravné (ačkoli prý ji stanoví již právo *Radamanthyovo* :

když utrpí někdo, co spáchal, bude nález ten oprávněný.³⁾ často se to nehodí, na př. když někoho zbil ten, kdo má vládu, nemůže mu býti bitím splaceno, a když někdo vládce zbil, má nejen býti zbit, nýbrž i potrestán. Též na tom mnoho záleží, zdali něco jest dobrovolné či nedobrovolné. Ale při vzájemných výměnách takovéto právo

¹⁾ Neúplnou a nejasnou vsuvku vykládají někteří, jak přeloženo, někteří o umělci a látce, jež do sebe přijímá působení umělcovo, jiní o dílech umění a jejich spotřebě (o výrobě a spotřebě, produkci a konsumci). Srv. str. 126.

²⁾ a přenesena na nedobrovolné (na př. přečiny), o kterých byla právě řeč.

³⁾ *R.*, přísný soudce podsvětí, syn Diův a Europin. Šestiměr připisuje se *Hesiodu*.

odvety je vhodným pojítkem, podle poměru a ne podle totožnosti.¹⁾ Neboť tím obec obстоjí, že se poměrným odplácí. Buď totiž hledají zlé odplatiti, a když [1133 a] ne, zdá se to býti otroctvím; anebo dobré, a když ne, neděje se sdílnost. a sdílností přece pospolu se udržují. Pročež i svatyně Charitek při cestě se stavějí, aby panovala oplátka: totě vděčnosti jest vlastní; zavděčivšímu se třeba se odsloužiti, a opět začíti se vděčiti. Poměrnou odplatu pak udává součin členů proti sobě položených. Na př. znamená *a* stavitele, *b* obuvníka, *c* dům, *d* obuv. Potřebí tedy, aby stavitel bral od obuvníka z jeho práce, a jemu přepouštěl ze své. Kdyby tedy prvé bylo dle poměru rovno, a potom odplata se stala, pak bude to, jak pověděno.²⁾ Pakli se to nestane, není tu rovnosti aniž spolu obстоjí; nic totiž nevdí, aby dílo jednoho bylo lepší nežli druhého: třeba jim tedy se vyrovnati. A to jest i v ostatních uměních: vždyť by se ničila. kdyby nedával odběratel tolik a takové, jako dodavatel. a tento nedostával tolik a takové, jak dostává odběratel.³⁾ Nepovstáváť ze dvou lékařů společenství. nýbrž z lékaře a rolníka, vůbec z různých a ne z rovných; ale těmto třeba se vyrovnati. Pročež potřebí, aby všechno. při čem

¹⁾ *Odveta* (ius talionis) jakožto odplata stejného vůbec byla by nespravedlivou, kde třeba uvážiti osobní vlastnosti (na př. úřadu) a úmysly. *Pythagorejci* pokládali prý právo odvety za právo naprosté; tomuto rozumějí někteří tak, že veškero jiné právo nahradí, jiní tak, že vedle dvojího naprostého práva (rozdílecího a opravného) je třetím naprostým jeho způsobem. — Někde jest právo odvety prospěšno, na př. ve stycích obchodních, když jest prováděno podle číselné ceny; nesnější se tu však vyměňovati věci za věci stejné, nýbrž za jiné.

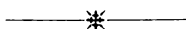
²⁾ $a \cdot b = c \cdot d$; $ad = bc$; aby toto vyrovnání nastalo, potřebuje obuvník staviteli tolik obuvi dát, kolikrát větší jest cena stavitelova nad obuvníkovu, totiž cena práce jejich.

³⁾ Přel. dle conj. *Jacksonovy*; srv. 1132 b 9 sl.

jest výměna. bylo nějak vyrovnatelné. Na to přišly peníze a jsou jaksi prostředkem: vše zajisté jimi se měří, tudíž i přebytek i nedostatek, kolik asi obuvi rovno jest domu nebo stravě. Potřebí tedy tolik obuvi proti domu nebo stravě, čím jest stavitel vůči obuvníku (bez toho nebude výměny ani společenství); toho však nebude, nebudou-li věci ty nějak rovný. Třeba tedy vše měřiti jedním. A tím opravdu jest potřeba, která všechno drží pohromadě (neboť kdyby se ničeho nepotřebovalo nebo ne stejně, buď nebude výměny nebo nebude stejná); jakoby měnidlem potřeby pak staly se dle úmluvy peníze: a proto má νόμισμα (peníz, »měna«) své jméno, že ne přírodou, nýbrž νόμος (zákonem) stanoven, a na nás že záleží jej přeměnití neb učiniti neplatným. Bude tedy odplata, když se vyrovná věc tak, aby dílo obuvníkovu bylo naproti rolníkovu, jako rolník vůči obuvníku. Ve [1133 b] vzorec úměry však nesmějí býti uváděny, když se již vyměnilo (sice budou oba přebytky na jedné straně), nýbrž když ještě každý má svoje. Tak jsou si rovni a jsou společníky, poněvadž této rovnosti může od nich samých docíleno býti (rolník *a*, strava *c*, obuvník *b*, dílo jeho vyrovnané *d*¹⁾: kdyby však nebylo lze tak si oplatiti, nebylo by společenství. Že tedy potřeba drží pohromadě, jsouc ono jedno společné, ukazuje to, že

¹⁾ Rolník (*a*) nabízí obilí (*c*) obuvníku (*b*) za obuv (*d*); výrobek rolníkův (obilí) má na př. dvojnásobnou cenu výrobku obuvníkovu (obuvi); tedy $a \cdot b = 2 \cdot 1$; aby výrobky (*c* a *d*) se vyrovnaly, budou v obráceném poměru s cenami: $c \cdot d = 2 \cdot 1$; $c = 2d$, tak jako $a = 2b$; kdyby se úměra sestavila až po vyrovnání, bude $(a + 2d) \cdot (b + c) = (2b + 2d) \cdot (b + 2d) = 4 \cdot 2$, tedy *a* zase má dvakrát tolik, než *b*, tedy nebudou vyrovnání. Ostatně o obtížném a všelijak vykládaném místě tom srv. *Fechner* u. m. str. 37²⁾ a naopak *Vermehren* u. m. str. 53.

kdykoli se vespolek nepotřebují, buď oba neb jeden z nich nevyměňují si nic; na př. kdyby potřeboval někdo, co druhý má, na př. vno, poskytuje ovšem ale¹⁾ za to vývoz obilí. Třeba tedy, aby se to vyrovnalo. Pro budoucí pak výměnu, kdyby někdy potřeboval, i když nyní ničeho nepotřebuje, jsou nám jakoby zárukou peníze: neboť kdo je dá, musí mít možnost, že něco dostane. U nich jest sice tatáž obtíž (neboť peníze nejsou vždy stejně platny); přece však nejspíše tak ostanou. Proto má všecko býti vyceněno: takto zajisté bude vždycky výměna, a bude-li ta, bude také společenství. Peníze tedy jako měřítko vyrovnávají, uvádějíce souměrnost: ²⁾ neboť nebýti výměny, nebylo by společenství, aniž výměny bez rovnosti, aniž rovnosti bez souměrnosti. Ve skutečnosti nemohou věci tolik se různící souměrnými se státi, ale pro potřebu je to dosti možno. Jednoho tu tedy potřebí; a to dle ustanovení: pročez νόμισμα (penězi) se to zove: ty zajisté vše činí souměrným; vše totiž měří se penězi. Dům *a*, deset min *b*, lože *c*; budiž *a* půl *b*, stojí-li dům pět min, čili jestli jim roven: lože pak *c* budiž desátý díl *b*; zjevno tedy, kolikero lože rovná se domu, totiž patero. Že takovýmto způsobem výměna byla dříve než peníze, jest na biledni; nezáležíť na tom nic, dá-li se za dům patero lože neb to, zač jest patero lože.

Hlava 9.

[1133 b 29] Co tedy jest bezprávi a co právo, pověděno: z výměrů těch vysvitá, že spravedlivé jednání

¹⁾ Přidáno dle smyslu v originale nejasně vyjádřeného.

²⁾ V souměrnosti především jest měřitelnost a potom poměr měřítka k měřenému.

jest uprostřed mezi křivdou a křivdy snášením. Tam jest zajisté více, zde pak méně. Spravedlivost jest jakási střednost, ne však týmže způsobem jak ostatní ctnosti, nýbrž že předmětem jejím je střed;¹⁾ [1134 a] nespravedlivost pak vztahuje se ku krajnostem. Jest pak spravedlivost to, podle čeho říká se, že spravedlivý jedná spravedlivě ze své volby, rozděluje sobě poměrně ke druhému a druhému poměrně k třetímu, ne tak, aby žádoucího více dostalo se jemu a méně bližnímu, a škodlivého naopak, nýbrž rovně dle poměru, a taktéž i druhému poměrně k jinému. Nespravedlivost naopak činí to vše nespravedlivě. Ona jest přílišnost a nedostatek užitečného nebo škodného proti pravému poměru. Pročež jest bezprávi přílišnosti a nedostatkem, poněvadž předmět jeho jest přílišnost a nedostatek, pro sebe totiž činí mnoho vůbec užitečného a nedostatek škodného; pro ostatní lidi počíná si celkem podobně neb aspoň proti pravému poměru, jak se mu namane. Co do křivdy, menší jest ji snášeti, než páchat.

Hlava 10.

[1134 a 14] O spravedlivosti tedy a nespravedlnosti, VI jakou která má povahu, taktéž i o právu a bezprávi vůbec takto promluveno; poněvadž však může křivdící nebýti ještě nespravedlivý, jakou křivdou stává se kdo nespravedlivým v jednotlivých bezprávích, na př. zloděj neb cizoložník neb lupič? či není takto žádného rozdílu?

¹⁾ Při jiných ctnostech hledí se ke stálé duševní vlastnosti jednajícího, aby správně si počínal, jak kde a kdy má; výstřednosti tam značí nadbytek neb nedostatek příslušné vlastnosti. Zde však přistupuje ještě poměr ke druhému, podle kterého nejen vlastnost[†] duševní, nýbrž i dobro (užitečné a škodné) má být upraveno.

zajisté kdyby na př. obcovoal se ženou, ač věda, která to jest, ale nejednal by tak na základě předsevzetí, nýbrž z vášně. Křivdí tedy, nespravedlivým však není, jako by nebyl zlodějem, ač kradl, ani cizoložníkem, ač cizoložil: a stejně jest i v ostatním.¹⁾

[1134 a 24] Jak odplata se má ku právu, pověděno dříve: nesmíme však zapomínati, že co hledáme jest právo vůbec a právo občanské. Toto náleží společníkům života, aby sobě postačovali, totiž svobodným a rovným budťo dle poměru nebo jen dle počtu kdo toho nemají, nemají na vzájem práva občanského, nýbrž jen jakési právo dle podobnosti²⁾ tak zvané. Právo jest u těch, kteří mají mezi sebou zákon; zákon však je tam, kde jest nespravedlnost: soud zajisté jest soud o právu a bezpráví; kde tedy jest nespravedlivost, tam jest i křivda, ale ne všude, kde jest křivda, je také nespravedlivost. Ta znamená udělovati sobě samému více prostého dobra a méně prostého zla. Proto nedopouštíme, aby vládnul člověk, nýbrž zákon, poněvadž onen ve svůj prospěch [1134 b] to činí a stává se

¹⁾ Je tu jakýsi úvod k pojednání o rozdílu mezi mravností a pouhým právem zevnějším. Rozdíl mezi křivdicím (= nespravedlivě jednajícím) a nespravedlivým položen do vnitřní vlastnosti a předsevzetí, kterými člověk ke skutku se odhodlává, kdežto jednotlivá křivda může býti jen ojedinělým skutkem zevnějším, který není výrazem stálé vlastnosti a vědomého úmyslu, na př. nahodilý úraz a pod., iniustitia pouze materialis. Příklady k nauce té ovšem se nehodí, neboť cizoložství a krádež sotva se tak mohou přihoditi. Ostatně text je tu porušen, o čem také svědčí četné skoky a mezery v chodu myšlenkovém.

²⁾ καὶ ὁμοιότηα liší se od práva vlastního tím, že ono jest mezi nerovnými (na př. otcem a synem, pánem a otrokem). „Dle poměru“ a „dle počtu“ vztahují někteří k aristokracii a demokracii: tamto se cení lidé dle hodnoty, zde pouze dle číselného poměru.

samovládce¹⁾ Náčelník²⁾ pak jest strážcem práva, a když práva, tož i rovnosti. Poněvadž pak nezdá se míti pro sebe nic více, an je spravedlivý (neboť neudílí prostého dobra sobě samému více, nežli jest pro něho úměrné; pročez pro druhého pracuje; a proto prý spravedlivost jest dobrem cizím, jakož pověděno dříve), tedy má jemu dána býti nějaká odměna, totiž čest a čestný dar. Komu pak toto nedostačí, ten stává se samovládce.

[1134 b 9] Právo panské a otcovské není s dosavadním stejné, ale podobné. Neníť naprosté nespravedlivosti vzhledem ku svému vlastnictví, a takovým je statek a dítě, až dosáhne jisté velikosti a odloučí se, an jest částí jeho, sebe pak žádný nevolí poškozovati: proto vzhledem k tomu není nespravedlivosti: není zde tudíž ani bezprávi ani práva občanského. Toto zajisté jest jen po zákonu a u těch, u kterých přirozeně jest nějaký zákon: takoví pak jsou ti, mezi nimiž jest rovnost vlády a poddanství. Pročez vůči ženě je spíše právo, než vůči dětem a statku: zde zajisté má místo právo hospodářské; a i to různě jest od občanského.

Občanské právo jest jednak přirozené, jednak VII
zákonné: přirozené, jež má všude touž platnost, a to ne z mínění takového neb opačného; zákonné, na kterém z počátku nic nezáleží, jestli takové či onaké, jakmile však jest dáno, již ano, na př. hřivnou vykupovati³⁾ neb kozla obětovati a ne dvě ovce,⁴⁾ dále cokoli v jedno-

¹⁾ Samovládce ničí právo ve vlastním významu jeho, an činí poddané jaksi otroky, tak že přestává rovnost, podmínka vlastního práva.

²⁾ ὁ ἀρχων, ne samovládce, nýbrž úřad.

³⁾ jak ustanoveno o zajatcích mezi Atheňany a Lakedaimoňany.

⁴⁾ jak ustanoveno ctitelům Dia thebského.

tlivostech se ustanovuje, na př. obětovati Brasidovi,¹⁾ a co pro jednou odhlasováno. Zdá se však některým všechno býti takové, poněvadž přirozené zjevy jsou nezměnné a všude mají touž platnost, jak na př. oheň pálí zde i v Persii, kdežto práva se spatřují jako pohyblivá. Tomu však není tak, nýbrž věc se má takto: u bohů sice toho asi nikterak není,²⁾ u nás však, ačkoliv jest něco také přirozené, všechno jest pohyblivé. ale přece něco jest přirozené, něco není přirozené. Taktéž jest na biledni, co jest přirozené, ač může i jinak býti. a co není přirozené, nýbrž zákonné a umluvené, ačkoliv obojí jest pohyblivé. I jinde bude týž výměr se hoditi. Přirozeně zajisté pravice jest lepší. ač mohou všichni státi se na obě ruce stejně obratnými; co však jest umluveno a prospěšno [1135 a] ve právech, podobá se mirám nejsouť všude stejné míry, vinné a obilné. nýbrž kde kupují. větší, kde prodávají. menší. Tak ani práva, nikoli přirozená, nýbrž lidská, nejsou všude tatáž, kdyžť ani státní ústavy nejsou tytéž, nýbrž všude podle přírody jen jedna jest nejlepší.³⁾

[1135 a 6] Všechna práva a zákonná ustanovení mají se jako povšechnost k jednotlivostem; skutků zajisté jest mnoho. kdežto ona jsou pokaždé jediná: jsouť povšechná.

[1135 a 9] Liší se pak krivda i bezpráví a právný skutek i právo: bezpráví jest buď přirozené neb zařízené. kteréž byvši vykonáno jest krivdou, kdežto než bylo

¹⁾ vůdci lakonskému ve válce peloponneské, jehož náhrobek poetěn oběťmi.

²⁾ Platon přisuzuje bohům τὸ αὐτοδίκαιον nezměnné; u lidí všechno je změnné, i právo o sobě přirozené (božské), totiž platnost a vliv jeho.

³⁾ Aristokracie v naznačeném smyslu (srv. str. 120²⁾).

vykonáno ještě ji není, nýbrž bezprávím: taktéž i právný skutek (povšechný pojem však zove se spíše spravedlivým jednáním,¹⁾ kdežto právný skutek²⁾ jest náprava křivdy); o každém zvláště, jaké jsou druhy a kolikeré a čeho se týkají, později třeba uvažovati.

[1135 a 16] Když tedy spravedlivé a nespravedlivé VIII je to, co pověděno, jedná člověk nespravedlivě a spravedlivě, kdykoli dobrovolně tak jedná: pakli nedobrovolně, ani nespravedlivě ani spravedlivě nejedná, leda po případku: koná totiž to, co případky svými stává se spravedливо neb nespravedливо. Křivda a spravedlivé jednání určeno tedy dobrovůli a nedobrovůli: neboť kdykoli bezpráví jest dobrovolno, bývá haněno, a zároveň jest tehda také křivdou; tak že bude něco bezprávím. ač křivdou ještě ne, nebude-li při tom dobrovůle. Jmenuji pak dobrovolným, jakož napřed pověděno, co kdo — z věcí na něm závislých — koná vědomě a ne bez vědomí předmětu, nástroje neb účelu, na př. koho bije a čím a proč, a to vše ne nahodile ani z násilí (na př. kdyby někdo vezma někoho za ruku jí třetího bil, není to dobrovolné; nezávisí to na něm); může však se státi, že bitý jest otec jeho a on sice ví, že to člověk neb jeden z přítomných, neví však, že to otec jeho; podobně třeba věc určovati co do účelu a celého skutku vůbec. Nevědomé však, nebo ne sice nevědomé avšak na něm nezávislé, neb násilné jest nedobrovolno. Mnoho zajiště i přirozených věcí vědomky [1135. b] konáme i trpíme, jež nejsou ani dobrovolny ani nedobrovolny, na př. stárnutí neb umírání. Podobně též u bezpráví a práva vládne nahodilost: na př. uschované někdo by

¹⁾ δικαιοπράγημα.

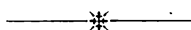
²⁾ δικαίωμα.

vracel nerád a ze strachu, i třeba tu říci, že ani spravedlivě ani nespravedlivě nejednal, leč po případku. Taktéž potřebí říci, že kdo nucen a nerád uschované nevrací, jen po případku křivdí a nespravedlivě jedná. Dobrovolné pak konáme jednak z úmyslu, jednak bez úmyslu: z úmyslu to, co jsme v úradu vzali, bez úmyslu to, o čem jsme se neuradili.¹⁾ Poněvadž pak trojí jest poškození ve společnostech, jsou jednak chyby s neznalostí, když někdo jedná, neznaje osoby ani předmětu ani nástroje, aniž máje ten úmysl (neboť nemínil tímhle tohoto nebo k vůli tomu uhoditi, nýbrž přihodilo se, k vůli čemu toho nemyslí, na př. ne aby poranil, nýbrž jen aby uhodil, neb ne tohoto neb ne tímto), když tedy proti úmyslu škoda se stane, jest nehoda, a když ne sice proti úmyslu, ale beze zloby, chyba (chybuje totiž, kdykoli důvod neznalosti jest v něm, a má nehodu, když jest mimo něj); když sice věda ale neuradiv se tak jedná, je to křivda, na př. kdykoli ze hněvu a jiných vášní, jež nutně nebo přirozeně lidem připadají (tak totiž škodící a chybující křivdí sice a jsou to křivdy, ale nejsou proto ještě nespravedliví ani špatní: nestalať se škoda ze špatnosti); kdykoli však děje se tak z volby, jest nespravedlivý a špatný.²⁾ Pročež správně soudí se, že co jest ze hněvu není z předpromyšlení: neboť nezačíná tu, kdo jedná v rozhorlenosti, nýbrž kdo jej rozhněval. Dále nepochybuje se tu o tom, zdali se skutek

¹⁾ Nyní rozeznáváme přesněji: *voluntarium* (dobrovolné), co z vůle nějak pochází; *liberum* (svobodné), při čem nad to jest (byl) jí možný opak. Srv. str. 65.²⁾

²⁾ Jsou vlastně čtyři spůsoby vypočteny (nehoda, *casus*; chyba, *culpa*; křivda, *dolus indirectus*; nespravedlnost, *dolus directus*); „trojím poškozením“ rozumí *Ar.* troje poslední totiž nějak nespravedlivé v podmětu.

stal či ne, nýbrž o právu.¹⁾ Hněv zajisté povstává pro domnělou nespravedlivost. Není to jako když se pochybuje o skutku při smlouvách, při čemž jeden nutně jest špatný, leč by to byl učinil ze zapomenutí; nýbrž jsouce svorní o skutku, pochybují o tom, zdali je spravedlivý (kdo učinil nástrahu, ten není toho nepovědom), tak že jeden má za to, že se mu děje [1136 a] křivda, druhý že ne. Když ale z volby uškodí, jedná nespravedlivě, a tu již, kdo páše tyto křivdy, jest nespravedlivý, kdykoli je to proti úměrnosti nebo proti rovnosti. Tak jest i spravedlivý, kdykoli z volby jedná spravedlivě, a jedná spravedlivě, kdykoli jen dobrovolně tak jedná. Nedobrovolné z části jest odpustitelné. z části neodpustitelné. V čem totiž nejen nevědouce, nýbrž i pro nevědomost chybují, to jest odpustitelné, v čem však ne pro nevědomost, ač nevědouce, ale ze žádné strážně ani přirozené ani lidské,²⁾ to není odpustitelné.

Hlava 11.

[1136 a 10] [Bude snad někdo pochybovati, zdali IX
s dostatek vymezeno křivdy trpění a činění, předně,
zdali má se věc, jak řekl Euripides v podivném výroku: ³⁾

Matku moji zabili, zkrátka řečeno.

Dobrovolně se tak stalo s jejím svolením anebo bez
něho nedobrovolně?

zdali totiž opravdu lze dobrovolně křivdu trpěti či ne, a jestli toto pokaždé nedobrovolno, jakož i všeliké křivdění jest dobrovolné? A jest všechno jen tak či onak, jako všeliké křivdění jest dobrovolné, či jest jedno dobrovolné, druhé nedobrovolné? Taktéž i při

¹⁾ Dubium iuris, ne facti.

²⁾ „Přirozené“ jsou na př. žízeň, hlad; „lidské“ na př. strach, bol.

³⁾ Prý v „Bellerofontu.“

právním jednání: spravedlivě jednati zajisté jest vůbec dobrovolno, tak že důvodno jest, že v obou případech protivy jsou: zakoušeti bezpráví a právo dobrovolně či nedobrovolně. Neporovnalost zdá se býti také při právním jednání, jestli pokaždé dobrovolno; některým zajisté děje se právo ne s dobrou jejich vůlí. Dále i o tom jest pochybnost, zdali zakusivší bezpráví trpí tím vždy nespravedlivě či zdali při trpění má se věc stejně jako při činění: po případku zajisté může tu po obakrát dít se mu po právu, což je stejně zjevno, jako při bezpráví; nenitě stejno: bezpráví činiti a křivditi, aniž bezpráví a křivdu trpěti, aniž právo činiti a přijímati nemožno zajisté, křivdu trpěti bez křivdícího nebo právo přijímati bez právně jednajícího. Jestli tedy křivdu činiti prostě tolik, co dobrovolně poškoditi, a to dobrovolně s vědomím osoby a nástroje a způsobu, a nezdrželivý dobrovolně sám sebe poškozuj, trpěl by dobrovolně křivdu a mohl by sám sobě křivditi (jest však i to jedna záhada, [1136 b] zda lze sobě samému křivditi). Dále mohl by někdo dobrovolně pro nezdrželivost od jiného dobrovolného poškozen býti, tak že by mohl člověk dobrovolně křivdu trpěti. Či není výměr tento správný, nýbrž třeba k poškození s vědomím osoby a nástroje a způsobu přidati, že stalo se proti jeho vůli? Poškozován tedy bývá člověk a bezpráví trpí dobrovolně, křivdy však nikdo dobrovolně netrpí: nikdo jí zajisté nechce, ani nezdrželivý, nýbrž jedná se tu proti jeho vůli; nikdo totiž nechce, čeho nepokládá za dobré, a nezdrželivý koná, o čem se domnívá, že nemá konati. Kdo však svoje dává, jakož dle *Homera* Glaukos dal prý Diomedovi brnění za zlatité kovové, sto turů ceny místo devíti,¹⁾

¹⁾ Il. 6, 236 (překl. A. Škody). „Scienti et volenti non fit iniuria“ (dummodo iure suo cedere possit). Dle poslední výhrady třeba

netrpí křivdy: na něm totiž závisí dávati, trpěti však křivdu nezávisí na něm, nýbrž potřebí někoho, kdo ji činí.

Hlava 12.

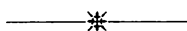
[1136 b 13] O trpění křivdy tedy, že není dobrovolno, jest věc objasněna: ještě o dvojím z toho, co jsme si zvolili, jest promluviti, zdali totiž kdy jedná nespravedlivě, kdo proti zásluze více přidělí nebo má, a lze-li sobě samému křivditi. Může-li se totiž státi, co právě řečeno, a jedná pak nespravedlivě rozdělující, nikoli kdo více má, tedy když někdo vědomě a dobrovolně udělí druhému víc než sobě, ten křivdí sobě samému. To zdají se činiti mírní; hodný člověk totiž rád se uskrovnuje. Či ani ¹⁾ to není vůbec platno? vždyť v tom případě byl za to chtivý, když se nahodilo, jiného dobra, na př. slávy anebo krásna naprostého. Také řeší se to dle výměru křivdění: ničeho zajisté netrpí proti své vůli, tak že neděje se mu proto aspoň křivda, nýbrž, ač-li co, pouze škoda.

[1136 b 26] Zřejmo také jest, že nespravedlivě jedná rozdělující a ne kdo více má: neboť ne kdo nespravedlivě má, nespravedlivě jedná, nýbrž kdo dobrovolně tak činí; a to jest u původce jednání, jímž jest rozdělující a ne přijímající. Dále poněvadž »činiti« rozličně se vypovídá, může zabíti neživočich i ruka i otrok na povel, a ten nejedná nespravedlivě, ačkoli činí bezpráví. Také když

posuzovati příklad nahoře z *Euripida* uvedený. — Hlava 11. jedná o rozdílech, jež *Michelet* (l. c. str. 189) takto proti sobě klade: Iniuriam agere, iniuriam pati: ius agere, ius pati: iniustum agere, iniustum pati: iustum agere, iustum pati.

¹⁾ Známým obratem tím uvádí se řešení oné námitky, že přece mírný sám si křivdí. Druhé řešení hned následuje.

někdo z nevědomosti soudí, nejedná nespravedlivě dle zákonného práva aniž jest soud jeho nespravedlivý, ale on jest jakoby nespravedlivý (různit se zákonné právo od prvotného;¹⁾ pakli vědomky soudil [1137 a] nespravedlivě, jest i on chtivý přízně nebo pomsty. Jako tedy kdo účastnil se křivdy, tak i ten, kdo proto nespravedlivě soudil, má více: neboť i ten, kdo takto soudil o poli, přijal ne pole nýbrž peníze.

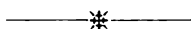
Hlava 13.

[1137 a 5] Lidé mají za to, že na nich závisí nespravedlivé jednání, a proto také, že spravedlivé je snadné. Tomuto však není tak: obcovati se sousedovou a zbítí bližního a dáti rukou peníze, jest sice snadno a v jejich moci, ale aby takoví byli a tak činili, to není snadno ani v jejich moci. Taktéž i znáti práva a bezpráví nepokládá se za nic chytrého, poněvadž prý není nesnadno zvěděti, o čem zákony mluví. Ale to nejsou práva sama, leda po případku, nýbrž jen práva nějak vykonávaná a nějak rozdělovaná: toto však dá ještě více práce, nežli na př. znáti věci zdravotní, kde sice snadno jest znáti med a víno a čemeřici a pálení a řezání, ale jak třeba to rozdělit ku zdraví a komu a kdy, to je toliká práce, jako býti lékařem. A proto také má se za to, že nespravedlivě jednati lze nicméně i spravedlivému, poněvadž spravedlivý o nic méně, ano i

¹⁾ přirozeného, které z nevědomosti věcně porušeno soudem, nevědomky nespravedlivým. Nespravedlivost zakládá se tedy: a) na skutečné nerovnosti rozděleného dobra, jehož větší část byla jedné straně dána od rozdělujícího, který tedy jest původcem nespravedlivého rozdělení; b) na dobré vůli; c) na znalosti věci.

spíše mohl by to vše udělati; neboť dovede obcovati se ženou a někoho zbíti, jako mužný dovede štit zahoditi a obrátě se kamkoli běžeti. Ale zbabělost a nespravedlivost ještě nezáleží v takovém počínání, leda po případku, nýbrž v tom, když někdo, kdo již takový jest, tak si počíná, jakož na př. léčiti a uzdravovati neznamená jen řezati anebo neřezati, dáti lék neb nedáti, nýbrž tím jistým způsobem.¹⁾

[1137 a 26] Práva nalézají se u těch bytostí, které mají podíl v naprostých dobrech a mají v nich nadbytek neb nedostatek; neboť některé nemají v nich nadbytku, na př. asi bohové, jiným zase není ani částěčka z nich na prospěch, nýbrž všecko jim škodí, totiž nenapravitelným zlosynům, u některých je to až do jisté míry: toto jest proto poměr lidský.²⁾]

Hlava 14.

[1137 a 31] O slušnosti³⁾ a slušném, jak se má X
slušnost ku spravedlivosti a slušné ku právu, náleží nyní

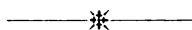
¹⁾ Spravedlivost jest velmi nesnadná, poněvadž má mnoho rozmanitých zřetelů, se kterých ji třeba posuzovati; zde se poukazuje (mimo jiné již uvedené: osobu, účel, prostředek) zvláště na vztah skutku k osobě jednající, k jejímu smýšlení a k její povaze.

²⁾ Naprostá dobra jsou prostředky ctnosti, jichž jen lidé mohou přílišně neb nedostatečně míti a užívat; bohové mají náplň nejvyšších dober, ale proto přece nelze u nich mluvit o — vadné — přílišnosti jejich, poněvadž u nich nikdy ke zlému vésti nemohou. — Oddíl hl. 11—13 pokládá se za cizí vsuvku, snad podle Ethiky Eudemovy.

³⁾ ἐπιείκεια, aequitas (Billigkeit); jakožto terminus technicus značí tuto ctnost právní, pro niž v češtině nemáme vhodného výrazu. Jinak značí vůbec hodného, dobrého, řádného, ušlechtilého atd. Název a pojem (epieikeia, epikia) přešel také do moderní mravovědy a znamená uznalé užití zákona při jednotlivém případě, o který v zákoně není dosti spravedlivě postaráno.

promluvíti; nevidíť se zkoumateli býti ani naprosto totožny ani zase rodem různý, a někdy chválíme slušnost a člověka dle ní, tak že ji též na [1137 b] ostatní přednosti s chválou přenášíme místo dobroty, dávajíce na jevo, že slušnější jest lepší, někdy však podle rozumného důvodu vidí se býti nemístno, aby slušnost byla něco chvalného mimo právo; buď totiž právo nebo slušnost není dobrá, jsou-li od sebe různý: pakli jest obojí dobré, jest to totéž. Obtíž tedy co do slušnosti proto asi se naskýtá, ale jistým způsobem jest všechno správné a nic sobě samému se nepřičí: také slušnost jsouc lepší než jisté právo, jest právem, ale ne tak jest lepší než to právo, jakoby byla jiného druhu. Totéž tedy jest slušnost a právo, a ač obojí jest dobré, lepší jest slušnost. Namítá se však obtíž, že slušnost jest sice právem, ale ne zákonným, nýbrž jest opravou zákonného práva. Důvod jest, že všeliký zákon jest povšechný, kdežto o některých případech nelze správným způsobem mluvíti povšechně. Kde tedy nutno sice mluvíti povšechně, avšak nelze správně tak činiti, běře zákon případy obyčejné, ač nezneuznáváje, že v tom vada. A nicméně je to správně: chyba zajisté není v zákoně ani v zákonodárce, nýbrž v povaze věci: takový jest právě předmět věci úkonných. Kdykoli tedy mluví zákon povšechně a tuhle přihodí se něco mimopovšechného, tehda je správně, tam kde zákonodárce něco opomněl a pochybil mluvě naprosto, oprávití opomenuté, co by i zákonodárce sám řekl, jsa tu přítomen, a zákonem by byl ustanovil, kdyby o tom byl věděl. Pročež je to právo, a to lepší než některé právo, nikoli než právo vůbec, nýbrž než to, jež pro naprostotu svou pochybeno. A je to povaha slušného, býti opravou zákona, jelikož tento nedostačuje pro svou povšechnost. To zajisté také jest důvodem, proč není vše podle zákona, poněvadž o něčem

nemožno dáti zákon, tak že potřebí hlasování. Pro neurčité totiž také jenom neurčité jest pravidlo, jakož i při lesbické stavbě bývá olověné pravítko : ¹⁾ dle tvaru kamene totiž pravítko se mění a není pořád stejné, a tak i hlasování podle záležitostí. Co tedy slušné jest, a že jest právo, a to lepší než některé právo, jest na bíledni : zřejmo pak i z toho, kdo je slušný. Kdo totiž takové volí a koná, a [1138 a] v přesnosti právní nekloní se k horšimu, nýbrž raději zmenšuje, ač máje zákon při sobě, ten je slušný, a vlastnost ta je slušnost, jsouc jaksi spravedlivostí, nikoli vlastností od ní různou.

Hlava 15.

[1138 a 4] [Zdali lze sobě samému křivditi či nic, **XI** zřejmo z pověděného. Část práva totiž jest, co v oboru všeliké ctnosti přikázáno jest od zákona; na př. zákon neporoučí se usmrcovati, a čeho neporoučí, to zapovídá.²⁾ Dále kdykoli proti zákonu škodí (leč by se odškodňoval) dobrovolně, jedná nespravedlivě, dobrovolně pak tehdy, když ví komu a čím; kdo však ze zlosti sebe sama usmrcuje, dobrovolně činí beze správného důvodu to, čeho zákon nedovoluje: jedná tedy nespravedlivě. Ale proti komu? snad proti státu, a proti sobě ne? dobrovolně zajisté strádá, a dobrovolně nikdo křivdy netrpí. Pročež také stát to trestá, a jakási bezectnost lpí na tom, kdo se sama utratil, jelikož ukřivdil státu. Dále pokud

¹⁾ Lesbiané stavěli z kamení neotesaného; proto bylo třeba ke každému kameni zvláště přiložití přízpusobitelné (olověné) měřítko.

²⁾ Od římského práva dělí se obor pouhého práva a ctnosti; zákon nyní vesměs žádá jen toho, co výslovně praví, tak že jest pravidlo k *Ar.* právě opačné: *Quae lex non iubet, permittit.*

tento nespravedlivý jest pouze v tom nespravedlivý a ne zcela špatný, nemůže sobě samému ukřivditi (a to dvoje se od sebe liší¹⁾): tento nespravedlivý totiž jest asi tak špatný jako zbabělec, a ne tak, že by měl celou špatnost, tak že také nejedná podle této nespravedlivě): sice přišlo by zde o jednom totéž popírati a zároveň tvrditi;²⁾ a to jest nemožno, nýbrž pokaždé nutno, aby právo a bezprávi bylo mezi několika. Dále záleží na tom, co je dobrovolné a předsevzaté a první (kdo totiž něco utrpěl, nezdá se křivditi, byť i totéž oplatil): křivdě sám sobě, zároveň by totéž trpěl a činil. Také by to bylo tolik, jako dobrovolně trpěti křivdu.³⁾ Nad to, nikdo nekřivdí leč ve křivdách částečných; avšak nikdo necizoloží se svou, ani neprokopává své zdi, ani nekrade svého. Vůbec řeší se to, zdali lze sobě křivditi, dle výměru o dobrovolném trpění křivdy.⁴⁾

[1138 a 28] Zřejmo pak také, že obojí je špatné, i křivdu snášeti i křivditi: ono totiž jest míti méně, toto více nežli střed, jenž jest jako zdraví při lékařství a otužilost při tělocviku. Ale přece horší jest křivditi:

1) Totiž: špatnost vůbec = nespravedlivost vůbec; špatnost v něčem, částečná = nespravedlivost v něčem, částečná, zde na př. sebevražda.

2) kdyby totiž někdo sobě křivdil, měl by jakožto křivdící více a zároveň jakožto poškozený méně, než mu náleží: to však se ruší.

3) což dle před. jest nemožno. Celkem jsou důvody, že nelze sobě samému křivditi, tyto: a) táž jest osoba, která křivdí a které se křivdí: zisk a ztráta tedy se ruší; b) nikdo dobrovolně nechce sobě zlého jakožto zlého; c) není zde sporu o jednotlivé dobro nějaké, poněvadž není více sporných stran. K otázce, zdali člověk jest naprosto pánem svým a všeho svého, Ar. ovšem neměl zřetele, leda vzhledem k státu.

4) což nahoře nazváno nemožným.

křivda děje se totiž se zlobou a jest hanebná, a to se zlobou buď dokonanou a naprostou nebo blízko ní (ne všeliké dobrovolno děje se totiž se zlobou,¹⁾ kdežto trpěti křivdu jest beze zloby a nespravedlivosti. O sobě tedy trpěti křivdu jest méně špatné, [1138 b] po případku však může býti větším zlem. Ale věda se o toto nestará, zovouc na př. píchání větší nemocí než klopýtnutí; a přece mohlo by někdy druhé býti po případku větší, kdyby klopýtnuvší náhodou pro pád byl od nepřátel chycen a odpraven.

[1138 b 6] Dle přenůsky a podobnosti platí právo, ne sice vůči sobě samému, ale vůči někomu ze svojeti, ač ne právo vůbec, nýbrž jen panské neb domácí: v těch poměrech zajisté dělí se duševná část rozum mající od nerozumné. Na to tedy se hledívá a tu zdá se býti křivda proti sobě samému. poněvadž tu lze něco trpěti proti své touze: jako vládce a poddaný, tak mohou také ti míti nějaké právo vůči sobě na vzájem.²⁾]

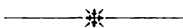
¹⁾ není-li totiž z volby (hl. 10. str. 133).

²⁾ Právo ve vlastním smyslu týká se jen poměru člověka ke člověku (jest jen πρὸς ἑτερον ad alterum). Přeneseně užívá se jeho pojmu též o poměru mezi pánem a otrokem, otcem a synem, kterýž poměr podoben jest — podle Ar. — poměru mezi mohutnostmi jedné duše a osoby, rozumnými totiž a bezrozumnými, nižšími a vyššími, tak že otrok a syn jest jaksi jen částí pána, po případě otce svého; a tu může se státi, že proti vůli části vyšší (t. j. pánově, po př. otcově) stane se celku (v domácnosti v otroku neb synu) křivda, která jest pak jaksi (stejnojmenně) křivdou sobě samému učiněnou. Srv. str. 130³⁾.

Kniha VI.

Hlava 1.

I [1138 b 15] [O spravedlivosti a ostatních mravních ctnostech tímto způsobem budiž určení podáno; poněvadž však pověděli jsme dříve, že třeba střed voliti, a ne přílišnost ani nedostatek, a střed jest, jak jej správný rozum udává, objasněme toto. Ve všech řečených vlastnostech totiž, jakož i v ostatních, jest jakýsi cíl, ku kterému prohlédaje, kdo má rozum, tihne a směřuje, a jest jakýsi výměr středností, o nichž pravíme, že jsou mezi přílišností a nedostatkem, a to podle správného rozumu. Toto jest sice pravdivo, ale nikterak zřetelno. Neboť i v ostatních předmětech, o nichž jest věda, jest pravdou, že ani příliš mnoho ani příliš málo nemá se dbáti nebo nedbatí. nýbrž uprostřed toho a jak dí správný rozum: avšak kdo drží se jen toho, nebude asi nic více věděti, na př. kdyby někdo při tom, čeho tělu třeba užívati, řekl, že toho, co nařizuje lékařství a znalec jeho. Proto potřebí, aby též o vlastnostech duše nejen bylo pravdivo, co pověděno, nýbrž aby se i vymezilo, co jest správný rozum a jaký jest jeho výměr.]

Hlava 2.

[1138 b 35] Třídíce ctnosti duše pravili jsme, že jedny týkají se [1139 a] mravu, druhé rozumu.¹⁾ O mravních

¹⁾ „rozmyslu“; srv. I. 13. str. 32. O těchto jedná kn. VI. Srv. *Kuehn*, *De Aristotelis virtutibus intellectualibus*. Berol. 1860.

jsme pojednali, o ostatních, promluvivše již dříve o duši, jednejme takto. Dříve tedy řečeno, že jsou dvě části duše, rozumná a bezrozumná. Nyní rozumnou týmž způsobem třeba rozdělovati. Předpokládejme, že jsou také dvě rozumné, z nichž jednou uvažujeme takové předměty, jichžto základy nemohou jinačí býti, druhou pak takové, jež mohou býti jinačí: neboť pro věci ty, rodem různé, pokaždé také část duše, rodem různá, jest přirozeně určena, poněvadž poznání děje se v nich podle jakési podobnosti a příbuznosti. Budťež pak jmenovány vědomostí a rozvahou: ¹⁾ raditi se zajisté a rozvažovati je totéž a nikdo se neradí o tom, co nemůže jinak býti. Tedy rozvaha jest část rozumného. Pochopiti tudíž potřebí, jaká jest obojího toho nejlepší vlastnost: toť zajisté jest obojího ctnost, a ctnost je to vlastní, co k výkonu směřuje. Trojí pak jest v duši základ jednání a pravdy: II
smysl, rozum, touha. Z nich smysl není základem žádného jednání; to vysvitá z toho, že zvířata mají sice smysl, jednání však nemají. Co v rozumu jest klad a zápor, to v touze je sledování a míjení: když tedy ctnost mravní jest vlastnost volicí, volba pak je touha poradná, proto nutně rozum jest pravdivý a touha správná, kdykoli volba je dobrá a když ona totéž sleduje, co on praví. To tedy jest rozum a pravda konavá, dobrem pak a zlem rozumu rozjímavého, nekonavého a nečinného jest pravda a lež: to zajisté jest výkon veškeré rozumové mohutnosti, kdežto při konavé a rozumové jest jím pravda, která souhlasí se správnou touhou. [Základem jednání tedy jest volba, odkudž pochází pohyb, ale ne účelný, kdežto základem volby je touha a rozum účelný:

¹⁾ ἐπιστημονικόν — λογιστικόν. Prvá mohutnost má za předmět věci nezměnné, druhá změnné; druhá jest po výtce praktická, která přemýšlí a uvažuje a posuzuje až k rozhodnutí.

pročež ani bez rozumu a rozmyslu ani bez mravní vlastnosti není volby; dobré jednání totiž a opak jeho v jednání není bez rozmyslu a povahy.] Rozmysl tento ničím nehýbe, nýbrž jen rozmysl účelný a konavý. [1139 b] Neboť tento i činným vládne: ¹⁾ k vůli něčemu zajisté pracuje každý, kdo pracuje, a dílo jeho není na prostým účelem, nýbrž vztahuje se k něčemu a náleží někomu. Ale účelem tím jest, co náleží konati: dobré jednání totiž jest účel, a touha se nese za ním. [Pročež volba jest toužící rozum neboli rozumná touha, a takový ten základ její jest člověk. Není však volitelno nic minulého, jako na př. nikdo nevolí, aby Ilion bylo zničeno, ani se neradí o minulém, nýbrž o budoucím a možném, a co se stalo, nemůže se nestati; proto správně di Agathon:

„jedině toho i bůh jest zbaven:
činiti nestalým, co se stalo.“]

Výkon obou částí myslících tedy jest pravda. Ve kterých vlastnostech tedy obě budou mítí pravdy nejvíce, ty budou jejich ctnostmi.²⁾

Hlava 3.

III [1139 b 14] Mluvme o tom opět od počátku. Čím duše má pravdu co do kladu a záporu, toho jest patero na počet: a to jest umění, vědomost, obezřetnost,

¹⁾ V tom odstavci třeba lišiti jednání od činnosti (πράττειν — ποιεῖν): ono jest uskutečňování mohutnosti duševné o sobě a pro sebe, toto má svůj účel a předmět zevně. „Poietikos“ překládal jsem proto dříve „přisobivý,“ chtěje tu přechodnou stránku činnosti té naznačiti; překlad ten se neujal. Srv. násl. hl. 4. o „výrobě“.

²⁾ Zde nabývá slovo „ctnost“ širšího významu jakožto výtečnost, přednost (rozumová totiž); mravní prvky však často se do úvah Ar. mísí, pročež slova toho za příkladem jiných vykladatelů nechávám.

moudrost, um: ¹⁾ v domyslu totiž a v domněnce může se klamati.

[1139 b 18] Co jest vědomost, vysvitne odtud, kde ovšem potřebno počínati si přesně a neřiditi se jen podobou. Všichni totiž domýšlíme se, že, co víme, nemůže jinak býti: a co může býti jinak, jestli to mimo naše zkoumání, o tom nevíme, zdali jest či ne. Věděné tedy jest nutno. Tedy věčno: co totiž jest prostě nutno, jest vesměs věčno, věčné pak jest nepovstale a nehynoucí. Dále zdá se, že veškeré vědomosti lze naučiti a všemu vědnému se naučiti. Veškero učení děje se z před-poznaného, jakož jsme v Analytice ²⁾ řekli: jednak totiž návodem jednak sousudkem. Návod jest základem i povšechného, sousudek pak vychází od povšechného. ³⁾ Jsou tedy základy, z nichžto sousudek vychází, k nimž ale nevede sousudek, nýbrž návod. ⁴⁾ Vědomost tedy jest vlastnost dokazovací, a co ještě k tomu určeno v Analytice: kdykoli totiž nějak člověk jest přesvědčen o věci a jsou mu známy základní věty, tehda ji ví; neboť nezná-li více než výsledek, bude míti jen nahodilou vědomost.

¹⁾ τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς; ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Následují: ὑπόληψις, δόξα (opinio). Scholastikové (podle *Thom. Aqu.* in l. 1. metaph. lect. 1.) určují takto: ars est recta ratio factibilium; scientia est cognitio certa et evidens adquisita per demonstrationem ex causis inferioribus; prudentia est recta ratio agibilium; sapientia est cognitio certa et evidens per causas altissimas procedens; intellectus (intellegentia) est cognitio primorum principiorum.

²⁾ Anal. post. I. 1. 2.

³⁾ Indukce jest sice podřízena povšechnosti, ale také k ní vede.

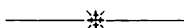
⁴⁾ Vět indukce nabytých nelze již napřed a priori syllogismem dovoditi.

Hlava 4.

IV [1139 b 36] Vědomost budiž tedy určena tím způsobem; [1140 a] co může býti také jinak, jest buď výrobné, neb úkonné. Výroba různí se od jednání (o tom dostačí nám též pojednati ne přesně vědecky); tedy také vlastnost s rozumem jednací jest různá od vlastnosti s rozumem vyrábivé. Proto také se vespolek nezahrnují; neboť jednání není výroba, a výroba není jednání. Poněvadž pak stavitelství jest jakási umělost, a tato jest vlastnost s rozumem vyrábivá, a žádná umělost není, jež by nebyla vlastností s rozumem vyrábivou, aniž jest jaká takováto vlastnost, jež by nebyla umělostí, proto bude asi umělost totéž, co vlastnost s pravdivým rozumem vyrábivá. Veškerá umělost zabývá se vznikem, a umělá činnost zabývá se zkoumáním, jak by vzniklo, co může býti a nebýti, čeho původ jest ve vyráběti a nikoli ve vyráběném; neboť co jest nebo povstává svou nutností, tím se umělost nezabývá, ani věcmi přírodními: ty zajisté mají v sobě svůj původ.¹⁾ [Poněvadž pak výroba a jednání jsou různé, nezbytně náleží umění k výrobě a ne k jednání.] Jistým způsobem také náhoda vztahuje se k týmž věcem, jako umělost, jakož i *Agathon* dí:

umění miluje náhodu, a náhoda umění.

Umělost tedy, jak řečeno, jest jakási vlastnost s pravdivým rozumem vyrábivá, neumělost pak naopak jest vlastnost s rozumem klamným vyrábivá v tom, co může jinak býti.

¹⁾ Co má v sobě důvod své jsoucnosti, jest nutné; co jej má v jiném, jest nahodilé. Nahodilé věci jsou předmětem výroby, „umění“ v širším významu. Přírodní věci povstávají prý samy sebou, ovšem jen navzájem, ale aspoň nikoli rozumovou činností lidskou.

Hlava 5.

[1140 a 24] Obezřetnost¹⁾ pochopíme, když prozkoumáme, koho zoveme obezřetným. Zdá se tedy příslušeti obezřetnému, aby dovedl dobře se uraditi, co jest mu dobré a prospěšné, ne částečně, na př. co do zdraví nebo síly, nýbrž pro dobré žití vůbec. Známkou toho jest, že i ty zoveme v něčem obezřetnými, kteří vzhledem k nějakému dobrému účelu dobře soudí o něčem, k čemu se nevztahuje umělost. Tudiž vůbec obezřetný bude asi, kdo umí raditi. Nikdo se neradí o věcech, jež nemohou jinak býti, ani o těch, jichž nelze mu vykonati; když tedy vědomost spoléhá na důkaze, a důkazu není pro to, čeho základy mohou jinak býti (neboť tu všecko může také jinak býti), a [1140 b] nelze uraditi se o věcech nutných: nebude asi obezřetnost ani vědomostí ani uměním; ne vědomostí, poněvadž úkonné může jinak býti, ne uměním, poněvadž jednání a výroba jsou různého druhu. Zbývá tedy, že ona jest vlastnost pravdivá, rozumně činná v tom, co je člověku dobré a zlé. Výroba zajisté má účel od sebe různý, jednání nikoli: samo dobré jednání jest účelem. [Proto považujeme Perikleá a podobné muže za obezřetné, že dovedou vyzkoumati, co jim a lidem je dobré: a za takové pokládáme hospodáře a státníky. Odtud také jmenujeme σωφροσύνη (střídmost) tím jménem, že střeže (σώζει) φρόνησις (obezřetnost). Střeže totiž soudu jejího. Neboť příjemné a nepříjemné neničí a nepřevrací každého soudu, na př. ne toho, zda úhly trojúhelníka rovnají se dvěma pravým či ne, ale ve věcech úkonných. Důvody úkonného jsou totiž to, k vůli čemu to úkonné jest; rozháranému slastí nebo strastí právě důvod ten se neprojevuje, že totiž

¹⁾ φρόνησις, prudentia (opatrnost, rozvaha, rozšafnost a pod.).

jeho povinností jest onen účel, aby všecko volil a konal pro něj. Zloba zajisté porušuje onen důvod.¹⁾ Tedy nezbytně jest obezřetnost vlastností pravdivou, rozumně činnou co do lidských dober. Pro umění jest nějaká ctnost, pro obezřetnost nikoli. V umění kdo chybí dobrovolně, má ještě přednost před tím, kdo v obezřetnosti tak učiní, jako ve ctnostech vůbec.²⁾ Zjevno tedy, že tato jest jakousi ctností, nikoliv umělostí. Poněvadž pak jest dvě částí duše, majících rozum, bude ona ctností jedné z nich, totiž té, kde vzniká domněnka;³⁾ neboť i domněnka i obezřetnost týká se toho, co může jinak býti. Avšak není to pouze rozumová vlastnost; známkou toho jest, že takovouto vlastnost možno zapomněti, obezřetnost ale nikoliv.⁴⁾

Hlava 6.

[1140 b 31] Poněvadž věda jest soud o povšechném a nutném, a dokázatelné i věda vůbec má své zásady (neboť věda spoléhá na důvodech), tedy tento základ

¹⁾ Proto nazvána obezřetnost jakožto ctnost vlastností pravdivou, že káže voliti pravdivý účel a pravdivé prostředky, kdežto zloba oboje falšuje.

²⁾ Dobrovolná chyba v umění jest menší než nedobrovolná, ve mravném životě jest větší, ač ovšem lidé „spíše snesou pohříchu výtku špatnosti, než nevědomosti,“ a tím spíše výtku dobrovolné nesprávnosti. Umění může býti spojeno se ctností či nectností, obezřetnost nikoli, poněvadž jest sama ctností.

³⁾ τὸ δοξαστικόν — část domnívací, jako nahoře (str. 145 ¹⁾ τὸ λογιστικόν (dohadná, odhadovací, vis aestimativa).

⁴⁾ „Vlastnost rozumová“ jest rodový pojem umění, vědy a obezřetnosti; pro jednotlivé ty pojmy potřebí bližších určení. Zde připomíná se, že pouhá „vlastnost rozumová“ může se osvědčovati či ne,

vědného nebude již předmětem vědy ani umělosti ani obezřetnosti: vědné zajisté jest dokázatelné, a tyto dvě [1140 a] týkají se toho, co může jinak býti. Ani moudrost se k němu nevztahuje: moudrému zajisté náleží, míti o některých věcech důkaz.¹⁾ Když tedy to, čím ve věcech nemohoucích neb i mohoucích jinak býti známe pravdu a se nemýlíme, jest vědomost neb obezřetnost nebo moudrost neb um, a z oněch tři žádná základů těch za předmět míti nemůže (myslím totiž ty tři: obezřetnost, vědu, moudrost), tedy zbývá, že jsou předmětem umu.²⁾

Hlava 7.

[1141 a 9] Moudrost³⁾ v uměních prisuzujeme VII nejvýtečnějším v těch uměních, jakož zoveme Feidiu moudrým řezbářem a Polykleita sochařem, neznačíce tím nic jiného, leda že moudrost je ctnost umění: některé však pokládáme za moudré vůbec, nikoli v nějaké části nebo v něčem jednotlivém, jak *Homer* praví v Margitovi:

Toho bohové neučinili moudrým ani ke kopání ani k orání aniž k čemu jinému.

Zjevo tedy, že nejvýtečnější z vědomostí jest moudrost. Moudrý má nejen důsledky ze zásad vědění, nýbrž i v zásadách míti pravdu. Bude tudíž moudrost umem i vědou, jsouc takoruka hlavou jakožto věda o těch předmětech nejvýzacnějších.⁴⁾

může tedy také býti zapomenuta; obezřetnost však neosvědčovatí se nemůže, poněvadž neustále jest nám jednati. Zdali tím má býti vytčen rozdíl její od umění či od vědy, o tom jsou různé domněnky.

¹⁾ Srv. níže hl. 7.

²⁾ σοφία, intellectus, mens.

³⁾ σοφία, sapientia.

⁴⁾ Na tomto místě kladou kritikové nějakou mezeru v textě, pohřešující zakončení o ctnostech rozumových vůbec a počátku následující rozpravy.

[1141 a 21] Nepochopitelně jest, kterak lze míti státnictví neb obezřetnost za nejlepší, an člověk není nejlepší ve všemmíru.¹⁾ Jest-li zdraví a dobro pro lidi něco jiného, než pro ryby, bílé však a přímé vždy je totéž, tož i moudrým asi všichni nazvou totéž, obezřetným ale pokaždé něco jiného; co totiž dobře pozoruje jednotlivosti vzhledem k sobě samému, to nazvou obezřetným, a jemu se svěří. Proto také některá zvířata zovou obezřetnými, která zdají se míti prozíravou mohutnost co do živobyčí svého. Zřejmě také jest, že moudrost a státnictví není totéž: nazvou-li totiž moudrosti tu, která zabývá se věcmi jim užitečnými, pak bude všelijaká moudrost: nezabývá se jen jedna dobrem veškerých živočichů, nýbrž každá jiných, neboť ani léčení není jen jedno pro všechno. Že však prý je člověk nejlepší ze všech ostatních živočichů, na tom zde nic nezáleží: neboť nad člověka jsou jiné bytosti, mnohem [1141 b] vznešenější co do přirozenosti, na př. ty zcela zjevné, ze kterých vesmír pozůstává.²⁾ [Z řečeného tedy vysvítá, že moudrost jest vědou a umem o bytostech co do přirozenosti nejvzácnějších.] Proto *Anaxagoru* a *Thaletu* a jiné takovéto zovou moudrými a neobezřetnými, když vidí je neznalými svého prospěchu, pravíce, že vědí věci nadobyčejné, obdivné, nesnadné a nadzemské, ale nepotřebné, poněvadž oni lidských dober nehledají.

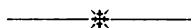
Hlava 8.

[1141 b 8] Obezřetnost ale týká se věcí lidských, o kterých se lze raditi: obezřetnému nejvíce připisujeme

¹⁾ Ony dvě vlastnosti týkají se jen věcí lidských, moudrost i božských.

²⁾ Tělesa nebeská jsou mu bytostmi oživenými a božskými.

to, že se dobře radí, nikdo však se neradí o tom, co nemůže jinak býti neb co nemá nějakého účelu, jenž jest úkonným dobrem. Dobře se radící jest prostě ten, kdo dle soudnosti své pátrá po tom, co člověku mezi úkonným jest nejlepší. Obezřetnost netýká se pouze povšechného, nýbrž potřebí při ní také jednotlivosti poznávati: vedeť ona k jednání, a jednání pohybuje se v jednotlivostech. Proto také někteří nevědoucí jsou činnější, než někteří vědoucí, a tak i v ostatním: jsou to zkušení; neboť ví-li kdo, že lehké maso jest záživné a zdravé, neví však, které jest lehké, nepřispěje tím ku zdraví, kdežto ten, kdo ví, že ptačí jest [lehké a] zdravé, více prospěje. [Obezřetnost jest činná; třeba tedy míti obě, neb raději aspoň tuto. Ale i zde jest nějaká vůdčí. Státnictví VIII a obezřetnost je táž vlastnost, ale bytnost jejich není táž. Ve státě vůdčí jest zákonodárství, kdežto jednotlivostmi zabývá se státnictví vůbec, majíc to všeobecné jméno; toto jest činné i poradné; usnesení zajisté jest to, co má býti provedeno, a jest jaksi to poslední. Proto jen takoví nazývají se státníky; neboť jen oni skutečně věc provádějí, jako rukodělci. Obezřetnost po výtce jest to, co zabývá se svým majetníkem, a jím samým. Tato také má to společné jméno, totiž obezřetnosti; kdežto onde jest hospodářství a zákonodárství a státnictví, toto pak záleží v poradách a soudnictví.

Hlava 9.

[1141 b 33] Vyznati se ve svém zájmu je tedy jakýsi druh vědění; ale je tu mnoho sporů. [1142 a] Obezřetný jest, kdo ví a přemítá o tom, co se jeho týká, kdežto státníci jsou mnohočinní; proto *Euripides* ¹⁾ dí:

¹⁾ Prý ve Filoktetu.

Jak pak jsem to obezřetný, jenž mohl jsem bez námahy, čítaje se k tolikému vojsku, stejný podíl míti? Neboť ti vynikající, kteří činí více ¹⁾

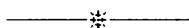
Takoví hledají, co jim jest dobré, a domnívají se, že to třeba konati. Z té domněnky pošlo, že takoví jsou obezřetní; přece však není asi vlastního dobra bez ohledu na domácnost a na stát, a také není ještě jasno, jak vlastní věci mají se spravovati, i třeba o tom zkoumati.²⁾] Známkou řečeného také jest, že mladíci stávají se geometry a matematiky, a to moudřími, kdežto obezřetnými stávají se nezdají. Důvod toho jest, že obezřetnost týká se i jednotlivostí, které stávají se známy ze zkušenosti, a mladík není zkušený (neboť zkušenost dává délka času); protož i to jest nápadno, že hoch může státi se matematikem, mudrcem však³⁾ nebo přírodovědcem nikoli. Snad proto, že tam jsou předměty odtažené, kdežto zde základy jsou ze zkušenosti; zde mladíci věc jen opakuji, nejsouce o ní přesvědčení, kdežto tam jest jim bytnost známa? [Dále chyba v poradě týká se buď povšechna nebo jednotlivá: buď totiž, že všechny těžké vody jsou špatné, neb že tahle je těžká.] Že tedy obezřetnost není vědou, je zřejmo: týká se totiž podrobností.³⁾ jak řečeno; takové totiž jest úkonné. Stojí tedy naproti umu: um zabývá se nejvyššími pojmy, pro které už není důvodu, ona pak nejnižšími, kterými neobírá se věda, nýbrž smysl, ne ten, jenž má své zvláštní předměty, nýbrž ten, jimž

¹⁾ [než mají, nejsou rozumni].

²⁾ Pokládá se za vsuvku z Eudema.

³⁾ Poznatkův jednotlivých, které jsou nejpodrobnější a nejnižší (ἑσχατον).

postřehujeme, že v mathematice trojúhelník jest nejnižší : u něho totiž se zastaví. Avšak to je spíše smyslový vněm, než obezřetnost, a to zvláštní druh jeho.

Hlava 10.

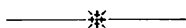
[1142 a 31] Hledati a raditi se od sebe liší: porada IX
totiž jest jen jakési hledání. — Třeba však také pochopiti, co jest rozvážlivost,¹⁾ zdali je to nějaká vědomost či domněnka či uhodnutí neb nějaký jiný druh. Vědomost to není (nehledáť se [1142 b] co se ví, rozvážlivost pak jest jakási porada, a radící hledá a přemítá); ale ani uhodnutí to není. Neboť uhodnutí jest bez důvodu a cosi rychlého. kdežto porada trvá dlouhou dobu a říká se, že třeba uražené rychle prováděti, zvolna však se raditi.²⁾ Také dovtipnost jest něco jiného než rozvážlivost: dovtipnost jest zajisté jakési uhádnutí. Ani domněnkou není rozvážlivost. Avšak když ten, kdo špatně rozvažuje, chybuje, a kdo dobře rozvažuje, správně si počíná, zjevně rozvážlivost jest jakási správnost, ale ne vědomosti ani domněnky. Vědomost totiž nemá správnosti (neboť nemá nesprávnosti), správnost pak domněnky jest pravda; a nad to již vymezeno jest všecko, nač domněnka se vztahuje.³⁾ [Ale bez důvodů také není rozvážlivost. Zbývá tedy, že náleží k rozmyslu. Tento zajisté ještě není klad.] Domněnka totiž není hledání, nýbrž už jakýsi klad, kdežto rozvažující, ať se radí dobře ať špatně, vždy nějak hledá a přemítá. Rozvážlivost ale jest jakási správnost porady. [Pročež poradu třeba napřed

¹⁾ εἰσβολία, vlastnost dobré porady (se sebou samým především).

²⁾ „Dvakrát měř, jednou řež.“

³⁾ III. 4. n. str. 61 n.

vyšetřiti, co jest a k čemu se vztahuje.] Poněvadž je správnost všelijaká, ovšem není rozvážlivost správnosti vůbec. Nezdrželivý zajisté a špatný, co před se vezme, toho dle úvahy svojí také dosáhne, tak že sice správně se uradí, ač velké zlo si vybral; kdežto dobře se uraditi zdá se býti jakýmsi dobrem. Taková správnost porady je tedy rozvážlivost, jež umí dosahovati dobra. Toho však lze dosíci také klamným sousudkem a náhodou učiniti to, co se patří, ale nikoli patřičným prostředkem, an prostřední pojem byl klamný: tedy to ještě není rozvážlivost, dle níž patřičného se sice dosahuje, ale ne patřičným způsobem. Také může svého dosíci ten, kdo dlouhou dobu, i ten, kdo rychle se radí. Ani v té tedy není ještě rozvážlivost, kteráž je správnost v užitečném, čeho totiž a jak je kdy potřeba.¹⁾ Může také člověk uraditi se buď naprosto, aneb za nějakým účelem. Naprostá tedy jest ta, jež počíná si správně vzhledem k účelu naprostému, a ta druhá tedy k účelu nějakému určitému. Přísluší-li tedy obezřetným dobře se uraditi, rozvážlivost bude asi správnost prospěšných prostředků k nějakému účelu, o kterém obezřetnost pravdivý soud pronáší.²⁾

Hlava 11.

X [1142 b 34] Jest také důvtip³⁾ a důvtipnost, dle kterých mluvíme [1143 a] o důvtipných a důvtipuplných, a docela nejsou totéž, co vědoucnost neb domněnka

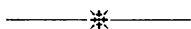
¹⁾ Účel a předmět jest užitečno; jak, jsou prostředky; kdy jest doba. Tři předešlé vady chybují proti tomuto trojímu ve správné rozvaze.

²⁾ Obezřetnost ustanovuje tedy jednotlivý cíl, rozvaha pak radí se o vhodných prostředcích k němu prospěšných.

³⁾ συνέσις, sagacitas, perspicacitas.

(neboť pak by byli všichni důvtipní), aniž je snad jedna z částečných vědomostí, jako lékařství jest o zdravotnictví, geometrie o veličinách: netýkáť se důvtip bytosti vždy jsoucích a nehybných ani věcí komukoli se přiházejících, nýbrž těch, o kterých někdo může v rozpacích býti a se raditi. Proto týká se týchž věcí, kterých obezřetnost, avšak není přece důvtip totéž, co obezřetnost. Obezřetnost zajisté jest nařizovací (účelem jejím totiž jest, co třeba konati či ne), důvtip jest pouze posuzovací [důvtip a důvtipnost, důvtipní a důvtipuplní je totéž.]¹⁾ Neznamená tedy důvtip tolik, co míti neb nabývati obezřetnosti: ale jakož učiti se zove se dovtipovati, kdykoli užívá se při tom vědomosti, tak v užívání domněnky leží soud o tom, čeho týká se obezřetnost. když jiný mluví, a to správný soud: »dobře« zajisté a »správně« je totéž. A odtud pošlo jméno *σύνεσις* (důvtip), dle něhožto jsou *εὐσύνοετοι* (důvtipní), z důvtipu totiž v učení: neboť učení jmenujeme často dovtipováním (*συνιέναι*).

[1143 a 19] Uznalost²⁾ tak řečená, dle níž mlu- XI
víme o uznalých, majících uznání, je správný soud o slušném. Známkou je toto: o slušném pravíme, že jest nejvíce shovívavý, a slušnost jest míti k něčemu shovívavost. Shovívavost pak jest správná, soudná uznalost slušného. »Správná« znamená pravdu.

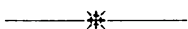
Hlava 12.

[1143 a 25] Všechny ty vlastnosti zcela důvodně směřují k těmž cíli: přisuzujeme totiž uznalost, důvtip, obezřetnost a um týmž lidem a říkáme, že uznalost a

¹⁾ Pořadí vět zdá se tu býti nějak porušeno.

²⁾ *γνώμη* (soud, mínění s příznakem pravdy a práva); *συγγνώμη*, shovívavost, odpuštění.

um již mají také obezřetní a důvtipní; všechny tyto schopnosti týkají se věcí nejnižších, totiž jednotlivých, a posuzují to, čím zabývá se obezřetnost, důvtip a uznalost nebo shovívavost; slušnost zajisté společna jest všem dobrům v poměru druhu k druhu.¹⁾ Všechno úkonné náleží mezi věci nejnižší, totiž jednotlivé obezřetnému náleží je znáti, a též důvtip a uznalost týká se úkonného, a to jest nejnižší. Um zabývá se nej-
krajnějšími předměty na obě strany: nejvyššími a nej-
nižšími předměty²⁾ [1143 b] zabývá se um, nikoli rozum³⁾
[, totiž v důkazech předmětem jeho jsou nezměnné a
prvé pojmy, v úkonném pak nejnižší a možné. totiž druhá
návěst⁴⁾. Zde jest základ účelů. neboť z jednotlivých
sestrojují se povšechné: potřebí tudíž o oněch míti ponětí,
a to jest um.] Proto také zdá se býti přirozeno, že od
přírody nikdo není moudrý. ale ovšem má uznalost a
důvtip a um. Známkou toho jest, že se to řídí podle
věku, a že tenhle věk přináší um a uznalost, jako že
příroda je toho příčinou. [Proto také um jest počátek i
konec; odtud zajisté a o tom vedou se důkazy.] Proto
třeba pozor dávatí na nedokázané výroky a domněnky
starců zkušených neb obezřetných neméně, než na důkazy;
poněvadž totiž mají své oko⁵⁾ ze zkušenosti, vidí správně.

¹⁾ Slušnost vyrovnává dobra mezi lidmi navzájem i tehda, kdy zákon je snad v jednotlivém případě nerovně rozdělil.

²⁾ totiž povšechnými zásadami a jednotlivinami.

³⁾ νοῦς, nikoli λόγος: onen bezprostředně, tento skrze sousudky poznává.

⁴⁾ Druhá návěst v sousudku pronáší jednotlivý případ, jenž se stává cílem jednání.

⁵⁾ I. 4. str. 14⁴⁾ a VI. 13. str. 160 srovnává se um (vý-
konný) s okem.

Hlava 13.

[1143 b 15] Co jest obezřetnost a moudrost, a čeho XII
se která týká a že každá je ctností různé části duše.
pověděno; lze však se otázati, nač jsou užitečné.
Moudrost zajisté o ničem nezkoumá, odkud by člověk
stal se blaženým (neboť předmětem jejím dění vůbec
není), kdežto obezřetnost to sice zahrnuje, ale nač pak
jí potřeba, když obezřetnost týká se toho, co člověku
spravedливо, krásno a dobro, a toto jest, co dobrému
člověku náleží konati, avšak tím, že to známe, nikterak
nejsme činnější, poněvadž ctnosti jsou vlastnosti, tak jako
zdravý a pravidelný stav těla neznamena to, co jej pů-
sobí, nýbrž co z té vlastnosti¹⁾ pochází? Nejsme proto
o nic činnější, když známe lékařství a tělocvik. Řekne-li
se pak, že obezřetnost není na takové jednání, nýbrž
aby se člověk takovým stával, tedy nebude ona na nic
užitečna dobrým ani těm, kteří jí nemají; neboť na tom
nezáleží, zda oni sami jí mají nebo ji majících poslouchají,
i dostačilo by nám, jak to jest při zdraví chceme býti
zdraví a přece neučíme se lékařství.²⁾ Mimo to zdá se
býti zvláštním, že by ona, jsouc nižší než moudrost, byla
nad ni hlavnější: jednajíc totiž, vládne a přikazuje
v jednotlivostech. O tomto třeba ještě promluvíti; nyní
byla otázka pouze o nich.

[1144 a] Předně tedy pravíme, že nezbytně jsou
samy o sobě žádoucí jakožto ctnosti, každá jedné části,

¹⁾ Zdraví a otužilost znáti, věděti totiž, co to jest a jaké jsou
toho vlastnosti, nic nepomůže ke zjednání zdraví, nýbrž potřebí
věděti, jakými výkony by zdraví se nabylo.

²⁾ Chceme státi se dobrými, a přece — dle obdoby uvedené —
nebylo by nám potřebí býti obezřetnými, kdyby obezřetnosti bylo jen
k tomu třeba; tedy byla by zbytečná.

byť i žádná z nich ničeho nekonala. Nad to moudrost také zjednává blaho, ač ne jako lékařství zdraví, nýbrž jako zdraví samo sebe; jsouc totiž částí ctnosti vůbec, tím, že ji kdo má a vykonává, činí jej blaženým. Dále ona dilo svoje dokonává dle obezřetnosti a dle mravní ctnosti: ctnost zajisté činí správným konec, obezřetnost prostředky k němu. Čtvrtá část duše, výživná, nemá takové ctnosti: jí totiž nikterak nepřisluší jednati a ne-jednati. O tom pak, že pro obezřetnost o nic více nejsme činnější pro krásné a spravedlivé, třeba začítí poněkud zpředu, vezmouc za základ toto. Jakož totiž ty, kteří spravedlivé konají, ještě všechny nenazýváme spravedlivými, na př. kdo vykonává příkazy zákonů buď nerád nebo z nevědomosti nebo pro něco jiného, a ne pro ně samy (ačkoli činí, co má a co řádnému přísluší), tak zase náleží, tuším, aby kdo byl dobrý, konati všecko odtud, že jest již takový, myslím na př. z volby a pro to samo, co koná. Ctnost tedy činí volbu správnou; ale co k této přirozeně vede, to již nenáleží ctnosti, nýbrž jiné mohutnosti. Porozuměvše tomuto, promluvme o nich obšírněji. Jest mohutnost, jižto zovou schopností; ta je taková, že dovede konati, co směřuje k položenému cíli, a toho dosíci. Jestli tedy cíl krásný, jest ona chvalna, pakli špatný, stává se ona ošemetností: ¹⁾ proto obezřetné i ošemetné zoveme schopnými. Obezřetnost není tou mohutností, ale není bez ní. Této vlastnosti nabývá ono duševní oko ne beze ctnosti, jak řečeno ²⁾ a jak jest patrné; neboť sousudky mající v sobě základ úkonného praví: »poněvadž takovýto jest účel, a to nejlepší,« ať jest pak jakýkoli: (stůj tu hned případ

¹⁾ πανουργία, astutia.

²⁾ VI. 12. str. 158 ³⁾).

za doklad.¹⁾ To však vysvitne jenom dobrému: neboť špatnost mate a klame v důvodech jednání. Zřejmě tedy, že nelze býti obezřetným, nejsouc [1144 b] dobrým. Třeba tedy opět uvažovati o ctnosti. Ctnost přirozená²⁾ XIII
zajisté podobně se má k té vlastní ctnosti, jak obezřetnost ke schopnosti (není to sice totéž, ale podobné). Každý totiž zdá se míti něco mravného jaksi od přirozenosti (neboť býti spravedliví a střídmi a mužní atd. to máme hned od narození); ale přece máme za to, že to vlastní dobro jest něco jiného, a ono uvedené že máme jiným způsobem.³⁾ Vždyť i děti a zvířata mají přirozené vlastnosti, ale bez rozumu zdají se býti škodlivy. Tolik aspoň je tuším viděti, že jako silné tělo pohybující se beze zraku silně klopýtně, nemajíc zraku, tak i zde: když však nabude rozumu, v jednání nastane rozdíl, a vlastnost, jinak podobná, stane se pak ctností ve vlastním slova významu. Jako tedy u domnívavosti jsou dva druhy, schopnost a obezřetnost, tak i u mravnosti jsou dva, ctnost přirozená a ctnost vlastní, a ta vlastní nepovstává bez obezřetnosti. Pročež praví někteří, že všechny ctnosti jsou obezřetnosti, a i *Sokrates* tu správně bádá, ač v něčem pochybil: že totiž měl všechny ctnosti za obezřetnost, v tom pochybil, že však nejsou bez obezřetnosti, v tom měl pravdu. Znamka toho jest: i nyní všichni, kdykoli vymezují ctnost, pověděvše k čemu se vztahuje ta vlastnost, dodávají, že jest podle správného rozumu; správný pak

¹⁾ Druhá — ve mravních věcech hlavní — návěst sousudku praví: účel tento jednotlivý jest nejlepší; první již řekla: nejlepšího účelu třeba následovati: tedy —.

²⁾ ἀρετὴ φυσική nazývali Stoikové dobrou rozpoloženost mohutnosti výživné (na př. zdraví); Ar. před chvílí řekl, že to není „taková ctnost,“ o které nyní jest řeč, totiž mravní.

³⁾ totiž přirozeně a ne dobrovolně, jako vlastní ctnost.

jest v obezřetnosti. Všichni tedy zdají se tušiti, že taková vlastnost, podle obezřetnosti, je ctnost. Třeba však to maličko změnit; ne totiž pouze vlastnost podle správného rozumu, ale také se správným rozumem jesti ctnost. Správný však rozum v takovýchto věcech jest obezřetnost. *Sokrates* tedy měl za to, že každá ctnost jest rozumností (všechny totiž prý jsou vědomostmi), my však pravíme, že jsou s rozumem spojeny. Zjevno tedy z řečeného, že nelze vlastně dobrým býti bez obezřetnosti ani obezřetným bez mravní ctnosti. Tím se řeší také důvod, který lze namítnouti, že totiž ctnosti bývají od sebe vespolek odděleny: že není jeden člověk docela nadaný pro všechny, tak že některé třeba již nabyt, jiné však ještě ne; toť ovšem v přirozených ctnostech jest možno, ale dle kterých [1145 a] jmenuje se člověk prostě dobrý, v těch to není možno; neboť bude je míti všechny zároveň s obezřetností, která jest jedna. I jest na bíledni, že byt i nebyla účinná, že bylo by jí potřeba, poněvadž jesti ctností druhé části, a že by nebylo správné volby bez obezřetnosti ani beze ctnosti: tato zajisté dává prováděti účel, ona prostředky. Avšak není zase vůdkyní moudrosti ani lepší části, tak jako tím není lékařství co do zdraví: nepoužívat jí, nýbrž hledí, jak by ona povstala; k vůli ní tedy prikazuje, ale ne jí. Bylo by to také tak, jako kdyby někdo řekl, že státnictví vévodí bohům, poněvadž rozhoduje o všech věcech ve státě.

Kniha VII.

Hlava 1.

[1145 a 15] Dále promluvmě z jiného východiska ¹⁾ I
o tom, že trojí jest, čeho třeba ve mravech se varovati:
špatnost, nezdrželivost, divokost. ²⁾ Protivy dvou prvních jsou
známy (prvou zoveme ctností, druhou zdrželivostí): na-
proti divokosti nejvíce asi sluší uvéstí ctnost nadlidskou,
heroickou a božskou, jakož *Homer* o Hektorovi dává
Priamovi praviti, že byl velmi hodný,

aniž zdál se býti synem smrtelného člověka, nýbrž boha. ³⁾

Tedy stávají-li se, jak se praví, pro nadobyčejnou ctnost
z lidí bohové, bude to patrně taková vlastnost, jež se klade
naproti divokosti zvířecké: neboť jako zvíře nemá ani ctnosti
ani špatnosti, tak ani bůh, nýbrž zde jest cosi vzácnějšího
nežli ctnost, tamto jakýsi jiný druh, různý od špatnosti.
Poněvadž pak to také zřídka bývá, aby člověk byl
božský, jak *Lakonové* pravívají, kdykoli někoho velice
pocítí [⁴⁾ »božský«⁴⁾ člověk«⁴⁾ praví], tak i zhovadilec řídký
jest mezi lidmi. Nejvíce jsou mezi barbary, povstávají
však někdy také nemocemi a zmrzačením; také zoveme
tak lidi, ve špatnosti vynikající. Avšak o takovéto povaze
bude později nějakou zmínku učiniti, kdežto o špatnosti

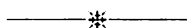
¹⁾ Vyloživ nauku o ctnostech, obrací se k prostředkům a pře-
kážkám jejich. Následující čtyři knihy jsou tedy jaksi druhá část
zvláštní ethiky.

²⁾ κακία, ἀκρασία, θηριότης — vitiositas, incontinentia, feritas.

³⁾ Il. 24, 258. 259.

⁴⁾ σείος (= θείος).

bylo mluveno dříve: mluvíti tedy jest o nezdrželivosti, změkčilosti a hýřivosti, o zdrželivosti a vytrvalosti. Neboť [1145 b] nesmíme se domýšleti, že jsou to tytéž rozpoloženosti, jako ctnost a špatnost, nebo že jsou různého druhu. Třeba tedy, jako jinde, položití si zjevy jejich, pochybnosti o nich probrati a pak zvláště ukázati všechny domněnky o těch strážnících, aspoň většinu a závažnější z nich: rozřeší-li se totiž obtíže a zůstanou důvodné domněnky, bude tím dosti provedeno.

Hlava 2.

[1145 b 8] Zdrželivost¹⁾ a vytrvalost vlastní jest dobrým a chvályhodným, nezdrželivost pak a změkčilost špatným a nechvalným. — Zdrželivý je totéž, co vytrvalý v rozumnosti, a nezdrželivý totéž, co vybočující z rozumnosti. Nezdrželivý ač věda, že to špatné, jedná tak pro vášeň, zdrželivý pak věda, že žádosti jsou špatné. nenásleduje jich pro svůj rozum. — Středného zovou zdrželivým a vytrvalým, takového pak zovou jedni ve všem středným, jiní ne, a jedni nekárance s nezdrželivým a nezdrželivého s nekárancem stotožňují, druzí je různými zovou. — O obezřetném pak praví se někdy, že nemůže býti nezdrželivý, někdy však, že někteří obezřetní jsou i velice nezdrželiví. — Dále o nezdrželivých mluví se při vznětlivosti, cti a zisku.

¹⁾ ἐγκράτεια, continentia; καρτερία, tolerantia; obojí ctnost, jak název řecký ukazuje (= „vláda“ nad sebou), spolu souvisí (cf. „abstine et sustine“).

Hlava 3.

[1145 b 21] To jsou tedy pronášené názory; jest II
však záhadno, kterak může kdo býti nezdrželivý, ač
správně soudě. Někteří praví, že vědoucí toho nedovede;
bylo prý by totiž divno, jak *Sokrates* měl za to, aby
přítomnou vědomost jiného něco ovládalo a vláčelo jak
otroka. Sokrates totiž vůbec hájil toho, že s rozumem
není nezdrželivosti; nejednáť prý nikdo proti lepšímu,
má-li o něm správný soud, nýbrž z nevědomosti. Tato
řeč odpírá však skutečným zjevům, i třeba vyšetřiti onu
vášeň, a jest-li ona z nevědomosti, jaký druh nevědomosti
to jest (neboť že nezdrželivý nemyslí, dříve než
ocitne se v té vášni, jest na bledni); jsou pak někteří,
kteří jedno připouštějí, druhé nikoli. Že totiž nic není
silnější nad vědění, uznávají, že by však nikdo nejednal
proti tomu, co uznal za lepší, toho neuznávají, a proto
nezdrželivý bývá prý přemáhán od rozkoší, maje nikoli
vědění, nýbrž jen domněnku. Avšak jest-li to domněnka
a ne vědění a [1146 a] odporující soud není silný, nýbrž
slabý, jako v pochybujících, to se jim odpouští, když proti
silným žádostem při něm nevytrvají; špatnosti však aniž
čemu jinému hanebnému nedostává se odpuštění. Tedy
byl prý by přemáhán s odporem obezřetnosti: neboť
ona jest nejsilnější.¹⁾ Ale v tom jest nesrovnalost:
neboť pak by též zároveň byl obezřetný a nezdrželivý,
a přece nikdo neřekne, že obezřetný dobrovolně jednal
by tak špatně. Nad to ukázáno dříve, že obezřetný jest
činný (zabýváť se jednotlivostmi²⁾) a má též ostatní

1) Obezřetnost není vědění, ale jest nejsilnější v úkonu
domnívacím; z následujících důvodů nelze mysliti, že by v nezdrželivém
byl opravdový („silný“) odpor obezřetnosti proti žádostem.

2) VI. 8. str. 152 n.

ctnosti.¹⁾ — Dále osvědčuje-li se zdrželivost na silných a špatných žádostech, nebude střídmy zdržlivým ani zdržlivý střídmy: neboť střídmy nemá ani přílišných ani špatných. A přece by tomu nezbytně tak bylo. Jsou-li totiž žádosti užitečné, pak je špatná vlastnost, jež překáží jich následovati, tak že by ne každá zdrželivost byla dobrá; jsou-li však slabé a ne špatné, není tu nic vznešeného, a jsou-li špatné a slabé, není tu nic velikého. — Dále působí-li zdrželivost, že člověk vytrvá při každé domněnce, tedy je špatná, když na př. ona je bludná; a působí-li nezdrželivost, že z každé domněnky se vymyká, bude některá nezdrželivost dobrá, na př. u *Sofokleova* Neoptolema ve *Filoktetu*.²⁾ Zasloužif chvály netrvaje při tom, co mu Odysseus namluvil, poněvadž jej lež mrzela. — Dále úskočnou řečí vzniká pochybnost: chtějí totiž přesvědčiti o něčem nepodobném, aby se ukázali výtečníky, když na to připadnou, a sousudek ten působí pochybnost: jestiž rozum vázán, poněvadž nechce na tom přestati, an se sousudek nelíbí, a pokračovati nemůže nejsa s to, aby důvod rozřešil. Vyplyvalo by z jistého důvodu, že nestřídmost s nezdrželivostí je ctnost: koná totiž opak toho, než jak ve své nezdrželivosti soudí, a soudí, že dobré je zlé a že nesmí toho činiti, tak že bude konati dobré a ne zlé. — Dále kdo z přesvědčení a s předsevzetím koná a sleduje příjemné, zdá se lepším nežli ten, kdo ne tak ze soudnosti jako z nezdrželivosti. Jestíž spíše napravitelný, an může býti přesvědčen;

¹⁾ VI. 13. str. 161 n.

²⁾ Neoptolemos návodem Odysseovým namlouvá Filoktetovi, že s ostatními králi i s Odysseem se zneprátelil; poněvadž Filoktetes od nich byl opuštěn, má jej to Neoptolemovi nakloniti a přiměti, aby z Lemnu se vzdálil. Ve v. 908. sl. Neopt. sám sebe obviňuje, že tají, co nemá, a nepravdivé mluví.

kdežto o nezdrželivém platí přísloví, dle něhož pravíme »když voda dáví, čím ji zapíjete?«¹⁾. Kdyby totiž byl [1146 b] přesvědčen o tom, co činí, nechal by toho pak, jsa přesvědčen o jiném, takto však, nejsa přesvědčen, nicméně jinak jedná. — Dále když nezdrželivost a zdrželivost se týká všeho, kdo jest prostě nezdrželivý? nikdo zajisté nemá veškeré nezdrželivosti, a přece někoho prostě tak jmenujeme.

Hlava 4.

[1146 b 6] Takovéto pochybnosti tedy se vyskytují, III
z nichž některé třeba rozřešiti, jiných pominouti; řešení pochybnosti totiž jest nalezení pravdy. Předně tedy třeba hleděti, zdali je tu vědomí či ne, a kterak; dále v jakých věcech mluvíti o nezdrželivém a zdrželivém, myslím totiž zdali v každé libosti a nelibosti či jen v některých určitých; a zdrželivý jest-li totožný s vytrvalým či různý od něho; podobně též o ostatním, co s tímto zkoumáním jest příbuzno. [Základem zkoumání jest otázka, zdali zdrželivý a nezdrželivý různí se dle předmětu či pouze dle způsobu svého, myslím totiž, zdali nezdrželivý jest jím jen proto, že v jistých věcech jest nezdrželivý či snad proto, že takto se v nich chová, nebo snad z obojí příčiny; [[dále zdali nezdrželivost a zdrželivost se vztahuje ke všem věcem]]. Nevztahujeť se prostá nezdrželivost ke všem věcem, nýbrž jenom k těm, ku kterým rozpustilost, aniž záleží v tom, že člověk v nich prostě trvá (pak by byla totožna s rozpustilostí), nýbrž že se k nim

¹⁾ »Komu není rady, není pomoci,“ jako není pomoci, komu nejjednodušší nápoj (voda jakožto lék) v hrdle obtíže působí.

jistým způsobem chová. Onen zajisté veden jest volbou a míněním, že třeba vždy přítomné příjemnosti následovati; druhý toho mínění nemá a přece ji následuje.]

Hlava 5.

[1146 b 24] Že to, proti čemu lidé počínají si nezdrželivě, jest pravdivá domněnka, ne však vědomost, na tom pro věc naši nic nezáleží (neboť někteří majíce svou domněnku nerozpakují se, nýbrž mají za to, že to důkladně vědí; i když tedy domnívající se jednají pro slabé přesvědčení svoje spíše proti rozumnému soudu nežli vědoucí, přece nebude se tu vědomost od domněnky lišiti; neboť někteří jsou o tom, čeho se domnívají, nicméně přesvědčení než jiní o tom, co vědí; to ukazuje *Herakleitos*¹⁾; ale poněvadž vědění dvojako vypovídáme (neboť vědoucím zove se, kdo má vědomost neužívaje ji, i kdo ji užívá), lišiti se bude ten, kdo ví, co má činiti, ale neuvažuje o tom, od toho, kdo to ví a také uvažuje. Toto zajisté jest něco velkého, ale jenom když to uvážil. — Dále poněvadž dva [1147 a] jsou způsoby návěstí, nic nevadí, aby kdo zná obě, nejednal proti vědomosti své, užívaje totiž povšechné a ne částečné; neboť úkonné jest jednotlivé. Také v povšechných jest rozdíl. Něco totiž týká se osoby, něco věci. Na př.: suché každému člověku jest prospěšno, a: toto je člověk; a jinak: tohle to jest suché, avšak i když je tomu tak, člověk huď toho nemá neb toho nečiní.²⁾ V těchto způ-

¹⁾ jenž prý byl o pravdivosti své filosofie nezvratně přesvědčen.

²⁾ Návěst hořejší jest povšechná, dolejší je zvláštní; tu lze hořejší i dolejší znáti a přece proti sousledku jednati, a) když člověk pro lecjakou okolnost návěstí dolejší nepoužije; b) nebo i pouhá

sobech jest velmi mnoho rozdílův, i není v tom nic zvláštního při prvním druhu vědění, ovšem ale je to divno při druhém.¹⁾ — Také mají lidé vědomost jiným způsobem, než nyní pověděno: vidíme totiž, že ve vlastnosti jest rozdíl ten, že ji někdo má a jí neužívá, tak že jest nějaký a není, na př. spící, šilený a opilý. A takto se chovají, kdo jsou ve strážních; city a žádosti pohlavní a jiné podobné zjevně také tělo vzrušují, některým i šilenství působí. Zjevně tedy, že nezdrželivé třeba těmto klásti na roveň. Není nikterak protidůkazem, pronášejí-li oni výroky z vědění; neboť i ti, kteří jsou v těch strážních, uvádějí důkazy a výroky *Empedokleovy*, a kdo se těm výrokům napřed naučil, odřiká je plynne, není však ještě vědoucím; to má s člověkem srůsti, a na to potřebí času; proto třeba domýšleti se, že nezdrželiví tehda mluví jako herci. — Také následovně lze příčinu toho přirozeně pojmuti. Domněnka totiž jest buď povšechná, buď částečná, kdež už vládne smysl; jakmile však z nich

hořejší návěst různě může působiti na jednání vědomé podle toho, zdali vypovídá něco osobního, nač nesnadno nemysleti, nebo věcného, co spíše pozornosti ujde. Na př.:

a) Suché je člověku prospěšno;

Tento vzduch je suchý:

Tento vzduch je člověku prospěšný — avšak člověk si ho nevíšmá, neb nemůže v něm prodlévati.

b) Člověku suchý vzduch jest prospěšný;

Tento vzduch je suchý:

Tento vzduch je člověku prospěšný — avšak jest pochybnost již v hořejší návěsti buď co do osoby — na př. týká-li se také jednajícího — neb co do věci, co do suchého, suchého vzduchu, co do prospěšnosti; tato druhá věcná nevědomost jest jistě snadnější než ona osobní.

¹⁾ Chybiti při znalosti obou návěstí, bylo by divno.

povstane jedna, duše nezbytně sousledek odtud vyvodí a při výkonných ihned tak jedná, na př. má-li se všeho sladkého okusiti, a tohle to sladké jest jedno a jednotlivé, tu mohoucí a nezdržovaný nezbytně zároveň také to činí. Kdykoli tedy povšechná zabraňuje ochutnati, a druhá praví, že všechno sladké jest příjemno a tohle že je sladké (a tato jedná), a povstane žádost, prvá káže toho se varovati, žádost však k tomu pobádá (můžeť každou částí hýbati); následuje tedy, [1147 b] že nezdrželivost jest jaksi v rozumu i v domněnce, která však není správnému rozumu protivna o sobě. nýbrž po případku (žádost totiž jest protivna, ne domněnka). Proto také zvířata nejsou nezdrželivá, poněvadž nemají povšechného soudu, nýbrž představivost a pamět jednotlivin. Způsob, jakým se zruší neznalost, a jak nezdrželivý opět stane se vědomým, je stejný při opilém jako při spícím. a není při této strážni snad zvláštní, o čemž potřebí přírodozpytců se poraditi. — Poněvadž pak závěrečná věta je domněnkou o smyslovém předmětu a řídí skutky, jí pak nemá, kdo jest ve strážni, aneb jí tak má, že to neznamená vědění nýbrž jen mluvení asi tak, jako že opilý zná věty *Empedokleovy*, a poněvadž nejnižší věta pro svou nepovšechnost a nevědeckost není podobna povšechné, zdá se míti platnost, čeho pohledával *Sokrates*; ¹⁾ neboť strážně povstává ne když domnělá ta vůdčí vědomost jest přítomna, aniž tato unášena bývá strážní. nýbrž při smyslovém soudě.

¹⁾ *Sokrates* (a *Platon*) pravil, že nikdo vědomě nechybje; to praví *Ar.* býti pravdivým, když „vědomě“ rozumíme o vlastním vědění, které vyjadřuje povšechnou větou; neboť podle této se nejedná, nýbrž podle částečné věty, která se dává uněsti strážni neb žádosti tohoto jednotlivého, které přísně nenáleží k vlastnímu „vědění“ nýbrž jen k domněnce, vztahující se k částečné návěsti („nejnižší větě“).

Hlava 6.

[1147 b 18] O vědoucím a nevědoucím tedy, a jak IV
vědoucí může býti nezdrželivým, tolik budiž pověděno;
dále třeba pojednati o tom, zdali jest kdo naprosto nezdrželivý, či každý jen částečně, a jestli takto, při jakých to věcech. Že zdrželiví a vytrvalí i nezdrželiví a změkčilí mají vztah k rozkošim a trudům, jest na biledni; poněvadž pak to, co působí rozkoš, jest jednak nutno, jednak sice samo o sobě libovolno, ale přílišnosti schopno: nutny jsou věci tělesné (míním tu věci takové, které týkají se stravy a potřeby pohlavní, a takové tělesné věci, ku kterým jsme vztahovali rozpustilost a střidmost), a ne sice nutné nýbrž samy o sobě libovolné (myslím na př. vítězství, čest, bohatství a takováto dobra a slasti); kdo tedy v tom upřilishuje proti správnému rozumu, který má sám v sobě, toho nezoveme sice prostě nezdrželivým, nýbrž dodáváme, že to nezdrželivost co do peněz, zisku, cti, vznětlivosti, nikoli naprostá, neboť se od ní liší a jen dle podobnosti takto se zove [, jako se zove člověkem vítěz ve hrách olympijských, [1148 a] neboť společný pojem u něho sice málo se liší ode zvláštního, ale přece jest jiný, (známkou toho jest: nezdrželivost bývá haněna ne jakožto nějaká pouze chyba, nýbrž jakožto nějaká špatnost buď naprostá nebo částečná, čehož tamto není)], a co se týká tělesných požitkův, u kterých můžeme o střidmém a rozpustilém, kdo bez volby sleduje přílišné rozkoše a trudy miji, hlad, žízeň, teplo, chladno a vůbec co náleží ke hmatu neb chuti, nýbrž mimo volbu a rozmysl, zove se nezdrželivým, ne s přídavkem, že v jistých věcech, na př. ve hněvu, chybuje, nýbrž prostě. Známkou toho jest: mluví se zde také o změkčilých, tamto nikoli. A proto nezdrželivého i rozpustilého v jedno klademe, jakož i zdrželivého a střízlivého, a to že trvají ve stejných

rozkoších i trudech, kdežto oněch sem neklademe; tito trvají sice v týchže věcech, ale nestejným způsobem, nýbrž jedni tak volí, jiní nevolí. [Proto spíše rozpustilým nazveme asi toho, kdo bez žádosti nebo klidně sleduje přílišnosti a miji mírné trudy, nežli toho, kdo pro žádost prudce tak činí; neboť co by onen terprv učinil, kdyby mu přišla mladická žádost a silný trud pro nedostatek potřebného? Poněvadž pak žádosti a rozkoše vztahují se k věcem jednak vůbec krásným a dobrým (neboť některé příjemnosti jsou přirozeně žádoucný, jiné naopak, a jiné jsou uprostřed, jak jsme dříve rozlišili, na př. peníze, zisk, vítězství a čest; a při všem, tom, i při tom prostředním nebývají proto haněni, že tak strádají neb žádají a si libují, nýbrž pro způsob a upřílišování toho:) proto také kdokoli proti rozumu se zdržují nebo sledují věci přirozeně krásné a dobré, na př. kdo cti neb dětem neb rodičům věnuje více zájmu než má, (neboť i to náleží mezi dobra, i bývá chválen, kdo si na tom dá záležitosti; ale přece i v tom lze nějak upřílišiti, kdyby někdo jako Nioba ¹⁾ vzdoroval i bohům, neb jak Satyros ²⁾ otcomilem [1148 b] přezvaný zachoval se vzhledem k otci: zdáť se příliš pošetile jednati) — není v tom žádná špatnost podle řečeného, poněvadž všecko to samo pro sebe jest žádoucné, avšak špatno, míjení hodno a chybné jest upřílišování toho; podobně i nezdrželivost (neboť nezdrželivost nejen jest míjení hodna, nýbrž i hanebná), ale pro podobu té strážně vztahují nezdrželivost na

¹⁾ Majíc 7 synův a 7 dcer pyšnila se tím nad Leto, která měla jen dvě dítek; za tu zpupnost jí všechny ty dítky od Apollona a Artemidy postříleny.

²⁾ Pro smrt otcovu vzal si sám život (v. Kirchmann prý dle *Aspasia* praví: habe sich mit ihm verbrennen lassen; dle citatu u *Micheleta* praví *Aspasius*: ε. κατηρύμινε = vrhnul se do hlubiny).

všechno, na př. na špatného lékaře i špatného herce, jehož prostě špatným nazvati nemohou. Jako tedy zde, poněvadž není vše to špatností, nýbrž jenom jí podobno, tak také onde zřejmě třeba klásti nezdrželivost i zdrželivost tam, kde vztahuje se k týmže věcem ku kterým střídmost a rozpustilost, ale mluvíme o ní při vznětlivosti dle podobnosti; proto také toto přidáváme, nazývajíce někoho nezdrželivým též ve vznětlivosti, jako ve cti a zisku.]

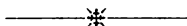
[1148 b 15] Poněvadž pak něco jest přirozeně V příjemno, a to buď naprosto, nebo podle rodu živočichův a lidí, a něco není příjemno, což bývá z poranění, nebo ze zvyku, nebo pro vadnou přirozenost, lze i v tom všude spatřiti podobné vlastnosti. Myslím tu divošské, na př. ženu,¹⁾ která prý rozsekává těhotné a děti pojídá, nebo na čem prý si pochutnávají někteří zdivočilí národové kolem Pontu, na syrovém mase lidském, neb že si půjčují na vzájem děti ke kvasům, neb co se vypravuje o Falaridovi.²⁾ Ty jsou zvířecké, jiné u některých povstávají z nemoci a šílenosti, jako kdosi matku zabil a snědl,³⁾ a jiný játra spoluotrokova. Jiné jsou chorobny buď od přírody nebo ze zvyku, jako rváti si vlasy a okousávají nehty, také uhlí a prst, a mimo to pohlavní láska mužská: jedni totiž ji mají od přirozenosti, jiní ze zvyku, na př. koho od maličkosti v tom zneužíváno. U kterých přirozenost jest příčinou, těch asi nikdo nenazve nezdrželivými, jakož ani ženy, kteréžto nejsou tu činny, nýbrž trpný; taktéž jest i při chorobných ze zvyku. Míti tedy něco takového, jest mimo [1149 a]

1) Lamia v krajině pontské (*Aspasius*).

2) tyrannu agrigentském (v 6. stol.). jenž prý svého syna snědl.

3) *Aspasius* uvádí to o perském králi Xerxovi.

hranice špatnosti, tak jako zdivočilost; že však takový to přemáhá nebo bývá přemáhán, to není prostě nezdrželivost, nýbrž pouze dle podobnosti, jako zvatí třeba toho, který se takto chová ve hněvu, nezdrželivým v této nárůživosti, nikoli však pouze nezdrželivým. Každá přílišná nestřídmost i zbabělost i rozpustilost i zlobivost jest buďto zvířecká neb chorobná; kdo totiž od přírody je takový, že se bojí všeho, i když zašustí myš, jest zvířecky zbabělý, jiný pak zase lekne se kočky z choroby; nestřídmi jsou-li od přirozenosti tak nerozumní a žijí pouze dle smyslů, jsou zhovadilí, jako některé národy vzdálených barbarů, jiní zase pro nemoc, na př. stížení padoucníci neb šílenosti. Některé z nich snad má člověk pouze někdy, a nedá se jimi přemoci, na př. když Falaris se zdržel v žádosti své snísti dítě, nebo v nepatřičné rozkoši pohlavní; může však jimi také býti přemožen, ne pouze je mít. Jako tedy jedna špatnost, pokud se týká člověka, prostě zove se špatností, druhá pak i s přídavkem, že jest zvířecká neb chorobná, ale ne prostě, týmž způsobem zjevně také nezdrželivost jest jednak zvířecká, jednak chorobná, kdežto naprostá jest pouze ta, která záleží v lidské rozpustilosti.

Hlava 7.

[1149 a 21] Že tedy nezdrželivost a zdrželivost mají pouze to za předmět, co rozpustilost a střídmost, a že pro ostatní jest jiný druh nezdrželivosti, přeneseně a ne prostě tak jmenovaný, jest na biledni. [Že také méně hanebna jest nezdrželivost ve hněvu, nežli v žádostech, to chceme uvážiti. Podobá se totiž, že hněv poslouchá jaksi rozumu, ale přeslýchá ho, jako když spěšní sluhové odbíhají dříve, než celý rozkaz vyslechli, a jej pak chybně

VI

vykonají, nebo když psi štěkají nehledíce napřed, zdali to přítel, jen když něco zašramotí; tak i vznětlivost pro teplotu a náhlost přirozené povahy slyší sice, ale neslyší příkazu i žene se za pomstou. Rozum totiž nebo představitivost ukázala, že to zpupnost nebo nevšímavost, on pak jakoby usoudil, že takovému třeba se opřít, hned se zlobí: žádost však, jakmile jen smysl řekne, že je to příjemno, žene se za [1149 b] požitkem. Hněv tedy poněkud následuje rozumu, žádost nikoli. Tato je tedy hanebnější: kdo totiž ve hněvu jest nezdrželivý, podléhá jaksí rozumu, onen však žádosti a ne rozumu. Také spíše se promine následovati přirozených tužeb, a totéž platí ještě více o takových žádostech, ježto jsou všem společny a pokud jsou společny hněv však i zlobivost jest přirozenější nežli přílišné žádosti a ne nutné, jako kdosi řekl, obhazuje se, že prý otce bije, »vždyť on bil svého, a tento zase dále,« a na svého chlapce ukazav »i tento mne, vece, bude bít až se stane mužem: jesti nám to vrozeno,« a jak ten, který vlečen byl od syna, kázal u dveří zastaviti, an prý i on vlekl otce svého až tam. Také jsou více nespravedliví ti, kteří jsou úskočnější. Hněvivý není úskočný, ani vznětlivost. nýbrž otevřený; žádost jest, jak praví se o Afroditě: »úskočné Kyrprorozenky«; a jak *Homeros*¹⁾ dí o jejím vyšívaném opasku:

vnada, která odňala rozum i chladně rozvážnému.

Jelikož tedy jest nespravedlivější, tím hanebnější jest nezdrželivost tato nad onu při hněvu, i jest jaksí prostě nezdrželivosti a špatností. Dále nikdo není zpupný s nelibostí, kdežto každý, kdo jedná ve hněvu, jedná s nelibostí, kdežto zpupný s libostí. Poněvadž pak to, co jest předmětem nejspravedlivějšího hněvu, samo jest

¹⁾ Il. 14, 214 a 217.

nejnespravedlivější, tedy také nezdrželivost ze žádostivosti jest taková; ¹⁾ neboť při hněvu není zpupnosti. Když tedy hanebnější jest nezdrželivost v žádosti, než ve hněvu, a zdrželivost a nezdrželivost týká se žádostí a libosti tělesných, na bíledni jest, že i v nich třeba ty rozdily přijmouti. Jakž totiž na počátku řečeno, jedny jsou lidské a přirozené, druhem i velikostí, jiné zvířecké, jiné z úrazův a chorob. Pouze prvních týká se střídmost a rozpustilost; proto také zvířata nezoveme ani střídmy ani rozpustilými, leda přeneseně a pokud vůbec mezi druhy zvířat jest jaký rozdíl ve zpupnosti nebo ve chťích nebo ve žravosti: nemají ani volby ani soudnosti, nýbrž stojí mimo tuto přirozenost, jako šilenci [1150 a] mezi lidmi. Zdivočilost jest menší zlo, nežli špatnost, za to však strašlivější; není jí nejlepší zničeno, jako ve člověku, nýbrž vůbec ho není. Je to tedy podobno, jako neduševné srovnáno s oduševněným, které z nich je špatnější; méně škodna je špatnost toho, kdo nemá v sobě základu jejího, základem pak jest rozum.²⁾ Podobný jest poměr nespravedlivosti k nespravedlivému člověku: oboje spolu je špatnější; neboť špatný člověk dovede tisíckrát více zla natropiti, nežli zvíře.]

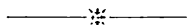
¹⁾ poněvadž ona nejvíce zasluhuje spravedlivého hněvu.

²⁾ Smysl místa jest nejasný; snad jest asi tento: zvířecí zdivočilost a lidskou špatnost lze srovnati s bytostí neduševnou a oduševněnou; tamto nejlepší stránky a základu nespravedlivosti formální — rozumu totiž — vůbec není, zde jest ale pokazen a proto tím horší. Nespravedlivost sama nikomu neškodí, ale ovšem člověk ji májí.

Hlava 8.

[1150 a 9] Ve slastech a strastech, žádostech a VII
míjení co do hmatu a chuti, které jsou předmětem rozpustilosti a střidmosti, jak dříve určeno, lze se chovati tak, že člověk v těch podlehne, ve kterých přemnoží zvítězí, a zase zvítězí, ve kterých přemnoží podlehnou: co do slasti jeden jest nezdrželivý, druhý zdrželivý, co do strasti jeden změkčilý, druhý vytrvalý. Uprostřed jest vlastnost větší, byť se blížili více horším. [Poněvadž pak některé ze slastí jsou nutny, jiné nikoliv, a to až do jisté míry, přílišnosti však a nedostatky nejsou nutny, a to stejno jest při žádostech jako při bolestech: proto kdo vyhledává přílišnosti příjemna nebo přílišně, a to z úmyslu, pro ně samy, a ne pro jiný výsledek, jest rozpustilý, neboť takový nezbytně bývá bez lítosti, tak že jest nevyléčitelný: kdo necítí lítosti, jest nevyléčitelný. Nedostatečný v tom jest protivou onoho, střední pak je střidmý. Taktéž kdo vyhýbá se tělesným strastem, ne ze slabosti, nýbrž z úmyslu. Z nevolících jeden hnán jest rozkoší, jiný tím, že vyhýbá se bolu ze žádosti vzcházejícímu, tak že se od sebe liší. Každý však uzná za horšího, když někdo ne ze žádosti a klidně koná něco hanebného, nežli když z prudké žádosti, a toho kdo bez hněvu zabije, za horšího než toho, kdo ve hněvu; co pak by teprv učinil v rozčilení? Proto rozpustilý jest horší nezdrželivého. Jedno z toho jest více druh změkčilosti, druhé jest rozpustilost.] Protivou nezdrželivého je zdrželivý, změkčilého vytrvalý vytrvalost záleží ve snášení, zdrželivost v přemáhání, snáseti a přemáhati jest od sebe různě, tak jako nepodléhati a vítěziti. Proto také žádoucnější je [1150 b] zdrželivost, než vytrvalost. A kdo jest nedostatečný v tom, čemu většina odpírá a odolává, ten je změkčilý a rozmazlený (neboť i rozmazlenost jest

jakási změkčilost), který vláčí roucho, aby zdviháním si nespůsobil práce, a napodobuje nemocného, nemní, že jest opravdu ubožák, jsa ubožáku podoben. Podobně má se věc též u zdržlivosti a nezdržlivosti. Neníť podivno, když někdo podlehne silným a přílišným slastem nebo strastem, spíše se mu to promine, jen odpírá-li jim, jako na př. Theodektův ¹⁾ Filoktetes, uštknut jsa zmijí, aneb Kerkyon v Karkinově Alopě, ²⁾ a jako člověk hledě zdržeti se smíchu tím silněji propukne, jak přihodilo se Xenofantovi, ³⁾ ale když někdo takovým, kterým většina odolá, podlehne a nedovede odpírati, ne pro přirozenost rodu nebo pro nemoc, jako na př. jest u králů Skytských změkčilost v rodě, a jak přináší rozdíl ženy od muže. I šaskovitý zdá se býti rozpustilým, ale je změkčilý. Dětská hříčka totiž, ana jest ochabnutí, jest odpočinkem; kdo však v ní upřilhuje, ten je šaskovitý. Nezdržlivosti vlastní jest unáhlenost a slabost. Tito uradivše se o něčem, pro strážení nevytrvají při tom, na čem se ustanovili, onino pak bez úvahy hnání jsou rozčilením. Někteří totiž, tak jako kdo se napřed zlehtal, není lehtivý — předpojávše a předvídajíce věc, sebe i úvahu svou napřed povzbuzují a nepodléhají strážni, ať jest příjemna či nepříjemna. Prudcí a trudnomyslní ⁴⁾ jsou nejvíce nezdržliví nezdržlivostí náhlou: jedni totiž pro rychlost, druzí pro prudkost toho nevyčkávají rozumu, poněvadž se řídí svou obrazivostí.

¹⁾ *Theodektes*, retor a básník tragický, známý *Aristotelèvi*, jenž k němu napsal svoji *Retoriku*.

²⁾ *Karkinos*, tragický básník. Alope, dcera Kerkyonova; Kerkyon bránil se zprva bolu nad hanbou její, pak ale volil raději zemřítí.

³⁾ snad dvořenín Alexandra V.

⁴⁾ *μελαγχολικοί*.

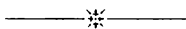
Hlava 9.

[1150 b 29] Rozpustilý tedy bývá bez lítosti (vytrvává VIII totiž při své volbě); nezdrželivý však každý jest lítostivý. Proto nemá se tu věc tak, jak jinde jsme otázky si kladli,¹⁾ nýbrž onen jest nevyléčitelný, tento vyléčitelný: podobáť se ona špatnost chorobám, jako jsou vodnatelnost a úbytě, nezdrželivost pak padoucnici; ona totiž je stálá, špatnost tato nikoliv. [A vůbec nezdrželivost a špatnost liší se druhem; špatnost totiž se skrývá, nezdrželivost nikoli.] [1151 a] A z nich samých lepší jsou ti výstřední, než ti, kteří mají rozum, ale nedrží se ho; podléhají i skrovné strážni, a nejsou přece bez předchozí úvahy, jako ti druzí: podobáť se nezdrželivý těm, kteří brzy jsou opilí, a z mála nebo z méně vína, než jiní. Že tedy nezdrželivost není špatností, jest na biledni, ale nějak přece. Jedna totiž jest mimo úmysl, druhá podle úmyslu: avšak ve skutecích jsou si podobny — jako *Demodokos* o Mileťanech: »Mileťané, vece, nerozumní sice nejsou, ale počínají si jako nerozumní« — tak i nezdrželiví nespravedliví sice nejsou, ale jednají nespravedlivě. Když tedy jeden je takový, že ne z přesvědčení sleduje přílišné a mimo správný rozum ležící rozkoše tělesné, druhý pak z přesvědčení je takový, že je sleduje, tedy onoho lze o jiném přesvědčiti, tohoto nikoli: ctnost zajisté svůj základ zachovává, špatnost pak jej ničí; ve skutecích účel jest základem, jako v mathematice předpoložky není tudíž ani tam ani zde rozum schopen učiti základům, nýbrž ctnost buď přirozená nebo navyklá učí o základě²⁾

¹⁾ VII. 3. str. 166.

²⁾ Základy v mathematice jsou zásady (axiomy); ve mravovědě jsou to důvody a pohnutky jednání, kterým nelze jen theoreticky učiti.

správně smýšleti. Strídmý tedy je takový, rozpustilý naopak. Jiný zase jest výstřední z vášně proti správnému rozumu, ana jej vášně zmáhá, aby nejednal po správném rozumu, ale nezmůže ho tak, aby upadl v přesvědčení, že třeba děj se co děj sledovati takovéto libosti; toto jest nezdrželivý, lepší než rozpustilý, aniž naprosto špatný: zachovával se to, co nejlepšího, základ. Jinak opačný, jenž v tom setrvává a ne pouze z vášně, jest výstřední. Zjevně tedy z toho, že jedna vlastnost je dobrá, druhá špatná.

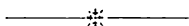

Hlava 10.

IX [1151 a 29] Je tedy zdrželivý ten, kdo při jakémkoli důvodu a při jakékoli volbě setrvává, či jen kdo při správné, a nezdrželivý, kdo při jakékoli volbě a při jakémkoli důvodě nesetrvává, či jen kdo při nebludném důvodě a při správné volbě, jak jsme se dříve tázali? ¹⁾ Či snad jest to takový, kdo setrvává neb nesetrvává po případě při jakémkoli důvodě, o sobě však při důvodě pravdivém a při rozhodnutí správném? Když totiž kdy někdo jednu věc pro druhou [1151 b] volí nebo sleduje, samu v sobě sice sleduje a volí druhou, po případě však prvou. Ono »samo v sobě« zoveme naprostým. Takto lze říci, že při jakékoli domněnce jeden vytrvává, druhý nikoli, naprosto však platí to jen o pravé. — Jsou však někteří, již vytrvávají při domněnce své, které zovou

¹⁾ VII. 3. str. 166. Druhý člen otázky vyjadřuje nauku *Ar.* Zdrželivý jest, kdo zůstává věren důvodu pravdivému a volbě správné. V následujících větách však liší důvod jakýkoli a pravdivý o sobě a po případě: „o sobě“ volí se cíl chtění, „po případě“ pak prostředky k němu, které mohou se měniti, a takto i důvody a volba stávají se vzhledem k nim „jakoukoli“.

neústupnými, na př. nedověrní a nepřesvědčitelní; ti mají něco podobného se zdrželivým, jako rozmarilý se štědrým a opovážlivý s odvážným, různí se však ve mnohém. Jeden totiž nemění se vášní ani žádostí, ale po případě je snadno přesvědčitelný; druhý však nečiní tak z rozumného důvodu, poněvadž chápe se žádostí a namnoze rozkošemi vésti se dává. Jsou pak neústupnými svéhlavci, neukové a nevzdělanci, svéhlavci pro libost a ne-libost; mají totiž radost ze svého vítězství, že nebyli přesvědčeni, a trudí se, když se svou podlehlí, na př. při hlasování: takto více nezdrželivému se podobají, nežli zdrželivému. -- Jsou však také i někteří, kteří při domněnkách svých neostávají, a to ne pro nezdrželivost, jako v *Sofokleově* Filoktetu činí Neoptolemos. Ovšem nevytrval při ní sice pro libost, ale pro krásnou: byloť jemu krásno muviti pravdu, dal se však přemluvíti od Odyssea, aby lhal.¹⁾ Neníť každý, kdo pro libost něco činí, rozpustilý ani špatný ani nezdrželivý, nýbrž pro hanebnou.

Hlava 11.

[1151 b 23] Poněvadž pak jest i takový, že méně se raduje z tělesných libostí, než má, a jsa takový, nevytrvává při rozumném soudě, mezi ním a nezdrželivým uprostřed je zdrželivý. Nezdrželivý totiž nevytrvává při rozumném soudě pro jakýsi nadbytek, ten pak pro jakýsi nedostatek: zdrželivý však vytrvává a ničím se nemění. Poněvadž pak zdrželivost je dobrá, tudíž obě protivné rozpołożenosti nezbytně jsou špatny, jak se také ukazují; ale poněvadž ona druhá na málokem a málokdy

¹⁾ Str. 166 ²⁾. Zdá se tu býti nějaká vada textu.

bývá zřejma; protož, jako rozpustilosti pouze střídmost zdá se býti protivou, tak také jen zdrželivost nezdrželivosti.

[1151 b 33] Poněvadž pak mnoho má jméno své dle podobnosti, jest tak také u zdrželivosti střídmeho: zdrželivý zajisté jest, kdo nic proti rozumu nečiní pro tělesné libosti, [1152 a] a to je také střídmy, jenom že onen špatné žádosti má, tento nikoliv, a onen nemůže se radovati na úkor rozumu, kdežto onen sice se může tak radovati, ale nenechá se tím vésti. Přiměřeně je to také u nezdrželivého a rozpustilého, kteří se od sebe sice různí, ale oba tělesných příjemností následují, jen že tento domnívá se, že tak má činiti, onen nikoliv.

X [1152 a 7] Nelze také býti obezřetným a zároveň nezdrželivým; dokázánoť, že obezřetný je zároveň povahou dobrý. Dále obezřetnost nezáleží pouze ve vědění, nýbrž i v jednání: nezdrželivý však tak nejedná. Nevadí však nic, aby člověk schopný nebyl nezdrželivý proto zdají se někdy lidé býti obezřetnými a jsou přece nezdrželivi, poněvadž liší se schopnost od obezřetnosti způsobem ve dřívějším oddíle¹⁾ pověděným, a dle pojmu jest sice blízko ní, liší se však co do předsevzetí.²⁾

[1152 a 15] Nezdrželivý nepočíná si jako vědomý a zkoumající, nýbrž jako spící a opilý. I jedná dobrovolně (věda totiž nějakým způsobem, co činí a proč), není však špatný; předsevzetí jeho je totiž dobré; takto je pološpatný. Též není nespravedlivý: nestrojíť úkladů. buď totiž nevytrvává ani při tom, o čem se uradil, aneb jest melancholický a vůbec se neradí.³⁾ Nezdrželivý podobá se obci, která odhlasuje vše patřičné a zákony má

¹⁾ VI. 3. str. 160.

²⁾ Schopný vhodně sice volí prostředky, ale i zlé a ke zlému účelu.

³⁾ VII. 8. str. 178.

dobré, ale ničeho z toho neužívá, jak *Anaxandrides*¹⁾ se posmívá:

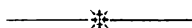
Usnesla se obec, která zákonů nedbá.

Špatný pak podobá se té, která užívá sice zákonův, ale užívá špatných.

[1152 a 25] Nezdrželivost a zdrželivost pozůstává tedy v přílišnosti, jež vybočuje z pravidelné vlastnosti: jeden totiž trvá při tom, co přesahuje, jiný při tom, co nedosahuje stupně obvyčejného.

[1152 a 28] Snadněji se léčí nezdrželivost, jižto melancholičtí strádají, nežli těch, kteří se sice radí, ale nevytrvávají při tom, a snadněji ti, kteří z návyku jsou nezdrželiví, než od přírody: snadněji zajisté lze obrátiti zvyk než přirozenost; proto zajisté i u zvyku je to nesnadno, poněvadž podobá se přirozenosti, jakož i *Euenos*²⁾ dí:

Právím, příteli, že cvik je dlouhodobý, a ten
jest lidem konečnou přirozeností.

Hlava 12.

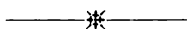
[1152 a 34] Co tedy zdrželivost jest a co ne- XI
zdrželivost, co vytrvalost a co změkčilost, a jak se tyto vlastnosti k sobě mají, pověděno; [ale též o slasti a strasti uvažovati [1152 b] náleží tomu, kdo filosofuje o státnictví. Ten zajisté sestruje účel, vzhledem k němuž nazýváme prostě něco zlým, něco dobrým. A jest také potřebno, k tomu přihlédnouti: položili jsme totiž ctnost a špatnost mravní ve vztahu ke strasti a slasti, a bla-

¹⁾ Básník z ostrova Rodu, vrstevník *Ar.*, napsal onu báseň proti Atheňanům, začez od nich hladem utracen.

²⁾ Jméno dvou básníků z ostrova Paru; jeden byl vrstevník Sokratův.

ženost většině spojena jest se slastí, a to také pojmenovali μακάριος (šťastného) od χαίρειν (radovati se).

[1152 b 8] Jedněm tedy zdá se, že žádná slast není dobrem, ani o sobě ani po případku (neníť prý dobro totéž, co slast); jiným pak některé jsou dobrými, ale většinou špatnými; ještě třetí jest mínění, že byť i byly všechny dobrem, přece slast nemůže býti nejvyšším dobrem. Není tedy prý vůbec dobrá, neboť každá rozkoš jest pocítované dění směřující k přirozenému stavu,¹⁾ žádné pak dění není sourodé se svým účelem, jako žádná stavba s domem. Také vyhýbá se střidný rozkoším. Nad to rozumný sleduje, co jest beztrudno, nikoli však, co jest příjemno. Dále jsou rozkoše překážkou rozumnosti, a to tím více, čím více se kdo v nich raduje, jako na př. ve věcech pohlavních: nelzeť při tom nic mysliti. Mimo to nemá rozkoš žádného umění: a přece každé dobro je dílem umění. Dále děti a zvířata sledují rozkoše. Že nejsou všechny dobré, prý vidno z toho, že jsou též ošklivé a hanebné, a také škodlivé: některé totiž jsou nezdravé. Posléze prý není rozkoš největším dobrem, ana není účelem, nýbrž pouze děním.

Hlava 13.

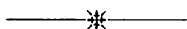
XII [1152 b 24] To tedy jest asi, co tu kdy proneseno: že však z toho ještě nenásleduje, jakoby rozkoš nebyla dobrem, a to největším, vysvítá z následujícího. Předně, poněvadž dobro je dvoje (jedno naprosté, druhé jen pro někoho), také přirozenosti a rozpořádanosti budou dle toho, tak že i pohyby a dění, i které se zdají špatnými,

¹⁾ Tak dí *Platon* ve *Filebu* (p. 53); „rozkoše bez bolu a žádosti“ neuznával (p. 42.)

budou jednak naprosto špatné, jednak jen pro někoho špatné, pro jiného pak ne špatné, nýbrž žádoucné, některé ani pro tohoto ne vůbec žádoucné, nýbrž jen někdy a na krátko, ne vždycky; jiné zase ani nejsou rozkošemi, nýbrž jimi se pouze býti zdají, které totiž spojeny s bolestí a jsou pro vyléčení, na př. u nemocných. — Dále, poněvadž u dobra jest jednak činnost, jednak vlastnost, po případě příjemny jsou ty, které uvádějí do přirozené rozpoloženosti. Činnost v žádostech náleží zbývajících vlastností a přirozenosti,¹⁾ neboť i bez bolu a žádosti jsou slasti, na př. úkony bádání, kde [1153 a] přirozenost ničeho nepostrádá. Známkou toho jest, že nejsou to pokaždé tytéž věci, ve kterých si lidé libují, když totiž přirozenost se teprv nasycuje a když již jest nasycena, nýbrž když jest nasycena, libují si jen ve věcech naprosto příjemných, dokud se nasycuje, tehdy také v protivných: tehdáž i v ostrých a trpkých si libují, kteréž ani přírodě ani naprosto nejsou příjemny. Tudíž ani ty slasti tak příjemny nejsou: neboť v jakém poměru k sobě stojí příjemné věci, v takovém stojí též rozkoše z nich pocházející. — Dále není nezbytno, aby bylo něco lepší nad rozkoš, jak někteří praví o účelu dění. Nejsoutě děním ani vždycky s ním spojeny, nýbrž jsou to činnosti a účel; aniž nastupují při dění, nýbrž při užívání; a účel není ve všech něco od nich různého, nýbrž jen u těch, které vedeny jsou k dovršení přirozenosti. Pročež není ani správně říkati, že rozkoš jest pocíťovaným děním, nýbrž potřebí spíše říci, že jest činností přirozené rozpoloženosti, a místo

¹⁾ Dokud není přirozený stav uskutečněn, pracuje o to uskutečnění ona část jeho, která při porušeném stavu ještě zbyla; tak *Vermehren* l. c. str. 82. Jiní *υπολοιπον* překládají: chybící, postrádané, a vykládají o části, která chybí k dovršení přirozeného stavu.

»pocitovaným« říci »nepřekáženým«. Některým zdá se býti děním, poněvadž ona hlavně jest dobrem; mají totiž za to, že činnost¹⁾ jest děním, avšak jest něčím jiným. — Že by pak byly špatny proto, že některé příjemnosti jsou nezdravé, bylo by jako namítati, že některé zdravé věci jsou špatny na výdělek. V tom ovšem oboje jsou špatné, ale pro to ještě nejsou ony vůbec špatné, poněvadž i zkoumání někdy škodí zdraví. — Dále nepřekáží ani obezřetnosti ani jakékoli vlastnosti rozkoš z nich pocházející, nýbrž cizí, poněvadž ty, které vzcházejí z bádání a učení se, tím více k bádání a učení se budou nutkati. — Že žádná rozkoš není výkonem umění, jest odůvodněno; umění totiž nespočívá v žádné jiné činnosti, nýbrž ve schopnosti; ač přece voňavkařství a kuchařství zdají se působiti rozkoš.²⁾ — Že střídmy vyhýbá se beztrudnému životu a obezřetný ho vyhledává, a že děti a zvířata rozkoše hledají, vše to jedním důvodem se řeší. Když totiž stanoveno, kterak všechny rozkoše jsou prostě dobré a kterak nedobré, tedy děti a zvířata hledají těchto druhých, a obezřetný hledá pokoj od takových, totiž které jsou se žádostí a s trudem a jsou tělesné (takými totiž jsou ony) a přílišnosti jejich, v čem právě rozpustilý jest rozpustilým. Proto střídmy je míjí, poněvadž i střídmy má své rozkoše.

¹⁾ Zde vypuštěna prostřední věta: že rozkoš jakožto dobro a blaženost jest činností, činnost pak —; avšak činnost, ve které záleží rozkoš a blaženost, není nedokonaná, jako dění, nýbrž trvá sama v sobě, majíc sama v sobě účel a konec.

²⁾ Umění náleží mohutnosti, nikoli skutečné činnosti v díle již hotovém; rozkoš ale jest takováto činnost. Uvedené umění jest příliš nízké, aby bylo platnou námitkou proti pravidlu.

Hlava 14.

[1153 b] Avšak i v tom se souhlasí, že strast je XIII
zlem a že jest nemilá; jednak jest prostě zlem, dle
okolností pak jest aspoň závadou. Protivou nemilého
jakožto nemilého a zlého je dobro. Nutně tedy slast jest
jakési dobro. Jak totiž *Speusippos*¹⁾ otázku řešil, že prý
větší jako menšímu tak i rovnému jest protivou, takové
řešení nedopadá: nelze zajisté říci, kterak by slast byla
zlem. A aby slast byla největším dobrem, tomu nikterak
nepřekáží ta okolnost, že jsou některé rozkoše špatné,
tak jako to nevádí jistému vědění,²⁾ ač některé jest špatné.
Jelikož při všech vlastnostech nalézají se nepřekážené
činnosti, ať si blaženosti jest činnost všech neb jen
některé z nich, jen když jest nepřekážená, taková jest
nezbytně nejžádoucnější: a to je slast. Bude tedy nej-
větší dobro některou ze slastí, i když mnohé slasti jsou
špatny, snad i prostě špatny. A proto všichni kladou
blažený život za slastný a vplétají slast do blaženosti,
zcela důvodně: žádná činnost překážená není dokonalá,
a blaženost náleží k dokonalým věcem; proto po-
třebuje blažený také tělesných i zevnějších dober i štěstí,
aby v tom nebylo překážky. A kdo mučeného neb do
velkých nehod upadlého zovou blaženým, jestli jen dobrý,
volky nevolky nepravdu mluví. Poněvadž pak potřebi
k tomu také štěstí, zdá se některým blahobyť býti totéž
co blaženost, ač není, protože i on, jestli přílišný, jest
na překážku a snad už neprávem blahobytem se zove;
neboť meze jeho určují se vzhledem k blaženosti. —
A že všechno, i zvířata i lidé, hledají slasti, to jest jakousi

¹⁾ *Sp.* kladl dobro uprostřed dvojího zla, kterým jest jednak
slast („větší“) jednak strast („menší“).

²⁾ Filosofii.

známkou, že ona jest jaksí největším dobrem: »Hlas, ježž mnozí lidé vydávají, nezaniká docela«. ¹⁾ Ale poněvadž přirozenost ani vlastnost není a nezdá se býti všude stejná, tedy ani stejné slasti všichni nehledají, ale ovšem všichni slast nějakou. Avšak přece snad hledají stejnou, ač jí za to nepokládají a ani by toho neřekli: všechno zajisté přirozeně obsahuje cosi božského. Ale tělesné rozkoše uchvátily sobě část toho názvu, poněvadž většina se k nim obrací, a všichni jsou jich účastni; a poněvadž jen ony jsou známy, [1154 a] má se za to, že jen ony stávají. — Zřejmo je také, že není-li rozkoš dobrem a činností, nebude blažený moci žítí příjemně; nač pak by jí potřeboval, není-li dobrem, a může-li tak žítí i ve strastech? pak zajisté strast není ani zlem ani dobrem, když jím není rozkoš; tedy nač by se strasti vyhýbal? pak ani dobrého život není příjemnější, nejsou-li činnosti jeho příjemny.

XIV [1154 a 8] Co do tělesných rozkoší potřebí přehlédnouti k výroku, že některé rozkoše jsou sice velmi žádoucný, na př. krásné, ale nikoli tělesné a které rozpustilému jsou vlastní. Proč tedy opačné strasti jsou špatny? opak zlého zajisté jest dobro. Či jsou nutné takto dobré, jelikož i nešpatné je dobrým? A pokud jsou dobré? Kde totiž při rozpoloženostech a pohybech není v lepším přílišnosti, tam jí ani není v rozkoši; a kde tam jest, i v rozkoši jest. V tělesných rozkoších pak jest přílišnost, a špatný proto jím jest, že hledá přílišnost, ale ne v nutné rozkoši: všichni zajisté libují si nějak v pokrmu a ve víně, v pohlavních požitech, ale ne jak se patří. Opak jest při strádání: nemíjí on přílišnosti

¹⁾ *Hesiodos*, Díla a dnové 762—763.

jeho, nýbrž je samo vůbec; neboť o sobě strast sama není opakem přílišnosti, nýbrž jen tomu, kdo hledá přílišnosti.¹⁾

Hlava 15.

[1154 a 22] Poněvadž pak potřebí pověděti nejen pravdu, nýbrž i původ bludu (to zajisté přispívá k přesvědčení; když totiž důvodně prokáže se to, proč něco zdá se pravdivo nejsou jím, tím větší víru v pravdu to působí); tedy potřebí pověděti, proč tělesné rozkoše jeví se býti žádoucnějšími. Předně proto, že zaplašují trud; a pro přílišný trud hledají lidé přílišnou rozkoš, jakoby byla lékem, a to hlavně tělesnou; léky stávají se násilnými, a proto také jsou hledány, poněvadž odporují své protivě. [Pro toto dvojce nezdá se býti rozkoš dobrou, jakož pověděno, poněvadž jednak jsou to úkony špatné přirozenosti (buď od narození, jak u zvířete, nebo ze zvyku, jak u špatných lidí), jednak jsou to léky, které poukazují na nedostatek, kdežto býti jest lepší nežli [1154 b] stávati se. Tyto nastávají, když se něco dokonává; jsou tedy jen po případě dobré.] Bývají také hledány proto, že jsou prudké, od takových, kteří z jiných nemohou se radovati; ti totiž sobě sami jakousi žízeň strojí. Jsou-li tedy neškodny, nelze toho vytýkati: jsou-li však škodlivy, je to špatné. Nemají totiž pak již nic jiného, z čeho by se radovali, a obojetnost taková mnohým přirozeně je trudna. Vždycky totiž živočich trpí, jak i přírodovědecké nauky dosvědčují, pravice že vidění a slyšení jest bolestno; jen že jsme tomu prý už navykli.

¹⁾ Špatný vyhledává nadbytečného požitku, kdežto strasti a trudu i mírnému se vůbec vyhýbá; neboť hledaje jen výstředního požitku, vidí v každém i sebe menším sebezapření opak toho, co jemu jest žádoucí, a tedy se mu vyhýbá.

Podobně ve mládí je člověku, poněvadž roste, tak jak opilému, a mládí jest příjemno. Od přirozenosti melancholičtí vždy potřebují léčení; neboť tělo ustavičně je drážděno pro tu svoji soustavu a vždy jest v prudké touze. Rozkoš pak, ať opačná ať jakákoli, jest-li silná, vyhání trud; a odtud povstávají rozpustilí a špatní. Slasti bez trudů ¹⁾ nemají přílišnosti. Ty náležejí k příjemnostem přirozeným, ne nahodilým. Zovu pak nahodilým příjemnosti léčivé (poněvadž totiž léčení děje se tak, že trpícího zdravá část něco působí, zdá se to býti příjemno), přirozenými pak ty příjemnosti, které působeny jsou úkonem určité přirozenosti.

[1154 b 21] Ale ne vždy je totéž příjemno, neboť není naše přirozenost jednoduchá, nýbrž jest v ní též cosi druhého. dle čeho jest pomíjejicná, tak že působí-li to jedno, je to druhé přirozenosti proti přirozenosti její, ale když oboji jest vyrovnáno, nezdá se konání býti ani nepříjemno ani příjemno; kdežto kdyby něčí přirozenost byla jednoduchá, bude vždy týž úkon nejpríjemnější. Proto Bůh vždy jednou a jednoduchou slastí se raduje: neboť není činnost jen při pohybu, nýbrž i při nehybnosti, a rozkoš více jest ve klidu nežli v pohybu.²⁾ Změna při všem je sladká, dle básníka,³⁾ pro jakousi špatnost; jako špatný člověk je snadno změnný, tak i přirozenost potřebující změny: není ani jednoduchá ani dobrá.⁴⁾

[1154 b 32] Promluveno tu o zdržlivosti i nezdržlivosti, o slasti i strasti, co jsou a kterak něco v nich jest dobré, něco zlé; dále promluvíme o přátelství.]

¹⁾ Jsou to slasti a požítky činnosti myslící a zkoumavé.

²⁾ V pohybu ji nalézali *Kyrenaijští*, ve klidu *Epikuros*.

³⁾ *Euripides*, *Orest.* 234.

⁴⁾ Od hl. 12. až sem pokládá se za vsuvku z Eudema.

Kniha VIII.

Hlava 1.

[1155 a] Nyní nas'ává nám promluvíti o přátelství.¹⁾ I
Jestliž to jakási ctnost, nebo něco se ctností spojeného a pro život jest velmi potřebno. Bez přátel zajisté nikdo by nevolil žíti, byť i ostatní dobra všechna měl (neboť bohatým a vladařům a mocnářům zdá se přátel nejvíce býti potřebí; což pak by pomohl takový blahobyť, kdyby odpadla dobročinnost, která nejvíce a nejchvalněji osvědčuje se vůči přátelům? neb jak by se on zachoval a ochránil bez přátel; neboť čím je větší, tím jest méně bezpečný); v nouzi a v ostatních nehodách za jediné útočiště pokládají se přátelé; mladíkům slouží k bezvadnému životu, starcům k ošetření a přispění, když pro slabost nevystačují v práci své, a dospělým ke krásným úkonům:

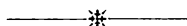
I kráčejí spolu dva.²⁾

A jsou k myšlení a jednání zdatnější. Přirozeně pak zdá se ono býti v rodiči vůči zrozenci, nejen u lidí, nýbrž i u ptákův a u většiny zvířat, u soukmenovců navzájem, nejvíce u lidí, odkudž i chválíme lidumily. Lze též i na cestách spatřiti, kterak člověk člověku jest blízký a milý. Podobá se, jakoby též obce udržovalo přátelství pohromadě, a že zákonodárci více o ně pracují než o spravedlivost; jednomyslnost zajisté zdá se míti cosi přátelství podobného, k ní tedy co nejvíce směřují a rozbíjejí jakožto nepřítelé

¹⁾ Srv. *De Parnajon a Thurot*, *Morale à Nicomaque*. VIIIe livre. Paris 1881.

²⁾ Il. 10, 224.

co nejvíce vypuzují. A kde jsou přátelé, tam pranic není potřebí spravedlivosti, jsou-li však spravedliví, potřebují k tomu také přátelství, a největší přichylnost zdá se býti mezi spravedlivými. A nejen potřebno jest, nýbrž i krásno: chválíme ty, kteří milují přátele, a mnoho-přátelství zdá se býti jednou z krásných věcí, a někteří mají za to, že mužové dobří a přátelští je totéž.

Hlava 2.

[1155 a 32] Ale neshod jest o něm nemálo. Jedni kladou je za jakousi podobnost a sobě podobné za přátele,¹⁾ odkudž říká se: rovný rovného si hledá a vrána ²⁾ k vráně sedá, a pod.; jiní zase naopak praví, že všichni [1155 b] takoví jsou na vzájem jako ti hrnčíři.³⁾ I bádá se o tom též hlouběji, dle přírody: *Eurípides* dí, že země vypráhlá miluje déšť a že vznešené nebe plné deště rádo padá na zemi, a *Herakleitos* praví, že protivy jsou prospěšny a že z rozdílů nejkrásnější soulad a všechno ze sváru vzniká; naopak jiní a zvlášt *Empedokles* dí, že podobné po podobném touží. Avšak přírodních otázek budiž po-
minuto (nenáležejíť do tohoto pojednání); raději uvažujme o tom, co týká se lidí a zasahuje do mravův a strážní, na př., zdali u všech povstává přátelství, neb nemohou-li špatní býti přátele, a zdali jest jediný druh přátelství, neb více. Ti kteří jen jeden kladou, poněvadž prý ono připouští »více« a »méně«, spoléhají na známku nedostatečnou; vždyť i to, co se druhem od sebe liší,

¹⁾ *Homeros*, Od. 17, 218: tak stejného vždy bůh spolu ke stejnému přivádí.

²⁾ „κολοιός (kavka) ποτὶ κολοίον“.

³⁾ *Hesiodos*, Díla a dnové 25: hrnčíř nevraží na hrnčíře, tesař na tesaře, žebrák závidí žebráku, pěvec pěvci.

řipouští »více« a »méně«. ¹⁾ O tom však dříve ²⁾ již promluveno.

[1155 b 17] Věc ta se snadno vysvětlí, když seznáno II bude, co jest lásky hodno; není zajisté vše milováno, nýbrž to, co jest lásky hodno, a to že jest buď dobro nebo příjemno neb užitečno. Užitečným pak zdá se to, čím povstává nějaké dobro nebo slast, tak že lásky hodno bylo by dobro a příjemno jakožto účely. Nuže milují lidé dobro neb jenom, co jim jest dobro? Někdy totiž se oboje to rozchází. Taktéž jest i u příjemna. Zdá se, že každý miluje, co jemu je dobro, a že dobro jest naprosto lásky hodno, ale pro každého jiné. Každý miluje ne co jemu dobro jest, ale co se jemu takovým zdá. Nebude se to však od nadřečeného lišiti: lásky hodné bude něco zdánlivého. Když tedy je troje, proč se miluje, u milování věci neduševných nemluví se o přátelství. Není tu protilásky, aniž chtění jejich dobra (bylo by jistě směšno, chtítí vinu dobré, leda chce-li kdo je míti zachovalé, aby on je měl); příteli však prý se má chtítí dobré k vůli němu. Ty pak, kteří takto chtějí dobré, zovou dobromyslnými, když neděje se totéž také s druhé strany: dobromyslnost totiž vzájemná prý je přátelství. Či snad potřebí doložiti: ne tajná? mnozí totiž jsou dobromyslni k těm, jichž neviděli, ale předpokládají býti je hodnými neb [1156 a] užitečnými; a stejně také má se věc, kdyby také z těchto někdo tak smýšlel vůči oněm. Jeví se tedy tito býti k sobě dobromyslni; kterak

¹⁾ „Více“ a „méně“ jsou určení kolikostná; co tedy liší se vespolek kolikostí svou, nemůže prý náležeti různým druhům. Avšak (dle *Ar.*) tento rozdíl v kolikosti může býti též rozdílem v jakosti, tedy může býti více druhů přátelství.

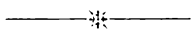
²⁾ Není známo kde; snad míněno pojednání II. knihy o přílišnosti a nedostatku ve vadách.

však je nazveme přáteli. jestli tajno, v jakém poměru se k sobě mají? Potřebí tudíž, aby druh druhu byl dobromyslným a chtěl mu dobré, ne tajně, a to pro jedno z pověděných dober.

Hlava 3.

III [1156 a 6] Tato však liší se od sebe druhem: tedy také lásky a přátelstva. [Tři jsou druhy přátelství, stejně jako lásky hodných předmětů; — při každém totiž jest vzájemná láska, ne tajná. Kdo se na vzájem milují, chtějí druh druhu dobré potud, pokud milují. Kdo tedy se milují pro užitek, nemilují druhu samého o sobě, nýbrž pokud se jim ode druhu nějakého dobra dostává; podobně také kdo pro rozkoš. Neboť nemilují žertovných proto, že nějakými jsou, nýbrž že jsou jim příjemni. Kdo tedy pro užitek milují, milují pro svoje dobro, kdo pro rozkoš, ti pro svoji příjemnost a ne proto, že milovaný je takový, jaký jest, nýbrž že jest užitečný nebo příjemný. Přátelství tato jsou jimi tedy jen po případě; neboť zde milovaný jest milován, nikoli pokud je takový, jaký jest, nýbrž pokud poskytuje dobra neb rozkoše. Taková pak snadno se rozvazují, poněvadž oni sami neostávají stejni: když totiž druh již není příjemný neb užitečný, přestává druh milovati. Užitečnost zajisté nepotrvává, nýbrž hned je taková, hned jinaká. Když tedy vezme za své to, proč byli přátely, bere za své i přátelství, poněvadž bylo přátelství to za oním účelem. Takové přátelství zdá se bývati nejvíce mezi starci (v tom věku totiž nehledají lidé příjemna, nýbrž užitku). a mezi takovými muži a jinochy, kteří hledají prospěchu. Takovito pak ani spolu nežijí. Někdy totiž nejsou si ani příjemni; aniž tedy takového obcování potřebují, když si nejsou užiteční:

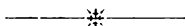
potud totiž jsou si příjemni, pokud mají naději dobrých věcí. Mezi takové klade se i pohostinnost. Přátelství jinošské zdá se býti pro rozkoš: ti zajisté žijí dle nálady, a hledají hlavně, co jest jim příjemno a přítomno; jakmile pak ten věk uplývá, i příjemnosti se mění. Proto rychle přátely se stávají a rychle jimi býti přestávají: zároveň s příjemností zaniká totiž také přátelství [1156 b], a při takovéto rozkoši je změna rychlá. Jinoši snadno se zamilují; větší část takové lásky totiž jest podle nálady a pro rozkoš; proto milují a rychle ustávají, často téhož dne se měníce. Tito chtěli by celíčkový den spolu býti a spolu žiti takto dostává se jim toho, co bývá v přátelství.

Hlava 4.

[1156 b 7] Dokonalé jest přátelství dobrých a ve ctnosti sobě podobných. Oni totiž stejně sobě vespolek chtějí dobré, pokud jsou dobří, dobří pak jsou sami v sobě; a kdo chtějí dobré přátelům svým k vůli nim samým, jsou nejvíce přátely (jsou totiž takovými sami ze sebe a ne pouze po případě); trvá tedy přátelství jejich, dokud jsou dobří, ctnost pak jest trvalá; i jest každý z nich dobrý sám v sobě i vůči příteli. Dobří zajisté jsou sami v sobě dobří i na vzájem sobě užiteční. Ale také příjemni: neboť dobří jsou příjemni o sobě i na vzájem; každému totiž vlastní a podobní skutkové jeho jsou s rozkoší, mezi dobrými pak jsou oni stejní neb aspoň podobní. Takové přátelství důvodně je trvalé. V něm nalézá se vše, cožkoliv u přátel má býti. Každé přátelství totiž jest buď pro dobro nebo pro rozkoš, buď o sobě neb vůči milujícímu, a to podle jakési podobnosti: toto pak obsahuje vše uvedené v nich samých (neboť

pak jsou si podobní i v ostatním), dobro pak o sobě jest také o sobě příjemno. Toto jest nejvíce milování hodno, tedy láska i přátelství mezi takovými jest největší a nejlepší. — Ovšem je takového po skrovnu; neboť takových lidí jest málo. Také potřebuje času a návyku; neboť jak dí přísloví, není možno aby se poznali dříve, nežli spolu toho chleba pojedí; ¹⁾ aniž mohou se na vzájem přijmouti a býti přátely, dokud neukáže se druh druhu býti lásky a důvěry hoden. A kdo nakvap přátelsky se k sobě mají, chtějí sice přátely býti, ale nejsou, nejsou-li zároveň lásky hodni, a vědí-li to; touha po přátelství rychle vzniká, ale přátelství nikoli.

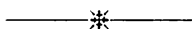

Hlava 5.

[1156 b 33] Takové tedy jest dokonalé co do času i co do ostatního, a ve všem dostává se druhu ode druhu téhož a podobného, jakž také mezi přátely býti má; jiné pak, [1157 a] jež povstává pro stejnou příjemnost, s oním souvisí (neboť dobří jsou sobě na vzájem příjemni), a podobně také to, které povstává pro užitečnost (neboť takovými jsou sobě dobří na vzájem). Také mezi nimi nejvíce přátelství potrvávají, když téhož od obou se dostává, na př. rozkoše, ale nejen to, nýbrž když také z téže věci, jak u žertovných, a ne jak u milovníka a milce. Tito zajisté neradují se z téže věci, nýbrž onen z pohledu na tohoto, tento pak z toho, že jest laskán od milovníka; když pak jeho spanilost přejde, přestává někdy též přátelství (neboť onomu pohled již není příjemný,

¹⁾ Doslovně: soli; *Cicero*, *De amicitia* (14.): *Verumque illud est, quod dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit.*

tomuto pak již nedostává se laskání); mnozí však naopak vytrvávají, když s návyku povahy si zamilují, jsouce pak stejných povah. Ti pak, kteří ne příjemno nýbrž užitek si oplácejí v milovnictví, jsou a zůstávají menší měrou přátely. A kdo pro užitek jsou přátely, zároveň s prospěchem se rozcházejí: nebyliť přátely sebe, nýbrž užitku. — Pro rozkoš tedy a pro užitek i špatní mohou býti přátely mezi sebou, též hodní se špatnými a každý jiný s kýmkoli, pro sebe samy však patrně pouze dobří; špatní zajisté nemají radosti nad sebou, leda když nějaký užitek při tom vzchází. — A pouze přátelství dobrých jest neosočitelné; nesnadnoť někomu uvěřiti proti tomu, koho člověk za dlouhé doby zkusil. Mezi nimi jest důvěra, a nikdy by si neukřivdili a co ještě všecko v opravdovém přátelství se vyžaduje. V ostatních však nic takovým případům nepřekáží. — Poněvadž pak lidé přátely zovou také ty, kteří jsou jen pro užitek, jako na př. státy (zdáť se, že spojenství států povstává jen z prospěchu), a kteří pro rozkoš se milují, jako na př. děti, jest i nám takové nazývati přátely, avšak lišiti více druhů přátelství, a to předně a hlavně přátelství dobrých jakožto dobrých, ostatní pak jen pro podobnost; pokud totiž jsou něčím dobrým a onomu podobna, jsou to přátelé: vždyť i příjemno jest dobrem pro rozkošníky. Taková však nevalně poutají, aniž přátelé pro užitek jsou stejní s přátely pro příjemnost: neboť nevalně spojuje se, co se spojuje jen po případě.

Hlava 6.

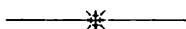
[1157 b] Třídí-li se přátelství v tyto druhy, špatní budou přátely pro rozkoš neb užitek, jsouce si potud podobní, dobří pak budou přátely pro sebe samy, totiž

pokud jsou dobří. Tito tedy naprosto jsou přátely, onino pak jen po případě a pokud oněm jsou podobní.

V [1157 b 6] Jako ve ctnostech jedni zovou se dobrými dle své vlastnosti, druzí dle činnosti, tak i v přátelství; kdo spolu žijí, mají ze sebe navzájem radost a zjednávají si dobré, kdo však spí neb místem jsou rozděleni, nejednají sice, ale jsou takoví, že by jednali přátelsky; místo zajisté nerozdvojuje přátelství naprosto, nýbrž jen účinnost jeho. Protáhne-li se však vzdálenost, zdá se, že i přátelství uvádí v zapomenutí; proto praví se:

mnohá přátelství rozloučilo již neobcování.

Ani starci ani nevrlí nezdají se býti k přátelství nakloněni; jestli v nich rozkoše na krátko, a nikdo netrávil by dne s obtížným a nepříjemným; neboť příroda co nejvíce zdá se vyhýbati trudu a toužiti po příjemnu. A kdo sice si vyhovují ale nežijí spolu, podobají se více dobromyslným nežli přátelům. Nic zajisté tak nenáleží přátelům, jako žiti spolu; jen potřební touží sice po pomoci, ale prodlévati spolu touží také blažení; jim zajisté nejméně přísluší býti samotáři. Prodlévati však pospolu nelze lidem, aniž by byli příjemni a ve stejném zálibu měli, což se zdá obsaženo ve družnosti.

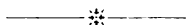

Hlava 7.

[1157 b 25] Po výtce tedy přátelstvím jest přátelství dobrých, jak často pověděno. Zdá se totiž lásky hodným a žádoucím býti dobro prosté anebo příjemno, co totiž komu takovým jest; a dobrý dobrému z obojího důvodu tím jest. Podobá se pak láska náladě, přátelství vlastnosti; láska zajisté vztahuje se neméně k neživotným bytostem,

na vzájem miluje se však jen s předsevzetím, a předsevzetí vzniká z vlastnosti. Dobré chtějí lidé svým miláčkům k vůli nim, ne dle nálady, nýbrž dle vlastnosti. Kdo miluje přítele, miluje, co sobě samému je dobro: dobrý zajisté stane se přítelem. stává se dobrem tomu, komu stává se přítelem. Oba tedy milují, co jim samým je dobro, a rovně si odplácejí svou vůlí a příjemností: zovet se rovnost přátelství. [1158 a] Nejvíce pak je to při přátelství dobrých. — Mezi nevrlymi a starci méně VI
vyskytuje se přátelství, jelikož méně jsou snesitelní a méně si libují ve společnosti; a tyto věci nejvíce zdají se přináležeti k přátelství a je způsobovati. Proto mladíci stávají se rychle přátely, starci nikoli; nestávají se přátely těm, ze kterých nemají radosti; podobně také nevrlí. Ale takoví jsou k sobě vespolek dobromyslní (neboť chtějí si dobré a přispívají si v potřebách): přátely však docela nejsou, poněvadž neprodlévají spolu aniž ze sebe na vzájem se radují, což nejvíce zdá se náležeti k přátelství. — Mnohým býti přítelem v dokonalém přátelství není možno, jakož ani mnohé zároveň milovati; podobá se to jakési přílišnosti, a ta bývá jen vzhledem k jednomu člověku, aby však mnozí najednou téměř se velice líbili, to není tak snadno, a snad ani to, aby to byli dobří. Potřebí tu učiniti zkoušku a v obcování vejíti, což jest přenesnadno. Pro užitek však a příjemnost ovšem mohou mnozí se libiti; jsouť mnozí takoví, a služby ty dějí se na krátko. — Z těch se podobá přátelství více to, které jest pro příjemnost. když totiž jest na obou stranách a mají radost ze sebe vespolek nebo z týchž předmětův, na př. jak bývá v přátelství mladickém. Jest v nich více šlechetnosti; přátelství pro užitek pak bývá mezi obchodníky. A blažení nepotřebují sice užitku, ale příjemnosti: Chtějí totiž s někým obcovati, trud sice

na krátkou dobu snášejí, ale pořád nikdo nedovede toho snášeti, ani samého dobra, kdyby jemu bylo trudným ; proto vyhledávají příjemných přátel. Potřebí však asi též, aby oni byli dobří sami o sobě a také jim ; tak zajisté budou míti, co přísluší přátelům. — Mocní, podobá se, mají přátele rozděleny : jedni totiž jsou jim užiteční, druzí příjemni, nebývají to však titěž v obojím případě ; nehledajíť oni příjemných se ctností aniž užitečných ke krásným věcem, nýbrž jednak žertovné toužíce po příjemnosti, jednak schopné vykonati příkazy jejich ; a to nebývá spolu v témže člověku. Pověděno již, že dobrý jest příjemným i užitečným zároveň ; ale muži mocnému nedostane se takového přítele, leč by se uznal ve ctnosti překonaným ; pakli ne, tedy není mu roven, an poměrně vyniká. A takoví oni nebývají.

Hlava 8.

[1158 b] Uvedená přátelství záleží v jakési rovnosti ; totěž zajisté činí a chtějí sobě na vzájem, neb jedno za druhé si zaměňují, na př. rozkoš za užitek. Že tato přátelství méně jimi jsou a méně ostávají, pověděno. Zdají se však pro svoji podobnost i nepodobnost s touže věcí býti přátelstvím a také nebýti : podobajíce se přátelství ctnostnému, jeví se jím býti (jedno totiž obnáší příjemnost, druhé užitek, a ono přátelství obsahuje obojí tu věc), tím však, že toto jest neosočitelné a trvalé, ona pak rychle se obracejí, a ještě mnohými jinými věcmi se liší, nepodobají se přátelství, jsouce v tom onomu nepodobna. Jiný druh přátelství jest při nějaké přednosti, na př. u otce k synovi, a vůbec staršího k mladšímu, muže k ženě, a každého pána k podřízenému. Liší se tato i mezi sebou : neníť ono u rodičů vůči dítkám totěž,

jak u pánů vůči podřízeným, ba ani u otce vůči synu není totéž, jak u syna vůči otci, aniž u muže vůči ženě, jak u ženy vůči muži. Jestli u každého z nich různá ctnost a různá činnost, různě také to, proč milují; je tedy také různá láska a přátelství. Nedostává se tedy vždycky druhu ode druhu téhož, aniž lze toho tak pohledávati: když však rodičům děti vzdávají, co náleží rodičům jejich, a rodičové synům, co náleží rozencům, přátelství takových bude trvalé a dobré. Podobně v každém přátelství k vynikajícím také potřebí lásky, na př. aby lepší i užitečný více byl milován než miloval, atd.; řídí-li se totiž láska dle hodnoty, pak nastává jaksi rovnost, což ovšem náleží k přátelství.

Hlava 9.

[1158 b 29] Rovnost však není stejná v právě a v přátelství; v právě rovnost jest především dle hodnoty a potom teprve dle kolikosti, kdežto v přátelství především dle kolikosti a potom teprve dle hodnoty.¹⁾ Ukazuje se to, když nastane velký rozdíl co do ctnosti nebo špatnosti nebo blahobytu neb něčeho jiného; pak totiž nebývají už přátely, a také toho nežádají. Nejpatrnější je to u bohů; oni zajisté všemi dobry daleko vynikají. Zjevně to také [1159 b] u králův; ani jim totiž nežádají si býti přátely takoví, kteří mnohem jsou nižší, aniž

¹⁾ V přátelství každá nerovnost jest poněkud (nikoli naprosto) na závalu, byť i opačnou nerovností v jiné příčině byla vyrovnána, na př. mezi nectnostným boháčem a ctnostným chudásem; v právě dostačí i t. ř. geometrická rovnost a úměrnost. Že i v přátelství takové vyrovnání není naprosto nemožno, zdá se naznačovati příklad přátelství mezi mocným a ctnostným (VIII. 7. str. 200), ač i to klade *Ar.* za neobyčejné.

výtečným a moudrým takoví, kteří nic neplatí. Přesné hranice v takových věcech ovšem není, pokud až sahá přátelství: neboť ostává ještě, i když mnoho někomu odňato, kdežto když jest velká vzdálenost, na př. u boha. tu již nikoli. Odtud také se pochybuje, zdali přátelé přejí svým přátelům největších dober, na př. býti bohy; vždyť pak již nebudou jim přátely, a tedy ani dobrem: přátelé zajisté jsou dobrem. Jestli pak správně pověděno, že přítel příteli přeje dobrého k vůli němu, potřebí jemu asi ostatí takovým, jakým jest: a jakožto člověku bude mu přátí i největších dober. Ale přece asi ne všech: neboť každý přejí největších dober sobě samému.

VIII [1159 a 13] Přemnozí však ze ctižádosti chtějí raději milováni býti než milovati (proto jsou přemnozí náchylni pochlebovačům: neboť pochlebník jest buď podřízený přítel aneb staví se jim býti, jakoby totiž více miloval než jest milován); milovánu býti pak jest blízko cti, po které přemnozí touží. Ale nepodobá se, že volí čest pro ni samu, nýbrž pouze po případku.¹⁾ Radují se totiž přemnozí z toho, že jsou ctěni od vznešených, pro svou naději (domnívají se totiž, že dostanou od nich, čeho budou potřebovati; radují se tedy ze cti jakožto ze známky, že dobře pochodí); kdo však od slušných a uvědomělých lidí touží býti ctěn, touží tím potvrzeno míti vlastní mínění o sobě. Radují se tedy, že jsou dobří, věrice úsudku svých posuzovatelů. Že jsou milováni, z toho se radují ze samého o sobě. Proto zdá se to býti lepší než býti ctěn, a přátelství zdá se býti o sobě žádoucí. Toto však zdá se záležeti více v tom, že člověk

¹⁾ že vynese také nějaký užitek; tak obyčejný výklad. Avšak v předešlém byla řeč o ctižádostivých, kteří si dají pochlebovati, kdežto zde ctižádost připisuje se pochlebníkům samým.

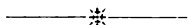
miluje, nežli že jest milován. Známkou toho jest. že matky libují si ve své lásce: některé totiž dávají dítky svoje kojiti a milují je vědouce to, milovány však od nich býti netouží, když oboje býti nemůže, nýbrž dostačovati zdá se jim, když vidí, že se jim dobře vede, i milují je, i když ony neznajíce jich ničeho nečiní, co matce přísluší.

Hlava 10.

[1159 a 33] Poněvadž přátelství spočívá více v milování, a milovníci přátel bývají chváleni, zdá se milování býti ctností přátel, tak že u koho děje se to podle hodnoty, [1159 b] ti trvalými jsou přátely, a trvalým přátelství jejich. — Takto i nerovní mohou býti největšími přátely: stali by se totiž rovnými. Rovnost pak a podobnost jest přátelstvím, a zvláště podobnost ve ctnosti; jsouce totiž stáli sami o sobě, zůstávají jimi také na vzájem, a nežádají zlého aniž toho způsobují, ba jemu takorůzka i zabráňují; dobrým zajisté náleží, aby ani sami nechybovali, ani u přátel toho nedopouštěli. Špatní nemají stálosti; vždyť ani sobě neostávají stejní; na krátkou dobu však stávají se přátely, libujíce si ve vzájemné špatnosti. Užiteční a příjemní déle ostávají, totiž dokud sobě na vzájem poskytují rozkoši neb užitku. Naopak ale zase přihází se pro užitek největší přátelství, na př. mezi chudým a bohatým, nevědomým a vzdělaným; neboť za to, čeho kdo nemaje postrádá a dosahuje, dává zase něco jiného. Sem lze asi také zařaditi milovníka a milce, krásného a šeredného. Proto jeví se milovníci někdy směšnými, žádající býti milováni tak jak milují; vyžadujeť se tu zajisté, aby tedy stejně byli lásky hodni, poněvadž však nic takového nemají, jsou směšní. Netouží pak asi protiva

po protivě samé o sobě, leda jen po případku, neboť touha jde za středem: tento totiž je dobro, na př. u mokrého — ne aby se stalo suchým, nýbrž aby dostalo se do středu, a u teplého a u ostatního taktéž.

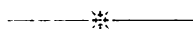

Hlava 11.

IX **[1159 b 24]** Toho budiž pominuto (odchylujeť se to poněkud od věci); jak na počátku pověděno. podobá se, že přátelství vztahuje se k týmžě předmětům a k týmž osobám, jako právo. V každém společenstvu totiž zdá se býti jakési právo, a i přátelství; jmenujíť se přátely spoluplavci i spoluvojini, a podobně jest i v jiných společenstvech. A pokud jsou spolčení, potud sahá přátelství; a taktéž i právo. A přísloví »společny jsou věci přátel« správně jest; ve společenství zajisté spočívá přátelství. Jest pak u bratří a druhů vše společno. u jiných však odděleno, a to u jedněch více, u druhých méně společno: jsoutě také přátelství větší nebo menší. A také v právech jest rozdíl: nejsoutě **[1160 a]** stejná u rodičů vůči dětem a u bratří na vzájem, aniž u druhův a občanův, a podobně jest i v jiných přátelstvích. Je tedy také rozdíl ve křivdách u všech těch, i rostou ony. jsou-li proti větším přátelům spáchány, jakož jest na př. větší oloupiti druha o peníze nežli spoluobčana, a větší nepomoci bratru než cizinci, a větší zabiti otce než kohokoli jiného. Vzrůstá tedy s přátelstvím zároveň také právo, ana mezi stejnými bývají a na totéž se potahují.

[1160 a 9] Společenstva vesměs podobají se částem státního zřízení. Lidé cestují spolu za nějakým prospěchem a zjednávati si výživy: i zdá se, že stát je společenství k vůli prospěchu a již od počátku takto povstával a trval. O tom zajisté zákonodárci pracují, a právem býti se

praví, co společnosti prospívá. Ostatní společenstva vyhledávají prospěchu po částech, na př. plavci v plavbě pro výdělek peněz neb něco takového, vojáci ve válce, toužíce po penězích neb vítězství nebo městě, a podobně též údové spolkův a cechů: některá společenstva však zdají se býti pro rozkoš, u rozmařilcův a hodovníků. Taková zajisté jsou pro slavnosti a zábavy. Všechna ta zdají se náležeti pod státní zřízení; neboť ne o přítomném prospěchu pracuje státnictví, nýbrž pro celý život, i zařizují lidé slavnosti a schůze o nich, pocty vzdávají bohům, sobě samým poskytující odpočinku se zábavou. Starobylé slavnosti totiž a schůze zdá se že daly se po sklizni plodův, jakožto prvotiny: v těch dobách totiž bylo nejvíce kdy. Všechna společenstva tedy jeví se býti částmi státního zřízení: přátelství pak taková řídí se dle těch společenstev.

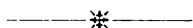
Hlava 12.

[1160 a 31] V ústavě státní jsou tři druhy, a rovně X
tolik výboček, jakoby porušení jejich. Ústavy ty jsou: království a aristokracie, třetí pak dle odhadu, kterou nejvlastněji asi lze nazvatí timokratickou,¹⁾ obyčejně však zovou ji nejvíce prostě ústavou. Z nich nejlepší jest království, nejhorší timokracie. Výbočkou království [1160 b] jest tyrannie. Obě jsou monarchie, ale liší se velice. Tyrann zajisté hledí si toho, co jemu samému, král pak toho, co poddaným prospívá. Neníť králem, kdo

¹⁾ Aristokracie, vláda vznešených; timokracie, vláda dle odhadu jmění (census), jaký na př. v Athenách zavedl Solon. U Platona timokracie znamená vládu těch, kteří dle cti a vážnosti své k ní se dostali, a to jest podle něho pravá aristokracie, vybraná dle ctnosti.

není soběstačný a vším dobrým nevyniká; takový už ničeho nepotřebuje; i nebude tedy hleděti si toho, co jemu, nýbrž co poddaným prospívá; a který by nebyl takový, ten by byl leda nějaký vylosovaný král. Tyrannie jest opakem toho: vyhledává toho, co jemu jest dobro. Na ní ukazuje se také zřetelněji, že jest nejšpatnější: nejhorší zajisté jest opak nejlepšího. Z království přechází se v tyrannii; jestiť tyrannie špatností monarchie, a špatný král stává se tyrannem. Z aristokracie přechází se v oligarchii skrze špatnosti vládnoucích, již rozdělují státní dobra proti hodnotě, a to všechna nebo nejčtetnější sobě samým a náčelnictví vždycky týmž osobnostem, a nejvíce stojí o zbohatnutí: panují pak pouze někteří, a to špatní místo nejhodnějších. Z timokracie přechází se v demokracii: hraničit ony spolu; neboť i timokracie chce náležeti lidu, a v odhadu jsou si všichni rovni. Nejméně špatná jest demokracie: vybočujeť málo z onoho druhu ústavy. Těmito způsoby nejvíce ústavy se mění (tak totiž nejméně a nejsnadněji přecházejí): podoby jejich a jakoby příklady lze si vzíti také z domácnosti. Poměr otcův k synům na př. má podobu království (neboť otec o dítky pečuje: odtud také *Homeros* Dia otcem jmenuje; otcovskou zajisté vládou chce království býti); u Peršanů však poměr otcův jest tyrannský (nakládajíť tam se syny jako s otroky), tyrannský pak jest i mezi pánem a otrokem (běžíť při něm o prospěch pánův; a tento poměr zdá se ovšem býti správný, perský však pochybený; neboť nad různými též panství jest různé); mezi mužem a ženou zdá se býti aristokratický (panujeť muž dle hodnoty a v tom, v čem to muži náleží; co se ženě hodí, to jí odkazuje); vládne-li však muž nade vším, přesunuje to do oligarchie (činíť to proti hodnotě a [1161 a] nikoli, pokud jest on lepší), někdy však vládnou ženy jsouce

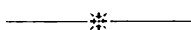
dědičkami, ale neděje se pak vláda dle ctnosti, nýbrž pro bohatství a moc, jako v oligarchiích; timokracii podobá se poměr bratří (jsoutě si rovni, leda že liší se věkem; proto když velice věkem se liší, již přátelství není bratrské); demokracie nejvíce jest v domácnostech bez pánů (tamtě jsou všichni rovni), a ve kterých pán je slaboch, a každý má zvůli.

Hlava 13.

[1161 a 10] V každé ústavě ukazuje se přátelství, XI
jelikož i právo. U krále vůči poddaným ve vynikající dobročinnosti; dobře totiž činí poddaným, an jsa dobrý stará se o ně, aby se dobře měli, jako pastýř o ovce; odtud i *Homeros* Agamemnona zove pastýřem zástupů. Takovým jest i otcovské, liší se však velikostí dobrodiní těch; jestiž on původcem bytí, které jest nejhlavnějším, a výživou a výchovu. I předkům se toto přičítá. Přirozeně jest otec hlavou synům a předkové potomkům a král poddaným. Přatelství tato spočívají v nějaké přednosti, pročez rodičové také jsou v úctě. A právo mezi nimi není vždy stejné, nýbrž jest podle hodnoty: a taktéž i přátelství. Mužovo přátelství vůči ženě jest totéž, jako v aristokracii: záležití ve ctnosti, lepší má více dobra, a každý má, co mu přiměřeno: a takto má i své právo. U bratří podobá se družnému: jsoutě si rovni a souvěcí, takoví pak obyčejně bývají stejných vášní a povah. Takovému podobá se i timokratické přátelství. Chtějí totiž občané býti rovni a hodni; vláda jest rozdělena, a to rovným dilem: tak jest i v přátelství. Ve výbočkách jak práva tak i přátelství jest už na mále, a nejméně jest ho v nejhorší: v tyrannii zajisté žádné neb jen skrovné jest přátelství. Kde totiž nic není spo-

lečno vládnoucím a poddanému, tam není přátelství; vždyť není tu ani práva: nýbrž je to jak u umělce naproti nástroji, u duše naproti tělu a u pána naproti otroku; [1161 b] vše to sice má prospěch z užívaného, ale přátelství k neživotným bytostem není, ani práva. Avšak ani ke koni neb volu ani k otroku, pokud jest otrokem. Neníť tu nic společného: otrok zajisté jest živý nástroj, nástroj pak jest neživým otrokem. Pokud tedy jest otrokem, není k němu přátelství, ale ovšem pokud jest člověkem: zdáť se, že jest jakési právo u každého člověka naproti každému, kdo může přiúčastniti se zákona a smlouvy, a tudíž i přátelství, pokud je to člověk. V tyranniích tedy jest přátelství i práva po skrovnu. v demokraciích za to nejvíce: neboť rovným mnoho jest společno.

Hlava 14.

XII [1161 b 11] Na jakémsi společenství tedy všechno přátelství spočívá, jakož pověděno; lišiti však asi jest přátelství příbuzných a soudruhů.¹⁾ Občanské však a kmenové a plavecké a co ještě takových jest, podobají se více společenským; záležejíť v jakémsi souhlasu. Mezi ně pak lze zařaditi také pohostinské. Příbuzenské jeví se mnohotvárným a závisí celé na otcovském; rodičové totiž milují dítky své jakožto něco ze sebe, dítky pak rodiče jsou jako něco z nich. Více však znají rodičové, co z nich jest, nežli rozenci, že jsou z nich, a víc je spoutáno to, z čeho něco jest, s tímto svým plodem, nežli plod se

¹⁾ Rodový pojem jest společenství, od něhož liší se dva druhy: příbuzenství a družnost. Široký pojem společenství a úcastenství má vedle toho mnoho rozmanitých útvarů, z nichžto tři hned výslovně se uvádějí.

svým původem; neboť co z jiného jest, jest vlastní tomu, odkud jest, na př. zub, vlas a pod. tomu, kdo je má. on však nemá nic z toho, co od něho jest, neb aspoň menší mērou. Také na délce času záleží oni totiž milují dítky sotva narozené, tyto však své rodiče teprv když věkem dospěly, přišedše k rozumu a citu. Z toho zjevno také, proč matka více miluje. Rodičové tedy dítky své milují jako sebe (neboť co z nich jest, jest jakoby rozdělené druhé jejich jástvo), děti pak rodiče, aný jsou z nich zrozeny, bratři pak sebe vespolek, ani z týchž rodičů pocházejí; stejný totiž poměr činí je sobě stejný odtud říká se: tatáž krev, tentýž kořen a pod. I jsou jaksi totéž i v rozdělení svém. Mnoho přispívá k přátelství společné vychování a souvěkost: druh zajisté druha miluje, a společníci jsou si soudruhy: proto také bratrství družnosti [1162 a] se podobá. Bratrovci i ostatní pokrevenci takto jsou sblížení, totiž že jsou z téhož rodu. Jedni více se sblížují, jiní méně, dle toho jak jsou ode kmene blízko neb daleko. Přátelství dětí k rodičům (a lidí k bohům) jest jako k dobrému a vynikajícímu: jsoutě největšími dobrodinci jejich; jsou původci jejich bytí a výživy a potom také výchovu. Obsahuje však takové přátelství také více příjemnosti a užitku než u cizích, čím pospolitější jest život jejich. Ve bratrství je totéž, co v družnosti, a ještě více mezi hodnými, a zvláště mezi podobnými, čím sobě jsou bližší, již od narození majíce se rádi, a čím více sourozenci spolu žijí a rostou a bývají vychováváni: zkušenost za tu dobu jest nejvydatnější a nejjistější. Podobné jsou přátelské poměry i mezi ostatními pokrevenci. Muž se ženou zdá se přirozené míti přátelství; člověk zajisté přirozeně k podvojnému spojení jest náchylnější, více než k občanskému, a to tím více, čím dřívější a nutnější jest

dům než obec, a čím více společno jest živočichům plození. Ostatní z nich tedy mají jen toto společenství, lidé však nejen pro plození spolu bydlejí, nýbrž i pro živobyti; práce jejich hned se rozdělily, a jedny má muž, druhé žena pomáhají si tedy na vzájem, skládajíce každý svůj díl do jednoho. Proto jest užitek i příjemnost v tomto přátelství. A bylo by ono také pro ctnost, kdyby byli hodní; pak náleží ctnost oběma a mohou míti z toho radost. Páskou zdají se býti děti; proto bezdětní rychleji se rozlučují; dítky zajisté jsou dobrem oběma společným, a společně spojuje. Jak ale žiti má muž naproti ženě, a vůbec přítel naproti příteli, pro to nic jiného se nevyžaduje, než co je spravedливо: neboť toto není stejné u přítele vůči příteli, jako vůči cizinci neb druhu nebo spolužáku.

Hlava 15.

XIII [1162 a 34] Poněvadž je troje přátelství, jak na počátku pověděno, a v každém přátelé jsou buď rovni neb jeden vyniká (neboť dobří stávají se spolu přátely tak jako [1162 b] lepší s méně dobrým, a podobně i příjemní a ti, kteří jsou pro užitek, vzájemnou službou se vyrovnávajíce neb lišíce), potřebí, aby rovni v rovnosti své milováním i ostatním se vyrovnávali, nerovni pak poměrně přednost nahražovali. — Přiházejí se však výčitky a pomluvy v přátelství pro užitek uzavřeném, buďto v něm samém, neb aspoň v něm nejdůvodněji. Kdo zajisté pro ctnost jsou přátely, hledí sobě dobře činiti (toť náleží ctnosti a přátelství), a v tom závodu není mezi nimi výčitek ani půtek (na milujícího zajisté a dobře činícího nikdo se nemrzí, nýbrž jest-li zdvořilý, splácí mu dobrodiním; i když vyniká, dosáhnuv po čem toužil, nebude příteli vyčítati, neboť oba touží po dobru);

ani mezi těmi, kteří jsou spolu pro rozkoš, toho není (neboť oběma dostává se zároveň toho, po čem touží, jestliže rádi spolu žijí, i byl by směšným, kdo by činil výčitky druhu nezábavnému, an nepotřebuje s ním prodlévati); jest-li však přátelství pro užitek, tu bývají výčitky. Užívající sebe k užitku, žádají vždy více míti a domnívají se míti méně než jim přísluší, i promlouvají, že nedostává se jim tolik, kolik žádají, zasluhující prý toho; a dobrodinci nestačí dávati tolik, kolik podělování žádají. Jako právo je dvoje, nepsané a zákonné, tak i přátelství pro užitek jest jednak mravní, jednak zákonné. Výčitky nejvíce povstávají, když smlouva a ukončení její neděje se podle téhož přátelství.¹⁾ Zákonné je to, které spočívá na úmluvě, buďto zcela trhové z ruky do ruky, neb ušlechtlejší, na čas, že dle smlouvy dá se něco za něco (v tomto zjevný jest užitek a nepochybný, a přátelské jest při něm to poshovění; z té příčiny nepřipouštějí se místy o tom soudní pře, nýbrž má se za to, že ti, kteří v důvěře se smluvili, mají býti spokojeni); mravné nezakládá se na úmluvě, nýbrž tu se věc dává jakožto příteli neb nějak jinak. Žádá si totiž tolikéž nebo více dostati, poněvadž věc nedaroval, nýbrž půjčil. Kdo však nesmlouvá a nevyrovnává se takto, ten bude činiti výčitky. To stává se proto, že všichni aneb většina sice chtějí krásné, ale volí užitečné. Krásné jest dobře činiti bez úmyslu, [1163 a] aby stejně se mu splatilo, užitečno pak jest, dobrodiní přijímati. Kdo může, ten má a to rád splatiti cenu toho, co dostal; a kdo to nerád činí, nemá za přítele býti pokládán. poněvadž od počátku již chyboval a přijímal dobrodiní, od koho neměl; totiž ne jakožto od přítele neb od takového, který proto tak jednal;

¹⁾ Na př. vypomůže-li přítel příteli z ochoty penězi, a při splácení žádá úrokův, o kterých nebylo ani zmínky.

tedy potřebí tu se vyrovnati, jakoby člověk byl dobrodiní přijal s podmínkou. Také třeba připověděti, že to chce splatiti, jakmile bude moci; nebude-li moci, ani dárce by toho nebyl žádal; tedy bude-li moci, má oplatiti. Na počátku však potřebí přihlížeti k tomu, od koho dobrodiní přijímá a nač, aby při tom ostal nebo ne. — Pochybnost však působí to, zdali splátka má se měřiti a vraceti dle užitku přijímajícího, či dle dobročinnosti dobrodincevy. Neboť kdo přijal dobrodiní, řekne, že dostal od dobrodince něco, co pro něho bylo nepatrné a že mohl odjinud je dostati, umenšuje to; oni zase řeknou, že dali co nejvíce mohli, čeho by od jiných nebyl dostal, a to v nebezpečí nebo v takové nějaké potřebnosti. Není tedy v přátelství, které jest pro užitek, prospěch dostávajícího měřítkem? On zajisté jest potřebný. druhý jemu vyhovuje, doufaje, že stejnou odplatu vezme; tolikým tedy jest příspěvek, kolik jím onomu pomoženo, i má tento oplatiti tolik, kolik jemu pomoženo, neb i více; jestiž to krásnější. V přátelstvích na ctnosti založených není výčitek, a měřítkem zdá se býti úmysl dobrodincův: úmysl zajisté rozhoduje o ctnosti a o povaze.

Hlava 16.

[1163 a 24] Různice jsou i v přátelstvích nerovných. Žádá totiž jeden více míti, a když to se stane, ruší se přátelství. Lepší má za to, že jemu náleží míti více (dobrému totiž prý patří více); a tak i ten, který jest užitečnější. Neužitečný druh totiž nemá prý míti stejně s ním; sice povstává prý služebnost a ne přátelství, není-li výsledek přátelství přiměřen hodnotě výkonů; mají totiž za to, že jako ve společenstvu peněžním dostávají více ti, kteří více složili, tak že má býti i v přátelství. Potřebný a nižší zase myslí naopak: dobrý

přítel prý má přispěti potřebným: cožtě prý pomůže býti s hodným a mocným sprátcem, když nemá z toho míti užitku? [1163 b] Oba tuším správný požadavek činí, i mají oba z přátelství nabýti prospěchu, ale ne v téže věci, nýbrž vyšší co do cti, potřebný co do zisku: odměna ctnosti a dobročinnosti zajisté jest čest, potřebě pak odpomáhá zisk. Takto má se asi věc i ve státní správě. Nebýváť tam uctíván, kdo ničím dobrým společnosti nepřispívá. Společné zajisté dává se tomu, kdo společnosti dobře činí, společnou pak jest čest. Nelzeť od společnosti míti zisk a čest zároveň. Ve všem pozbývati zajisté nikdo nesnese; kdo však pozbývá peněz, tomu dávají čest, úplatnému pak peníze: jednáním dle hodnoty zajisté urovnává a udržuje se přátelství, jakož pověděno. Takto mají také nerovni obcovati, aby ten, kdo má z toho užitek co do peněz aneb co do ctnosti, splácel to poctou, splácje co může. Přátelství zajisté vyhledává, co jest možno, ne co je zaslouženo; toto není všude ani možno, jako na př. v počtech bohů neb rodičů; nikdo zajisté tu není s to, aby dle hodnoty splatil, ale kdo dle své možnosti je ctí, jest hodný. Proto zdá se také, že nesmí syn otce se zřící, ovšem ale otec syna. Dluh zajisté třeba splatiti, a onen svými skutky neprokázal nic rovného tomu, čeho se mu dostalo, tak že vždycky je dlužníkem; komu se dluží, ten ovšem smí se toho vzdáti, tudíž i otec. Přece však nezdá se, že by který někdy byl opustil syna, leč by špatnosti jeho bylo už přespříliš (neboť vedle přirozeného přátelství je to lidské, neodřikati pomoci); onen však, an je špatný, opomíjí neb aspoň nehledí přispěti. Dobrodiní přijímati chtějí mnozí, prokazovati je však, tomu se vyhýbají jakožto neprospěšnému.

Kniha IX.*)

Hlava 1.

[1163 b 32] Ve všech nerovných přátelstvích úměrnost urovnává a chrání přátelství, jakož pověděno. tak jak v obci obuvníku za obuv dostává se záplaty dle hodnoty její, i tkalci i ostatním. [1164 a] Zde zařízeno je společné měřítko, peníze; k nim se všechno odnáší a jimi se měří; v lásce někdy milovník vyčítá, že jeho převelká láska není opětována, nemaje náhodou nic milování hodného, často však milec, dříve všemožné slibovav, teď ničeho neplní. To nastává tehda, když onen milce miluje pro rozkoš, tento pak onoho pro užitek, a žádnému se toho nedostává. Proto přátelství se ruší. když nestává se to, proč se milovali; neboť nemilovali sebe, nýbrž věci svoje, nejsoucí trvalé; proto nejsou jimi ani ta přátelství. Které však zakládá se na povahách. stojíc samo pro sebe, to potrvá, jakož pověděno. Rozcházejí se také, když udá se jim něco jiného, než po čem touží; když totiž člověk nedosáhne, po čem touží, tu jest jakoby se nic nestalo, jako na př. činí se sliby kitharistovi, a to tím více, oč lépe prý bude hráti: a k ránu když žádá, aby byly splněny, řekne se mu. že za zábavu měl zábavu. Jestliže tedy oba to chtěli, měli by dosti: pakli jeden chtěl vyrazení, druhý zisk, a jeden svoje měl, druhý ne, nebylo by to společenství

*) Následující „these o přátelství“, jak obsah IX. knihy nazýván, nezdají se býti původně sepsány v pořadí díla soustavného, nýbrž samy pro sebe.

správné. Čeho totiž potřebuje, na to hledí, a jenom za to dá mu to svoje. — Hodnotu však dle čeho stanoviti, dle dříve dávajícího či dříve přijímajícího? Kdo dříve dává, jakoby druhému ukládal. To prý také Protagoras dělával; ¹⁾ kdykoli totiž něčemu naučil, kázal žáku oceniti, zač domnívá se věděti, a tolik od něho bral. V takových věcech některým líbí se zásada: »každému jeho mzdu.« ²⁾ Kdo však napřed bere peníze a potom nečiní, co připověděl. poněvadž upřílišil přípravědi svoje, zaslouženě propadá výčtkám; neboť neplní, co slíbil. To pak ovšem sofisté nuceni jsou činiti, proto že by nikdo nedal groše za to, co vědí. Oni tedy nečiníce, zač vzali mzdu, zaslouženě propadají výčtkám; kde však není smlouvy o práci, tu, jak řečeno, jsou bez výtky, když o své ujmě se to dá napřed (takové zajisté jest [1164 b] přátelství podle ctnosti), avšak potřebí dáti oplatu dle úmyslu jeho (tak to přísluší příteli a ctnosti; tak mívá se věc i ve společenstvech filosofických: neměřit se tu hodnota dle peněz, a přiměřené cti také nelze dáti, ale snad tu dostačí, co jest možno, jako vůči bohům a rodičům), když však není dávka takovato nýbrž něco za něco, tehda má asi pravidelně dáti se odplata dle hodnoty, jaká se zdá oběma býti přiměřena, a když to se nestane, tu jest nejen potřebno, nýbrž i spravedливо, aby ji určil, kdo napřed dostal. Jaký totiž užitek měl neb co by místo té příjemnosti byl zvolil, tolik za to dostane a bude mít cenu toho. Vždyť i v trhových věcech tak se děje, někde pak jsou zákony, aby pře o dobrovolných úmluvách se nepřipouštěly, ³⁾ antě prý ten, kdo druhému věřil,

¹⁾ *Platon, Protag.* 328.

²⁾ Srv. *Hesiodos*, Díla a dnové 368; dle nich má se dáti druhému, co si vymínil.

³⁾ Srv. VIII. 15. str. 211.

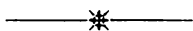
má se s ním tak rozejítí, jak se s ním sešel. Neboť komu něco bylo dáno, ten prý větším právem oceňuje, než dárce. Namnoze totiž neodhadují stejně majetníci a kdo toho nabýti chtějí; každému totiž jeho vlastnictví a to, co dává, vidí se býti velmi cenným; ale cena dává se toliká, jakou určí nabývající. Avšak tu potřebí zase ceniti věc ne za tolik, kolik zdá se majetníku, nýbrž zač ji cenil dříve, než ji měl.

Hlava 2.

II [1164 b 22] I o tom jest pochybnost, má-li člověk na př. otci všechno dávatí a ve všem ho poslouchati, nebo má-li nemocný lékaře poslouchati, a za vojevůdce má-li volen býti válečník; podobně má-li více poslouchati přítele nežli dobrého, a spíše spláceti dobrodinci než dávatí druhu, když oběma nemůže. — Není-liž tedy nesnadno, takovéto věci přesně určití? (jestiž tu mnoho všelijakých rozdílů, co do velikosti, skrovnosti, krásy, potřeby); že však ne všechno stejně odpláceti se má, není pochybno. Dobrodiní obyčejně třeba spíše spláceti nežli se vděčiti druhům, a spíše třeba je vrátiti jako půjčku věřiteli, nežli dávatí druhu. Ale není přece vždycky tak; má na př. vykoupený od loupežníků napřed výkupci se odměniti, ať je to kdokoli, i když on sice nezajat [1165 a] ale žádá výkupné zpět, či má otce svého vykoupiti? Zdá se, že otce, ba i spíše, nežli sebe sama. Jak tedy právě pověděno, dluh vůbec třeba zaplatiti, kdyby však jiný dar byl zvláště krásný nebo nutný, potřebí pro tento se rozhodnouti; někdy totiž není slušno, splatiti dřívější dobrodiní, kdyby totiž někdo dobrodiní prokázal, koho zná jakožto dobrého, a splátka měla se státi tomu, koho pokládá za špatného. Ani tomu, kdo

půjčil, nemá se vždy zase půjčovati; on totiž půjčil hodnému, doufaje, že to dostane zpět, kdežto tento od špatného splátky nedoufá. Buď je tomu opravdu tak, pak není hodnota obou stejná; pak-li není tak, ale jeden se toho domnívá, ani pak se nezdá, že by nemístně jednal. Jak už často pověděno, pojmy o vášních a skutcích určují se tak, jako předměty jejich. — Není tedy tajno, že ne každému má se stejně opláceti, ani otci všechno, jakožtě ani Diovi se všechno neobětuje; jiné totiž rodičům nežli bratrům a druhům a dobrodincům, každému jeho vlastní a přiměřené třeba vzdávati. A takto také, jak viděti, sobě lidé počínají: na svatby zvou se příbuzní (s nimi totiž společný jest rod, a úkon ten týká se jeho), a na pohřeby především příbuzní mají dle přesvědčení jejich přijíti z téhož důvodu. Zdálo by se, že nejvíce potřebí rodičům přispívati výživou, a to z povinnosti, a že krásnější jest přispívati v tom původcům svého bytí, nežli sobě samému; také čest náleží rodičům, jakož i bohům, ale ne veškera. Ale také ne stejná otci jako matce, ani ta, která náleží mudrci neb vojevůdci, nýbrž otcovská nebo mateřská. A každému staršímu čest podle věku povstáním a poklonou a pod. Vůči druhům a bratrům upřímnost a ve všem společenství. Příbuzným a krajanům a spoluobčanům a všem těm ostatním třeba vždy hleděti vzdávati, co jim náleží, a poměrně prisuzovati, co každému přísluší, dle bliženství a ctnosti neb užitku. U příbuzných jest úsudek ten snadnější, u vzdálenějších nesnadnější. Avšak proto nesmí se od toho upouštěti, nýbrž určovati, jak jest možno.

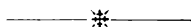

Hlava 3.

III [1165 a 36] Pochybnost také jest o zrušení [1165 b] či nezrušení přátelství s těmi, kteří v něm nevytrvají. U těch, kteří jsou přátely pro užitek nebo příjemnost, když toho již nemají, není snad nic nemístného, že je ruší? (vždyť byli těch věcí přátely: když se jich nedostává. důvodno jest, že již nemilují): ale snad se vytkne ten případ, že někdo, an miloval pro užitek nebo příjemnost, stavěl se, jakoby tak činil pro povahu. Jak totiž na počátku jsme řekli,¹⁾ přemnohé neshody povstávají mezi přátely, když nesmýšlejí a nejsou přátely stejným způsobem. Když tedy někdo se zklame a domnívá se, že jest milován pro povahu svou, an druhý nic takového nečiní, sám ať si dává vinu; pakli zklame se přetvářkou druhého, právem lze to podvodníku vyčítati, a to více než penězokazům, čím vzácnější věci týká se zločinství toto. — Když však jej přijal jakožto dobrého a stane a ukáže se špatným, má ho ještě milovati? či je to nemožno, kdyžťe ne všecko lze a má se milovati, nýbrž jen dobro? špatného zajisté nemá člověk milovati ani ke zlému se připodobňovati: řečeno totiž, že podobné podobnému jest milo. Má tedy býti hned zrušeno? či snad ne s každým, nýbrž jen s těmi, kteří ze špatnosti jsou nevyléčitelní, kdežto těm, kteří se napravují, potřebí tím spíše přispěti co do mravův i co do majetku, čím je to lepší a přátelství vlastnější? avšak ani ten, kdo je zruší, nezdá se nic nemístného činiti. Nebyltě přítelem tomu člověku jako takovému: když tedy se změnil a on ho nemůže zachrániti, odstupuje. Kdyby však jeden byl pořád stejný, a druhý se stával hodnějším a ve ctnosti velice se vyznamenával, zdaž mají ostati přátely či není to možno?

¹⁾ IX. 1. str. 214.

Při velkém rozdílu vystupuje to nejvíc na jevo, na př. v přátelství dětském; kdyby totiž jeden co do rozumnosti zůstával dítětem, a druhý byl již zdatným mužem, kterak pak budou přátely, nemajíce stejné záliby ani radosti ani trudu? nebudoutě toho pak mítí ani vůči sobě na vzájem, a bez toho nelze býti přátely: nedovedou pak zajisté spolu žíti. O tom však již mluveno.¹⁾ Nemá tedy vůči druhu nic jinak se chovati, než jako by nebyl nikdy býval přítelem? snad má pamatovati na nastalou privyklost a — jako máme za to, že přátelům třeba více než cizím se vděčiti — tak bývalým přátelům něčeho poskytovatí pro předešlé přátelství, leč by se rozešli pro přílišnou špatnost?

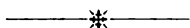
Hlava 4.

[1166 a] Laskavost mezi přátely a co k pojmu IV
přatelství náleží, zdá se pocházeti z poměru člověka k sobě samému. Pokládá se totiž za přítele, kdo chce a koná skutečné nebo zdánlivé dobro k vůli druhému, aneb ten, kdo chce býti a žíti po přátelsku jemu k vůli, jak také bývá u matek vůči dětem a u přátel někdy uražených; jiní zase pokládají za přítele toho, kdo s druhým stále obcuje a totéž volí, neb toho, kdo s přítelem se rmoutí a raduje, a i to nejvíce přihází se u matky. Něčím takovým také pojem přátelství určují. Vzhledem k sobě samému má vše to člověk řádný, ostatní lidé dotud, pokud za takové se pokládají. Podobáť se, jak řečeno, že ctnost a řádný člověk je všude měřítkem. Takový totiž souhlasí sám se sebou a touží po témže v celé duši své. I chce sobě skutečného i

¹⁾ VIII. 9. str. 201.

zdánlivého dobra a jedná tak (dobrému náleží stále dobře jednati), a to pro sebe sama, totiž k vůli rozumnosti, jež každého bytností se zdá. Také chce žiti a dobře se míti, a to nejvíce v tom, čím myslí: dobrem zajisté jest řádnému člověku bytí jeho. [Každý sobě chce dobře, kdyby se však stal jiným, nikdo by nevolil, aby po změně té měl to všechno; i Bůh má nyní své dobro, ale jen proto, že vždycky jest, čím jest. Bytí každého tuším záleží v jeho rozumu neb aspoň v něm nejvíce.] Takový chce stále se sebou obcovati; působí to zajisté příjemně; vzpomínky na vykonané skutky jsou totiž slastny, a naděje v budoucí jsou dobré: a takové jsou příjemny. I věděním oplývá ve svém rozumu. Rmoutí a raduje se nejvíce sám se sebou; vždycky totiž jest mu totéž bolestno nebo příjemno, ne pokaždé něco jiného; lítosti takorůzka nezná. Hodný tedy vzhledem k sobě má toto vše, k příteli pak chová se jako k sobě samému (jestiž přítel druhé já), a přátelství záleží v něčem takovém, a přátely jsou ti, kterým toho se dostává. — Zdali k sobě samému jest přátelství možno či ne, to budiž na tu chvíli pominuto: [zdá se to přátelstvím býti potud, pokud má dvoje nebo více z řečeného, [1166 b] a přílišné přátelství podobá se přátelství k sobě samému.] Zdá se však, jakoby toho řečeného dostávalo se přemnohým, ačkoli jsou špatni. Snad tedy mají to potud, pokud se sami sobě líbí a sebe za hodny pokládají? vždyť docela špatný a bezbožný žádný toho nemá, ba ani zdání toho. Snad tedy ani špatní vůbec: jsoutě v sobě rozdvojeni, baží po něčem a něco jiného chtějí, na př. nezdrželiví; volí zajisté místo toho, co se jim vidí dobrým, raději příjemné ačkoli škodlivé; jiní opět ze zbabělosti a lenosti ustávají konati, co pokládají sobě za nejlepší; kdo však mnoho velkého natropili a jsou pro špatnost nenáviděni,

míjejí život a sami se utracují. I špatní hledají, s kým by obcovali, sebe samy však míjejí; rozpomínajíť se na mnohé trapné věci a obávají se ještě jiných podobných vzpomínek, kdyby byli sami pro sebe; jsouce však s jinými zapomínají na to. Nemajíce nic milého do sebe, nemají k sobě ani žádné lásky. Takovíto se nad sebou ani neradují ani nermoutí; duše jejich jest v rozporu, jedna část pro špatnost svou se rmoutí, odříká-li se něčeho, druhá pak se raduje, jedna sem, druhá tam jej vleče jako rozervance. A když nelze zároveň se trudit i radovati, aspoň za krátko se trdí z toho, že se obveselil, a chce, aby této příjemnosti se mu nebylo dostalo; špatní zajisté jsou plni lítosti. Nepodobá se tedy, že by špatný k sobě samému byl přátelský, an nemá nic milého do sebe. Když tedy takto se míti jest nemalým neštěstím, potřebí špatnosti úsilovně se varovati a hleděti hodným býti; takto zajisté lze státi se přítelem sobě samému i druhému.

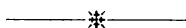
Hlava 5.

[1166 b 30] Blahovůle¹⁾ podobá se přátelství V avšak není přátelstvím. Povstávat blahovůle také k neznámým a tajně, přátelství nikoli. O tom promluveno dříve.²⁾ Ale není ani láskou. Neobsahuje totiž napjetí ani touhy, což je s láskou spojeno; láska dále vzniká z navyklosti, blahovůle také z nenadání, na př. při zápasnících [1167 a] se přihází. Lidé stávají se jim totiž příznivi a soucitni, ale ničím by jim nepřispěli; jak jsme totiž řekli, stávají se blahovolnými náhle a milují povrchně. Podobá se, že původem přátelství, tak jako milování,

¹⁾ εὐνοία, benevolentia („dobromyslnost“, přízeň a pod.)

²⁾ VIII. 2. str. 193.

jest rozkoš od vidění: nikdo zajisté se nezamiluje nepotěšiv se z pohledu, ale když těší se jenom z té podoby, tu ještě nemiluje, nýbrž když po nepřítomném touží a přítomnosti jeho si žádá. Takto nemohou býti přátely aniž by stali se sobě blahovolni, blahovolní však ještě proto nikterak nemilují: chtějí totiž pouze dobře těm, kterým přejí, ale ničím by jim nepřispěli aniž by se za ně čím obtěžovali. Proto přenůškou lze to nazvati nečinným přátelstvím, jež časem dospějíc k navyklosti stává se přátelstvím ale ne tím, které jest pro užitek nebo pro příjemnost; neboť na tom základě blahověle nepovstává. Kdo totiž přijal dobrodiní, oplácí to, co dostal, blahověli, jednaje po právu; kdo však chce někomu dobře učiniti, máje naději skrze něho si pomoci, nezdá se býti blahovoleným jemu jako spíše sobě, jako přítel, jenž jej ošetřuje pro nějaký zisk. Vůbec blahověle povstává z jakési ctnosti a slušnosti, když zdá se někomu někdo krásným neb mužným neb takovým nějakým, jak na př. o zápasnících jsme pověděli.

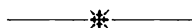

Hlava 6.

VI [1167 a 22] Přátelskou zdá se býti také svornost¹⁾; proto není ona shodou domněnek; neboť tato může býti též mezi takovými, kteří se neznají. Aniž nazývají se svornými, kteří o čemkoli stejně smýšlejí, na př. o tělesech nebeských (neboť o tom stejně smýšleti není přátelské), nýbrž obce zovou se svornými, když stejně smýšlejí o věcech prospěšných a stejně volí, a vykonávají, co společně uznáno. Souhlasí tedy o věcech výkonných, a mezi nimi zvláště o těch, jež týkají se velikosti a mohou

¹⁾ ὁμόνοια, concordia (stejnomyslnost, jednomyslnost).

náležeti oběma nebo všem, na př. v obcích když všichni uznávají, aby úřadové byli voleni, aby Lakedaimoňanům se pomohlo válčiti, aby Pittakos byl náčelníkem, když sám chce. Kdykoli však každý sebe sama chce, jako ti ve Foiničankách,¹⁾ tehdy jsou na sporech; neznamenateť stejně smýšleti tolik, aby každý totéž myslil, ať je to cokoli, nýbrž i v téže věci, na př. když lid [1167 b] i hodní myslí, aby vládli nejlepší: tak zajisté všem stane se, po čem touží. Občanským tedy přátelstvím jeví se býti svornost, jak se také nazývá; vztahuje se totiž na prospěšné a k životu příslušné. — Taková svornost jest mezi hodnými; oni zajisté sami se sebou i vespolek stejně smýšlejí, jsouce takorka stejného směru; jejich rozhodnutí potrvávají a nezmítají se jako vlny v užině mořské,²⁾ oni chtějí právo a prospěch, a po tom touží také společně. Špatní nemohou souhlasiti jakož ani přátely býti leč na krátko, neboť v užitečných věcech jdou po ziskuchtivosti, při pracích pak a službách veřejných se odtahují; každý sám jen sobě přeje a bližního jen vyssává a poškozuje; nešetří obecnosti, a ona hyne. Odtud vyplývá, že ocitají se na sporech, druh druhu nutíce, sami však nechtějice právně jednati.

Hlava 7.

[1167 b 17] Dobrodinci zdají se ty, kterým VII dobrodiní prokázali, více milovati než tito své dobrodince, i zkoumá se o tom, jako něčem protirozumném. Pre-

¹⁾ *Euripidových*; Eteokles a Polyneikes chtějí sice oba, aby byla vláda, ale oba chtějí býti vladaři.

²⁾ „Euripos“ mezi Euboiou a Řeckem vešel v přísloví nepravidelným prouděním vod.

mnohým vidí se, že tu jedni jsou dlužní druhým, a jako tedy při půjčkách dlužníci nechtějí míti toho, komu jsou dlužni, kdežto věřitelé právě starají se o zachování dlužníků, tak prý také dobrodinci chtějí míti, komu dobrodiní prokázali, aby se jim za ně dostalo diků, tito však že nespěchají s oplácením (*Epicharmos* by asi řekl, že tak se soudí se špatného hlediska, ale zdá se to býti lidské; přemnozí jsou zapomněnliví a raději by dobré přijímali než prokazovali); příčina toho zdá se však býti nějaká přirozenější, ne taková, jak u věřitelů. Tam zajisté není to láska, nýbrž vůle, aby byli zachováni pro splátku; dobrodinci však milují a mají rádi ty, kterým dobrodiní prokázali, byť i v ničem jim nebyli a ani budoucně nemohli se státi užiteční. Přihází se to i při umělcích: každý zajisté miluje vlastní dílo více, než by byl milován od toho díla, kdyby oživilo. [1168 a] Nejvíce asi přihází se to u básníků: milujíť oni velice své vlastní básně. chovajíce je jako své dítky. Tomu pak podobá se poměr dobrodinců. Kdo totiž dobrodiní přijal, jest jejich dilem: oni jej milují více, než dílo svého původce. Toho pak důvod je ten, že každému jest bytí žádoucí a milo, a bytí naše jest činnost, žití totiž a jednání; [činností pak má původce svoje bytí jaksi ve svém dile]; miluje tedy dílo, poněvadž miluje bytí. A to jest přirozeno: co jest v mohutnosti, toho činnost proukazuje se dilem. — Zároveň jest pro dobrodince ve skutku cosi krásného, tak že se raduje i z toho, u koho to jest, kdežto pro přijavšího dobrodiní na dobrodinci není nic krásného, leda jen prospěch: ten však jest méně příjemný a milý. Příjemna je skutečnost přítomného, naděje budoucího, památka minulého. Nejpríjemnější však a taktéž nejmilejší jest, co jest ve skutečnosti. Původci tedy dílo jeho ostává (krásno zajisté je dlouhodobé), kdežto při-

ímateli užitek pomíjí. Památka na krásné jest příjemna, a užitečné ne velice, neb aspoň méně; s očekáváním zdá se býti naopak. — Láska podobá se činnosti, milování býti podobá se trpnosti. Kdo vyniká ve skutcích, i toho nalézá se milování a přátelství. — Co pracně provedeno, to také každý více miluje, jak na př. peníze miluje více, kdo si je vydělal, než kdo je dostal: dobré říjímati jest bez práce, dobré činiti však jest pracné. Protož i matky mají své děti radši; jestiť porod racnější [, a ony více vědí, že jim náležejí.] Zdá se tedy, že i dobrodincům je to vlastní.

Hlava 8.

[1168 a 28] Pochybno je také, zdali třeba nejvíce **VIII** milovati sebe neb jiného. Kterí sami sebe nejvíce milují, čím se to vyčítá a bývá jim jako ve zlém přezdívano obcův,¹⁾ a špatný zdá se činiti vše k vůli sobě, a to čím více, čím špatnější jest (vytýká se jemu na př., že eudělá nic, co by nebylo sobecké), kdežto hodný jedná ro krásno, a tím více pro krásno, čím jest lepší, a k vůli řiteli, kdežto svého zájmu opomíjí. — S vývody těmi však skutečnost [1168 b] nesouhlasí, ne bez důvodu. Potřebí prý nejvíce milovati největšího přítele. největším řitelem pak jest. kdo chce druhu svému dobra k vůli ěmu, byť i nikdo toho nezvěděl. Avšak toto a vše statní, co k pojmu přítele náleží, nalézá se nejvíce u ěho vzhledem k sobě samému: řečeno zajisté, že od ěho samého veškeren přátelský poměr teprve na jiné e rozšiřuje. I přísloví vesměs tomu dávají za pravdu. a př. »jedna duše,« »přátelům vše společno«, »přátelství est rovnost«, »koleno blíže lýtka«. Vše to zajisté má

¹⁾ φιλαυτος.

více platnost u člověka vzhledem k sobě samému; jestiž sobě nejvíce přítelem, potřebí tedy sebe sama nejvíce milovati. Rozpakují se tedy právem, kterého mínění se přidržeti, ano oboje má něco přesvědčivého do sebe.

[1168 b 12] Potřebí tedy takové výroky rozlišovati a určovati, pokud který a kterak má pravdu. Vezmeme-li v úvahu samolásku, jak ji který rozumí, snadno se věc objasní. Jedni obracejice ji ve výčitku, zovou sobemilovnými ty, kteří sobě více dopřávají v penězích, počtech a tělesných rozkoších: po tom zajisté přemnozí touží a usilují o to jak o něco velice dobrého, a proto je to hledáno. Kterí tedy toho jsou chtivi, hoví svým žádostem, vůbec vášním a bezrozumné části duše. Takové jsou davy lidstva; odtud také povstala přezdívka davu jakožto špatného. A právem se to takovým sobcům vyčítá. A že ti, kteří takových věcí sobě dopřávají, obyčejně sobeckými se jmenují, není neznámo: neboť kdyby někdo snažil se vždycky nade vše jednati co nejspravedlivěji nebo nejstřídměji, vůbec podle ctnosti, a vždycky vesměs jen krásné bylo jeho snahou, toho nikdo nenazve sobeckým, aniž ho bude haněti. — A přece zdá se, že takovýto jest více sobecký; dopřává sobě nejkrásnějších a největších dober a hoví nejhlavnější části sebe sama a jí ve všem poslouchá; a jako obec a každý jiný soustavný celek zdá se především spočívat ve své hlavní části, tak i člověk; nejvíce sobecký pak jest, kdo to miluje a tomu se oddává. Zdrželivý a nezdrželivý, zove se podle toho, zda rozum vládne či ne, an každý člověk svoje bytí má v něm. I [1169 a] zdá se, že oni nejvíce a rádi vykonávají, co jest podle rozumu. Že pak každý v něm má svoje bytí, neb aspoň v něm nejvíce, a že hodný jej nejvíce miluje, je známo. Proto bude on asi nejvíce sobecký, ale v jiném způsobu, než onde;

vytčen, vynikaje totiž nad něj tolik, kolik vyniká život podle rozumu nad život podle vášně, a kolik touha po krásnu nad touhu po zdánlivém prospěchu. Kdo tedy o krásné skutky zvláště usilují, ty všichni uznávají a chválí; kdyby tedy všichni závodili za krásnem a namáhali se jednati co nejkrásněji, měla by společnost všechno potřebné a každý zvláště měl by největší z dober, poněvadž jim jesti ctnost. — Dobrý tedy má býti sobecký (bude zajisté míti prospěch ze svých krásných skutkův a ostatním prospěje), špatný nemá (uškodí i sobě i bližním, následuje-li špatných vášní). U špatného tedy neshoduje se, co má činiti, s tím, co činí; hodný za to činí také, co má. Každý rozum zajisté volí, co jemu jest nejlepší, hodný člověk pak podřizuje se rozumu. Opravdu koná řádný mnoho k vůli přátelům a vlasti, ba jestli potřeba, též umírá za ně; vzdá se i peněz i pocty, vůbec hledaných dober, dobýváje sobě krásného; milejší jest mu pokochati se na krátko sice ale vydatně, nežli dlouho a nepatrně, milejší žiti rok krásně, nežli mnoho let ledajak, a milejší jeden skutek krásný a velký, nežli mnoho nepatrných. Těm, kteří proto umírají, se toho dostává: volí sobě velké krásno. I peněz by se vzdali, aby přátelé více dostali; příteli dostává se takto peněz, jemu pak krásna; větší dobro tedy dává sobě samému. Co do cti a přednosti jest věc tatáž: všeho toho k vůli příteli se vzdá; toto jest mu krásno a chvalno. Právem tedy vidí se býti řádným, an volí krásno místo všeho jiného. Lze i skutků se vzdáti k vůli příteli, jelikož by totiž bylo krásnější státi se příteli pohnutkou, aby on je vykonal. Ve všem chvalném tedy řádný člověk jeví se poskytovat více krásného sobě samému. [1169 b] Takto tedy má býti sobecký, jak pověděno: nemá však jím býti tak, jak přemnozí bývají.

Hlava 9.

IX [1169 b 3] Pochybno je také, zdali šťastný potřebuje přátel či ne. Pravi se totiž, že šťastní a spokojení nikterak nepotřebují přátel; mají prý svá dobra; jsouce tedy sobě stační nepotřebují prý už ničeho, kdežto přítel, an je druhé já, poskytuje prý toho, seč není člověk sám sebou proto

když božstvo dobré dá, nač třeba přátel? ¹⁾

Zdá se však nesprávně, prisuzovati šťastnému všechna dobra a přátel nikoli, což přece zdá se z dober zevnějších býti největším. — Když tedy náleží příteli spíše dobro prokazovati než přijímati a dobře činiti náleží dobrému a ctnosti, a krásnější jest dobře činiti přátelům než cizím tož bude dobrý potřebovati takových, jimž by dobře činil. Proto také jest otázka, zdali přítel jest více potřebí v štěstí či v neštěstí, an i nešťastný potřebuje dobrodincův a šťastní takových, jimž by dobře činili. — Nesprávně jest asi také, činiti blaženého samotářem; nikdo zajisté by nevolil míti všechna dobra sám pro sebe; jestiž člověk bytostí společenskou a zrozen žíti pospolitě. I šťastný tedy je takový; přirozená dobra zajisté má. Zjevně jest že s přáteli a hodnými lépe jest prodlévati, nežli s cizími a ledajakými; potřebí tedy šťastnému přátel.

[1169 b 23] Co tedy míní ti prvější a v čem mají pravdu? snad že přemnozí pokládají za přátele ty, kteří jsou užiteční? Takových ovšem nebude blažený, poněvadž ta dobra má, nikterak potřebovati ani pro příjemnost leda na krátko (neboť příjemný život nepotřebuje rozkoší odjinud); a nepotřebuje-li takových přátel, zdá se, že nepotřebuje přátel vůbec. — To však asi není pravda. Z počátku pověděno, že blaženost jest jakási činnost

¹⁾ *Euripides Orest.* 666.

činnost však, jak na biledni jest, povstává, a není při nás jako nějaký majetek. Jestliže blaženost záleží v žití a působení. a činnost dobrého jest dobrá, a příjemna sama o sobě, jak na počátku povéděno, a co jest vlastní, to náleží mezi příjemnosti, a můžeme pozorovati své bližní a skutky jejich spíše, než sebe samy a skutky svoje, a skutky hodných přátel [1170 a] jsou dobrým příjemny (neboť mají pak oba, co přirozeně jest příjemno): tedy bude blažený takových přátel potřebovati, an hodlá pozorovati vlastní dobré skutky, a jimi jsou skutky dobrého, jestli přítelem. — Má se za to, že šťastný má příjemně žítí: osamotnělý však má život obtížný, neboť nesnadno neustále sám o sobě býti činným, s jinými a vůči jiným je to snadnější. Bude teby tato činnost stálejší, jsouc o sobě příjemna, což u blaženého býti má. (Hodný zajisté jakožto hodný ze skutků ctnostných se raduje, ze špatných se mrzí, jak hudebník z krásných písní se raduje, ze špatných mrzí.) — Ze spolužití dobrých také povstává jakýsi cvik ve ctnosti, jakož i *Theognis*¹⁾ praví. — Se stanoviska přirozeného na věc pohlížejíc, řádný zdá se řádnému přirozeně býti milejší. Přirozené dobro totiž, jak řečeno, jest řádnému samo o sobě dobro a příjemno. Žití určuje se u živočichů mohutností smyslu, u lidí smyslu a myšlení; mohutnost pak jest vedena

¹⁾ V. 31. nn. (přel. Fr. Krsek):

Ty k mužům sprostým se nemíchej
nikdy, mužů vzácných vždycky se však přidružuj.
Jen s nimi jídávej, pívej, s nimi též i sedávej;
těm, jichž moc veliká, hled' ty se líbiti též!
Od slušných slušnému totiž naučíš se, a k sprostým
když přidružíš se, také svou mysl tím zahubíš.
Tak poučen jsa, hledej hodných do spolku, a řekneš
někdy, radou dobrou přátely své že dařím.

k činnosti; vrchol jest v činnosti; zdá se tedy, že žití záleží hlavně v čítí nebo myšlení. Život pak náleží k tomu, co dobro a příjemno jest samo o sobě; jestli on určitý a určitost náleží k povaze dobra. Přirozené dobro jest jim i hodnému člověku: proto vidí se onen býti všem příjemný. Nesmí se tu však rozuměti život ničemný a rozervaný ani trudný; takový jest neurčitý jako to, co v něm zahrnuto. [V dalším pojednání o nepřijemnosti to více ozřejmí.] Jestli samo žití dobro a příjemno (a to se podobá, protože všichni po něm touží, hodní a blažení nejvíce; jim zajisté jest život nejmilejší, a život jejich jest nejblaženější), a vidomý cítí, že vidí, a slyšící, že slyší, a jdoucí, že jde, a taktéž i při ostatním jest něco, čím cítíme, že jsme v činnosti, tak že cítíme, že cítíme, a myslíme na to, že myslíme; když však cítíme nebo myslíme, že jsme (býti jest zajisté tolik co cítiti [1170 b] nebo mysliti), tedy cítiti, že žijeme, to náleží k věcem o sobě příjemným (život zajisté jest přirozené dobro, cítiti pak dobro ve mně jsoucí jest příjemno), žití tedy jest milé a zvláště dobrým, poněvadž býti dobrým jest jim také příjemno (radují se totiž, spolucítíce dobro samo o sobě); a jak dobrý chová se k sobě, tak také k příteli (jestli přítel jeho druhým já): jakož tedy jest každému milo, že jest co jest, tak také to, že jest přítel jeho, neb aspoň podobně. Bytí jest nám milo proto, že člověk cítí se jakožto dobro; takový cit pak je příjemný sám o sobě; potřebí tedy také spolucítiti jsoucnost přítelovu, a to může se státi ve spolužití a společenství řečí a myšlenek. Tak totiž spolužití u lidí se rozumí a ne jak u dobytka, že se spolu pase. Jestli tedy bytí blaženému žádoucno samo o sobě, jsouc přirozeně dobro a příjemno, a jestli podobně takové též přítelovo, pak i přítel bude náležeti k bytostem žádoucným.

Co však jest mu žádoucí, to jest mu třeba míti, sice v tom bude něčeho postrádati. Bude tedy tomu, kdo chce býti šťasten, potřeby dobrých přátel.

Hlava 10.

[1170 b 20] Má si tedy člověk činiti přátel co X
nejvíce, či snad to, co o pohostinství vhodně pověděno
se zdá :

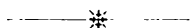
ani mnoho hostův ani bez nich,¹⁾

hodí se také na přátelství, aby člověk nebyl bez přítele ani jich neměl příliš mnoho? O těch, kteří jsou pro užitek, zdá se výrok býti docela případný (neboť mnohým se odslužovati jest obtížno, a život na to nestačí; co jich více nežli k vlastnímu životu dostačí. ti jsou zbyteční a překáží krásnému žití; nejsou tedy na nic); a na rozkoš dostačí jich málo, jako v jídle koření; ale zdaž má dobrých míti co nejvíce, či jest nějaká míra i pro množství přátel jako pro město? Z desíti lidí totiž nemůže povstati město, a při stu tisícův už také to není město. Kolikost není snad jen jedna, nýbrž jest to všecko uprostřed mezi určitými veličinami. [1171 a] I pro přátele jest určité množství, a nejvyšší jich počet bude ten, s kolika kdo může žiti (to zajisté vidělo se nám nejvíce náležeti k přátelství): že však nelze s mnohými žiti a mezi ně se rozdělit, jest na biledni. Dále musejí též oni sobě na vzájem býti přátely, chtějí-li všichni spolu obcovati; to však jest mezi mnohými nesnadno. Nesnadno stává se také, aby mnozí upřímně spolu se radovali a spolu truchlili; snadno se tu přihodí, aby měl s jedním veselí a s druhým zároveň smutek. Snad je tedy dobře

¹⁾ *Hesiodos*, Díla a dnové 713.

„Ethika Nikomachova.“

nehledati co nejvíce přátel. nýbrž tolik, kolik dostačí ke spolužití; zdá se, že nelze mnohým býti docela přítelem. Proto nelze ani do mnohých býti zamilován: neboť toto chce býti jakési zvýšení přátelství, a to vztahuje se pouze k jednomu; tedy i veliké může býti pouze k málokterým. Tak ukazuje se to také ve skutečnosti: mnozí zajisté, kteří jsou ve družném přátelství, nestávají se přátely. Opěvovaná přátelství uvádějí se jen mezi dvěma. Mnohospřátelení setkávající se každým důvěrně zdají se nebýti nikomu přátely, leda v občanském styku, a takové také jmenují lichotníky. Občansky ovšem lze býti mnohým přítelem, i nejsouc lichotníkem, nýbrž opravdu hodným; pro ctnost a pro osoby samy však to není možno vůči mnohým, ba vzácně jest najíti jen několik takových.

Hlava 11.

XI [1171 a 21] Potřebí přátel více ve štěstí či v neštěstí? V obojím jsou hledáni nešťastní potřebují příspění, šťastní společníkův a komu by dobře činili; chtějí zajisté dobře činiti. Nutnější to jest v neštěstí, poněvadž tu potřebí užitečných, krásnější ve štěstí. poněvadž tehda hledají hodných; jestiž žádoucnější, těmto dobře činiti a s nimi prodlévati. Sama přítomnost přátel zajisté jest příjemna ve štěstí i v neštěstí; ulevujeť se truchlicím soustrastí přátelskou. Protož tážeme se, zdali oni jakoby tíhu přejímali, aneb to sice ne, ale snad přítomnost jejich, jsouc příjemna, a vědomí soustrastí činí trud menším. Zdali tím neb něčím jiným se jim ulevuje. nebudiž rozhodováno ale věc tu uvedená se stává. Přítomnost jejich zdá se míti do sebe vliv jaksi z obojího smíšený. Samo vidění přátel totiž [1171 b] jest příjemno,

zvláště nešťastnému, i dostává se jím jakéhosi přispění, aby se netrudil; potěšný jestif přítel pohledem i slovem, když jest obratný; znát jeho povahu, z čeho má radost a žalost. — Cítiti však, že někdo se truí z jeho neštěstí, jest bolestno; každý zajisté střeží se, býti přátelům původcem trudu. Proto zmužilá povaha chrání se, aby přátelé s ním se truíli; i když beztrudnosti nepřepíná, přece netrpí jejich trudu, zvláště pak bédovati jich nenechá, protože ani sám neběduje; ženské a jim podobní muži mají rádi, když se s nimi nařiká, a jako přátely milují ty, kteří s nimi truchlí. Zjevno však, že všude třeba lepšího následovati. Přítomnost přátel ve štěstí působí příjemný pobyt a vědomí, že radují se z jeho dober. Proto zdá se, že má ke šťastným událostem ochotně zavolati přátely (býti totiž dobročinným je krásné), k nešťastným méně (neboť zlo třeba co nejméně sdělovati, odkudž pocházejí slova: »dosti já nešťasten«¹⁾). Nejspíše tehda je třeba zavolati, kdykoli s malou obtíží mohli by jemu velice pomoci. — Naopak ale sluší se ovšem jíti k nešťastným bez zavolání a ochotně (příteli zajisté náleží dobře činiti, a to zvláště potřebným a bez požadání; jestif to pro oba krásnější a příjemnější), ke štěstí spolupůsobic ochotně (neboť i na to potřebí přátel), při dobrém bydle méně (neboť není krásno, aby odtud chtěl míti užitek). Při odřeknutí však potřebí ovšem vyhýhati se i zdání nějaké nechuti; někdy se tak přihází. Přítomnost přátel tedy ve všem jest žádouca.

Hlava 12.

[1171 b 29] Zdaž tedy přátelům jest nejmilejší žiti XII pospolu, jako milovníkům jest nejmilejší pohled a oni

¹⁾ Neznámého původu; uvádějí se podobná místa u *Euripida* i *Sofoklea*.

tento pocit mají raději, než ostatní, ana v něm hlavně záleží a povstává láska? Přátelství zajisté je společenstvím. A jak člověk k sobě se chová, tak i k příteli: a poněvadž onen pocit vůči sobě jest žádoucný, tedy jest jím i vůči příteli; činnost jeho pak nastává ve spolužití, [1172 a] tak že přirozeně po tomto touží. A čímkoli jest komu bytí jeho nebo nač volí živu býti, v tom chce s přátely prodlévati; pročež jedni spolu pijí, druzí spolu hrají (v kostky), jiní spolu tělocvičí neb loví neb filosofují. čas trávíce každý v tom, co v životě svém nejvíce si oblíbili: chtějíce s přátely žiti, to činí a toho se účastňují, čím domnívají se s nimi žiti. Stává se tedy přátelství špatných špatným (účastňují se totiž věcí špatných jsouce nesamostatni, i stávají se špatnými, připodobňujíce se na vzájem), přátelství dobrých dobrým, rostouc obcováním. Ba i lepšími tuším se stávají, jsouce činni a opravujíce se navzájem; přisvojujíť sobě druh ode druhá, čím se sobě zamlouvají, neboť

od šlechetných zajisté šlechetné ¹⁾).

Kniha X.

Hlava 1.

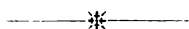
[1172 a 15] O přátelství tedy tolik budiž pověděno.

I Po tom [1172 a 19] nastává pojednati o rozkoši.²⁾ Zdáť se býti pokolení našemu nejvlastnější, a proto vy-

¹⁾ *Theognis* v. 35 (str. 229 ¹⁾).

²⁾ ἡδονή, volūptas (slast, příjemnost, libost a pod.) Pojednav o ní v kn. VII. pokud souvisí s jednotlivou ctností (zdrželivostí), vrací se k ní *Ar.* na tomto místě proto, že souvisí se základem mravnosti, s blažeností.

chovávají tak mládež, řídíce ji rozkoší a trudem; zdá se ale, že i pro výtečnost povahy jest veledůležitě radovati se, z čeho třeba se radovati, a nenáviděti, čeho třeba nenáviděti. Táhneť se to celým životem, majíc vliv a moc na ctnost a šťastný život. Příjemné zajisté člověk volí. trdnému se vyhýbá. Takovýchťto věcí tedy docela nelze pominouti, zvláště když obsahují mnohou záhadu. Jedni zajisté praví, že rozkoš je dobrá, jiní naopak že je docela špatná: onino jsou přesvědčení, že opravdu tak jest, tito pak mají za to, že pro život náš lépe jest klásti rozkoš mezi zla, byť jí také nebyla; přemnozí totiž jsou prý k ní náklonní a otročí rozkoším, a proto třeba naváděti k opaku: tak prý lze přijíti do středu. Ale taková řeč není vždy správná. Neboť o strážních a skutcích jsou úvahy méně přesvědčivé, než činy samy; a neodpovídají-li tomu, co se pozoruje, upadají v opovržení, a [1172 b] podkopává se tím i to pravdivé; kdo zajisté haní rozkoš a byl někdy pozorován, an po ní bažil, ten zdá se býti k ní náklonný tak, jakoby vždycky byla toho hodna: neboť dav neumí činiti rozdíl. Úvahy pravdivé tedy tuším jsou velmi důležitý nejen pro vědění nýbrž i pro život: jsou-li se skutky souhlasny, požívají důvěry, a proto lákají posluchače, žíti podle nich. O tom tedy dosti; obraťme se k tomu, co kdy o rozkoši pověděno.

Hlava 2.

[1172 b 9] *Eudoxos* rozkoš pokládal za dobro, II
poněvadž vidí se, kterak za ní spěchá všechno, rozumné i bezrozumné (žádoucné totiž ve všem prý je dobré a nejžádoucnější nejlepší; když tedy všecko k téže věci se nese, poukazuje prý to na to, že ona jest všemu nejlepší; vše totiž nalézá sobě své dobro, tak jak potravu,

a co všemu je dobro a po čem vše touží, to je dobro vůbec); avšak výrokům jeho věřilo se více pro jeho mravní výtečnost nežli pro ně samy. Byltě on pokládán za zvláště střidného; zdálo se tedy, že tak nemluví jakožto přítel rozkoše, nýbrž že se věc opravdu tak má. — Neméně zřejmým pokládal to býti z opaku: trud prý všem jest nemilý sám o sobě, opak tedy stejně milý. — Nejvíce žádoucí prý jest, co ne pro jiné, ani k vůli jinému volíme; a to dle obecného souhlasu prý jest rozkoš; žádný se prý netáže, k vůli čemu se někdo raduje, ana rozkoš sama o sobě jest milá. — Jsouc přidána ku kterémukoli dobru, činí je milejším, na př. ke spravedlivosti, ke střidmosti; a dobro se rozmnožuje prý jen sebou samým. Toto důvodění prokazuje tuším, že ona náleží sice mezi dobra, ale nic více, než které jiné; neboť s jiným dobrem jest všecko milejší než samo pro sebe. Takovým důvodem také *Platon*¹⁾ vyvrací, že rozkoš jest dobro vůbec: rozkošný život s obezřetností jest zajisté milejší než bez ní; jestli však ta směs lepší, pak není rozkoš dobrem vůbec: neboť dobro samo žádným přídavkem nestává prý se milejší.²⁾ Zjevně však jest, že pak ani nic jiného není dobrem vůbec, když by s nějakým dobrem o sobě spojeno, stávalo se proto milejším. Co tedy pak bude takovým dobrem, kterého i my³⁾ jsme účastni? neboť takové se hledá.

[1172 b 36] Odpůrcové pravíci, že není dobro tím, po čem všechno touží, sotva správně [1173 a] mluví.

¹⁾ Fileb. 21. n.

²⁾ Srv. I. 5. str. 17²⁾).

³⁾ Připustiv *Platonovi*, že rozkoš není nejvyšší dobro, *Ar.* obrací se proti důsledku jeho, že ona není vůbec dobro; kdyby tomu tak bylo, vece *Ar.*, pak není vůbec dobra člověku dosažitelného (srv. I. 4. str. 15²⁾).

Co totiž všem se vidí, to, díme, jest; a kdo víru tuto vyvrací, nepoví jistě nic věrohodnějšího. Kdyby totiž jen bylosti nerozumné po tom toužily, znamenal by jejich odpor něco, když však i rozumné, kterak mohou něco namítati? I ve špatných jest asi něco přirozeně dobrého, silnější než dobra o sobě, co touží po vlastním jejich dobru. — Ani o tom opaku správně se nemluví. Jestli prý totiž trud zlem, není rozkoš dobrem; neboť naproti zlu stojí zlo, a naproti obojímu již nic: to sice samo není nesprávné, ale v této věci není to pravda. Kdyby totiž buď oboje bylo zlé aneb žádné, mělo by buď oboje býti nemilé neb žádné atd.; zatím však zjevně jedno bývá míjeno jakožto zlé, druhé voleno jakožto dobré: takto tedy jest si oboje také protivno. — Taktéž nenáleží-li rozkoš mezi jakosti, III tedy ani mezi dobra; neboť ani úkony ctnosti ani blaženost nejsou jakostmi. — Praví dále, že dobro jest určito, rozkoš neurčita, ona jest buď větší neb menší. Soudí-li tak podle výkonů rozkoše, bude věc tatáž i při spravedlivosti a ostatních ctnostech, ve kterých zřejmě prý více a méně lze nějakým býti neb jednati (jsoutě více spravedliví a mužní, i lze spravedliv a střizliv býti buď více nebo méně); pakli dle rozkoší samých, tu sotva udávají pravý důvod,¹⁾ kdyžté jedny z nich jsou n-smíšený, druhé smíšený. A proč by nemohlo u rozkoše býti tak, jak u zdraví, kteréž ačkoliv jest určito, jest přece buď větší neb menší? Neníť ve všem tentýž poměr, ani v témže vždycky tentýž, nýbrž i když jest porušen trvá do jisté míry a liší se větší měrou neb menší. Tak tedy může býti také při rozkoši. — Kladouce pak také

¹⁾ proč totiž rozkoše prý nejsou určity, mohouce býti větší či menší; důvod ten není v pojmu rozkoše, nýbrž v povaze některých (smíšených, totiž tělesných) rozkoší.

dobro za dokonané, pohyby a vzniky za nedokonané, snaží se ukázati, že rozkoš jest pohybem a děním. Ale ani pohybem jí tuším nezovou právem. Každému pohybu vlastní jest rychlost a zdlouhavost, ne sice naprostá, jak u všehomíra, ale vztažitá; rozkoš však nemá ani té ani oné. Lze zajisté rychle se zaradovati jako [1173 b] rozhněvati, ne však rychle se radovati, ani vztažitě ne, ale ovšem kráčet, růsti a pod. Obrátiti se k rozkoši rychleji či zdlouhavěji ovšem lze, býti však v ní činným, totiž se radovati, nelze rychle. Kterak tedy může býti vznikáním? nezdát se vznikatí nahodilé z nahodilého, ale z čeho vzniká, v to také přestává: čeho vznik jest rozkoš, toho zánik jest bol. — Práví se také, že bol jest nedostatek něčeho přirozeného, rozkoš pak vyplnění toho. To však jsou stavy tělesné. Jestli tedy rozkoš vyplnění něčeho přirozeného, bude se z něho radovati to, v čem to vyplnění jest; tedy tělo; ale tomu tak není; není tedy rozkoš tím vyplněním, ale z nastalého vyplnění lze se radovati a z odňatého trudit. Domněnka tato zdá se že vznikla podle toho, jak bývá bol a rozkoš z potravy; kdo byl lačný a cítil tu bolest, raduje se z nasycení. Ale všech rozkoší se to netýká; beztrudny jsou vědecké a ze smyslových čichové, též mnohý poslech a pohled, také vzpomínka a naděje. Čeho tedy budou tyto vznikem? Vždyť tu nebyl ničeho nedostatek, čeho vyplnění by mohlo vzniknouti. — Proti těm, kteří tu namítají rozkoše hanebné, lze snad říci, že ty nejsou příjemny; byť i byly příjemny špatným lidem, nesmí se odtud souditi, že jsou také jiným příjemny, jakož na př. churavým něco je zdravé nebo sladké nebo trpké, anebo holeokým něco zdá se bílým, co jiným ne. Či snad lze říci, že rozkoše sice jsou milý, ale ne při ledajakém původu jejich, jako bohatství sice jest mile ale ne zrádci, zdraví pak ne,

když ledaco sní. Anebo liší se rozkoše druhem. Vzešlé z krásného různí se ode vzešlých z ošklivého. i nelze se radovati radostí spravedlivého, není-li člověk sám spravedlivý, ani hudebnikovou, není-li hudebníkem, a tak i při ostatních. I přítel, jsa různý od pochlebníka, poukazuje tuším na to, že rozkoš buď není dobro, neb že jest v ní druhový rozdíl: onen totiž přidružuje se pro dobro, tento pro rozkoš, a tomuto se to vytýká [1174 a] kdežto onen bývá chválen, jakoby pro zcela různé věci se družili. Nikdo by nevolil žiti s rozumem dětským po celý život, radovati se, z čeho dítky se na výsost radují, ani se radovati ze skutků docela ošklivých, jen aby se nikdy netrudil. Mnohého pak bychom byli bedliví, byť i žádné rozkoše nepřinášelo, na př. viděti, pamatovati si, věděti, míti ctnosti. Že z toho nutně rozkoše následují, nic nevadí; volili bychom to, byť i rozkoš odtud nepovstávala. [Že tedy rozkoš není dobro vůbec aniž celá žádoucná, zdá se býti zjevno: taktéž, že jsou jisté rozkoše o sobě žádoucné, lišící se druhem nebo původem svým.]

Hlava 3.

[1174 a 11] Výroky o rozkoši a trudu s dostatek IV uvedeny; co však rozkoš jest a jaká jest, ozřejmí více, vrátíme-li se k začátku. Vidění zdá se kterékoli doby býti dokonáným (nepostrádat ničeho. co by, nastoupíc později, dokonalo jeho druh) tomu pak podobá se také rozkoš. Jestliť jakýmsi celkem, a v žádné době nelze pojmouti rozkoše, jejíž druh teprve delším trváním by se dovršil. Protož není ani pohybem. Každý pohyb děje se v čase a k nějakému konci stavitelský na př. je dokonán, když vykoná, po čem toužil, buďto v celé době

vůbec, nebo v té a té; v oddílech času všechny pohyby jsou nedokončeny a různí se druhem od celku i od sebe na vzájem. Skládání kamenů různí se od rýhování sloupu a oboje ode stavby chrámu; stavba chrámu jest dokončená, stavba podstavce a triglyfu ¹⁾ nedokončená (obojí zabývá se jen částí). Liší se tedy druhem, i nelze v kterékoli době pojmuti pohyb ve svém druhu dokončený, nýbrž jenom v celé. Podobně jest při chůzi. Jestliže totiž přenos znamená pohyb odněkud někam, i tu jsou rozdíly druhové: pád, chod, skok a podobné; ale nejen v tom, nýbrž i v samém chodu. Východiště a cíl zajisté není při míli tentýž jako při části její, aniž při jedné části jako při druhé, aniž průběh při jedné čáře jest jako při druhé. [1174 b] Čára totiž nejen bývá probíhána, nýbrž také na jistém místě, a to na jiném nežli druhá. Zevrubně promluveno o pohybu jinde ²⁾; jest viděti, že ani v celé době není dokonán, nýbrž jsou jen mnohé nedokonané. lišice se druhem, jelikož východiště a cíl udává druh jejich. Rozkoš ale má svoji druhovou tvárnost dokonánu v kterékoli době. Je tedy na biledni, že se od sebe různí, a že rozkoš náleží mezi celky a věci dokonané. Ukazuje se to také odtud, že bez času nelze hýbati se, ale ovšem radovati se; co jest v nynějšku, jest jakýsi celek. — Z toho také vysvítá, že nesprávně se mluví též o pohybu a vzniku rozkoše. Neboť ne všude se o tom mluví, nýbrž jen u dílného a necelého: ani vidění ani bod ani jednotka nemá vzniku, aniž mají jakého pohybu nebo vzniku; tudíž ani rozkoš ho nemá: jestiť to jakýsi celek.

1) Trojdílná ozdoba dorského sloupoví nad architravem.

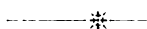
2) Fysika III a V nn.

Hlava 4.

[1174 b 14] Když veškery smysly jsou činny vzhledem ke svým dráždidlům a dobře utvářený jest dokonale činný vzhledem k nejkrásnějšímu z nich (to zajisté vidí se býti po výtce činnost dokonalá: i nezáleží na tom, řeknu-li: on jest činný, či: majetník jeho jest činný), a pokaždé nejlepší jest činnost nejlepšího vzhledem k nejlepšímu předmětu jeho: tož taková bude nejdokonalejší a nejpříjemnější. V celém čítí jest rozkoš, jakož i v myšlení a rozjímání: nejpříjemnější však jest to nejdokonalejší, a nejdokonalejší jest to, které vykonává dobrý vzhledem k nejlepším předmětům. Činnost dokonává se rozkoší. Avšak rozkoš nedokonává ji týmž způsobem jako dráždidlo nebo počitek, i když jsou v pořádku, jakožtě ani zdraví a lékař nejsou stejně příčinami zdraví.¹⁾ [Že v celém čítí jest rozkoš, jest na bíledni: vždyť říkáme, že pohledy a poslechy jsou příjemny. Zjevno také jest, že nejvíce tehda, když počitek jest co nejlepší a k předmětu co nejlepšímu se vztahuje; když tedy je takový předmět i podmět, vždy dostaví se rozkoš, jelikož jest, co by ji způsobilo a pocítilo.] Rozkoší dokonává se činnost ne jako nějakou vniternou vlastností svou, nýbrž jako nějakým přistupujícím dovršením, jako na př. krása mladistvých; dokud tedy předmět myšlení nebo počítku a také posuzovatel nebo pozorovatel jeho jest, jaký býti má, [1175 a] bude v činnosti rozkoš; poněvadž totiž i podmět i

¹⁾ Dráždidlo působí na smysl, a tím působí počitek; tento tedy jaksi dokonává mohutnost smyslovou, jsa jejím osvědčením. (Jiné překlady mají obyčejně: jako dráždidlo nebo smysl; avšak o smyslu nelze říci, že dokonává činnost smyslovou, nýbrž jen, že jest jejím základem a příčinou). Rozkoš dovršuje tu činnost jako nějaký slastný přírůstek, nikoli jako stálá vlastnost její. Zdraví působí zdraví samo sebou (t. ř. causa formalis), lékař jako causa efficiens.

předmět jsou podobny a k sobě navzájem stejně se chovají, vzejde z toho přirozeně týž výsledek. — Proč tedy nikdo neraduje se nepřetržitě; či se unaví? nic lidského nemůže býti nepřetržitě činnó. Tedy pak ani rozkoš nepovstává; neboť ona pojí se k činnosti. Něco baví jsouc nové, později však již nikoli, pro stejnó; z prva totiž vzbuzen rozum a jest napjatě činný, jako zrakem ten, kdo něco pilně pozoruje, potom však již není taková činnost, nýbrž ochablá; proto také rozkoš slábne. — Domnívali bychom se, že po rozkoši všichni touží, poněvadž i po žití všichni touží život jest jakási činnost, a každý o tom a tím jest činný, v čem si nejvíce libuje, jako hudebník sluchem v písni, vědec rozumem v naukách, atd. Rozkoš pak dokonává činnosti a tedy i život, po kterém oni touží. Důvodně tedy touží také po rozkoši: dokonáváť ona každému žití jeho, které jest milé.

Hlava 5.

[1175 a 18] Budiž nyní pomínuto otázky, zda žití volíme pro rozkoš či pro žití rozkoš. Oboje tuším je spolu spojeno a od sebe neodlučitelno: bez činnosti nepovstává rozkoš, a veškeru činnost dokonává rozkoš.

V [1175 a 22] Proto také liší se od sebe druhem. Věci druhem různé totiž myslíme že od těch druhých bývají dokonávány. Tak viděti zajisté u věcí přírodních i umělých, na př. živočichů, stromů, písma, ozdob, domu, náradí. Taktéž i činnosti druhem se různící od těch různých bývají dokonávány. Liší se pak druhem rozumové ode smyslových a tyto zase mezi sebou; tedy liší se tak také rozkoše, které je dokonávají. — Vysvítá to také odtud, že každá rozkoš jest přibuzna s činností, kterou dokonává. Zvyšuje se totiž činnost ona svou vlastní

rozkoší. Lépe zajisté všechno posoudí a propracuje, kdo pracuje s rozkoší, jako na př. geometrem stává se, kdo má zálibu v geometrii, a promyslí všecko lépe; podobně také milovníci umění a stavitelství a ostatní vůbec prospívají v práci jim svědčící, majíce v ní zálibu. Rozkoše tedy ji zvyšují, a co něco zvyšuje, jest tomu vlastní. [1175 b] Co však různí se druhem, tam také věci tomu vlastní se různí druhem. — Ještě více to vysvítá odtud, že rozkoše z různých činností pocházející jsou činnostem na závalu: kdo rád píská na flétnu, nedovede dávatí pozor na řeč, jakmile zaslechne pískati, an má více záliby v pískání nežli v přítomné činnosti; rozkoš z pískání tedy kazi činnost co do řeči. Podobně přihází se to i v ostatním, když pracuje se o dvojím zároveň: příjemnější činnost zatlačuje druhou tím více, čím více vyniká rozkoší, tak že i přestává v druhé býti činným. Proto máme-li v něčem silnou zálibu, nečiníme při tom nic jiného, jako děláme něco jiného, když se něčím málo bavíme, jako na př. v divadlech nejvíce se pojídá, když herci jsou špatní. Poněvadž činnosti se tříbí vlastní rozkoší, ji se urychlují a zlepšují. kdežto cizími se ničí, na biledni jest, jak velice od sebe se různí: cizí rozkoše působí takorůzka stejně jako vlastní trudy; vlastní trudy totiž ruší svou činnost, na př. když jest někomu nepříjemno a trudno psáti nebo počítati: poněvadž jest mu ta činnost obtížna, tedy ani nepíše ani nepočítá. K činnostem tedy chovají se vlastní jejich rozkoše opačně, než jejich vlastní trudy; vlastními pak jsou ty, které při činnosti vznikají v ní samé. Cizí rozkoše za to, jak řečeno, působí přibližně tak jako trud; ruší totiž, ač ne stejně s ním.

[1175 b 24] Poněvadž liší se činnosti dle dobroty a špatnosti své, a jedny mají býti voleny, druhé míjeny, jiné ani to ani ono, také u rozkoší jest podobně; v každé

činnosti zajisté jest vlastní rozkoš. Která dobré jest vlastní, ta je slušná, která špatné, je špatná; žádosti po krásných věcech jsou chvalny, po ošklivých hanebny. Bližší jsou činnostem rozkoše v nich jsoucí, nežli touhy; tyto zajisté jsou od nich odděleny časem i přirozeností, kdežto ony jsou blíže činností a tak málo od nich odděleny, že jest i pochybnost, zdali činnost není totéž, co rozkoš. Nezdá se rozkoš býti rozuměním ani pocitem (toť by bylo protimyslné), avšak nejsou od nich oddělena, jeví se některým býti s nimi stejná. Jako tedy činnosti jsou různé, tak i jejich rozkoše. Liší pak [1176 a] zrak ode hmatu a sluch i čich od chuti čirostí svou; takto liší se i rozkoše jejich, a od těch zase rozkoše rozumové, a obojí opět mezi sebou. Každý živočich zdá se míti vlastní svou rozkoš tak jako svůj výkon; neboť ona spočívá v činnosti. A pozorovateli všude se to ukazuje jiná jest rozkoš koně, nežli psa nebo člověka, jakož *Herakleitos* dí, že osel sáhne raději po plevách, než po zlatě; obrok jest oslům milejší nad zlato. Rozkoše z činností druhem různých liší se tedy druhem, kdežto ze stejných důvodně jsou ony také stejny. Ale u lidí nemálo se mění; totéž zajisté někoho těší, jiného netěší, jednomu jest něco bolestno a nemilo, jinému totéž příjemno a milo. I u sladkého totéž se přihází; není to stejno horečně chorobnému, jako zdravému, aniž teplé je stejno nemocnému, jako zdravému. Podobně jest i v ostatním. A ve všem tom má platnost zdání člověka dobrého. Jestli pak to správně řečeno, jakož se podobá, a měřítkem všeho je ctnost a dobrý jako takový, bude rozkoší to, co jemu se tak jeví, a příjemno bude to, z čeho on se raduje. Není však divu, jeví-li se někomu příjemným, co onomu jest nepříjemno, neboť u lidí jest mnoho nakaženo a porušeno; a věci ty nejsou příjemny, leč

některým určitým s určitou rozpoložeností. Které tedy souhlasně uznány jsou za hanebné, těch očividně nelze nazývat rozkošemi, leda pro pokažené: avšak z těch, které zdají se slušnými, jakou a kterou nazveme lidskou? či snad vysvítá to z činností jeho? k nim zajisté rozkoše se pojí. Ať tedy jest ona jedna, ať více jich u muže dokonalého a blaženého, tedy ty rozkoše, které je dokonávají, hlavně budou nazývány rozkošemi člověka, ostatní pak teprve po nich a menší měrou, jako ty činnosti jejich.

Hlava 6.

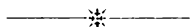
[1176 a 30] Když tedy promluveno o ctnostech, VI přátelství a rozkoších, zbývá v obryse pojednání o blaženosti,¹⁾ poněvadž ji klademe za účel všeho lidského. Použijeme-li toho, co napřed již pověděno, bude lze stručněji si počínati. Řekli jsme, že není vlastností; neboť tuto může míti také ten, kdo život prospí, žije životem rostlin, aneb kdo má sebe větší nehody. Jestliže tedy toto [1176 b] se nehodí, a třeba ji spíše klásti v nějakou činnost, jakož pověděno v předešlém, a mezi činnostmi některé jsou nutny a pro něco jiného žádoucný, jiné samy pro sebe, na bíledni jest, že blaženost potřebí klásti mezi ty, které samy pro sebe jsou žádoucný, a ne pro něco jiného; není blaženost ničeho jiného potřebna, nýbrž soběstačna. O sobě pak jsou žádoucný ty, při kterých ničeho se nevyhledává, mimo činnost samu. Takovými pak zdají se skutky ctnostné; neboť konati krásné a dobré náleží mezi věci o sobě žádoucné. Také příjemné hry; vyhledáváme jich nikoli pro něco jiného;

¹⁾ Pomysl blaženosti táhne se celým tímto spisem; proto stále se opakuje: „jak dříve pověděno,“ zvláště v kn. I.

míváme z nich spíše škodu než užitek, nestarajíce se při nich o tělo a výdělek. Utíkají se k takovým zábavám přemnozí za šťastné pokládání, a proto obratní v takových zábavách jsou u tyrannův oblíbeni; neboť proukazují se příjemnými v tom, po čem oni touží; i potřebují takových. Zdají se sicé věci tyto poskytovatí tedy štěstí, poněvadž mocní sobě v nich hovívají, nicméně neznamená to zde ještě pranic; neboť v moci není ještě ctnost ani rozum, odkud dobré činnosti pocházejí; a utíkají-li se oni, nezakoušejíce rozkoše počestné a ušlechtilé, k tělesným, proto ještě netřeba tyto míti za žádoucnější; vždyť i děti za nejlepší pokládají to, čeho si nejvíce váží. Důvodno tedy, že jako dětem a mužům různé věci zdají se vzácnými, tak i špatným a dobrým. Jak tedy často pověděno, vzácnost i příjemnost jest, co dobrému takovým jest; každému nejžádoucnější jest činnost podle vlastní jakosti, a tedy dobrému podle ctnosti. Ve hře tedy nespočívá blaženost. Jest zajisté protimyslné, aby účelem byla hra, a aby člověk po celý život se namáhal a strádal pro hračku. Neboť všechno takorčka volíme pro něco jiného, kromě blaženosti; ona jest účelem. Přičiňovati se a pracovati pro zábavu jest očividně zpozdlé a velice dětinské; baviti se však, aby se mohlo pracovati, dle *Anacharsa*,¹⁾ zdá se býti správné. Zábava podobá se odpočinku, nemohouce pak nepřetržitě pracovati, potřebujeme odpočinku. Není tudíž účelem [1177 a] odpočinek; on jest k vůli činnosti. Blažený život zdá se spočívatí ve ctnosti; ten pak je v práci, nikoli v zábavě. Lepším také zoveme vážné nežli směšné a zábavné, a vážnější vždycky též činnost údu i člověka lepšího;

¹⁾ Skytha z rodu královského, vrstevník Solonův; cestoval po Řecku, kde svou moudrostí proslul.

činnost lepšího však jest lepší a blaživější. Rozkoši tělesných užije ledakdo, i otrok, neméně než nejvyšší; blaženosti však nikdo otroku nepřisuzuje, leč by také pravý život¹⁾ mu přisuzoval. Tedy v takových zábavách nezáleží blaženost, nýbrž ve ctnostných úkonech, jak už dříve pověděno.

Hlava 7.

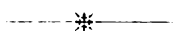
[1177 a 12] Jestli blaženost činností podle ctnosti, VII
tedy důvodně jí bude podle nejlepší; tato pak přísluší nejlepšímu člověku. Ať je to um, ať něco jiného, co přirozeně vládne a vévodí a má poznání krásných a božských věcí, ať samo jest božské, ať nejbožštější ze všeho v nás, jeho činnost podle vlastní jeho ctnosti bude dokonalá blaženost. Že to činnost rozjímavá.²⁾ již pověděno. To souhlasí tuším s dřívějšími vývody i s pravdou. Tato činnost zajisté jest nejlepší; nejlepší totiž jest um ze všeho v nás, a ty předměty poznatelné, ke kterým um se vztahuje, ze všeho jsou nejlepší. Také jest nejstálější; rozjímati můžeme zajisté nepřetržitě více než cokoliv jiného konati. Máme pak za to, že blaženosti musí přimíchána býti rozkoš, a ze všech ctnostných konů za nejrozkošnější jest uznána činnost dle moudrosti; zdáť se filosofie obsahovati obdivné rozkoše svou čírstí a pevností, i důvodno jest, že vědoucím jest živobyti příjemnější než bádajícím. Soběstačnost tak řečená jest asi nejvíce při činnosti rozjímavé; neboť věci k životu

1) Život občanský a lidský, jehož otroci prý nemají.

2) θεωρητική (contemplativa, zkoumavá, uvažující a pod.) bez ohledu na výkonné účely jiné.

nutných potřebuje moudrý i spravedlivý a každý jiný, ale jsou-li tím dostatečně opatřeni, potřebuje spravedlivý, komu a s kým by spravedlivost prokazoval, střízlivý a mužný a všichni ti ostatní podobně, kdežto moudrý sám pro sebe může rozjímati, a to tím více, čím moudřejší jest: lépe snad jest, má-li spolupracovníky, ale přece [1177 b] jest úplně soběstačný. Ona samojediná zdá se pro sebe býti milována; nepochází od ní nic mimo rozjímaní, kdežto z úkonných věcí něčeho více nebo méně nabýváme kromě samého jednání. Blaženost zdá se také spočívat v klidu; pracujeme zajisté, abychom si odpočinuli, válčíme, abychom měli mír. Ve věcech státních nebo válečných týká se činnost ctností úkonných; skutky takové pak jsou neklidné, válečné již docela, neboť nikdo nevolí válčiti, by válčil, ani jen proto k válce se nechystá; byl by zajisté krvežíznivcem, kdo by z přátel činil si nepřátely, jen aby byly boje a vraždy. Také státníkova činnost jest neklidná a přináší mimo správu samu také moc a pocty nebo blaho jemu samému i občanům, rozdílné ovšem od státnictví, i vyhledáváme je také jakožto něco různého. Mají-li tedy ze ctnostných skutků co do krásy a velikosti přednost státnické a válečné, a ty jsou neklidné a touží po nějakém účelu a nejsou samy pro sebe žádoucí, kdežto činnost umu nad ně velice vyniká, jsouc rozjímová, a mimo sebe po žádném účelu netouží, majíc vlastní dokonalou rozkoš (tato spolu rozmnožuje činnost), tedy vidí se v této činnosti býti soběstačnost i klidnost i neunavnost, pokud u člověka jest možno, a vůbec blaženému se přisuzuje; dokonalé štěstí člověka bylo by tedy toto, zaujímajíc úplnou délku života. Nic neúplného totiž nenáleží mezi činitele blaženosti. Takový život však by byl lepší než lidský; nežil by zajisté tak jakožto člověk, nýbrž jakožto mající v sobě

cosi božského; oč toto ¹⁾ vyniká nade vše složené, o tolik také ta činnost nad každou, která jest podle jiné ctnosti. Jestli tedy um cosi božského vzhledem k člověku, také život podle ní bude božský vzhledem k životu lidskému. Nesluší tedy podle takových rádců lidsky smýšleti, byť i člověkem jsouc, aniž jakožto smrtelník smrtelně, nýbrž spěti pokud možno za nesmrtelností a všecko činiti, aby žil dle své nejlepší části; i když ona [1178 a] velikostí je skrovná, mohoucností a vzácností daleko nade vše vyniká. Zdá se také, že každý jest jí, poněvadž ona jest hlavní a nejlepší; nemístno tedy bylo by, nevoliti svého života, nýbrž něčí jiný. Dřívější výrok i nyní bude se hoditi: co komu jest přirozeně vlastní, jest mu nejlepší a nejpříjemnější. I člověku tedy tím jest život podle rozumu, poněvadž to jest nejvíce člověk. Takový tedy je také nejblaženější.

Hlava 8.

[1178 a 9] Druhý teprve jest podle ostatních ctností; VIII jejich činnosti zajisté jsou lidské: spravedlivé, mužné a ostatní ctnostné konáme na vzájem v obchodech, stycích a všelikých jednáních i strážních šetříce toho, co komu přísluší, a to všechno jest jenom lidské. Něco pochází také od těla, a výtečnost povahy namnoze souvisí s vášněmi. Též obezřetnost je spřežena s výtečností povahy, a tato s obezřetností, poněvadž zásady obezřetnosti jsou přiměřeny mravným ctnostem, a správnost věcí mravních závisí na obezřetnosti.²⁾ Tyto pak jsouce

¹⁾ božské, jsouc jednoduché.

²⁾ Povaha ctnostná, kterou *Ar.* často jmenuje měřítkem mravnosti a dobroty, udává účel, za kterým se brátí jest; obezřetnost

spojeny také s vášněmi, týkají se čehosi složitého: a ctnosti složitého jsou lidské.¹⁾ I život tedy jest podle nich, i blaženost. Rozumová tedy se od této liší tolik totiž o ní pověděno; promluvití o ní zevrubně, jest mimo dosah tohoto pojednání.

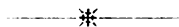
[1178 a 24] Také zevnější úpravy zdá se tamto býti poskrovnu potřebí, neb aspoň méně než u mravní činnosti. Nezbytného ovšem obojí potřebuje stejně, byť i státník o tělo své více pečoval a pod. (na tom by málo záleželo); ale vzhledem k činnosti bude na tom mnoho záležitosti. Štědrému bude potřebí peněz, aby jednal štědře, spravedlivému pak na oplácení (úmysly jsou sice tajny, ale i nespravedliví staví se, jakoby chtěli spravedlivě jednati), statečnému síly, když vykonává něco ctnostného, střídmemu volnosti.²⁾ Neboť jak pak se jinak on anebo takový nějaký ukáže? Jest pochybnost, zdali na ctnost působí více úmysl či skutky, poněvadž ona v obou [1178 b] jest; dokonalost ovšem jest v obou; ale ke skutkům jest mnohého potřebí, a toho tím více, čím jsou větší a krásnější. Rozjímajícímu ale není k činnosti nic takového potřebí, ba spíše jest mu to v rozjímání na závalu; pokud však je člověkem a s jinými žije, volí konati věci ctnostné: potřebuje tedy toho také, aby byl člověkem. — Že dokonalá blaženost jest jakási rozjímavá činnost, vysvítá i z tohoto. Bohy máme nejvíce za blaženy a šťastny; a jaké skutky jim prisuzovati? snad spravedlivé? či snad ukázali by se takto směšnými, jak

a opatrnost udává cesty k cíli vedoucí, mravní ctnosti pak jsou osvědčováním obojího. Ar. má tu na mysli hotovou vytvořenou mravní povahu, jež ovšem jest základem všeho dalšího mravního jednání.

¹⁾ Vedle jednoduché blaženosti rozumové a božské postavena blaženost složitého podmětu, také tělesného, blaženost lidská.

²⁾ Aby mohl ukázati, zda se dovede mírniti.

vedou obchody a uložené věci vracejí a pod. anebo statečné, aby podnikali hrozná věc a vydávali se v nebezpečí proto, že to krásno? či snad štědré? ale komu pak by dávali? je to nesmyslné, byť i měli peníze neb něco takového. Ale což pak skutky střídmosti? či byla by ta chvála urážlivá, poněvadž oni nemají špatných žádostí? Projdouce všechny způsoby těch skutků uviděli bychom, že jsou na bohy malicherny a jich nedůstojny. Avšak všichni se o nich domýšlejí, že jsou živi, tedy také činní; nespí zajisté jak Endymion.¹⁾ Odejme-li se však živoucímu jednání, a nad to ještě výroba, co zbývá leda rozjímání? činnost boží tedy, vynikající co do blaženosti, jest rozjímavá. Tedy také z lidských nejblaživější jest ta, jež oné jest nejpříbuznější. — Známkou toho také jest, že ostatní živočichové nejsou blaženosti účastni, jsouce takovéto činnosti docela zbaveni. Život bohů celý jest blažený. lidský pak na tolik, na kolik dostává se mu jakési podobné činnosti; z ostatních živočichů žádný není šťasten, poněvadž nikterak nemá rozjímání. Kam až sahá rozjímání, tam také blaženost; a kdo má více rozjímání, má také více blaženosti, ne po případě. nýbrž v rozjímání samém; to zajisté samo v sobě vzácné jest. Tedy jest blaženost jakési rozjímání.

Hlava 9.

[1178 b 33] Člověku však bude také potřeba zevnějšího blahobytu; přirozenost jeho zajisté nespokojí se rozjímáním, nýbrž aby také tělo bylo zdrávo, a aby bylo potravy a ostatního zaopatření. [1179 a] Avšak nesmí se

¹⁾ Karský pastvec v horské jeskyni věčně dříme; Selene (luna) jest přítelkyně spánku, ana každé noci k End. sestupuje.

zase za to míti, že blažený bude potřebovati mnoho a velkých věcí, ano nelze býti bez dober zevnějších blaženým: nikoli na nadbytku závisí spokojenost neb jednání, a také ten, kdo nevládne zemí ani mořem, může krásně jednati; i ze skrovných prostředků lze jednati dle ctnosti. To viděti zřejmě z tohoto: soukromníci zdají se ne méně, ba více konati řádných skutků, než mocnáři. Dosti jest, když je toho tolik; blaženým bude život toho, kdo ve ctnosti bude činný. I *Solon* blaženého správně určil, zova jím toho, kdo mírně zevními věcmi zaopatřen jednal, jak nejlépe myslel, a střídavě žil; mohouť i mírně zámožní jednati jak se patří. Podobá se, že ani *Anaxagoras* nepokládal za blaženého bohatce nebo velmože, řka, že by se nedivil, kdyby někdo takový davům zdál se pošelcem; ty zajisté soudí dle zevnějšíku, pozorující jenom ten. Viděti tedy, že s důvody našimi souhlasí domněnky mudrcův. I ony zasluhují nějaké víry, avšak pravda ve věcech úkonných posuzuje se dle skutků a života: zde zajisté jest hlavní váha. Potřebí tedy na výroky dřívější pohlížeti se zřetelem na skutky a život: souhlasí-li se skutky, je přijmouti, pakli nesouhlasí, probrati důvody.

[1179 a 23] [Kdo rozumem jest činný a jej pěstuje, podobá se býti nejlépe rozpoložen a nejvíce bohumilý: jestliže totiž jest jaká péče bohův o věci lidské, jak se zdá, bude také důvodno, aby se radovali z nejlepšího a z nejpríbuznějšího (a to jest rozum) a aby odměňovali, kteří to nejvíce si libují a cení, pečující o ně jakoby o přátely své, kteří správně a krásně jednají. Že pak toho všeho moudrému nejvíce se dostává, jest na bledni. Je tedy nejvíce bohumilý; tento pak je přirozeně také nejblaženější; i takto tedy moudrý bude nejblaženější.]

Hlava 10.

[1179 a 33] Když tedy o tom a o ctnostech, též o IX přátelství a rozkoši s dostatek stručně promluveno, má tím snad naše předsevzaté dílo míti konec? či není, jak řečeno, [1179 b] v úkonných věcech účelem, jednotlivosti rozjímati a poznati. nýbrž je konati; ani ve ctnosti tedy nedostačí ji znáti, nýbrž potřebí pokusiti se ji míti a jí užívatí, aneb něčeho jiného, stáváme-li se nějak jinak dobrými. Kdyby tedy úvahy postačily, učiniti hodnými, dostaly by mnohé a velké odměny podle *Theognida*, i bylo by třeba si je zaopatřiti; takto však dovedou sice ušlechtilé mladíky povzbuditi a pobídnouti a šlechtné, v pravdě krásy milné povaze vstípní zájem pro ctnost, avšak dav nedovede se k ušlechtilosti obrátiti; neumějí poslouchati ostychu, nýbrž strachu, aniž se zdržovati špatného pro hanebnost jeho, nýbrž pro tresty; žijíce totiž vášni své vyhledávají svých rozkoší a prostředků k nim, míjejí pak opačné trudy, o krásném a opravdově příjemném nemají poněti, nezakusivše toho. Kdož pak takové obrátí? Není možno, neb aspoň ne snadno přeměnití důvody, co ode dávna mravem osvojeno. Ale lze snad přestati na tom, když předvedouce všechno, čím stáváme se hodnými, uchopíme se ctnosti. — Dobrymi pak se lidé stávají dle jedněch od přirozenosti, dle jiných návykem, dle jiných naukou. Přirozenost ovšem nezávisí na nás, nýbrž z jakéhosi božského původu přichází opravdu šťastným: úvaha a nauka u všech neplatí, nýbrž potřebí zvykem duši posluchačovu napřed spracovati, aby dobře se radoval a nenáviděl, jako půdu, která má símě vyživiti. Řeči varovné neposlechne, ba ani si ji nevšimne, kdo žije podle vášně; ale kterak možno takového přesvědčiti? Vášně zdá se, že vůbec nepoddá se důvodu, nýbrž jen moci. Potřebí tedy jest už napřed

přirozené povahy, ctnosti jaksi přiměřené, která miluje krásné a nenávidí ošklivého. Dostati však ode mlada správného vedení jest nesnadno tomu, kdo nevyrostl pod takovými zákony; žiti zajisté střídme a zdržlivě přemnohým jest nepříjemno, zvláště mladým. Proto zákony má býti výchov a zaměstnání zařízeno; potom nebude to nepříjemno stanouc se obvyklým. [1180 a] Nestačí však asi, aby mládež nabyla správného výchovu a péče, nýbrž i dospělých potřebí ostříhati a zvykati, a na to potřebujeme zákonů, vůbec tedy pro celý život; přemnozi totiž více dají na moc než na důvody a na tresty více než na krásu. Proto mají někteří za to, že zákonodárci mají zváti a vybízeti ke ctnosti pro krásu její, poněvadž mravně zvedení toho poslechnou, ale neposlušným a nevzdělaným tresty a pokuty ukládati a nenapravitelné docela vyobcovati; hodný zajisté a pro krásu žijící poslechne prý na slovo, kdežto špatný, jen po rozkoši toužící, skrotí se jen bolestí, jak dobytče. Proto mají prý dostávati takovou kázeň, která se nejvíce protiví oblíbeným rozkoším. — Jestli tedy, jak pověděno, potřebí dobrého napřed dobře vychovati a zvyknouti, pak potřebuje žiti v dobrých cvičeních a nečiniti zlého ani rád ani nerád, a to by se stávalo, kdyby žil podle nějakého správného rozumu a řádu, jenž by byl dosti silný; otcovské řízení ovšem nemá té síly ani nutnosti, jako vůbec ji nemá řízení jednoho člověka, který není králem neb něčím takovým, kdežto zákon má sílu donucovací, jsa slovem, vzatým z něčí obezřetnosti a rozumu. A lidé se hněvají na ty, kteří se choutkám jejich, byť i právem, protiví; zákon však, an přikazuje slušné, není obtížný. Pouze ve státě lakedaimonském vedle nečetných jiných ¹⁾ zdá se, že

¹⁾ snad Kretanův a snad i Karthaginců; srv. str. 30³⁾).

zákonodárce zařídil péči o výchov a cvik; ve většině států není o takové věci postaráno, a každý žije jak chce, po kyklopsku nakládaje s dětmi a ženou.¹⁾ Nejlépe tedy jest, aby ta péče byla veřejná a správná, a aby se mohla prováděti; pakli se veřejně nestarají, zdá se, že každému náleží vlastním dětem a přátelům ke ctnosti býti prospěšnu, neb aspoň že tak lépe. Nejlépe však tuším dalo by se to dle uvedeného jako v zákonodárství; veřejná péče děje se skrze zákony, dobrá pak skrze dobré. [1180 b] Zdali jsou napsány či nepsány, na tom asi nic nezáleží, ani na tom, zda jimi jeden či mnozí budou vychováni, jako na tom nezáleží při hudbě, tělocviku a ostatním cvičení. Jak totiž ve státech vládne zákonnost a zvyk, tak i v domech otcovské řeči a zvyky. a to ještě více, pro pokrevensství a dobrodiní; neboť již předkem je tu láska a poslušnost od přírody. Dále liší se jednotlivé pěstování od společného, jako v lékařství; horečnatému vůbec prospívá sice klid a půst, ale některému nikoli. a cvičitel asi také ne všem stejný zápas ukládá. Důkladněji tedy zdá se všechno díti, když má všecko zvláštní péči; každý totiž dostane, co se mu hodí. Avšak nejlépe asi v jednotlivostech bude pečovati lékař a cvičitel a každý jiný, který zná povšechné, že něco jest pro všechny nebo jen pro některé; předmětem vědomostí praví se býti povšechné, a je také. Ale přes to nevadí nic, aby někdo i neučený dobře něco obstaral, vypozerovav důkladně pokaždé případy ze zkušenosti, jakož i někteří zdají se sobě býti nejlepší lékaři, ač nemohouce druhému nikterak pomoci. Nicméně však, kdo chce státi se

¹⁾ Srv. Odyss. 9, 114 n. Zde má tím naznačeno býti vychování soukromé a jednostranné, podle osobní umíněnosti (jednooký Kyklops!).

odborníkem a znalcem, tomu potřebí asi pokračovati k povšechnému a je poznati, jak může; pověděno totiž, že ono jest předmětem vědomostí. Snad tedy také ten, který péčí svou chce lepšími činiti, ať mnohé ať nemnohé, má pokusiti se státi zákonodárcem, kdyžtě skrze zákony můžeme se dobrými státi. Leckoho totiž a každého dobře vypěstiti není dáno leckomu, nýbrž jestli komu, tedy znalci, tak jako při lékařství a ostatním, kde se vyžaduje nějaká pile a obezřetnost. — Máme tedy nyní uvažovati, čím nebo kterak by kdo stal se zákonodárcem? či jako jinde, od státníků? zdáť se to býti odbor státnictví. Či není podobnost mezi státnictvím a ostatními vědami a schopnostmi? v ostatních totiž viděti, kterak titěž i schopnosti udílejí i dle nich působí, na př. lékaři, písaři státnictví však vyučují prý sofisté [1181 a], ale žádný z nich ho neprovozuje, nýbrž státníci, kteří zdáli by se to činiti více z jakési schopnosti a zkušenosti nežli z přemýšlení; neviděti, že by o tom psali neb řečnili (ač by to snad lepší bylo, nežli řeči soudní nebo hromadní), ani že by činili státníky ze svých synů nebo kterých přátel. A přece by důvodně tak činili, kdyby mohli; nic lepšího zajisté by pak státům nemohli užstaviti, aniž by nad tuto dovednost si čeho více přáli, a tedy ani svým nejlepším přátelům. Proto tedy nemálo zdá se zkušenost prospívati; jinak by tím státnickým obcováním nebyli se stali státníky: proto kdo chce o státnictví znalost míti, potřebuje tuším zkušenosti. Vyhlašovaní sofisté však zdají se býti daleko od toho poučování: vždyť ani vůbec nevědí, co to jest a o čem jedná; sice nebyli by toho položili za totožné neb nižší nežli řečnictví, aniž by byli té domněnky, že je snadno dělati zákony, seberouc ze zákonů ty uznané: vybrati prý nejlepší, — jakoby výbor ten nevyžadoval důvtipu.

a správný o tom soud nebyl právě nejdůležitější, jako při hudbě. Zkušený o všech výkonech soudí správně a vědí, čím a jak se vykonávají, a co se čemu hodí: nezkušeným dostačí vědět, zda dobře či špatně dilo provedeno, jako na př. v malířství. Zákony pak podobají se výkonům státnictví. [1181 b] Kterak pak tedy může kdo z nich státi se zákonodárcem, neb aby ty nejlepší posoudil? Ani lékaři očividně nestávají se jimi ze spisův. A tyto přece pokoušejí se mluvití nejen o lécích, nýbrž také jak lze vyléčiti a jak koho ošetřovati, probírajíce rozpoložnosti jeho. To zkušeným jest užitečno, nevědomecům daremno. Stejně tedy také snůšky zákonův a ústav byly by užitečny těm, kteří dovedou uvážiti a posouditi, co je správně či nesprávně, a co se komu hodí: kdo však bez té vlastnosti se tím probírá, ten správného soudu míti nebude, leda bezděčně, ačkoli stane se k tomu snad důvtipnější.

[1181 b 13] [Poněvadž tedy dřívější nechávali zákonodárství bez prozkoumání,¹⁾ lépe asi bude více na ně

¹⁾ Ne docela, neboť *Platon* (*Republ.*, *Legg.*) dosti mnoho o něm píše; avšak zkoumání jeho není dosti podrobné a všestranné, neopírajíc se také tolik o skutečné poměry. —

Posledním odstavcem přechází *Ar.* k jiné práci své (*Πολιτικά*) o 8 knihách [1252 a — 1342 b 34]. Názor *Ar.* o mravnostních úkolech státu ostatně již v „*Ethice Nik.*“ dosti na jevo vystupuje: stát není sobě účelem, nýbrž prostředkem účelů vyšších, zdokonalení jednotlivých občanů. Mnoho z vývodův *Ar.* o státnictví má nyní už jen historickou důležitost, a proto překlad spisu toho prozatím, neb navždy, odkládám: též překlad „*Ethiky Eudemovy*“ a „*Velké ethiky*“ by byl na ten čas přepychem, poněvadž „*Ethika Nik.*“ (též „*Malá ethika*“) obsahuje do jisté míry úplný nástin mravovědy *Ar.*, a druhé dva spisy namnoze s ní se shodují. — K výkladu přítomnému ještě budiž dodáno, že proti přání kritiky a proti vůli své upustil jsem od obšírnějších poznámek o vyvracených tu naukách *Platonových*, boje se, aby objem knihy nebezpečně nevzrostl, a hodlaje nedostatek ten poněkud nahraditi v soustavném přehledě filosofie *Aristotelovy*.

pohlédnouti, a na ústavu státní vůbec, aby dle možnosti filosofie o lidských věcech se dokonala. Předně, jestli co v jednotlivostech správně pověděno od předešlých, zkusme to prozkoumati, dále ze sestavených správ státních uvážiti, co chrání a ničí státy, a co kterou správu zvláště, a z jakých příčin jedny dobře, druhé špatně jsou spravovány: když to bude vyšetřeno, snadno také lépe seznáme, která správa jest nejlepší, a jak která je zřízena a jakých zákonův a zvykův užívá. Počneme tedy o tom jednati.]

OBSAH.

Kniha I.

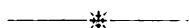
O blaženosti.

	Hlava	Strana
Činnost lidská směřuje k dobru. Účely a prostředky. Státnictví jest vůdčí činnost k dosažení dobra. Povaha mravovědy	1	3—7
Rozličné názory o blaženosti. Methoda tohoto pojednání	2	8—9
Trojí způsob života vynikajícího. Bohatství	3	9—11
Nesprávné domněnky o nejvyšším dobru. Idea Platonova. Pythagorovci. Speusippos	4	11—15
Nejlepší jest, čeho vyhledáváme pro ně samo, totiž blaženost, jež úplně dostačí a není součet dober	5	16—17
Výměr blaženosti	6	18—19
Povaha zásad mravovědných	7	19—20
Dobra duševná jsou nejvyšší. Na ně tedy se při blaženosti myslí	8	20—21
Starší domněnky o blaženosti potvrzují daný výměr	9	21—23
Původ a podmínky blaženosti	10	24—25
Život k blaženosti lidské potřebný. Poměr potomkův a přátel k ní	11	25—29
Blaženost není něco chvalného, nýbrž čestného	12	29—30
Blaženost ve ctnosti. Části duše. Ctnosti rozumové a mravní	13	30—33

Kniha II.

O ctnosti.

	Hlava	Strana
Původ ctnosti. Přirozenost, zvyk .	1	33—34
Skutky jsou tu účelem, ne vědění. Nedostatek a přílišnost. Slast a strast	2	35—39
Ctnosti skutkův a lidí; vzájemný poměr jejich	3	39—40
Výměr ctnosti. Není to nálada ani mohutnost, nýbrž vlastnost	4	40—42
Podstata ctnosti jest pravý střed	5	42—45
Plný výměr ctnosti. Ne v každém skutku nebo vášni je střed	6	45—46
Druhy ctností	7	46—49
Poměr ctnosti a špatnosti	8	49—51
Jak chovati se ke středu a výstřednostem	9	51—53

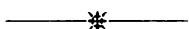
Kniha III.

O přičetnosti.

Dobrovolné a násilné	1	53—56
Nevědomost .	2	56—59
Poměr dobrovolného k jednotlivostem a k vášním .	3	59
Volba. Poměr k dobrovolnému, k žádosti, k vůli, k domněnce .	4	60—62
Porada. Její předmět, podstata a rozdíl od volby (předsevzetí)	5	62—65
Vůle	6	65—66
Neřesti jsou dobrovolny. Nedbalost a nevědomost	7	67—71

O ctnostech.

Závěr mravovědy povšechné .	8	72
Mužnost neboli statečnost .	9—12	72—80
Střízlivost neboli střídmost. Výstřednosti její.		
Dvojí druh žádostí	13—15	80—85

Kniha IV.

Ctnosti co do majetku.

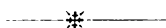
	Hlava	Strana
Štědřota	1—3	87—93
Vynakládavost	4—6	94—97

Ctnosti co do cti.

Vysokomyslnost	7—10	97—104
----------------	------	--------

Ctnosti společenské.

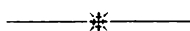
Tichost	11	104—106
Povolnost (zdvořilost)	12	106—107
(Upřímnost)	13	107—109
Žertovnost	14	109—111
Stydlivost	15	111—112

Kniha V.

Spravedlivost a právo.

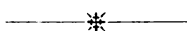
Pojem a druhy. Celá a dokonalá ctnost	1—3	112—116
Spravedlivost zvláštní	4—5	116—119
„ rozdíleci	6—7	119—122
„ opravná. Porušení práva	7	122—125
Odveta. Smlouvy dobrovolné. Peníze	8	125—128
Spravedlivost středem	9	128—129
Právo občanské a práva podobná. Druhy práva občanského. Nespravedlivost a křivda	10	129—135
Křivdu trpěti a činiti. Sobě samému?	11—12	135—138
Spravedlivost není snadna	13	138—139
Slušnost .	14	139—141
Spravedlivost a nespravedlivost vůči sobě samému	15	141—143

Kniha VI.

Ctnosti rozumové.

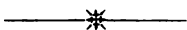
	Hlava	Strana
Úkol a pojem správného rozumu	1	144
Mohutnosti duše rozhodující o jednání a pravdě	2	145—146
Vědomost	3	147
Umění	4	148
Obezřetnost	5	149—150
Um	6	150—151
Moudrost	7	151—152
Obezřetnosti předmět a části; rozdíl její od jiných ctností rozumových	8—9	152—155
Rozvážlivost (dobré radění se)	10	155—156
Důvtip. Uznalost	11	156—157
Poměr těch ctností	12	157—158
Užitek moudrosti a obezřetnosti. Poměr této ctnosti k ostatním	13	159—162

Kniha VII.

Rozvrh látky. Zdrželivost a nezdrželivost.

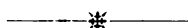
Cizí domněnky	1—2	163—164
Pochybnosti	3	165—167
Nezdrželivost a vědění	4—5	167—170
Předměty zdrželivosti. Divokost	6	171—174
Nezdrželivost částečná. Divokost	7	174—176
Zdrželivost a vytrvalost	8	177—178
Nezdrželivost a nestřídmost	9	179—180
Zdrželivost a neústupnost	10	180—181
Střed. Obezřetnost a zdrželivost	11	181—183
Domněnky o rozkoši	12	183—184
Mylné domněnky se vyvracejí. Rozkoš dobrem	13	184—186
Jistá rozkoš nejvyšším dobrem. Tělesné rozkoše	14	187—188
Poměr tělesných a duševných rozkoší	15	189—190

Kniha VIII.

O přátelství.

	Hlava	Strana
Rovnost. Předmět	1	191—192
Domněnky jiných. Lásky hodné. Pojem přátelství	2	192—194
Trojí druh přátelství. Pohostinnost	3	194—195
Přátelství dobrých . . .	4	195—196
Poměr oněch druhů přátelství. Spolužití	5—6	196—198
Rozličné okolnosti přátel a rovnost	7—10	198—204
Přátelství občanské	11	204—205
Ústavy státní	12	205—207
Přátelství ve společenstvech .	13—14	207—210
Neshody mezi přátely rovnými a nerovnými	15—16	210—213

Kniha IX.

Rovnost předmětů v přátelství	1	214—216
Odplata dle poměru přátel .	2	216—217
Při nerovnosti kterak si počínati	3	218—219
Původ a měřítko přátelství	4	219—221
Blahovůle	5	221—222
Svornost	6	222—223
Dobrodiní	7	223—225
Sebeláska	8	225—227
Blaženost a přátelství	9	228—231
Počet přátel .	10	231—232
Ve štěstí či v neštěstí třeba více přátel?	11	232—233
Zvláštní osvědčování přátelství	12	233—234

Kniha X.

O rozkoši.

Význam rozkoše .	1	235
Eudoxova domněnka. Platon. Důvody, že rozkoš je dobrem	2	235—239

	Hlava	Strana
Co není rozkoš	3	239—240
Co jest rozkoš	4	241—242
Rozdíly rozkoší	5	242—245

Blaženost.

Blaženost vůbec. Pojem .	6	245—247
Blaženost rozjímavá nejvyšší	7	247—249
Blaženost činná nižší	8	249—251
Zevnější dobra	9	251—252
Příkazy mravní a etnost. Výchov. Zákono- dárství	10	253—258

UKAZATEL.

Afrodite 175
Agathon 146, 148,
Alkmaion Euripidův 55
Anacharsis 246
Anaxagoras 252
Anaxandrides 183
Aischylos 20⁴)
Atheňané 100

bázeň 46
bezecitný 50
bezecnost 47
bezeztráznost 38
beznadějný 75
Bias 115
blaho 27, 29
blahobyť zevnější 22, 251 n.
blahovůle (= dobromyslnost) 193,
221 n.
bláženost 8 n., 11, 16, 23 nn., 30,
187, 245 nn.
bohatství 8
Bůh 12, 30, 146, 220, 250 n.

cítění 230
ctižádost 48, 80, 103
ctnost 10 nn., 16, 19, 21 n., 24,
dokonalá 28, lidská 30, 67, roz-
umová — mravní 32 n., 144 n.
cvik 24, 183

čas 12
čest 8, 10, 16

činnost 7, 16, 18, 229, 247
člověk 229 n., 248 n.
dav 8, 9, 10, 66, 226, 252 n.
Demodikos 179
dějstvo duševní 40
dělitelné, dílné 42, 240
dění (= vznik) 185
dílo 4
divokost 163
dobro 3, 8 n., 11 nn., 235 nn.
dobrodiní 223 n.
dobrovolno 53, 54, 60, 70 n.
dokonalý 16, 250
domněnka 61, 147, 150
domysl 147
druh 14, 242
dřívějšek — pozdějšek 12
duch 63
důkaz 7
důmysl 16
důsledek 20
důvod 15,
důvtipnost 32, 156

Empedokles 169. n., 192
Endymion 251
Eudoxos 30, 235
Epicharmos 224
Euenos 183
Euripides 135, 153, 192

Falaris 173
filosof 12, 14

hana 53
hanebno (= ošklivo)
Herakleitos 168, 192, 244
Hesiodos 9
hmat 82
hněv 41, 48, 105
Homeros 65, 76, 77, 82, 163, 175
206 n.
horlivost 49
hospodářství 4, 5
hrubost 49
hudba 39

Charitky 126
chlubič 48, 107
chvála 53
chvalné 30
chyba 134

idea 11
ironie 101, 109

jakost 12
jazykověda 39
jednání 3, 145, 158
jednotlivost 7, 52, 15 a j., 255
jízdeckví 4

Karkinos 178
klid 38, 248
kolikost 12, 231
kon (= činnost) 4, 18, 21 nn.,
konavý (= činný, praktický,
účinný) 18, 24, 153
krajnost 43, 48
krásné 6, 9, 22 n., 27, 38, 78,
95 a j.
krivda 132 nn., 141

lakomství 47, 92 n.
Lakonové 100
láska 194, 234
látka 19, 35
lékařství 4
lež 145
licoměrnost 48, 107
lidskost 83
lichotník (srv. povolný) 232
lítost 56, 177,
lodářství 4

malichernost 47
malomyslnost 98, 102
marnivý 49
marnotratnost 91 n.
matematik 7
melancholie 183
menšina 43
měřítko všeho 244
míjení (= varování se, vyhlýbání)
84 a j.
milé (= žádoucí) 235 n.
mírnost 13, 32
množství 82
mocní v přátelství 200
mohutnost 4, 5, 29, 41, 186,
229 n
moudrost 32 n., 171 n., 247
možnost 64, 71^a)
mrav 33
mravnost skutků 60
mrzout 49
mrzutost 37
mužnost 6, 36, 75 nn.
mysl (= um) 14
myšlení 229

nadutost 47, 98, 102
náhoda 24, 26, 62, 66
náruživost 10
násilí 55, 56
necitelnost 27, 83
nedostatek 36, 43, 49 a j.
nehoda 134
nekáranost (= rozpustilost) 80
nenávisť 41
nesmírnost 44
nesmrtelnost 61
nesnesitelný 106
nestydatost 46, 49, 73
neurčitost 230
neústupný 181
nevědomost 53, 56
nevkus 47, 94
nevrlý 49
nezdrželivý 7, 163; srv. zdrželivost.
neznalost 68
Nioba 172
nutnost 22, 63

obcování v přátelství 198, 229 n.
 obor vůdců 4
 obdoba 14, 43
 obezřetnost (rozvaha, rozumnost)
 10, 21, 32, 149 n.
 odpuštění 58
 odvaha (= vznětlivost) 38, 77
 odvěta 125
 okol 9
 olympijské hry 22
 opravná spravedlivost 122
 osobitost 13
 ošemetnost 160
 oškliho (= hanebnost) 38, 55,
 85 a j.
 otrocký 10
 ozdoba 27

péče 24, 255
 peníze 127 n.
 Persané 206
 Platon 5, 9 nn., 37, 170, 236
 podlost 47
 podstata 12
 pohostinnost 195, 231
 pohyb 238 n.
 pochlebný 107, 202
 pochvala 12
 poměr číselný 120 nn.
 porada 64
 poškození 134
 povolný 106 n.
 poslušnost 85
 pravda 19, 21, 48, pravdivost 48,
 61, 145
 pravidlo věcí 66
 právo 112 nn., 130 nn., 143
 prostředek 63, úradný, volený 67
 přátelství 41, 49, 191 nn.
 přenůška 73
 přeplněnost 47, 94
 přesvědčení 40
 přetvářka 48
 příjemno 22, 38, 52, 56, 83, 190 a j.
 přílišnost 43, 47, 49 a j.
 případek 12, 38
 příroda, přirozenost 6, 17, 40, 70,
 185 a j., 253
 Pythagoras 13, 44, 125

rada 63
 Radamanthys 125
 radění se dobré (= rozvážlivost)
 155 n.
 radost 22, 41
 rodina 209
 rovnost 43, 119 nn.; v přátelství
 200 n., 214 n.
 rozhorlenost 59
 rozjímání 241 nn., 247 nn.
 rozkoš 8, 16, 19, 30, 37, 41,
 52, 56, 80 nn., 234 nn.
 rozloha (= nálada) 47, 49
 rozmařilost 47, 87 n.
 rozumová ctnost 32, 144
 rozpoloženost (= vlastnost) 22,
 33, 41, 71, 84, 185 a j.
 rozpustilost 34, 36, 47, 50, 81,
 174, 177
 roztrpčenost 105
 rozvaha 145 (jinde = obezřetnost)
 rozvážlivost (= dobré radění se)
 155 n.
 rozum 7, 18, 27, 32; správný 144

řečnictví 5, 7,

samoláška 225 n.
 samovolený 70
 Satyros 172
 shovívavý 51
 schopnost 8, 160
 skutek 4, 21, 35, 54 a j., 252 n.
 skutečnost 5, 9, 19, 21
 slast (= rozkoš) 183 nn.,
 sledovati (= vyhledávati) 7, 14 a j.
 slušnost 45, 139 n.
 smělost 36, 41, 46, 50
 směšný 59
 smilovati se 41, 44
 smysl 20, 53, 82, 229
 sobec 225
 soběstačnost 17, 247
 Sofokles 166, 181
 Sokrates 161 n., 164, 170
 Solon 25, 252
 součet 17
 soud 53
 soudce 123 n.

soudnost 59, 85
 souhlas 188, 237
 souřadí dober 13
 sousledek 20
 soustrast 41, 58
 souvislé (= nepřetržitě) 42
 Speusippos 13, 187
 společenská bytost 17; společenství
 přátelské 204, 208
 spravedlivost 6, 9, 22, 34, 40,
 112 nn., pojem a díly 114 nn.,
 118, 129 n.
 stálost 26
 stát 6; státnictví 5 nn., 248, 254 nn.
 statný 27
 statečný (= mužný)
 strádati 11, 42
 strach 41; strašno 75
 stravitost (= výživnost) 32; stra-
 vivý život 18
 strážník 7, 28, 40, 51
 střed 44; střednost 36, 44, 45,
 49 a j.
 střídmost (= střizlivost) 32 n.,
 36, 39, 47, 51, 80 n., 83 n.,
 164 n.
 stud 49, 73, 111
 svárlivý 49, 106
 svornost 222 n.

šakovnost 48
 škodlivo 38
 škodolibost 46, 49
 špatnost 27, 34, 38, 67, 70, 163 a j.
 šťastný (srv. blažený) 228 n.
 štědrota 32, 47, 87 n.

tělocvik 36
 Thales 152
 Theodektes 178
 Theognis 229, 253
 Thetis 100
 tichost (= vlídnost) 33, 48, 104 n.
 tíseň 28
 touha 7, 32, 244, po zisku, cti,
 vědě 41, 65
 tragédie 28
 trud (= bol, strast, nelibost) 27,
 37, 41, 56, 80 84, 232 n.

tupý 36
 účel 4 n., 121, 246
 účinek 20
 úděl božský 24
 úkonný 15, 153
 ukvapený 60
 um 171, 247
 umění 3, 4, 16, 24
 úměra 120 nn.
 úradek 64 n., 167
 ústava 34, 63, 65, 205 n.
 ušlechtilý 9
 úvahy mravovědné 235, 252 n.
 uznalost 157
 užitečné 12, 14, 38, 159

válka 248
 vášeň 253
 včasnost 13
 věčnost 62
 věda, vědění, vědomost, vědoucečnost
 3, 4 n., 13, 15, 26, 40, 145,
 147 n., 255
 vědychtivost 80
 velitelství 4
 větroploch 28
 většina 43
 vlídnost viz tichost
 vojevůdce 216
 volba (= úmysl, předsevzetí) 8,
 41, 65, 84 a j.
 vrchol 45
 vůle 61 a j.
 výchov 37, 254
 vykáranost 85
 výkon 18
 výměna 118 nn.,
 vynakládavost 47, 94 n.
 výroba 148, 251
 vysokomyslnost (velkodušnost) 47,
 97 n.
 vytrvalost 164 n.
 výživa a vzrůst 31
 vznik a vzrůst 36, 64, 238
 vzor 15
 vztah 12

Xenofantos 178

zábava 109, 246	zlost, zlobivost 34, 104, 174
zákon, zákonodárce 53, 54, 254 n.	změna 25 n. a j.
záměr 34	znalec 8
zánik 36	způsobnost 48, 110
závěr 6	zpustlý 37
závist 41, 46, 49	zvyk 20, 33, 71, 183, 253 n.
zbabělost 34, 36 n., 50, 84, 174	
zdar 23	
zdivočilost 176	žádost 32, 34, 41, 59, 82, 85
zdrželivost 60, 164 n.	žádoucné (milé) 4, 16 n., 81,
zevrubnost 19, 35	235 n.
Zeus 100	žřlivost 41
zkoumání 8 n., 64	žertovný 110
zkušenost 33, 76, 256	život 10, 18 n., 242
zlo 51, 73 a j.	živočich 18, 38, 229

Opravy a dodatky.

Některé názvy od str. 1—85. opraví si laskavý čtenář podle ukazatele. — Poněvadž „Eth. Nik.“ často se cituje též dle vydání Zellova, přidána jsou čísla hlav (římské číslice) v druhé části (str. 85 — do konce) po boku; pro prvou část budtež tu uvedena. Kniha I.: I. = hlava 1; II. str. 4. ř. 2. zd.; III. str. 6. odstavec; IV. str. 8. ř. 3.; V. hl. 3.; VI. hl. 4.; VII. hl. 5.; VIII. hl. 8; IX. hl. 10; X. hl. 11; XI. str. 28. odstavec; XII. hl. 12; XIII. hl. 13. — Kniha II: I. hl. 1; II. hl. 2; III. str. 37. odstavec; IV. hl. 3. ř. 4; V. hl. 4; VI. hl. 5; VII. hl. 7; VIII. hl. 8; IX. hl. 9. — Kniha III: I. hl. 1; II. hl. 4; III. hl. 5; IV. hl. 6. 3; V. hl. 7; VI. hl. 9. ř. 3; VII. hl. 10; VIII. hl. 11. druhý odstavec; IX. hl. 12. ř. 2; X. hl. 13; XI. str. 82. odstavec; XII. hl. 15. — Str. 26^s) (srv. str. násled.) 102. ř. 3. sh. unáhlení (m. unáhlední); ř. 4. zd. 2. 2. (m. 22.) — 104. ř. 1. hl. 11. přidati: V. — 150. ř. 1. hl. 6. přidati: VI. —

